

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 07465

DER MESHUGENER FILOZOF IN
ENGLAND

Morris Winchevsky

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

VOL. II.

מאָררים ווינמשעווסקי'ס
שריפמען.

Copyright, 1920, by
LEOPOLD BENEDICT
All rights reserved.

דעם ארגאניזירטען
אמעריקאנער, אידישען
פראָלעטאָריאַט
טויט ליעבע
געוויידמעט.

**MORRIS WINCHEVSKY'S
WRITINGS**

**The Crazy Philosopher
in America**

Rambling Thoughts

**Published by
THE FORWARD ASSOCIATION
175 East Broadway,
New York, U. S. A.**

מאָררים ווינמשעווסק׳ס
שריפטען

*

דער משוגענער פילאָזאָף
אין אמעריקא

צושלאַגענע געדאַנקען.

זעקסטער, זיעבעטער און אכטער טויזענד

פאַרווערטס-פערלאַג
175 איסט בראַדוויי
ניו יאָרק
5

די נאטורגעשיכטע פון דעם משוגענעם פילאָזאָף.

(אַנשטאָט אַ הקדמה צום צווייטען באַנד.)

1.

יע, זיין נאטורגעשיכטע.

בדרך כלל בעשעפטיגט זיך די דאָזיגע וויסענשאַפֿט מיט דריי מלוכות: דעם קעניגרייך —

1. פון אלץ וואָס לעבט און ווי דער ערד,

2. פון אלץ וואָס וואַקסט ארויס פון דער ערד, און

3. פון אלץ וואָס איז באַגראָבען אין דער ערד,

און ווערט פון דאָרטען אויסגעגראָבען.

דאָ רעד איך בלויז פון דער ערשטער מלוכה, דאָס הויסט, פון דעם קעניגרייך פון לעבדיגע ברואים, צווישען וועלכע עס געפינען זיך שרצים (ורמשים), עופות, בהמות, חיות און מענשען.

פון דיעזע אלע וויעדער אינטערעסירט מיך דאָ נאָר דער מענש, נאָר ער, פון צוויי מעמים וועגען:

ערשטענס, מחמת איך שרייב, האָב על כל פנים, בדעה צו שרייבען די נאטורגעשיכטע פון איין איינציגען צווייפטיגען נפש: דעם משוגענעם פילאָזאָף.

צווייטענס, ווייל אין תוך, נעהמט דער מענש שוין אַרײַן אין זיך יענע אלע אַנדערע מינים, חוץ אפשר — איך זאָג: אפשר — די עופות. איך ווײַס נישט ווי איהר, אָבער איך האָב אין מיין לעבען געד

טראָפען אַ סך פרויענקינדער, וואָס זיינען געווען (צווייפטיגע) חיות, בהמות, אָדער שרצים! וואָס איז שוין צו עופות, האָבען די דאָזיגע ברואים מיט זיי אויך געהאַט אַ שויכות אין פיעל פרטים, — א שויכות און אַן עהנליכקייט: זיי האָבען זיך אָפֿט געהאלמען אויף היהנערשע פיסלעד, האָבען געהאַט שנאָבלען צו פיקען אלץ וואָס זיי האָבען געפירט אונטער זיך, אפילו אין מיסט, האָבען געהאַלדערט און זיך געד בלאָזען ווי די אינדיקעס, האָבען געקרעהט ווי הענער און האָבען — אין זייער איינבילדונג — פלוגלען געהאַט צו שטויגען הויך איבער זייערע שוכנים און צו בויען שלעסער אין דער לופט...

אין דערפאר און צולויב דעם ערסטען גרונד, היינט, צולויב דער
נאטורגעשיכטע פון דעם משוגענעם פילאָזאָף, אינטערעסירט מיך דאָ
פון דער גאַנצער זאָלאָגיע בלויז דער מענטש.

2.

דער עלטער מק"ק מינסק איז היינט אַ זקן פון איבער ניינציג
יאָהר. לאַסאַל, זוען ער וואָלט געלעבט, וואָלט ער געווען מיט דריי
חדשים עלטער פאר'ן חקרן מיט די „צושלאָגענע געדאנקען“.
ער, זאָל געזונד זיין, איז מיט 31 יאָהר עלטער פאר מיר.
טאָמער ווילט איהר וויסען, למאָ איך שלעפּ זיך אליין אריין אין
דעם ענין, וועל איך איך ערקלעהרען: ביי מיר, ווי ביי א שבוּר
און ביי א געפעהרליכען הוסמער, איז וואָס אויפ'ן לונג, דאָס אויפ'ן
צונג.

איך האָב מיט'ען „משוגענעם פילאָזאָף“ אַ ניש'קשה'דיג שטיקעל
קרבנות'שאַפט. קודם, האָב איך איהם אַרויסגעבראכט פאר'ן אידישען
עולם: אין אַנהויב אַלס „גלי איש הרוח“, בעת זיין לשון איז געד
ווען העברעאיש, די שפראך פון דער השכלה פון די זיעבעציגער
יאָהרען.

דאָס איז געווען. אין דעם יאָהר 1877, גלייך נאָך דעם, ווי דעם
צווייטען אַלכסנדר'ס רעגירונג האָט מיך פערבראַקירט אַלס אַ קעמפפער
פאר די סלאַווישע קריסטען געגען דעם מוחמד'נישען מערק און האָט,
אויף דעם אופן, מיר פערשפּאַרט געהרג'עט צו ווערן ביי פלעוונאָ,
וואו אַסמאן פאַשא, האָט דרוימאַל צוריקגעשליידערט די רוסישע היילים
ביז ער האָט זיך אונטערגעגעבען. צוריקפאלענדיג, זיינען די אַנגריי-
פער כסדר געווען א היבש ביסעל וועניגער אין צאָהל, ווי אַנפאלענדיג
און וואו סאלדאמען זיינען פשוט אין ניווען געבראכט געווארען, האָט
מען געשטעלט אויפ'ן פויער יונגווארג, אזוינע ווי איך בין יעמאַלט
געווען, — אם ליעבסטען אידען.

אַ האַלבען ווערשאַק האָט מיר געפעהלט אין דער ברייט, ארום
ברוסט, לויט מוין לענג און דאָס האָט מיר אַיינגעבראכט א „געגאָדען“
פול מיט פעראַכטונג מצד הממשלה און שעהנע עטליכע יאָהר לעבען.
עפעס אַזוי ווי צו בעווייזען, אַז אַ מענטש קען זיין א גע'אָדניק, מאַכט
דער טייטש „אַ טויגעניכטס“ פאר'ן מלאך המות (אין א גענעראלסקען
מונדור, מיט שליפעס און גאַלאַינדלעך) און פאַרט זיין אַ נישקשה'די-
גער סרסר צווישען דער העברעאישער ליטעראטור און דעם מינסקער
דענקער, האָב איך זיך גלייך גענומען צו די „הזיונות“ (און שפּער
טער צום „ילקוט“) פון גלי איש הרוח, זיי אַרויסברענגענדיג פאַר אַ
נייגעריגע וועלט, אין קעניגסבערג, אין פרויסען.

שפעטער מיט א יאָהר צוועלף איז דער דאָזיגער יגלי אויבער-
געאידישט געוואָרען, און איך האָב איהם פאַרגעשאַמעלט פאַר'ן ארביי-
טער־עולם (פאַרוואָס דוקא פאַר'ן ארבייטער־עולם — וועט איהר זעהן
אין עטליכע־אויף־צוואַנציג שורות ארום) אַלס דעם פּלונז מק"ק מינסק
און דער עולם האָט איהם תּיכף ומיד אַ נאָמען געגעבען „משוגענער
פּילאָזאָף“.

פאַרוואָס משוגע? מחמת זיינע געדאַנקען זיינען געווען אויס-
גערדיקט אין צושלאַגענע רייד.

פאַרוואָס פּילאָזאָף? מחמת זיינע צושלאַגענע רייד האָבען אין
זיך געהאַט געדאַנקען.

די נפּקאָמינה צווישען איהם, דעם אידישען משוגענעם פּילאָזאָף
און יענעם, דעם לשון־קדש'דיגען יגלי איז בעשטאַנען אַט אין וואָס:
יענער איז געווען א בעל־חלומות, — וואָס מען רופט ביי אונז:
אַ פאַנטאַזיאָר — איינער וואָס חבר'ט זיך דאָ מיט לודוויג בערנע, דאָר-
טען מיט פרעה מלך מצרים און אין אַנאַנדער אָרט מיטען מלאך
דיקרנסאָ, האָבענדיג מיט זיי אינטערוויואָס, ווי מיט אַקטואָרען,
מיניסטראָרען און אנדערע מעכטיגע סלופּעס פון דער זינדיגער וועלט;
דאָס הייסט, סלופּעס, אויף וועלכע זי, די וועלט, האַלט זיך: גיט
איינפאַך פּלעקער.

דער משוגענער פּילאָזאָף אָבער האָט גיט געחלומ'ט אין יענע
צייטען. ער האָט גערעדט פאַר'ן אידישען ארבייטער עולם און אויב
זיינע געדאַנקען זיינען געווען צושלאַגען, איז דאָס געקומען דורך דעם,
וואָס זיין האַרץ איז געווען געבראַכען. ער האָט זיך דאן אויפגעהאַל-
טען אין לאַנדאָן, ער און זיין אייניקעל. איך אויך.

לאַנדאָן, יעמאָלט די רייכסטע שטאָדט אין דער וועלט, האָט אין
זיך געהאַט דעם גרעסטען דלות. צוויי מינוט גאַנג פון „ענדזשעל
קאָרט“ איז געווען קראַס־קי־קאָרט. אין ענדזשעל קאָרט האָבען זיך
איינגעפונען די קאָנטראָרען פון א טויז מייליאָנערען, אין קראַס־קי־קאָרט
פלעגען קינדער געהן כמעט באַרפּוס אין נאָוועמבער.

און אַט אַזוי, צווישען דעם הוילען, אויסגעדארמטען דלות און
דעם פאַרפּוצטען דיִקבייִגען רייכטום פּלעגט זיך דער מינסקער חקרן
פּילאָזאָפּירען מיט אַ שמייכעל אויף די ליפּען און אַ וועהשאַנג אין
האַרצען. בעת מעשה פּלעגט דער אייניקעל זיינער וואַקסען ווי אויף
היווען, איך פּלעג אונטערזינגען א ליעדעלע מיט אַ קרעכץ פאַר אן
אַנהויב און אַ זיפּץ פאַר אן אויסלאַז. מיר אַלע דריי צוזאַמען פּלעגען
ווערען איין באַשעפּענעם — דריי אין איינעם — ווי ער, כּיבּול,
אין דער קריסטליכער רעליגיע און אין א געוויסען אַמעריקאַנער אויל.
מיר דריי פּלעגען זיך פאַרשמעלצען. דעם אלטענ'ס חקירות, דעם איי-

ניקעל'ס נאאינווע פראגען, מיינע קרעכץ־זיפֿקלאָג־און־וועקליעדער פֿלעגן ווערען פֿארשמואלצען און דער עולם פֿלעגט אונז האַלטען פֿאר איין איינציגע פֿארשוין און... ווער ווייס? אפשר איז דער עולם ניש געווען גאָר אין גאַנצען אונגע־רעכט.

און שפעטער, אין 1894, איז ער מיט מיר אַריבערגעקומען אהער קיין אמעריקאָ.

דאָ איז דער דלות ניש געווען אַזוי נאַקעט, אָפען און עפענטליך. אויב ער האָט אונטערן מלבוש געהאַט אויפֿען לויב טראַנטעס, אונטער די טראַנטעס וואונדען, אַרום די וואונדען גיפֿט און טויט־מיקראָבען, האָט זיך דאָס אלעס ניש אַזוי געוואַרפֿען אין די אויגען, ווי ביין לאַנדאַנער דלות.

און ביסלעכווייז איז דער פֿילאָזאָף, וואָס די וועלט האַלט פֿאר משוגע, געוואַרען אַ האַרעלע אַנדערס, הגם אין תּוך דערזעלבער. איהם האָבען אָנגעהויבען באַשעפֿטיגען אַנדערע ברואים הויך די פֿראַלעטאַ־ ריער; דער צווייטע־דיאָהריגער פֿראַגע־צייכען, — דער קרומער, אין דער הויך שטרעבענדער, אויף אַ פינשטעלע שטעהענדער פֿראַגע־צייכען, וואָס ווערט אָנגערופֿען איד־פֿראַבלעם האָט איהם גענומען זיך עפֿטער אַרומדרעהען פֿאר די אויגען, בעת ביי זיין אויסגעוואַקסענעם אייניקעל האָט זיך גענומען אויסבילדען אַ מעהר אידישער בליק אויפֿען לע־ בען און ביי מיר האָבען אָנגעפֿאַנגען זיך צו הערען נייע מענער אין די זעלשטענער געוואַרענע ליעדער.

וויעדער זיינען מיר דריי געוואַרען איינס.

* * *

און די נאַטורגעשיכטע פֿון דעם משוגענעם פֿילאָזאָף איז פֿשוט, הגם אויפֿען ערסטען בליק, אַ האַרעלע קאָמפֿליצירט. אַלע טראַיצעס זיינען אַזוי.

ער איז אַ דענקער מיט אַ טרעהר אין אויג אָבער דער טרעהר לעשט ניש דעם ברען אין איהר.

ער האָט געפֿיהלען אין מח און געדאַנקען אין דער ברוסט, און דערפֿאַר זיינען זיינע רייד צוטומעלט.

דאָס וואָס ער האָט וועגען זיך אליוין געזאָגט אין דעם אַרטיקעל: „אינהאַלט איד“ (אינ'ס ערסטען באַנד) מאַכט דעם עסק נאָך קלערער, — מאַכט די נאַטורגעשיכטע פֿון דעם אַלמען פֿאַרשטענדליך פֿאַר גרויס און קליוין.

אפשר וועט ער נאָך אַמאָל ענדיגען זיינע אייגענע ביאָגראַפֿיע, וועל איך זי אַרויסגעבען.

אינהאלטס-פארצייכנים.

צווייטער טהייל

צושלאגענע געדאנקען

צייט-ארטיקלען.

15	.....	א בריעף קיין רוסלאנד
22	.....	וואס וועלען זיי טאן מיט איהר?
32	.....	ווען די הארץ איז אלאיט
43	.....	דער דייטשער אחר
52	.....	א צוטומעלסער טאג
67	.....	א צוטומעלסער לשון
78	.....	א בריעף קיין לאנדאן
83	.....	פרץ און זרח

1894

פון לאנדאן קיין ניו יארק.

98	.....	אויף דעם שוידוועג
98	.....	מיט'ן פעקעל אויפ'ן רוקען
102	.....	קוילען און רויך
106	.....	די גרעבער און די באגראבענע
110	.....	דער סמארגאנער בעל-גימטריא
115	.....	די אלטע אין 1878
120	.....	תחית-המתים
124	.....	דער דרוש פון אלף'ען

„אמת“ סעריע.

1895

181.....	אָה, ווער גיט מיר אַ צופ פאַר'ן פּאַלע!
135.....	ווי איך קום צו די ראַמאַטעס.....
139.....	הענט און פּיס אין סטרייק.....
145.....	וואו האַלט איך אין דער וועלט?
149.....	וועגען דעם אינהאַלט פון דעם נעכסטען קאַפיטעל.....
154.....	עס ציעהט זיך ווי פון פּער.....
157.....	גאַנצע און דערוואַקסענע.....
161.....	מיון הלום.....
166.....	די גרויסע ערשוינונג.....
171.....	מורא'דיג צושלאַגען.....
176.....	דער אויניקעל זאָל לעבען.....
180.....	אַ יום-כּפור'דיגע היץ-קרענק.....
184.....	אין די גרויסע נשמה.....
188.....	בלויבט אַ קשיא.....
192.....	אַרויף-באַרג.....
196.....	אַ קעלט אין קאַפּ.....
199.....	דער מענשענפּריינד.....
203.....	איך, איך און ווידער איך.....
208.....	חנוכה און קעלעריזם.....
213.....	אוינזערע פלימען.....
217.....	וואָס זאָל איך טאָן.....

1897

225.....	וואָס דער עולם רעדט וועגען דעם „פאַרווערטס“.....
228.....	אַלואַ, וואָס רעדט דער עולם?
231.....	גראַנט און מיון אויניקעל.....
234.....	ווי גיט מיר איז.....
237.....	רעליגיאָן, מיטן און בולבעס.....
240.....	בייסקעלס.....
244.....	שבועות.....
248.....	פּערזען, וואָס שמערען.....
252.....	אוינער פון זיי.....

1899

259..... אן אנהויב אויף אַ נייעם השבון.
282..... שטאַרבען און טויט ווערען.
266..... די געשוואַלענע באַק.
271..... גאַל אויף ראש השנה.

1905

נאָך די ערסטע רוסישע רעוואַלוציע.

284..... זיי שטימען ניט.
291..... פאר דער התונה.
297..... די מאַדע.
303..... אַ שטילע תנאים.
308..... וועגען די כלה פון אַמעריקא.
314..... די שוואַרצע פינשעלעך.
320..... געוועזענע מענשען.
327..... די מאמעס פונ'ם נייעם דור.
333..... וועגען לעבען און טויט: אַ געשפרעך.
339..... הקדמת צו אַ קלאַרע משוגעת.
344..... דער אַלמער און דער אַלמערל.
350..... געבאַרענע מבינים.
356..... די קירך האַט זיך מגייר געווען.
361..... געפאַהרען און ניט דערפאַהרען.
369..... דאָס לעבען אַ דראַמאַ אין 5 אַקטען.
373..... די הויף.
378..... האַלב קלאַר, האַלב משוגע.

צוּשְׁלֵאָנְעֵנֶע געדאנקען

צייט-ארטיקלען.

I.

א בריעה קיין רוסלאנד.

ביי אייך אפשר טאקי ניט, אָבער דאָ, אין אמעריקא, ביי אונז, כאַפּט מען אַ קעלט.

ניט אומעטום, קינדער, כאַפּט מען די זעלביגע זאך. אָט ביי אייך, למשל, אין מיינע צייטען פלעגט מען כאַפּען רעקרוטען אויף בוידמער, פרייסלאַך אין שפּאַלטען, אַ מיאָוס'ען סוף, אַ שול־רופער, וועלכער האָט זיך באַנאַרישט (מיט אַ שיקסע פון אַ פרעמדען וואָלאַסט); מען פלעגט כאַפּען אַ גנב, אַ קאָזאק, אַ מויו, אַ מצוה, אַ קרושה, אימיצען ביי אַ ליגען, אַן אַנטלאָפּענעם שטאַט־באַק, אַ עילוי פאַר אַ איידעם, דעם רבי'ס שאיריים... אַ, מאַלע וואָס! יעמאַלט ביי אייך פלעגט דער טיוועל כאַפּען דעם מלמד און די חדר־אינגלאַך פלעגען כאַפּען די פייערדיגע פעטש, ווייבער פלעגען כאַפּען מציאות, אָדער אַ העכט בעת דער פישער פלעגט זיך פאַרקוקען, הגם דאָס פלעגט ניט אָפּט פאַסירען, מחמת אַ בת־ישראַל איז פאַרט ניט אַ רוסישער קאַזנאַטשיי: זי האַלט פון לאַ תּגנוב. אַלץ פלעגט מען יעמאַלט כאַפּען, נור ניט קיין קעלט. און די היגע קעלט, די קעלט וואָס מען כאַפּט דאָ, איז איי־גענטליך אייער קאַטער, דער רוסישער נאַסמאַרק, אַ מין ערקעל־טונג וואָס באַזעצט זיך ווי די דייטשע אידישקייט, צוערשט אין נאָז און פאַרשטאַפּט איהם מיט גאָט ווייס וואָס, און מאַכט איהם ניסען מיט אזוי פיעל שטורעם און התפעלות, אז מען וואָלט מיי־נען אז ער, דער נאָז איז אַ איד, וואָס געהט אויפ'ן טערק, אָדער אויף אַ פאַלעסטינעץ.

דאָס איז דערזעלביגער היימישער קאטער, וועלכער קרויש-קעט זיך אַרויס פון נאָז און קלייבט זיך אַריין אינ'ם בוידים פון קאָפּ, אונטער'ן דאָך, אונטער'ן סאַמע שאַרבן, ביי דעם אידענ'ס פּמליא של מעלה, דאָרטען וואו עס פּלעגן אַמאָל, אין די גוטע אַלטע צייטען ליגען אין זייער רוה די געלע שמות, די סמאטעם הקדושים, די פאַרשטויבטע און איינגערויכערטע קדרות, וואָס האָר בען זיך אָנגעקליבען אין אידישע מוחות פון מתן תורה ביז'ן לעצ-מען באַזעלער קאָנגרעס... אָבער איך פאַרקריך.

הייסט עס, דאכט זיך, דערזעלביגער קאטער און דאך וועט מען איהם ביי אייך קריגען און ביי אונז כאפען און דאָס קומט אַלץ דערפון וואָס דזשאָרדזש וואַשינגטאָן איז ניט מלך סאָר-ביעסקי... אין קאָוונא זאָגט מען סאָבעצקי, אָבער קאָוונא איז זעהר אַ ליטווישע שטאָדט, זי הייסט זאָנאר נאָך אַ ליטווישען געקרוינטען בורדיוק מיט'ן נאָמען קאָוען, וועלכער האָט געקייניגט איבער ליטא אין דעם עלפּטען יאָהרהונדערט און וועלכען מען וואָלט אין דעם צוואַנציגסטען יאָהרהונדערט געוויס אַרויכגעטריי-בען אי פון פעטערבורג אי פון קאַרמעליטע (לאַכט ניט, איך ווייס וואָס איך רעד) מחמת קאָוען הערט זיך אָן ווי קאָהען... בקיצור, דער כאַפען קומט דערפון, וואָס דאָ אין אמעריקא ווערט אַלץ גע-טאָן בחפּזון, נור אַרום דעם וועלען מיר רעדען אַנאַנדערס מאָל, ווייל ניט דאָס בין איך אויסען.

וואָס איז וויכטיג צו וויסען פאַר אייך און די וועלט איז אַט

וואָס :

צוריק מיט אַ וואָכען זעקס האָב איך, ניט פאַר אייך גע-דאכט, ניט פאַר די רעוואָלוציע געדאכט, געכאַפט אַ קעלט. דאָס איז מיר אַריין אין קרוייץ... איהר פאַרשטעהט וואָס איך מיינ: אינ'ם קרוייץ פון רוקען, ניט חלילה אין עפעס אַ קרוייץ אויפ'ן האַר-צען... איך שטאַם ניט פון משה מענדעלזאָהן'ס משפּחה און אין אמעריקא איז שמד אַ געבראַכענער געשעפט (אידעלאַך האָבען עס איבערגעפיהרט) און איך בייט ניט קיין אַמונות, ווייל איך האָב ניט וואָס צו בייטען, און אַז איך זאָל וועלען אַריינגעהן אין אַ

קירך האָב איך דאָ ניט ווייט פון מיר אַ קלויז, וואָס איז שבת אַ שול און זונטאָג אַ צערקאָוו — אויב מען דאַרף... נור איך פאַר-קירך ווידער...

כסדר אזוי... מיין קעלט האָט זיך אַרײַנגעכאַפט צו מיר אינ'ם קרייז און אַ קעלט אין קרייז מאַכט אימער שטייף (דאָס באַווייזט די פּראָטעסטאַנטישע רעליגיאָן) און פון קרייז איז עס אַרײַן אין די לײַנקע זײט און פון דאָרטען אין די לענדען און מיין פּערזענליכע באַוועגונג איז געווען פאַראַלליזירט און איך בין געוואָרן רען שטייף ווי אַ מײסטער נאָך אַ דורכגעפאַלענעם סטרייק, אונ-באַוועגליך ווי ביאת הגואל, לײַגענדיג ווי אַ שטיק בלײ אויפ'ן בעט גיכער אַ משא ווי אַ זאך, אַ פּשימא שוין אַ מענש, אַ פּילאָ-זאָף!

נו, לײַג איך און טראַכט... מחשבות'ן, יעדע נידע-לאַגע ברענגט צום נאָכדענקען, צום טראַכטען... רוסלאַנד נאָכ'ן קרימקריג, פּראַנקרייך נאָך סעדאַן, און אפּשר טאַקי ווי-דער רוסלאַנד היינט, נאָך אַ געלע מפּלה... נור לאָמיר ניט כאַפען די פּיש פאַר'ן נעץ... בקיצור, איך לײַג און טראַכט און מיר קומט אַרויף אויף די רעיונות אַז בײַ אונז כאַפט מען וואָס בײַ אייך קריגט מען, און ווי איך זאָג אין געדאַנקען: „בײַ אונז — בײַ אייך“, פאַרקלעמט מיר די האַרץ...

הערסטו — בײַ זײ, בײַ אונז... אָבעטײלט, דערווייטערט, זײ דאַרטען און מיר דאָ, אַיך דאָ! און מיך טײלט אָב פון זײ נײַ דער גרויסער ים מיט די קלענערע ימים מיט די שטיק יבשה וואָס לײַגט צווישען ניו יאָרק און די לײטווישע ארץ ישראל; מיך טײלט פון זײ אָב ניט די 27 יאָהר וואָס איך בין פון דער היים; מיך טײלט פון זײ אפּילו ניט אָב וואָס איך בין דער אַלטער דור און זײ דער נײער, וואָס מײן בין השמשות קומט אויס בײַ זײ אַרום פּריהמאַרגען, וואָס זײ געהען אַרויס אין דער וועלט צו דער אַרכײט בשעת מיר הויבט שוין אָן צו דרעמלען... נײַן, קינדער, ניט דאָס!

מיך טײלט אָב פון אייך אַנאַנדער זאך.

בשעת איך בין ארויס אין גלות זיינען מאַנכע פון אייך נאָך
 געווען אין ווינדעלאַך, די מייסטע נאָך ניט געבאָרען. א אירישער
 בעל-מלאכה איז דאָן געווען, א בעל-מלאכה'ס פּאָדמאַסטערע איז
 שוין דאָן אויך געווען, אָבער א אירישער אַרבייטער, א
 אירישער פּאַבליטשנער, א אירישע „האַנד“, א אירישער פּראָלע-
 טאַריער איז נאָך דאָן נײַט געווען. ניין, ניט געווען — סײַדען
 אפשר אין פּאַפּיראַסען-פּאַבריקען, און דאָס מעהרסטענס מיידלעך...
 דעם אָרעמאַן'ס טאַכטער איז שטענדיג די ערשטע כּפּרה; דער-
 פּאַר אָבער, ווען די נאַולאַ קומט, געהט מרים פּאַראַוויס מיט'ן פּויק
 און זי איז די ערשטע ביים זינגען אַז ישיר... מערעלע! דער אַז
 ישיר איז שוין דאָ און די נאַולאַ קומט, גרייט אַן דעם פּייקעלע...
 וואו האַלט איך? יע! כּסדר אַזוי... איז בשעת איך בין
 אוועק פון דער היים, איז נאָך קיין אירישער אַרבייטער אַזוי גוט
 ווי ניט געווען און אַזוי איז אויך נאָך ניט געווען קיין אַרבייטער
 לשון... פּאַרשטעהט מיך ריכטיג. איך מײַן ניט אַז עס איז דאָן
 ניט געווען קיין ציעגעל-טרעגער, קיין וואַפּנע-מאַכער, קיין קאַנ-
 זאַרמניק, קיין פּאַקען-טרעגער און אַנדערע אַזעלכע. וואָס איך
 מײַן איז, אַז עס איז נאָך דאָן ניט געווען קיין אַרבייטער-קלאַס,
 קיין אירישער פּראָלעטאַריע-קלאַס, אַזוי ווי עס איז נאָך ניט גע-
 ווען קיין ליטעראַרישע אַרבייטער-שפּראַך, הגם מיר האָבען אַלע
 גערעדט איריש פון וויגעלע ביז'ן קבר.

איז וואָס מיך טיילט פון אייך אָב איז איינפאַך דאָס:
 איהר זייט א דור, וועלכען איך קען מיר קאַם קאַם וואָס
 פּאַרשטעלען. מיט אייערע טאַטעס האָבען מיר גערעדט לשון
 קדש און מיר האָבען זיי דערצעהלט אויף יענעם לשון מעשות ווע-
 גען קאַפּיטאַל און אַרבייט, וועגען סאַציאַליסטען און דעם סאַציאַ-
 ליזם און דאָס האָט זיי אויף א וויילע א נעהם געטאַן. דאָן האָט
 מען זיי געזונגען שירים וועגען אַרבייט און אַרבייטער און זיי האָ-
 בען שיער ניט גענומען וויינען. פּלוצלונג האָט א שיכור'ער פּויער
 א געשריי געטאַן „בעייטע זשידאָו!“ און איבער'ן גאַס האָט זיך
 א לאַז געטאַן די אינגעווייט פון אירישע פּערינעס, און דאָס איז

גענוג געווען אזא אימה אריינצוואַנגען אין די דינע הויט פון די לינקע משכילים, אז דער סאַציאַליזם זייערער האָט ביסלעכע וויזן אויסגעוועפט, אָדער — אין אייניגע פעלע — אַרויסגעפלאַצט מיט דער קאַרקע מיט אַלעמען. אַ וויילע שפעטער האָבען זיי שוין געזאָגט רבנן קדיש נאָך זייער אָבגעשטאַרבענעם אידעאַל און האָבען זיך גענומען בויען זייער צוקונפט אויף די קברים פון די מערת המכפלה זינגענדיג הנותן תשועה לַמַּלְכִּים מיט גרויס התלהבות, כדאי... איך ווייס? ... כדאי צו וויזען, משמעות, אז קלעפּ זיינען ניט קיין שטער ניט צום רוסישען פאַטריאַטיזם היינט, ניט צום אַרץ־ישׂראַליזם פון לעתיד לבוא...

פון זיי איז אין רוסלאַנד היינט ניט דאָ קיין שריד ופליט אַזוי פיעל ווי איך ווייס. דערפאַר אָבער זייט איהר דאָ יונגע מענער און יונגע פרויען, און אייך איז מיר שווער צו פאַרשטעהן.

אַ קלייניקייט! אָט זיינען די משכילים, די שלומי אמוני ישׂראל, די אינטעליגענץ, די סעמטאַנקע פונ'ם יודענטום, די דיר־רעקטע יורשים פון די חשמונאים, די קינד'ס קינדער פון שמשון הנבור און איבער זיי געוואַלטעוועט מען און מען וואָיעוועט, און מען שפייט זיי אין פנים, און זיי, די העלדען שרייען תקע בשופר גדול לחרותנו און דאָס אפילו ניט צו גאָט, ווייל זיי האָבען אייגענטליך שוין קיין גאָט ניט מעהר, זיי שרייען צו דר. הערצל, צו מאַקס נאָרדוי און צו די אַנדערע וועלכע זיינען געוואוינט צו ענטשיידען די אידענפראַגע מיט די פיס, דאָס הייסט אויף דעם וועג פון ויצא יעקב, פון עמיגראַציע, פון אויסוואַנדערונג — (קלייבט זיך אויס וועלכען אויסדרוק איהר ווילט. באַטראַכט די איבריגע צוויי ווי ניט געלעזען) — מענשען וואָס קענען נור לויפן פונ'ם שונא.

און דאָ שטעלט זיך אַוועק דער אידישער אַרבייטער פונ'ם נייעם דור און זאָגט: „די אידישע פראַגע איז נור אַ טייל פון די סאַציאַלע פראַגע, זי מוז ענטשיידען ווערען ניט מיט די פיס נור מיט די הענט, און ניט אַזוי פיעל מיט די הענט ווי מיט די

קולאקעס — ביד חזקה ובזרוע נטויה! נידער מיט דעם קנוט, נידער מיט די ממשלת הודון!"

וואָס זיינען דאָס פאַר ווערטער? און ווער רעדט זיי? דער קול איז דער קול פון לאַסאַל און די הענט זיינען די הענט פונ'ם אַר-בייטער, וואָס אויף איהם האָט דער דאָזיגער לאַסאַל געזאָגט: „ער איז דער פעלז אויף וועלכען דער טעמפעל דער געגענווארט געבויט ווירד“, נור דאָס איז דערצו נאָך אַ אידישער פעלז.

אַבער ווער וואָלט דאָס געגלויבט? ישראל'יק אַלס אַרבייטער געהט אַרויס אויף אַ מאַי-פאַראַד אין די אידישע שטערט, וויסענדיג וואָס ער האָט צו ערוואַרטען און ער געהט אַרויס מוטיג בקומה זקופה, געהט אַרויס מיט געוויסהייט אַז די וועלט איז זיינע, ווייל ער און זיינע ברידער פון אַלע אַנדערע נאַציאָנען האָבען אַט די דאָזיגע וועלט געמאַכט; ער ווייס אַז אפשר האָט דער אויבער-שטער אין דעם אַ חלק, אַבער זיכער ניט דער פאַבריקאַנט, זיכער ניט דער בעל-הבית, זיכער ניט דער מאַן וואָס האָט אין דעם עסק אַרײַנגעלעגט ניט מעהר ווי געלד און געלד — דאָס ווייס דער מאַי-פאַראַדניק — איז ניט מעהר ווי ניט באַצאָהלטע אַרבייט פון אַנדערע לײַד-אַרבייטער! פון ניט אין גאַנצען באַצאָהלטע אַר-בייט!

און איד, וואָס ליג אַזוי אונבאַוועגליך ווי דער שלים-מול אויפ'ן מלמד, און קען זיך ניט ריהרען פון אַרט עפעס אַזוי ווי איד וואָלט געווען דער אמת ביי פאַן פלעווע אין בוזעם, און קען זיך ניט אַ הויב טאָן אָהן יסורים אַזוי ווי דער ראַדיקאַלער עלעמענט ביי די ציוניסטען, און בין אין גאַנצען אַ לעכערליכע, לענגליכע שטיק מרה שחורה, — איד, אַלזא, אַט ווי איד... האָב געוואָלט זאָ-גען: „אַט ווי איד שטעה און געה“ — איד וואָס קען ניט שטעהן און געהן, אפילו ניט ליגען... איד, אַלזא, זעה איד אַרויסגעהן אין די גאַסען, אייך אַרבייטער, אייך די קינדער פון די טאַטעס, וועלכע האָבען געקראָגען אַ ווייסען נאָז און אַ שרעק אין אַלע ביינער ווען זיי האָט זיך געדוכט, אַז זיי האָט זיך גע'חלום'ט, אַז אַימיצער האָט געזאָגט, אַז איהם האָט זיך געדוכט, אַז ער האָט גע-

---

הערט ווי מען האָט געזאָגט, אַז מען האָט געזעהן ערגעץ-וואו אַ
„זשאַנדאָר“... איך זעה אייך אַרויסגעהן אין גאַס און אַלס ווי
איך בין, פיהל איך אַז איך מאַרשיר מיט אייך מיט, אַז איך געה
מיט אייך מיט, אַז איך לעב מיט אייך מיט, און קעמפּף מיט אייך
מיט. און דאָן... וואָרט אַ וויילינקע... אימיצער קומט.

ברוך הבא! מיין אייניקעל: ער איז דאָ!
ער האָט אַ פּולע מויל נייעס פון דער מלחמה. ער איז אַ
גאַנצער יאַפּאַנעז...
„זיידע, די געלע קעהרען די וועלט.“—
איך ענטפער איהם און זאָג:
— „גאַרעלע, ער וועט קריגען זיין מפלה ניט פון די געלע,
נור פון די רויטע, דאָס געדענק.“—
מערעלע, גרייט אָן דיין פייקעלע, מיין קינד.

1904.

II.

וואָס וועלען זיי טאָן מיט איהר ?

קוים האָבען זיך מיינע אויגען צוגעמאַכט, האָב איך אָנגע-
הויבען צו זעהן... איהר האָט אַ טעות. קינדער ! דאָ איז קיין שום
טעות ניטאָ, קיין שום דרוק-פעהלער ! ... מחשבות'ן רעדענדיג ווע-
גען דרוק פעהלערען, ביי אייך דרוק פעהלט — ברוך השם ! — ניט,
ניט דער, ניט יענער : ניט דער דרוק פון אונטען, וועלכער מאַכט
די שוואַרצע פינטעלעך, ניט דער דרוק פון אויבען, וועלכער מאַכט
די שוואַרצע חתימה'לעך, מיט די שוואַרצע, פינסטערע, אָבגעשני-
טענע יאָהרען אויף די רויטע, הערליכע, אונבאַפלעקטע נשמה'לעך ;
ניט, בקיצור, דער דרוק פון די ראָמס, ניט דער דרוק פון די ראָמ-ס,
דאָס הייסט, ניט דער דרוק נאָכ'ן זעצען, ניט דער דרוק פאַר'ן זיי-
צען... אייך פעהלט היינט גאָר ניט, הלואי ווייטער !

איז וואָס וויל איך אויספיהרען ?

כסדר אזוי : קוים, זאָג איך, האָבען זיך מיינע אויגען צוגע-
מאַכט, האָב איך אָנגעהויבען צו זעהען... טאָליראַן, דער גע'פּנר'-
טער-פּראַנצויזישער דיפּלאָמאַט... אַ דיפּלאָמאַט איז איינער, וואָס
האָט אַ דיפּלאָם אויף מולירען, וואָס מיר דאָ איז אַמעריקאַ רופּען...
ניין, וואָס מיר פּראַקטיצירען אונטער דעם נאָמען פון בלאָפּען...
אַזאָ, טאָליראַן, אייך צו לענגערע יאָהר, האָט אַמאָל געזאָגט, אַז
דעם מענשען איז געגעבען געוואָרען אַ שפּראַך, אום ער זאָל קענען
פאַרשמעלען זיינע געדאַנקען, פּונקט אזוי האָט דער יוצר האָדס איהם
(לנמכה : איהר) געגעבען אויגען כדי ער (אָדער זי) זאָל האָבען מיט

וואָס ניט צו זעהן. דער פּועל יוצא דערפון איז... נור איך זעה איהר
ווילט וויסען וואָס איך מײן מיט די ווערטער „אויגען ניט צו זעהען“.
לאַמיר איך ערקלערען:

די אַרבייט — אַ שטייגער, די מענשליכע אַרבייט — באַ-
שאַפט מכל טוב סלֶה און קריגט אַ קרענק און גיט אַ דאַנק... יע, זי
באַשאַפט אַלץ, אַפילו דעם שוך פאַר די פּיס, וואָס בריקעט איהר,
אַפילו דעם ראַפניק פאַר די האַנד וואָס שמייסט איהר,
אַפילו די קייטען, מיט וועלכע מען שמידט איהר — הענד און פּיס...
נור איך פאַרקירך. אזוי, אַלזאָ, ווערט דאָס באַהאַנדעלט די אַר-
בייט פון קאַפיטאַל, איהר אייגענעם קינד (נישקשה פון אַ בנ'אָק!).
נן, אין פּלוג איז דאָס דאָך אַ ווילדע זאַך. אין פּלוג איז דאָך די
קשיא, היתכן? ווי שיקט זיך דאָס? ווי זעהען דאָס מענשען ניט
אייז? אלא איז דער תירוץ: דאָס זעהען מענשען מיט אויגען,
וואָס זעהען ניט פיעל מעהר ווי, למשל, היהנער אויגען אין ענגע
שיך, אָדער שמאַלץ־אויגען אין פעטע יויד, אָדער יענע אויגען ביי
די פאַרצייטיגע געטשקעס, אויף וועלכען דער תהלים זאָגט: עינים
להם ולא יראו... וואָלטען די דאָזיגע מענשען געהאַט אויגען טאַקע
צום זעהן, וואָלטען זיי אפשר שוין לאַנג, לאַנג אַ טראַכט געטאָן און
דער וואָרט „היתכן“ וואָלט דאָן אויסגעוואַקסען, ווי יעקב אבינו'ס
לייטער, פון דער ערד ביז'ן הימעל, און דער מלאך נבריאַל, דעם
אויבערשטענעם גראַף וויטע, וואָלט געמוזט ענטפערען, אָדער אַראַפּ
פון בינקעל... מחשבות'ן! וואו איז ער, אייער, דאָס הייסט,
אונזער וויטע? איך זאָג „אונזער וויטע“ מחמת דאָ אין פאַרטם-
מוט האַבען מבינים געזאָגט, אז אין דעם פרט פון בלאַפען איז וויטע
אַ גאַנצער אמעריקאַנער, דערצו נאָך איינער, אין וועלכען עס
קלאַפט אַן אָדער פון באַראָן מינכהוויזען, דער אבי־אבות השקר,
וועלכער איז אַ... נור לאַז זיין; ווען איך זאָל זאָגען אַ ווילנער
כאַיכע, וועלען זיך די סאַטער קיסלער געפינען באַליידיגט... עס איז
דאָ אזא זאַך ווי לאַקאַלער פאַטריאַטיזם, איבערהויפט ביי די
בלאָפערס... וואו, זאָג איך, איז ער דער גרויסער דיפּלאַמאַט? ניט
שוין געהט דאָס אויף איהם דער פּסוק:

„פארבליפט. פארבלאפט, פארבלענט, פארבליסטשעט,
ערשט אפלאדירט, דאן אויסגעסוויטשעט?“
וואָס דאָס איז האַלב־טייטש, פּאַלאָווינאַ רייסיש, נאַטוראַלי-
זירט אין אַמעריקאַ.
אַבער נחזור לעניננו.

קוים, זאָג איך, האָבען זיך מיינע אויגען צוגעמאַכט, האָב איך
אַנגעהויבען צו זעהן... דזשאהן מילטאָן איז אויף דעם אופן געקור-
מען צו שרייבען זיין „פארלאָרענעם גן־עדן“, אָבער ער איז פרי-
הער בלינד געוואָרען, וועהרענד ביי מיר האָבען זיך די אויגען מיינע
נאָר אויף אַ וויילע צוגעמאַכט... אויף אַ קורצע וויילע, פון הוילע
מועדקיט, אָט ווי ביי איך, למשל, ביי דער רעוואָלוציע צייטענ-
ווייז... און ארום מיר איז געוואָרען האַלב־ליכטיג, ווי עס ווערט
אין דער דעמערונג, איידער די זון געהט אין גאַנצען אויף, אָדער
איידער זי געהט אין גאַנצען אונטער... ווי עס זעהט אויס בשעת
די פרייהייט ווערט געבאָרען, אָדער ווען זי שטאַרבט... האַלב־פינס-
טער, האַלב ליכטיג ווי ביי איך אין די אידישע הערצער, ווי עס
האַט געלויכטען דער רמב"ם אינ'ם מיטעל־אַלטער... דער מיטעל-
אַלטער דאָס איז דער חול־המועד אין דער וועלט געשיכטע, דאָס
איז אַ טויזענד־יאָהריגער בין־השמשות פאר דער געבורט פון די
נייע צייט, פאר די ענטדעקונג פון די נייע וועלט. דאָס איז... נור
לאָז זיין. לאָמיק אָנהויבען פון דאָס ניי.

כסדר אזוי: קוים האָבען זיך מיינע אויגען צוגעמאַכט האָב
איך גענומען זעהן, ווייל ארום מיר איז געוואָרען... האַלב־ליכטיג...
ווען עס איז זעהן ליכטיג, אָדער זעהן פונסטער איז שווער
צו זעהן: שמחות און לויות, אי די אי יענע פארדונקלען די ראיא;
סיי דער גליקליכער פארליעבטער, סיי דער פאר'חושך'טער זעהט
ניט קלאָר; איהר קענט פונקט אזוי וועניג אריינקוקען אין די
זון אין מיטען טאָג ווי אין דער פינסטערניש אין מיטען נאַכט
און צום באַטראַכטען דארפט איהר ספּאַקולען ביי דעם ליכטיגען
דאָבראָליובאָוו ניט וועניגער ווי ביים פינסטערן קרושעוואַן...
הייסט עס, אז מיר איז געוואָרען ליכטיגלעך... ליכטיגלעך!

דאָס איז דער ריכטיגער וואָרט. וואָלט איך איהם געפונען פריהער, וואָלט איך איצט שוין געווען אַ סך ווייטער... יע, ליכטיגלעך! מחשבות'ן; די מענשהייט וואָלט אפשר שוין געווען אַ סך ווייטער, ווען מען וואָלט אימער אין דער צייט געפינען דעם ריכטיגען וואָרט, ווי למשל, דעם וואָרט מאַסענמאַרד, רעדענדיג וועגען מלחמה, מאַסענבעטרוג פאַר האַנדל, מאַסענרויב פאַר אינדוסטריע, מאַסענ-בלענדונג פאַר אמונה און אזוי ווייטער, ווי — איך אליין און מאַנכע אנדערע פילאָזאָפּען האָבען דאָס אייך אָפט אויסגעטייטשט און איינגעאידישט.

* * *

יע, ליכטיגלעך איז געוואָרען אַרום מיר. און מיין צימער האָט זיך פאַנאָדערגעצויגען עפעס אזוי ווי אַ זויפענבלאָז, אָדער אַ גוזמא, אָדער אַ ליעבפולע האַרץ, אָדער אַ פאַרגליווערטע דאָגמא אין די רעוואָלוציאָנערע היץ... און מיין צימער איז אויסגעוואַקסען אי אין דער הויך, אי אין דער לענג, אי אין דער ברייט — אַ שטיי-גער ווי — עס וואַקסט אויס לאַסאַל, דער אידישער גלות און „דער קאָמוניסטישער מאַניפעסט“ ווען איהר באַטראַכט די דריי לאַנג גע-נוג... יא, לאַסאַל ווערט העכער, דער גלות לענגער און דער מאַניפעסט ברייטער, — ברייטער, און טיעפער, און פולער, און אינהאַלטס-רייכער ווערט ער: אַ גלאָבוס, אָט דאַכט זיך, טראַגט איהר איהם אַרום אין האַנד און דאָס ווייזט אייך אַ וועלט...

אַלזאָ, מיין צימער האָט זיך פאַנאָדערגעצויגען און פון דער ערד, פון מיטען, האָט זיך אויפגעהויבען אַ מזבח און אַרום איהם איז געוואָרען אַ גרויסער גראַבען, ערטערווייז ברייט און פלאַך ווי די אַמעריקאַנישע בילדונג.

און איבער דעם גראַבען פון ביידע זייטען מזבח האָט צום מזרח צוגעשוועבט אַ יאַסטערעכ. און צו מערב אַ פּרעכטיגע, מעכ-טיגע, ווייסע טויב...

און אַ פּייער האָט געברענט אויפ'ן מזבח, אָבער אַנשטאַט שייטלען האַלץ זיינען געלעגען איינער איבער דעם אנדערן, מעשה-צלב, מענשליכע ביינער, — ביינער פון הענט און פון פיס און פון

רוקענס, וואָס פון די מאַרד אין זיי האָט זיך געקאָרמעט דער פייער, ברענענדיג אַלץ העכער און ווילדער.
און אויף דעם מזבח, פון ביידע זייטען, זיינען געפאַלען קרבנות, און זייער בלוט האָט אַרונטערגעטריפט אונטען, אָנפילענדיג דעם גראָבען.

און איינצעלנע קרבנות האָט געבראַכט די טויב און מאַסען אַזעלכע האָט געאַפּפערט דער רויב־פּויגעל. און וואָס העכער עס איז געשטיגען דער פלאַם און וואָס פולער עס איז געוואָרען דער גראָבען, אַלץ מעהר האָט געשמייכעלט די טויב, אַלץ מעהר האָט געוויטעט דער יאַסטערעכ.

און גרעסער, און געדיכטער, און טונקעלער איז אַלץ געוואָרען דער רויך, און העכער און העכער איז ער געשטיגען צום הימעל, ביז ער האָט זיך פאַראייניגט מיט די רעגען שוואַנגערע וואַלקענס און זיי זיינען געוואָרען איינס, ווי עס פאַראייניגען זיך און עס וועט רען לבשר אחד דער אַבערגלויבען און די אונוויסענהייט אַרום דעם אַרבייטער־פאַלק.

און ווי עס זיינען געפאַלען, איינציגווייז, די קרבנות אונטער דער טויב און, הונדערטערווייז, אונטער'ן יאַסטערעכ, האָט צום טויט באַגלייט די ליעבע די הונדערטער, און דער האָס די איינציגע. און די טויב, אַזוי ווי עפעס טריאומפירענדיג, האָט מיט איהרע שנעע־ווייסע פליגלען אַפלאָדירט די געאַפּפערטע מאַסען — צוויי־שען זיי פיעלע, פיעלע פּריוויליגע קרבנות, וועהרענד דער יאַסטערעכ פאַרצווייפּלענדיג, האָט געפאַכט מיט אַ שרעקליכען גריס־צאָרן, דערביי מיט זיינע פליגלען פאַנאָדעריאָגענדיג דעם רויך אין אַלע פיער עקען וועלט, כדי אַז זי, די וועלט, זאָל ניט קענען זעהן זיין פאַרצווייפּעלטע אָהנמאַכט.

* * *

און דאָ ערשיינט פּלוצלונג פאַר מיר דער פּרייהייטס־גייסט אין זיין גאַנצע הערליכקייט — אַזוי מילד ווי ער איז מעכטיג, אַזוי רוחניג און פּריעדליך אויפ'ן פנים ווי שטורמיש און קאַמפּה־לוס־טיג אין זיין געמיט: דער גייסט פון אַמאָל.

און ער עפענט זיינע לעפצען און רופט זיך אָפּ צו מיר און

זאָגט :

„מענשענקינד, וואָס דענקסטו, ווען דו זעהסט אָן יענעם מזבח, און איהם באַטראַכטענדיג וואָס קלערסטו?“

און איך ענטפער אזוי צו זאָגען :

— „איך זעה אָפּפער פּאַלענדיג פון ביידע זייטען, דאָ איינצעל־נע, דאָרטען מאַסענווייז און מיר דוכט, אז פון די וואָס פּאַלען איינ־ציגווייז גיסט זיך בלוט אייגענע, אָבער זיי זיינען אויך איינגע־טונקט און בעפּאַרבען מיט פּאַל־קס־בלוט, זיי און די קליידער אויף זיי, וואָס דער פּיער פּאַרצעהרט אַצינד.“

„מענשענקינד, דו האָסט גוט געזעהן, איצט ווייטער.“

— „און איך זעה ווי דאָס בלוט פון ביידע זייטען גיסט זיך צונויף און דער גראַבען ווערט ערטערווייז ברייטער און ערטער־ווייז טיעפער.“

„ווייטער, ווייטער!“ !

— „און איך זעה ווי דער יאַסטערב וואַרפט פון זיינע אויגען גיפטיגע, טויטליכע שטראַהלען צו דער טויב צו, אָבער מיר דוכט, זיי טרעפען איהר ניט. און ווייט דאָרטען אין דער לופט זעה איך, דאַכט־זיך, דעם טויט, דעם שרעקליכען מלאַך־המות, וועלכער שיינט צו שטרעבען צו איהר, אָבער ער האָט, משמעות, אויף איהר קיין שליטה ניט, און בשעת מעשה האַלט ער דעם מאַרד־פּויגעל אויף אַ שטריקעל ביים פּוס, אָבער איהם וויל ער ניט נעהמען. וואַרום, אָה, הייליגער גייסט?“

„מענשענקינד, דער טויט דיענט ביי איהם און ער אַרבייט פאַר'ן טויט. זיי זיינען חברים און זיי העלפען איינער דעם אַנ־דערן, אָבער די טעג פון דעם יאַסטערב זיינען געצעהלטע.“

— „אָבער ווי לאַנג נאָך וועט דער מזבח קריגען אלע טאָג נייע קרבנות און ווי לאַנג נאָך וועלען די גראַבענס טרינקען מענשליכע בלוט?“

און דער גייסט טוט אַ שמויכעל, בליקט מיך אָן און זאָגט :
„דאָס וועט דויערען אזוי לאַנג ביז מין מוטער, די פרייהייט,

וועט געהמען געוועלטיגען איבער דער גאנצער מדינה, ווייל, מענ-
שענקינד, איהר קעניגרייך... ווייסטו וואָס די פרייהייט'ס קעניגרייך
באטייט?"

— „זאָג מיר, גרויסער גייסט!"

„ווען איהר קעניגרייך קומט איז מעהר ניטאָ קיין קעניג און
קיין רייכער... איך רעד אויף דיין מענשליכען לשון."

„איך פארשטעה — פאל איך איהם אַרײַן אין די רייד —
— ווייל כל־זמן עס איז נאָך ערגעץ־וואו פאַראַנען אַ קרוין אָדער אַ
געלד־זאַק, אַ גילדענער סצעפטער אָדער אַ גילדענע מטבע, אַ טראָן
אָדער אַ בערזע, קען ניט זײַן קײַן אָרט פאַר אמת'ע פרייהייט, קען
ניט אויפגעבויעט ווערען דיין מוטער'ס טעמפעל, אָבער..."

און ווי איך רעד אויס דאָס וואָרט „אָבער" געהט מיר אַריבער
אַ סקרוד איבער'ן לייב, אַ שרעק ערגרייפט מיך און אַלע חדרים פון
מיין האַרצען ווערען אָנגעפיהלט מיט אימה.

„אָבער... וואָס?" פּרעגט דער פרייהייטס־גייסט, און איך
ענטפער איהם, מיט גרויס מיה אַרויסברענגענדיג די ווערטער:
— „אַט די אַלע פרייהייטען זייערע, די רעכטע... ווען... ווען
זיי וועלען זיי ענדליך באַקומען... ווען דאָס פּאָלק וועט ענדליך
באַקומען... ווען דאָס פּאָלק וועט ענדליך זיעגען און זיך עראַבערן
אַט... דיעזע... אַלע רעכטע?"

„רעד אַרויס, שרעק זיך ניט!"

— „אַה, גרויסער גייסט, וואָס וועלען זיי טאָן מיט זיי?"

„וואַרום, מענשענקינד, פּרענסטו אזא פּראַגע און וואַרום
קלאַפט אזוי דיין האַרץ בעת דינע ליפען ברענגען אַרויס דיעזע
ווערטער?"

— „ווייל איך האָב געזעהן און איך ווייס, אז פרייהייטען און
רעכטע מאַכען די פעלקער נאָך ניט גליקליך. פאַרקעהרט די שווער-
ערוואַרבענע פרייהייט ווערט אַפט מיסברויכט צו שלעכטע צווע-
קען."

דער גייסט האָט פון דאָס ניי צו מיר צוגעשמייכלט און דאָס

געזאָגט:

„אלץ, מענשענקינד, וואָס איז גוט ווערט מיסברויכט — ביז אַ צייט.“

„געזונדהייט ווערט מיסברויכט מעהר ווי אלץ: אמאָל צום רויבען און מאָרדען, אמאָל צום שמיעדען קייטען פאַר די שוואַכע און די קרענקליכע, אמאָל זאָגאַר צו פאַרניכטען די פרויהייט, געדזונדהייט און גליק. און דאָך איז געזונדהייט וויכטיג. זי איז וויכטיג פאַר זיך אַליין, לשמה, לשם געזונדהייט, פון איהרטוועגען אַליין; וויכטיג אפילו ווען זי ווערט ניט באנוצט. זי איז גוט און נויטיג ווי דער זונענשניין אפילו בשעת ער וואַרעמט ניט, ווי דער לעבענספּולס אפילו אין שלאָף, אפילו אין אַ לאַנגען שלאָף, אפילו ווען עס שיינט, אז די באַוועגונג איז אויפגעהאַלטען און די טעמינג-קייט איינגעשטעלט, אז עס איז מעהר קיין לעבען ניטאָ.“

„מענשענקינד, פרויהייט... וואָס? דיין האַרץ איז נאָך אלץ ניט באַרוהיגט? רעד אלץ אַרויס און זאָג מיר וואָס דיך שרעקט.“

— „א, איך וועל רעדען, הייליגער גייסט! וואָס מיך קוועלט און שרעקט איז דער דערווייל. ווי וועט זיין, קלער איך, אויב זיי וועלען דערווייל אין רוסלאַנד, ווי דאָ אין אמעריקא, זייער פרויהייט פאַרשאַכערן פאַר אַ טאָפּ לינזען? ווען זיי וועלען זייערע רעכטע אוועקגעבען דעם שווינדלער אויף פּראָקאט, דעם שענקער פאַר אַ שנאַפּס, דעם גלאַטען צינגעלע פאַר אַ חניפה, דעם גאַט'ס סטראַפּ-טשע פאַר אַן אָנווייזונג אויף אַ שטיקעל געפילטע (אפשר זאָגאַר פּוסטע) לויטן, לאַחר ביאת הגואל, דעם מיליאָנער פאַר אַ ביינדעל פון זיין טיש, דעם אַדוואָקאט פאַר אַ דרעהדעל אין געריכט?“

— „ווי וועט זיין, פּרעג איך, ווען זיי וועלען זייער פרויהייט, וועלכע איז אזוי שווער, אזוי ביטער אָנגעקומען, וועלכע האָט געדקאַמט אזוי פיעל שווייס, אזוי פיעל בלוט, אזוי פיעל טרעהרען, אזוי פיעל ביינער, מאַרד און נערוו-זאַפּט. וועלכע איז ערצויגען געוואָרען אין אַזאַ אומגליקליכען קאַמפּף; וועלכע איז אויסגע-וואַקסען אויף אַ שלאַכפּעלד, וואָס איז אימער, נאָך יעדער שלאַכט געוואָרען אַ בית-עולם, פול מיט יונגע קברים, פול מיט בלוט-

---

געפארבטע מצבות, פול מיט געבראָכענע מוטער-הערצער אַרום
און אַרום.

„ווי וועט זיין, ווען זיי וועלען דיעזע פרייהייט זייערע, וועלכע
האַט זיך דורכגעבראַכען א וועג, גלייך ביים ערשטען אַריינקומען,
א וועג דורך די פעסטונג פון טיראַניי מיט אַזאַ אימפעט, אַז דאָס
האַט, אונגעריכטערהייט, געקאָסט טויזענדער לעבענס פון די אונ-
טערדריקטעסטע, די פאַרשקלאַפּטעסטע, די אַרעמסטע, די רעכט-
לאָזעסטע, בקיצור, די אידישע ראַסע, אויף וועלכע די טיראַניי
האַט אַם מייסטען שליסט געהאַט, — ווי, פרעג איך, וועט זיין,
ווען זיי וועלען דיעזע שווער ערוואָרבענע, טייער-באַצאָהלטע, כמעט
מיט'ן לעבען געקויפטע פרייהייט מיסברויכען?“

„ווי וועט זיין ווען זיי וועלען מיט איהר טאָן דאָס וואָס די
אַמעריקאַנער טוען מיט זייער פרייהייט, וועלכע לעגען זי אַוועק
אַן א זייט, אינ'ם „רומפעל-קאַמער“, אונטען אין קעלער, ווי א וואַך
וועלכע מען האָט אָבער מען באַנוצט זי ניט; וועלכע מען וואַלט
אפשר אין גאַנצען אַרויסוואַרפען, ווען עס וואַלט ניט זיין אַן
עבירה דאָס געלד, וואָס זי האָט געקאָסט, דאָס געלד און די מיה...“
„ווי דאָן, גרויסער גייסט? און ווי וועט זיין, טאַמער באַנו-
צען זיי זייער פרייהייט צו קענען זיין אינטאַלעראַנט גענען אַנ-
דערע, צו קענען אונטערדריקען פרעמדע מיינונגען, פונקט ווי אַנ-
דערע האָבען אונטערדריקט זייערע? ווי וועט זיין ווען זיי וועלען
אין דיין מאַמע'ס טעמפעל אויפשטעלען א מזבח פאַר זייערע
אַפיקורסים, און זיי וועלען אויפבויען אַ בימה פאַר זייערע אייגענע
דאָגמען און זיי וועלען איבער'ן טייער איינקריצען די ווערטער:
„הערט אויף צו דענקען, איהר וועלכע קומט אַהער.“ — ווי דאָן,
גרויסער גייסט, ווי דאָן?“

און דער פרייהייטס-גייסט, אימער רוהיג מילד און געלאַסען
ענטפערט און זאָגט:

„אַפילו דאָן, מעגשענקינד, אַפילו דאָן וועט עס ניט זיין אומ-
זיסט. אַפילו דאָן ניט.“

„די האַק און דער רידעל, דער מעסער און דער האַמער קענען

געברויכט ווערען צו צוהאקען און באגראָבען, צום צושניידען און אין אַ טרונע פאַרקלאַפּען די בעסטע, די אונשולדיגסטע מענשען. געוויס, אָבער דאָס הייסט ניט, אַז דערפאַר זיינען די געצויג ניט אינסטרומענטען פון ציוויליזאַציע, דאָס באַטייט ניט, אַז מען דאַרף ניט קעמפּען זיי צו ערווערבען ווען מען האָט זיי ניט (ווי ביי זיי) אָדער זיי ניט האַלטען און באַהאַלטען ווען מען האָט זיי, (ווי אין אַמעריקאַ).

„און מענשענקינד, אפילו ביי אייך, אָט אין די נייע וועלט וועט ניט אייביג בלייבען אזוי ווי עס איז היינט. „די זונענשטראַהלען, וועלכע היינט בלענדען נור, וועלען באַלד לייכטען; די פרייהייט, וועלכע איז היינט אַ דיענסטמויד ביים קאַפיטאַל, וועט אין קורצען זיין אַ ניאנקע ביי די נייגעבאַרע-נע צייט, די צייט פון גלייכהייט און פון רעכט. „מענשענקינד, אפילו ווען די נייע פרייהייט זאָל ווערען פאַר-וואַנדעלט אין אַן אינסטרומענט פון אינטאַלעראַנץ און אונטערדרי-קונג, וועט סוף-כל-סוף די פרייהייט בלייבען, וועהרענד די אונטער-דריקונג מיט די אינטאַלעראַנץ וועלען פריהער אָדער שפעטער פאַר-שווינדען. אזוי בלייבט אייער מאַמע-ערד אימער באַשטעהן, בלייבט אימער פרוכטבאַר, בשעת די זומפען אויף איהר ווערען מיט דער צייט אויסגעטריקענט פון דער זון און זיי פאַרשווינדען. — מענ-שענקינד, די פרייהייט איז אייביג, אָבער אייער מענשליכער לעבען דויערט אַ שטונדע און ציהט זיך אַ שפאַן. איהר זייט אונגע-דולדיג...“

איך האָב אויפגעפענט די אויגען און אַלץ איז געווען פאַר-שוואַנדען. אָט ווי איך זאָג אייך, קינדער: צו זעהן מוז מען צומאַכען די אויגען.

ניו יאָרק, סעפטעמבער, 1906.

III.

ווען די הארץ איז אַל-רײַט.

„די הארץ אייערע איז אַל-רײַט!“ האָט ער צו מיר געזאָגט...
יע, אַל-רײַט... נו, איהר ווייסט דאָך מסתמא אַלע, וואָס אַל-רײַט
הייסט: דאָס איז אַן ענגלישער שטיפשוועסטערקינד פון אונזער
ליטווישען „ניש-קשה“, אַ מין תירוץ אויף אַלע קשיות, אַ שטייגער
ווי דער עכרים היינו, אָדער דער סאַלדאַטסקער „זנאַט-נע־זנאיו“,
אָדער ר' ירוחם'ס: „אַט זעהט איהר דאָך...“ נור לאַמיר ניט
פאַרקריכען.

„די הארץ אייערע,“ איז אַל-רײַט...“ ער, דאָס איז, פאַר-
שטעהט איהר מיר, דער דאָקטאָר מיינער... מיינער — נו, דאָס
רעדט זיך אזוי: אַ דאָקטאָר איז קיינעמ'ס ניט, — ניט אייערער,
ניט מיינער; ער איז ניט אַ „האַנד“ אין פאַבריק, ער איז ניט
אימיצענ'ס אַ מענש, ער גיט ניט אַוועק קיין אַרבייטס-קראַפט אויף
פראַקטאָ; ער קומט און גיט און נעהמט און געהט. אַמאָל איז
דאָס וואָס ער נעהמט חשוב'ער ווי דאָס, וואָס ער גיט, אַמאָל
פאַרקעהרט... ווי אַמאָל; אָבער לַחלוּטין קענט איהר איהם ניט
האַבען, ניט לַחלוּטין, ניט אויף פראַקטאָ....

בקיצור, „די הארץ אייערע איז אַל-רײַט.“ ער האָט איהר,
לאַמיר אייך זאָגען, גוט אויסגעהאַרעכט... דער בוחן-לבבות וואָלט
בעסער דאָס אַליין ניט געקענט... מחשבות'ן! ער, כביכול, דער
אויבערשטער אין הימעל — ניט זינדיגען זאָל מען מיט די רייד —
קימערט זיך היינטיגע צייטען ניט זעהר פיעל וועגען אידישע הער-
צער און קוקט אין זיי וועניג-וואָס אַרײַן, און האַרעכט זיי וועניג-

וואָס אויס, מחמת אַניט וואָלט ער עפעס געמאָן פאַר די צובראָכע-
נע, פאַרקלעמטע הערצער פון די אַרימע, אונגליקליכע מאַמעס אין
רוסלאַנד, וועלכע פיהלען היינט פון ווייטען די ברענענדיגע וואונ-
דען פון זייערע קינדער, וואָס זייער בלוט גיסט זיך אויף דעם מזבח
פון זייער שטיף-פאָטערלאַנד, אַ לאַנד, וועלכע זאָגט צו אידען:
„טערפּי זשידאָק, קאַליעקאַי בודעש“ און... און טאָמער קומסטו
צוריק מיט איין פּוס אין פּאַרט-אַרטור און מיט די אַנדערע אין
וויילנאָ; טאָמער קומסטו צוריק מיט אַ לאַך אין זייט, מיט אַ ריב,
מיט אַן אויג, אַן אויער וועניגער ווי פריהער, וועט מען דיר דער-
פאַר געבען אַן אַסטאָוקע מיט אַ טאָרבע...

בין ווידער פאַרקראַכען.
ער, הייסט עס, דער דאָקטאָר מיינער האָט אויסגעהאַרכט מיין

האַרץ.

„אייער האַרץ, זאָגט ער, איז אַל-רײט!“ דאָס איז געווען
פאַר אייער כבוד רעדענדיג, בשעת איך בין געלעגען קראַנק אויף
ראַמאַטעס און די גרעסטע סכנה איז באַשטאַנען אין דעם וואָס
מיין האַרץ האָט, ניט פאַר אייך געדאַכט, געקענט אָנגעריהרט ווע-
רען. די האַרץ... אָה, וואַרט אַ וויילינקע, איך מוז אייך דער-
צעהלען אַ שפּאַס פון יענער צייט... בשעת איך בין געלעגען
קראַנק.

איין טאָג ליג איך מיר אַזוי בהרחבה... אויסגעצויגען ווי די
גאַוה אויף די חזנות, אָדער ווי די אמונה אויף די אונוויסענהייט...
ליג איך מיר אַזוי אויפ'ן רוקען... מיין רוקען איז גראָד אַל-רײט:
איך האָב איהם קיינמאָל ניט געבויגען, ניט זיך בוקענדיג, ניט אימיר-
צען טראַגענדיג — בין ניט קיין אַרבייטער וואָס שלעפט אויף זיך
די רייכע, ניט קיין שנאָרער, וואָס בוקט זיך פאַר זיי... בקיצור,
אָט ליג איך מיר אַזוי אויפ'ן רוקען און קוק אַרויף-צור... קוקען
אַרויף-צורצו איז ביי דעם אידען אין די בלוט, אַ מין צווייטע טבע;
רק ער קוקט אַרויף, אין דער הויך, אַמאָל צום רבנו של עולם,
אַמאָל צו זיינע געזאַלכטע, צום רוסישען קיסר, צום טערקישען
סולטאַן, צו די וואָס האָבען צו פאַרדינגען אונאַנדא, אָבער אַלץ

למעלה הימנו, ארויף-צו-צו, צו די הויך געשמעלטע, די הויכע, די העכערע, די העכסטע, די אלער-העכסטע, די אלער-אלער-העכסטע ביז אין דעם זיבעטען הימעל אריין... רק אין דער הויך קוקט דער איד, רק ארויף-צו-צו, און דערווייל קלייבען זיך אָן אַרום זיינע פיס גאַנצע פולקען שרצים ורמשים, דאָ אונטען, דערווייל פאַרקריכט ער אויף דערנער, פאַרזינקט ער אין זומפען, געהט ער אַראָפּ פון וועג און... אָבער ניט דאָס בין איך אויסען.

נו, אָט ליג איך מיר אזוי אויפ'ן רוקען; ליג איך און קוק אַרויף צום באַלקען צו, קוק און זעה גאָר נישט, אַ חוץ אַ ציוויליזירטען, גאַזאַווען הענגלייכטער, וועלכער לייכט איצט ביי-טאָג ניט, ווייל מען דאַרף זיין לייכט ניט, אַ שטייגער ווי מען דאַרף ניט דעם זוהר הקדוש וואו עס איז דאָ אמת'ע אויפקלערונג... קוק אַרויף און זעה גאָר נישט און קלער גאָר ניט עטוואָס צו זעהן, חוץ אפשר ערגעץ וואו אַ שפּין, אָדער אַ פליג אַ פאַראַזיט... מחשבות'ן... וואו די קלינוואַרנס, די פאַראַזיטען, קענען זיך דאָס אביסעל אַרויפּווייגן דעווען! וואו אַ לייב וועט ניט צוקומען, וועט אייך דערגרייכען אַ שפּין, אָדער אַ פליג...

און מיט אַמאָל פאַרבענק איך זיך אַהיים! יע, דיר נישט, מיר נישט, אַהיים!

אייך קומט דאָס געוויס פאַר האַמאַטנע, ניין? אַ איד, קלערט איהר, וואָס איז מגולגל געוואָרען אזוי פיעל מאָל, וואָס איז געוואָרען — אָהן נוזמאות — פון אַ לשון-קודש'דיגען בחור אַ רר סיפיצירטער העברעער, דערפון אַ פאַרטייטשטער רוס, דערפון אַ פראַנצויזישער טייטש, דערפון אַן אַנגליזירטער פראַנצויז, דערפון אַן אַמעריקאַניזירטער ענגלענדער, דערפון אַ אידישער אַמעריקאַנער — דאָס אַלץ מיט דענישע, האַלענדישע, בעלגישע, שווייצער-רישע שטויב אויף די שטיוועל; אַ מענש, וועלכער איז שוין פון יאָהרען און יאָהרען אַן אינטערנאַציאָנאַלער תיקון-שבועות אויף צוויי פיס, אַ „פאַטערלאַנדסלאָזער געזעלע“, ווי דער מטורף וואָס קיניגט איבער פרייסען און קייזערט איבערן גאַנצען „טייטשעשען בוידעם“ וואָלט מיך גערופען ווען ביסמאַרק וואָלט מיך ניט אַרויס-

געטריבען פון דייטשלאַנד אַ לאַנגע צייט איידער ווילהעלם און איך
האַבען געהאַט אַ געלעגענהייט באַקאַנט צו ווערן, מחמת ער איז
נאָך דאַן אַרומגעלאָפּען אין קורצע מייטקעס און פּלעגט נאָך ניט
האַבען אַ טבע צו שפּיעלען די ראָלע פון די מויו איבערן צימבעל
אויף דעם „אייראָפּעאישען קאָנצערט“, אָדער די נאַטור טאַג-טעג
ליך צו באַווייזען מיט אותות ומופתים אז ער איז אַ נאַר...

אַבער וואו האַלט איך? אָה, יא! איך וואונדערט ווי אזוי
אַ מענש וואָס איז דורכגעגאַנגען אזוי פּיעל גלגולים אין אזוי פּיעל
מדינות; אַ מענש וואָס האָט אין פּלוג ניט קיין פּאַטערלאַנד און
ניט קיין מוטער-שפּראַך... ניט גענוג פּאַטערלאַנד פאַר אַ גאַנצען
כּכּר, ניט גענוג מוטערשפּראַך פאַר אַ מענה-לשון אַ גאַנצען, אַן איי-
גענעם... איך וואונדערט, בקיצור, ווי אזוי אַ מענש, וועלכער האָט
ניט קיין היים, קען בענקען אַהיים? ...!

מיך אויך.

און די קשיא איז אין גרונד נאָך האַרבער ווי איהר מיינט.
אַמאָל פּלעגט מען זאָגען, אַנדערע זאָגען נאָך ער היום:
ubi bene ibi patria מאַכט דער טייטש, וואו מיר איז גוט,
דאָרטען איז מײן פּאַטערלאַנד... דאָס איז, איך בעט איך איבער
אייער כּכּוד, אויף ליטיין. דעם לשון פאַרשטעה איך, לְמַשָּׁל, אזוי
גוט ווי גאָר ניט, אָבער מיר ווילט זיך, איהר זאָלט מיינען, אז איך
פאַרשטעה, כּדי איהר זאָלט פאַר מיר בושה האָבען... פאַר דאָקטויר-
רים, אפטיקערס און געוויסע שרייבער האָט מען אפשיי צוליעב די
אונפאַרשטענדליכקייט פון זייער לשון... אין שרייבען אָדער פאַר-
שרייבען. היינט אייגענטליך איז שוין קיין פּאַטערלאַנד ניטאָ,
מחמת די אייזענבאַהנען האָבען אָפּגעשאַפּט דעם גרענעץ און דער
טעלעגראַף מיט זיין שוואַגער דעם טעלעפּאָן האָבען פאַרניכטעט
דעם מהלך, און די וויסענשאַפּט האָט אַריינגעבראַכט אַ נייעם
גייסט, וועלכער האָט באַווייזען אז ניט דער זעקס-שפּיציגער מגן-
דוד און ניט דער פּיער-שפּיציגער צלם זיינען ניט דאָס וואָס טיילט
פאַנאַרער מענשען און פּעלקער און ראַסען...
אַבער ווי דאָס זאָל ניט זיין, עס בענקט זיך אַהיים און ווען

איך זאָג „אָהיים“ מיין איך דערמיט ניט דעם זעלבען אַרטיקעל ווי מיינע אָרימע ברידער, די עהרליכע, צודולטע צאן קדשים, וועל-
 כע רופען זיך סאָציאַליסטען-נאַציאָנאַליסטען, דאָס הייסט, מענשען וועלכע שטעהען מיט איין פּוס אין דעם קלאַסענקאַמפּף און מיט דעם אַנדערן אין דעם ראַסענקאַמפּף; דאָס הייסט, מענ-
 שען וואָס זאָגען מיט אַ האַלב מויל: מיר זיינען געגען יעדען גרענעץ, געגען יעדע צוגלידערונג, מיר זיינען וועלט־בירגער, מיר ווילען האָבען אין דער אַלטער וועלט אַ מין פאַראייניגטע שטאַאַטען פון אייראָפּא און אַמט'ע ברידערליכקייט צווישען אַלע ראַסען אין די פאַראייניגטע שטאַאַטען פון אַמעריקאַ, און זיי זאָגען דאָן מיט די אַנדערע האַלב מויל: „מיר ווילען אַריינבלאָזען אַ נייעם לעד בענס־אַטעם אין די טויטע, טרוקענע, מאַרכלאָזע בייגער פון די אַלטע, פאַרטערקעוועטע מדינה, וועלכע פלעגט אַמאָל, ווי מען זאָגט, רינען מילך מיט האָניג (אַפּשר ווייל דאָרטען פלעגט זעלטען ווען זיין רעגען־וואַסער: פאַר נויט עסט מען ווייס־ברויט!), און מיר ווילען האָבען אַן אייגענע מלוכה“.

אָה, יא, אַן אייגענע מלוכה! ביי אַ פּאָלק פון אינטערנאַ-
 ציאָנאַלע אידען, ביי אַ נאַציאָן פון קאָסמאָפּאָליטען, ביי אַ דור-
 הפלגה לעולם ועד (אין פערמאַנענץ, בלע"ז) פון מענשען, וועלכע רעדען אַלערליי לשונות, און האָבען אַלערליי זיטען און מנהגים, אַ מדינה וואָס וואָלט אויסזעהן ווי עסטרייך אין אַ טלית און תּפּלין, אַ מדינה מיט מדינה'לעך, מיט פעלקער מכל המינים, אַ מדינה מיט אַזאַ מין מיט־מאַש און ערב־רב אינעוועניג ווי אַמאָל אין קאָוונאַ אין ר' לויבע פּאַק'ס קעשענע—פלעגען זיך רוהען פריערליך אין איי-
 נעם: אַ פּושקע שמעק־טאַבאַק, מיט אַ טרוקענע גאַמעלקע פון היימישע קעז, מיט אַ פאַרשטיינערט פיש־קניידעל, מיט אַ רויטע באַיאָהרענטע פּאַציילקע, מיט אַן אַלטען לוח, מיט אַן אַלאַבלע פון אויסגעדינטע שפּאַקולען, מיט אַ שטיקעל טריפ־וואַקס, מיט ווערעמדיגע ארבעס פאַר (אָדער פון) אַ קאַלעקאַטקע, מיט אַ תּפּלת־הדרך'על, מיט אַ מלמד'ישע ציפּלינקע, מיט אַ פעקעל ציצית, מיט אַ געוועזענע פּאָדניצקע, מיט ברעקלעך און די אינגעווייט פון אַ

צוברענטען המן-טאש, א הויז אפשר אויך א פארלעגענעם בריעה,
וועלכען ער האָט באַדאַרפט איבערגעבען דעם ווילקאָמירער בעל-
עגלה אַרום חנוכה-צייט און נאָך עפעס אַזוינס.

אַרעמע צודולטע שעפּסעלעך! מיינט ניט, אַז איד האָב זיי
פיינט... אָה, איד ווייס, מען האָט די צוטומעלטקייט אין זיי
אַריינגעפּראָגראַמעוועט, אַריינגעקיישינעוועט, אַריינגעהאַמעלט;
מען האָט אין זיין בידים אויפגעוועקט די אידישקייט און איינגע-
שלעפּערט די מענשליכקייט; און יעל געגען סיסראַ לעכט ביי זיי
און העסע העלפּמאַן געגען סנדר השני איז פאַר זיי טויט.

און זיי מיינען אַז אַ רעוואָלוציאָנערע באַוועגונג קען זיך
דרעהען — אַזוי ווי די ערד, אויף וועלכער מיר וואוינען — מיט
אַ דאָפעלטען גאַנג: אי אַרום די אינטערנאַציאָנאַלע זון, וועלכע
באַלייכט אַלע פעלקער צוגלייך, אי אַרום איהר, די ערד'ס אייגענע
נאַציאָנאַלע אַקס... אַקס, ברודער זעצער, אַקס מיט אַ פתח אַלף
און ניט מיט אַ קמץ אונטער איהם; טאַמער זעצט איהר דאָס אויס
מיט אַ קמץ — „נאַציאָנאַלער אַקס“ — ווערט מיר אַ געוויסער אידי-
שער שרייבער אַן אייביגער שונא... אָבער וואו האַלט איד?

אָה, איד ווייס, דער איד איז ניט ערגער פאַר'ן פּאָליאַק, פאַר'ן
אירלענדער, פאַר'ן אונגאַר, פאַר יענע אַלע נאַציאָנען און נאַ-
ציאָנעכלעך, וועלכע זיצען אין עסטרייך ווי אין געהאַקטע וואונדען;
דער איד האָט פונקט אַזאַ רעכט צו זיין אַ פּאָלק ווי יעדער אַנדערער,
אָבער, קינדער, דער איד איז ניט אַ בוים אין דעם וועלט-גאַרטען,
ער איז אַ צווייג אויף דעם בוים פון יעדער מדינה און טראַגט אָפּט
די פיינסטע פרוכט (פון דעם גרויסען ברעסלויער לאַסאַל ביז דעם
יונגען האַמעלער אַגראַנאָוו) און... אָה, ווי גיט מען איד דאָס צו
פאַרשטעהן! דער איד איז אַלערליי אידען, מיט אַלערליי פאַר-
גאַנגענהייטען, מיט אַלערליי אידען, מיט אַלערליי טראַדיציעס,
מיט אַלערליי פּאָליטישע אומשטענדען... בעט אַ קלאָרען פּילאָזאָפּ
(מיר דאַכט, איד בין ווירקליך אין גאַנצען ניט ביים זינען: זיך

אין אמעריקא און מאך ניט קיין געלד... וועט ער אייך דאס ער-
 קלערען, איך ווייס נור פון ר' לייבע פאק'ס קעשענע און...
 הייסט עס, יע, וואו בין איך געבליבען שטעהן... בין לא
 עליכס... ווארט, לאַמיד נעהמען א שמעק טאכאק... איהר ניסט א
 משיקאוועס, ביים שמעקען טאכאק? דאס איז דאך אויך א מין
 פולווער וואָס שיסט ניט, א שטייגער ווי אונזערע טאטעס „שפוך
 חמתך" איז געווען א שטאך אין הארצען דעם פריץ, וועלכען ער
 האָט ניט געפיהלט... נו, און איהר האָט זיך, משמעות, דאך שוין
 צוגעוואוינט צו שמעקען פולווער... איהר ניסט שוין ניט מעהר...
 לאַדזש, זשיטאָמיר און האַמעל באַווייזען אז איהר ניסט שוין ניט
 מעהר... אמאָל ניסט איהר ניט מחמת די פולווער דערגעהט ניט
 ביז אייער נאָז ווי דאָס האָט פאַסירט אין ביאליסטאָק... יע, אין
 ביאליסטאָק ווען זיי האָבען אין וואַלד אָפּגעהאַלטען א מיטינג און
 אין וואַלד זיינען הינטער די בוימער געלעגען באַהאַלטען געפאַנצער-
 טע, באַוואַפענטע געלערנטע חיות בצורת אדם, וועלכע האָבען אָנ-
 געגריפען די יונגע מענער און פרויען אויף אזא'ן אופן, אז די
 פולווער איז צום נאָז ניט צוגעקומען, ווייל מען האָט זיי געמאָרדעט
 און פאַרוואַנדעט פון הינטען און די בראַווע קינדער זיינען גע-
 פאַלען ווי געשניטענע זאַנגען אין פעלד, מיט'ן פנים אַראָפּ, מיט
 די פרייהייט אין האַרצען, מיט אַ כפּל־שמונה'דיגען פּלוך אויף די
 ליפען פאַר די ווילדע טיראַניי, מיט אַ שטראַם פון פּרישע, וואַרימע,
 לעבעדיגע בלוט, וועלכע איז געפלאָסען פון די פּרישע וואַנדען אין
 זייערע רוקענס... יא, רוקענס, די מלאכי חבלה פון רוסלאַנד האָבען
 געשאַסען אין רוקען... האַלט! איצט ווייס איך וואו איך בין
 שטעהן געבליבען בעת איך האָב לעצטעס מאָל פאַרבלאָנזשעט...
 הייסט עס, ליגענדיג אויסגעצויגען אויפ'ן רוקען האָב איך גע-
 נומען בענקען אַהיים... אַהין, וואו איך בין געבאָרען געוואָרען...
 מחשבות'ן! אַ גליק, כ'לעבען, וואָס מען לאָזט דאָרטען לכל
 הפחות געבאָרען ווערען! אין בערנע'ס צייטען, אין לודוויג בער-
 נע'ס צייטען, אין די צייטען פון דעם ערשטען גרויסען פרייהייטס-
 קעמפּפער (מזרע היהודים) לודוויג בערנע, פלעגט מען אין פראַנק-

פאָרט אָן מאַין ניט לאָזען אידישע קינדער חתונה האָבען, יעדענ-
פאלס, ניט מעהר ווי פופּצעהן פּאָר פּאָלק אַ יאָהר, כדי אידען
זאָלען אזוי ווייט ווי מעגליך ניט קענען געבאָרען ווערען... בקיצור,
איך האָב גענומען בענקען אַהין, וואו איך בין געבאָרען געוואָרען
און וואו איך וואָלט על פי יושר געדאַרפט שטאַרבען... יא, שטאַר-
בען, ווען ניט קעמפּפענדיג צוליעב מיינע גראָהע האָר, צוליעב מיין
שוואַכען גוף, אפשר טאַקע אויך ווייל מיר וואָלט געפּעהלט דערצו
דער מוט... ווייל אין מיינע יאָהרען האָט מען אין מינסק נאָך
ניט געזעהן אזעלכע אידישע אַרבייטער וואָס זיצען אין טורמע אַלס
מיאַטעזשניקעס געגען די ממשלת הודון פון צאַרזום און געלדזום...
וואָס זאָלען, זיצענדיג אין טורמע אָנצינדען הנרות הללו בעת די
בשורה פון פּלעווע'ס טויט קומט אָן, די בשורה אז ער, פּלעווע,
דער פּעלד מאַרשאַל פון דעם אַשמדאָי'ס באַטאַליאָנען אין, ווי
אַמאָל אליהו הנביא אַרויפגעאַנגען אין דער הויך אין אַ פייערדיגע
קאַרעטע (אַהן פּערד, מחמת מיר לעבען אין פּערדלאָזע צייטען) צום
עולם שכולו טוב צו.

כסדר אזוי: איך האָב געבענקט אַהיים, אַהין וואו איך בין
געבאָרען געוואָרען און וואו איך וואָלט על פי יושר געדאַרפט שטאַר-
בען, הגם מיר וואָלט אפשר געפּעהלט דער מוט צו שטאַרבען אין
קאַמפּף. מיר וואָלט זיך געוואָלט אוועקלעגען מיין אַלטע קאַפּ
צווישען די געפּאלענע חשמונאים-קינדער, וועלכע די נייע צייט
האָט באַשאַפען, וועלכע דער „בונד“ האָט אויסגעאַדעוועט און
דער טיראַן האָט אויסגעקוילעט אין די צייטען ווען ער האָט
געחאַט די אויבערהאַנד...

האָב שוין געהאַלטען ביים איינדרעמלען ווען די טיר האָט
זיך פּלוצלונג געעפּענט מיט אַ גערויש אזוי ווי אַ שטורם-ווינד
וואָלט איהר איינגעבראַכען...

וואָס קען דאָס זיין? האָב איך ביי זיך געטראַכט, זיך ריי-
בענדיג די אויגען.

„שרעק זיך ניט, זיידע, דאָס בין איך...“ — האָט מיין אייגני-

קעל אויסגעשריען, און זיך ניט געהמענדיג קיין צייט אָפצוכאַפּען דעם אָטעם, האָט ער גערעדט מיט'ן ניגון פון די עשרת בני המן אין דער מגילה, דאָס הייסט, מיט די זעלביגע איילעניש. די ווער-טער זיינען ביי איהם געלאָפּען פון מויל, שפּרינגענדיג איינער אי-בער דעם אַנדערן ווי ניט-יתומים צו יזכור. אָדער בערזענמעקלער ווען עס מאַכט זיך אַ מלחמה, אָדער פּרייסלעך ווען עס באַווייזט זיך אַ ברענענדיגע שוועבעלע, אָדער... גענוג!

„שרעק זיך ניט, זאָגט ער, זיידע, דאָס בין איך, און — אָה! זיידעניו! פעטערבורג איז אויפגעשטאַנען תּחית-המתים און מאַס-ווע ריהט זיך און אַדעס און וואַרשא און לאָדזש און האַמעל און גאַנץ ליטאַ, זיידע... עס פּלאַקערט אומעטום... די פּרייהייט“.

— „די פּרייהייט, העלף איך איהם אויס, איז אַרויס פון טור-מע...“

„אויס-הום, מאַכט ער, אַרויס פון טורמע און גאַנץ רוסלאַנד זעהט אויס אַזוי ווי אויף דער מדינה וואַלטען מיט אַמאָל די שטריק געפּלאַצט, ווי אויף שמשון הגבור, ווייל זי, די מדינה, האָט זיך אויסגעטשוכעט פון איהר לאַנגען שלאָף, האָט זיך אויסגעטאַן און האָט אַ שטאַרקען ניס געטאַן...“

— און ישראל'יק? — פרעג איך איהם.

„אין פּראָנט, אין די ערשטע רייהען, דער דגל מחנה יהודה איז באַפּאַרבען רויט מיט אַרבייטער-בלוט... אָה, זיידע! זיי ווילען ווידער מאַכען דעם אידעלע פּאַר'ן שעיִר לעזאזל... דער רעוואָ-לוציאָנערער ים ברויזט, די גאַנצע רעגיערונג'ס-שיף האַלט ביים אונטערגעהן און זיי דאַרפּען אַ יונה... אָבער, זיידע, ישראל'יק לאָזט מיט זיך ניט שלאָגען קיין כּפרות, ער וועהרט זיך... ער בעט זיך ניט מעהר, ער זאָגט מעהר ניט קיין תּהלים, ער פּאַלט ניט מעהר אַרײַן אין אַרון קדוש — ער וועהרט זיך, ער ניט אַ קלאַפּ פּאַר אַ קלאַפּ און אַ חוץ וואָס ער העלפט אויסרייסען מיט'ן וואַרצעל די טיראַניי בכלל, חוץ וואָס זיין האַנד איז דערביי יעדעסמאָל, ווען

פרעה קריגט מכות, דער קעמפ פט ער זיך מענש-
ליכער עכטע אין רוסלאנד..."

— נו, און... הייסט עס... וויל איך איהם פרעגען, אָבער ער
הערט ניט און מאַהלט:

„און עם געפינען זיך רוסען, קרויסען, וועלכע העלפען איהם
באקעמפפען די שווארצע באַנדע, עם געפינען זיך בלינאו'ס,
וועלכע שטאַרבן פאַר אונז, עם געפינען זיך בלעם'ס, וועלכע בענ-
שען אונז היינט און געקומען זיינען זיי אונז שילטען אַ מעת-לעת
צוריק... און מען האָט אפשיי פאַר ישראל'יק דעם קעמפפער, פאַר
אירעלע-גבר, וועלכער שטעהט היינט אויסגעגלייכט און שטאַלץ
— בקומה זקופה און מיט אַן אויסגעשטרעקטען אָרעם ווי..."

— דער אויבערשטער אין דער הגדה... זאָג איך.

„יע, ברורע נטויה, ביד חזקה... דו שמייכעלסט, זיידע?"

— קינד, דאָס ווייס איך אַלץ... עופה'לעך אין די וויגען
וויסען היינט אַלץ וואָס דו דערצעהלסט מיר דאָ... איך לאָז דיך
רערען ווייל איך האָב ליעב דיין הייליגע התפעלות, וועלכע איז אזוי
זעלטען דאָ אין אַמעריקאַ. דו ווייסט, אַז דאָרטען, אין רוסלאַנד,
האָט דער אַנטיסעמיטיזם אויסגעהאָדעוועט אַ פאַרטיי, אַ סעקטע...
ווי דו וועסט זיי רופען, וועלכע הייסען סאַציאַליסטען-נאַציאָנאַל-
ליסטען. דו ווייסט אַז זיי האָב איך אי פיינט אי האַלד, אָבער...
דאָס איז דאָ ניט אַהין און ניט אַהער. איז וואָס איך וויל וויסען
איז אָט וואָס:

ביים קאַמפּף געגען די שיכור'ע פּינסטערניש געגען די מלאכי
חבלה זיינען זיי געווען... וואו? אין ארץ ישראל, אין אונאַנדאָ,
אין אויטאָפּיא, אין טרוים-לאַנד, אָדער אין רוסלאַנד, אויף דעם
קאַמפּפּ-פּלאַץ, אין דער שרעקליכער ווירקליכקייט לעבען זייער
גרויסען ברודער — זייער גרויסען שטיעף-ברודער — דעם בונד?
„יע, יע, זיידעניו! אין קאַמפּף לעבען, איהם; פיעלע פון
זיי קעמפּענדיג פאַר די באַפרייאונג פון רוסלאַנד, אזוי ווי...
— זיי וואָלטען זיך געריכט דאָרטען צו בלייבען וואוינען —

שמייכעל איך אונטער... איצט זונינקע, הער וואָס איך וועל דיר זאָגען.

— אין דער צייט ווען איך בין געלעגען אויף ראַמאַטעס מיט אָפּגענומענע הענט און פיס, האָט מיר דער דאָקטאָר געזאָגט: „די האַרץ אייערע איז אַל־דייט, כל זמן די האַרץ איז גאַנץ איז קיין סכנה ניט.“ מען קען מאַרשירען אָהן פיס, מען קען שלאָגען אָהן הענט כל־זמן די האַרץ איז גאַנץ.

און די הענט מעגען טאָן מעשים תּעוועים און די פיס מעגען פאַרקויכען אין האַצע־פּלאַצע, אָבער אזוי לאַנג ווי די האַרץ איז אַל־דייט, וועט פּריהער אָדער שפּעטער דער אמת קומען צו זיין רעכט און די פאַרפּאָגראַמטע, פאַרבלאַנדזעטע כּשר'ע שפּעסעלעך וועלען זיך אויסרייבען די אויגען און שטעלען אויף א רעאלען באַדען און וועלען דערלאַנגען א האַנד איהם, זייער גרויסען שטאַרקען ברודער, וועלכען זיי האַסען היינט אזוי.

IV.

דער דייטשער אחר.

1846 — 5 פעברואר — 1906.

זיי האָבען געוואָלט שפּילען אַלישע בן אַבויה.
עס איז געווען צו ענד דער צווייטער אַקט. אויף דער ביהנע
איז געוואָרען דונקעלער, אין דעם אוידיטאָריום ליכטיגער...
האַלט! פאַלט אייך ניט איין, אז אין די טעאַטערע, פונקט
אַזוי ווי אין קירכען (אונטער'ן צלם אָדער אונטער'ן מן דור, דאָס
איז גאַנץ גלייך, אין אַמעריקא גאַנצער און גלייכער ווי אומעטום...)
דאַרף מען ווייזט אויס, דונקעל־הייט ביים פּובליקום אַזוי לאַנג ווי
די פּאַרשטעלונג געהט אָן אויף דער סצענע, אָדער אויף דער קאַנצעל
אָדער אויף דער בימה? פאַלט אייך ניט איין, אז די געוועהנליכע
קאָמעדיאַנטען אַזוי ווי די וואָס טראָגען די שוואַרצע קיטלען מיט
ווייסע האַלזקעס שיינען אַלץ מעהר און ווערען געהערט אַלץ בעסער,
און פאַרשטעלען זיך אַלץ קונציגער און ברענגען אַרויס וואָס מען
רופט די „אַילויע“ אַלץ פּאַלקאָמענער וואָס מעהר דער עולם
איז אין דער פינסטער? פאַלט אייך דאָס ווען עס איז איין? אויב
ניט, לייענט דאָס וואָס איהר האָט נאָר וואָס געלייענט נאָר מיט
מעהר קאָפּ נאָכאַמאָל, אויב יאָ, האָט אויף מיר קיין פאַראיבעל ניט;
איך בין אַלט, מיין ראיה איז אַביסעלע מוטושטש און מיר ווערט
וואָס אַ יאָהר אַלץ שווערער און שווערער צו זעהן אייער שכל, אייער
כוח־השנה, אַפילו אייער אַמעריקאַנישע סמאַרטקייט...
לאָמיר געהן ווייטער.

עס איז געווען צו-ענד דער צווייטער אַקט. אויף דער ביהנע, מחשבות'ן! ביהנע און בימה כמעט דער זעלבער וואָרט... אַלזאָ אויף דער ביהנע איז געוואָרען דונקעלער, אין דעם אוידימאָריום ליכטיגער, מען האָט אַפּלאָדירט — מאַנכע אויפריכטיג, אַנדערע ווייל דאָס בעט זיך עפעס אַזוי, ווידער אַנדערע ווייל זיי זיינען ניט קיין אַריסטאָקראַטען... אַריסטאָקראַטען אַפּלאָדירען זעלטען, מחמת זיי זיינען געווען אין פּאַרזי, — אַלזאָ דער עולם האָט אַפּלאָדירט, די אַקטיאָרען, וועלכע האָבען זיך געמאַטערט צו שפּיעלען אלישע בן אַבויה, האָבען „עמפּפּאַנגען“ די אַפּלאָדיסמענטען, ווי דער ליטווישער פּויער עמפּפּאַנגט ערב פּסח די אָפּגעקויפטע חמץ, האָבענדיג אין זיך אַ חשד אַז דער איד מולירט איהם, מחמת ער, דער גוי, זעהט זיך איין פאַר וואָסערע מעשים טובים איהם קומט אַזאָ ווילדע מיציאה, אַלאָוואָס-דען, אַז דער איד גיט נעהמט מען...

נאָך אַמאָל: עס איז געווען צו-ענד דער צווייטער אַקט. איך האָב געטראַכט, נו, מאי בהאי! אידישע אַקטיאָרען לערנען זיך אויס שפּיעלען זייערע ראָלען אין דער צייט וואָס זיי שפּיעלען, דאָס הייסט אין דער ערשטער צייט, ווי מגידים לערנען זיך אויס זייערע דרשות דרשנ'דיג, און מיידלעך לערנען זיך אויס טאַנצען זאָנצענדיג, און געוועזענע יונג-לייט לערנען זיך אויס סוועמען. סוועמענדיג, וואָס דאָס קען מען זיך אַלץ ערלויבען, ווייל אַרבייטער זאָהלען גערן פאַר אייערע סוועמינג לעסאָנס, און יונגע לייט צאָהלען אַזוי כלי זמרים פאַר די טענץ, און דער עולם איז ניט קיין מפונק אין ידעם פּרט פון דרשות. און ביי אַקטיאָרען איז שפּיעלען גוט ניט קיין יחוב, ניט קיין מ. ז. ניט קיין תנאי קודם למעשה, ווען דער טי-קעט ווערט אייך אָנגעבאַטען.

הייסט עס, געדולד! — האָב איך ביי זיך געטראַכט — זיי וועלען עס פּילייכט נאָך גוט שפּיעלען, איבערהויפט די ראָלע פון אלישע בן אַבויה, ווייל... אין גאַנצען האָבען זיי עס ביז יענעם אָווענד געהאַט געשפּיעלט אַ פאַר מאָל...

און דאָ איז געשטאַנען דער מחבר אַליין אין אַ ווינקעלע אין דער קאָזשע, אין באַקס (ווי מען רופט אויף ענגליש, — דאָס און

צוויי שאָק אנדערע זאכען : פון א דייטשע אָהרפייגע ביו אן ענגלי־
שען וויינהאכטסגעשענקט) איז ער, הייסט עס, געשטאנען לעבען מיר,
שטאַץ אויף זיין ווערק — און ער האָט געמעגט זיין שטאַץ —
אַבער אונצופריעדען מיט דער אַרט און ווייזע ווי אזוי מען האָט עס
דעם פובליקום פאַרגעשטעלט א שטייגער, ווי א שטאַלצער פאַטער
פון א געראַטען קינד פיהלט זיך ווען די ניאנקע פיהרט דעם דאָ-
זיגען געראַטענעם קינד אַרײן אין שטוב פול מיט געסט ניט אַרומ-
געוואַשען, ניט פאַרקעמט, אין צוקורצע מייטקעס, מיט לעכער אין
די עלענבויענעס פון זיין רעקעלע, מיט שטויב אַרום די לעכער.

„פאַר וועמען האָסטו געמאַכט דיעזע פיעסע ?“ האָב איך איהם
געפרעגט, ווייל איך האָב פאַרשטאַנען זיין שטאַץ און זיין שמערץ
און האָב געזעהן, אז דאָס פובליקום האָט זיך גענומען צו אנדערע
זאכען — צווישען די אַקטען רעדט מען ביי אונז ניט וועגען דער
פיעסע, ווייל דאָס טוט מען די גאַנצע צייט בעת מען שפיעלט;
אַפילו די קינדער וויינען וועגען אנדערע ענינים צווישען די אַקטען
— אז דאָס פובליקום, אַלזאָ, האָט זיך פאַרטאָן מיט אנדערע זאכען
און האָט פילייכט ניט פאַרשטאַנען די וואונדערבאַרע שטיקעל אַר-
בייט, פון וועלכע זיי האָבען געזעהן די ערשטע העלפט. ניט ווילענדיג
דיג האָט מען אויף דעם אופן געפרעגט : פאַר וועמען האָט ער דיעזע
פיעסע געמאַכט.

— „פאַר זיך“ — האָט ער געענטפערט.

* * *

הערסטו ? פאַר זיך ! אזוי וואָלט געענטפערט אלישע אַליין ;
און אזוי וואָלט געענטפערט יעדער איינציגער פון די גרויסע פיגורען
אין דער וועלט־געשיכטע וואָס האָבען ניט באַלאַנגט צו די מאַסען
נ אָ כ ש ל ע פ ע ר ס , נאָר צו די וועניגע פאַרגעהערס ; אזוי
וואָלט געענטפערט יעדער באַקאַנטער רעבעל אין דער וועלט, יעדער
מיאַטעזשניק געגען די אָפגעשטאַרבענע אָבער נאָך ניט באַגראָבענע
אַלטע אַמונות, אידעען און אינסטיטוציעס, וואָס זייערע נבלות,
זייערע זעלענלאָזע טויטע קערפערס ליגען אין וועג, שמערען דעם
פראַגראַעס, ניבען פון זיך אָפ אַ פאַרפעסטענדען גערוד און — וואָס

איז שרעקליכער, ערגער פון אלץ געפינען פאר זיך פיעלע מאמינים,
אָנהענגער און אונטערשטיצער, ניט אַכטענדיג אויף דעם וואָס זיי
זיינען ניט מעהר ווי טויטע ניט באַגראָבענע נבלות...

פאַר זיך! אָבער ניט אויף טרייטעל'ס שטייגער, ניט מחמת איהם
קימערט ניט פאַר אַלע אַנדערע מענשען, ניט מחמת ער לעבט פאַר
זיך, פאַר זיין בויך פאַר זיין מאַגען אַליין. אָה, ניין! זיין פאַר זיך
האַט צו באַטויטען, די זון'ס פאַר-זיך ווען זי געהט אויף און הויבט אָן
צו לייכטען ניט אַכטענדיג אויף דעם וואָס אַלע מענשען שלאָפען נאָך,
און ניט גענוג וואָס זייערע פאַרמאכטע אויגען באַדאַרפען דאַן ניט
קיין ליכט, איז דער זונען-שיין זאָגאַר אַ שטער פאַר זיי; ער לאָזט
זיי ניט שלאָפען און וואַלט זיי אין גאַנצען אויפגעוועקט ווען ניט די
שווערע רעליגיעזע גאַרדינען, די שוואַרצע, די פיין-געוועבטע גאַרדי-
נען; ווען ניט די געזעצליכע גראַבע לאָדענס מיט'ן אייזערנעם
שטאַנג אויף זייערע רוקענס מיט די לאַך, וואָס זעהט אויס ווי אַ
האַרץ — אין דעם פעקעל קאָרטען — אין מיטען, אַריינצולאָזען אין
דער פריה אזוי פיעל ליכט ווי פיעל דער הייליגער שלאָף קען פאַר-
טראַגען.

פאַר זיך! קאַלאַמבוס קלערט אז עס איז דאָ ערנעץ אַ נייע
וועלט, ער לאָזט זיך אוועק דיעזע וועלט צו געפינען, ער טוט דאָס
מיט לעבענס-געפאַהר, ער טוט דאָס געגען די „עטאַבלירטע“ עפענט-
ליכע מיינונג, ער טוט דאָס פאַר זיך אַליין, ווייל ער פיהלט אין
זיין מוח און אין זיין האַרצען איז פאַראַן אַ דראַנג דערצו, ווייל
דאָס פאַרלאַנגט זיין געפיהל פון זעלבסט-באַפרידיגונג, ווייל ער האָט
ניט די געדולד צו וואַרטען ביז טעמעני-האַל וועט אַמאָל נאָך איהם
שיקען אַ שיה קיין שפּאַניען...

און איך אַלטער בין אוועק אַהיים און האָב געטראַכט, פיעל גע-
טראַכט, דאַנקענדיג גאָט וואָס עס איז שוין זעהר שפעט און אַ פאַר-
טראַכטער אַלטער מאַן, מיט אַ ראיה וואָס איז שוין ממושט, דאַרף
זיך ניט מעהר היטען פאַר קאַרס, פאַר אויטאָמאָבילס, פאַר פערד,
פאַר בייסיקעלס, פאַר קינדער אויף רעדלעך; קען געהן און ניט
ניצן ווערען אין גאַס.

און שלאָפּען האָב איך זיך געלעגט מיט דיעזע געדאַנקען :

אלישע בן אבויה, דאָס איז דער אמת'ער, דער גרויסער, דער אייביגער רעבעל, דאָס איז ער, וואָס רעבעלירט ניט נאָר געגען אלץ וואָס האָט זיך איבערגעלעבט און דאַרף צוריק ווערען שטויב, נאָר אויך געגען דאָס נייגעבאַרענע, ווען איהם דוכט זיך, אז דאָס קינד איז געראַטען אין זיינע עלטערן, אז דאָס, וואָס קומט, זעהט אויס כמעט פונקט ווי דאָס וואָס עס געהט אוועק צו זיין אייביגע רוה ; אז דער מאָרגען איז ניט בעסער ווי דער נעכטען.

אלישע מעג זיך זיין אין טעות, אָבער ער ווערט זיך געגען די אלטע אידישקייט און געגען דאָס נייע קריסטענטום ; געגען יענע, ווייל זי זאָגט צום שכל, ווי אמאָל יהושע צו דער זון : שטעל זיך אָפּ און בלייב שטעהן דאָ אין גבעון ; און ער וועהרט זיך אויך געגען די גוי'אישקייט, ווייל איהם שיינט, אז ווען זי וועט אויסוואַקסען וועט זי ניט זיין בעסער ווי די מאמע ; וועט אויך וועלען אָפּשטעלען דעם פרייען לויף פון דעם פרייען גייסט, דעם פרייען געדאַנק, די פרייע מענשענווירדיגע שפראַך.

און מיט דיעזע געדאַנקען האָב איך אייגערעמעלט.

* * *

און פאַר מיינע אויגען איז פאַרגעגאַנגען אַ וואונדערבאַרע זאַך. גאַרדין האָט זיך פאַרוואַנדעלט אין אלישע בן אבויה און אלישע בן אבויה איז פאַרשוואַונדען געוואָרען.

און ווי פון דער ערד האָט זיך אויפגעהויבען אַ באַקאַנטע אלטע פיגור, מיט שנעע ווייסע האָר, אין שוואַרצע קליידער.

שטאַלץ, בקומה זקופה, איז ער געשטאַנען אין מיין צימער, קיין זאַך ניט בעטענדיג, גאַרנישט זאָגענדיג, אָבער מיט טראַץ אין זיין פנים, מיט אַ בליק אין די אויגען, וועלכער פאַראַכטעט די פורכט ; וועלכער קימערט זיך ניט וועגען די צאָהל און מאַכט פון זיינע שונאים, וועלכער רופט אַרויס אויף אַ דועל די פיהרער פון די גאַנצע פאַרשקלאַפטע, פאַרדומטע, פאַרפיהרטע מענשהייט — ער איינער געגען אַ וועלט.

און אין דעם פינסטערן צימער איז מיט אַמאָל ליכטיג געוואָרען
אין איין אָרט, דאָרטען וואו ער איז געשטאַנען.
און איבער מיין קאָפּ האָט זיך אימיצער איינגעבויגען און האָט
געזאָגט :

זעהסטו דעם גרייז-גרויען יונגען מאַן ?
דאָס איז די רעבעליאָן מגולגל געוואָרען אין אַ מאַנסביל אַ
טייטש.

דו האָסט געהערט פון פאַרשיעדענע פּערזאָנען, וועלכע די נייע
גאולה האָט אין צייט פון הונדערט יאָהר אַרויסגעבראַכט. ער איז
עטוואָס פון זיי אַלעמען, אָבער ניט ווי קיינער פון זיי. ער איז אַנאַ-
דערער. פאַר פּיעלע איז ער אַ נייער אַ ח ר .

סען סימאָן איז געווען אַ נביא, ראָבערט אָוען איז געווען אַ
„באַהנברעכער“, קאַרל מאַרקס איז געווען אַ גרויסער לעהרער, לאַ-
סאַל דער גרויסער אַגיטאַטאָר און פּיעלע אַנדערע לעבען נאָך און
קעמפּען פאַר פּרייהייט און ליכט.

ער איז ניט ווי זיי : ער איז אַנאַדערער.
ער איז אַ רעבעליאָן בצורת אדם, אָבער ניט דאָס אַליין.
ער איז אויך מסירת נפש בצורת אדם, ער איז דער העלדענ-
מוטה, וועלכע איז ווי די רעבעליאָן, מגולגל געוואָרען אַט אין דעם
זעלביגען שנעע-ווייסען יונגען מאַן.

הער וואָס איך וועל דיר זאָגען :
פּיעלע האָבען פאַר דער פּרייהייט מקריב געווען זייער לעבען
אין די לעצטע פּופּציג יאָהר.

פּיעלע — מענער און פּרויען, ערטערוויי זאָגאַר קינדער — האָ-
בען אוועקגעגעבען זייער פּרייהייט, זייער וואוילטאָג, זייער פּאַמיליע,
זייער קאַריערע, זייער לייב און זייער לעבען פאַר זייער אירעאל.
מענשען וועלען עהרען זייער אַנדענקען אזוי לאַנג ווי עס וועט
עקזיסטירען אַ מענשהייט.

אָבער די וועגען, וועלכע פּיהרען צו דער תּליה, צום עשאַפּאַט,
צום לעבעדיגען קבר אין דעם קאַזעמאַט, אין סיביר — דייעזע ווע-
גען זיינען פאַרשיעדען.

דער ארויסגאנג פון דעם גרעסטען העלד האָט געקענט זיין אַמ־
אַמביציע, פרויענ־ליעבע, אַ היציגע מינוט, לייכטזיניגקייט, זאָגאַר
שוואַכקייט וואָס צוליעב איהר ווערט מען אַמאָל מיטגעשלעפט אין
דעם אַלגעמיינעם שטראָם און אַרויפגעשלעפט אויף די באַריקאַדע,
אַליין ניט וויסענדיג ווי אזוי מען איז אַהין געקומען. אויף די אַלע
אופנים האָט זיך געקענט אָנהויבען די גלאַררייכסטע העלדענראַלע
אין דער וועלט געשיכטע.

וואָלט די עזער העלד, וואָלט יענער העלד אַרויסגעגאַנגען אויף
זיין רעוואָלוציאָנערען וועג ווען ער וואָלט געקענט פאַראויסזעהן
דעם סוף? ווען איהם וואָלט גלייך ביים ערשטען אַרויספאַהר מעגליך
געווען צו זעהן — באַספּעקטריה המאירה — דעם סוף און די תּליה צום
סוף? וואָלט ער געגאַנגען צו דער תּליה אַ צווייטען מאָל.

אין פּיעלע פּעלע ווייס מען אויף זיכער אז דאָס וואָלט אזוי
געווען. אין די מייסטע ווייסט מען דאָס ניט.

אַבער וואָלט דער וואָס איז געשטאַרבּען אַ העלדישען טויט גע-
האַט דעם מוטא ער שטאַרבּען ביסלעכווייז?

וואָלט ער געהאַט דעם מוט אַרויסצוגעהן פון איין טורמע און,
גלייך שטעלענדיג זיין פּרייהייט, זיין קאַמפּאַרט, זיין געזונדהייט
אין קאַז, נעהמען אזוי אַרבייטען אז ער זאָל באַלד פון דאָס נייע געהן
אין געפּענגנים?

און אַבער אַמאָל און ווידער אַמאָל ביז אין די צעהנדליגע אַרײַן,
ביז אַ טייל פון זיין לעבען ווערט אַפּגעלעבט אין טורמעס הינטערען
שלאָס און ריעגעל; ביז ער און די לייכטיגע זון ווערען ווייטע באַר-
קאַנטע; ביז ער און זיין פּאַמיליע ווערען פּרעמדע; ביז ער הערט
אויף אונטערשיידען די ענגע צעלע פון די ווייטע וועלט; ביז ער
ווערט צוגעוואוינט צו זיין ביי דער פּרייהייט עפּעס נור אזוי ווי אויף
אַפּגעלענער, ווייל זיין אמת'ע דירה איז אין אַסטראָגאָ.

אַט דאָס איז אַ טייל פון דער לעבענס־געשיכטע פון דעם
שטאַלצען, שנעע־ווייסען, גרייז־גרויליכען יונגלינג לעבען דיר.

אַבער ניט דער וויכטיגסטער טייל.
ער איז די רעבעליאָן.

ער האָט רעבעלירט ניט אַליין געגען זיינע אונטערדריקער, גען די מאַכטהאַבער, געגען די פיינדע פון ליכט און פרייהייט, פון בילדונג און גערעכטיגקייט.

ער האָט אויך רעבעלירט געגען זיינע חברים, ווייל איהם האָט זיך געדאַכט אז זיי געהן אין פאַלשע וועגען.

האָט מען איהם אַריינגעלעגט אין חרם, האָט מען איהם אַרויס-געוואָרפּען פּונ'ם כלל, האָט מען זיך פון איהם אָפּגעזאָגט, האָט מען פון איהם אַוועקגענומען דעם טיטעל „רבי“, איז ער געוואָרען פאַר אַלעמען, אַחר, אַנאַנדערער, אַן אָפּטרייניגער, אַ כּופּר בעיקר, אַ פאַרשאַלטענער.

און דער רעבעלגייסט איז פאַרט געבליבען דער פריהערדיגער. האָט ער פאַרטגעזעצט דעם קרוישקען זיך פון טורמע צו טורמע, פון איין מדינה צו דער אַנדערער ביי אַרום איהם האָט זיך געבילדעט אַ נייע פאַרטיי, אַ נייע גרופּע מענשען, וועלכע האָבען זיך געהאַלטען פאַר פרייע, פאַראַרטיליכ-פרייע, פריידענקענדע מענשען. האָבען אפילו פיעלע פון זיי איהם ניט פאַרשטאַנען.

* * *

אַחר אין זיין פאַטערלאַנד, אַחר אין זיין אַמאָליגע פאַרטיי, אַחר אפילו ביי פיעלע פון זיין איצטיגע.

און אזוי, אין פאַרלויה פון 40 יאָהר, איז ער זיך צוועלף יאָהר אָפּגעזעסען אין אַלערליי טורמעס; האָט מען איהם פאַרפאַלגט און געטריבען; האָט מען אויף איהם גערייצט אַלערליי הינט; האָט מען איהם געזידעלט אין אַלע שפּראַכען; האָט מען איהם באַליידיגט דער מיט ניעדערטרעכטיגע באַשולדיגונגען, יענער מיט נאָך ניעדער-טרעכטיגערע ענטשולדיגונגען — אַ שטייגער ער, נעבעך, איהר ווייסט דאָך... פון צרות, נו, פאַסירט עס... מען דאַרף האָבען אַיינ-זעהעניש...

יעדער לומפּיגער זשורנאַליסט האָט געהאַלטען זיין נאָמען פאַר אַ הפּקר-נאָמען, זיין באַראַקטער פאַר אַ געזעצליכען ציעל פון שמוץ-קאָלען, זיין האַרץ פאַר די האַרץ פון אַ בעסטיע, וועלכע מען מעג דורכלעכערען אויף טויט פאַרוואַונדען מיט גיפּטיגע פּיילען.

און ער האָט זיך ניט אַרומגעקוקט ניט רעכטס, ניט לינקס;
ער איז געגאַנגען זיין וועג, — ער, דער רעבעל, דער אייביגער
רעבעל!

און אזוי איז ער היינט אַלט געוואָרען 60 יאָהר, דער אָרימער
— רייכער; געפאַלענער — שטאַלצער; אַלטער — יונגער; אונ-
פאַרשטאַנענער — פּאַפּולערער; שנעע־ווייסער — בלוט־רוי-
טער; דייטשער — אינטערנאַציאָנאַלער; שוועכליכער — מעכטי-
גער מאַן!

* * *

די שטימע איז שטיל געוואָרען.
איך האָב איהם געוואָלט דערלאַנגען די האַנד. ער איז
געווען פאַרשוואַנדען.
אויף זיין אָרט איז פאַר מיר ווידער געוועזען אלישע בן אבויה,
דער אַנדער אַנדערער.
אָבער הייליג בלייבט דער פּלאַץ וואו עס איז געשטאַנען דער
ד י י ט ש ע ר א ח ר — יאָהאַן מאַסמ.

א צוטומעלטער טאָג.

איך האָב געהאַט אַ מורא'דיג צוטומעלטען טאָג...
און מיינט ניט, אז איך רעד דאָ וועגען וועטער: אזוי ציוויי
נאָך ניט דוקא עסענדיג, טרינקענדיג און — ווי מען רופט דאָס דאָ
— „טויטענדיג צייט“. חוץ דעם, איז פונ'ם וועטער־שטאַנד
פונקט אַ צוטומעלטער טאָג אין ניו יארק ניט קיין נאָווייז אַ נאָנץ
יאָהר, אַ פשיטא שוין אין מאי... דאָ אַ מאי טאָג קען זיך אָנהויבן
בען מיט אַ ברייטען שמייכל אויף אַ שטראַהלענדען פרייהלונגס־
פנים, ווערען תמוז'דיג אַרום האַלבען טאָג און זיך ענדיגען מיט
האַנעל, שניי און דעם אויסזעהן פון לוט'ס ווייב נאָכ'ן אַרומקוקען
זיך אין סרום, איידער דער ערשטער האָן קרעהט.
אַ ניו יארקער טאָג איז כמעט שטענדיג צוטומעלט, ווי דאָס
איז אַ ניו יארקער גאָס, וואָס ווייסט קיינמאָל ניט, צי זי וועט
בלויבען גאַנץ אַ גאַנצען מעת־לעת; ווי דאָס איז אַ ניו יארקער
צייטונג פאַר אַ פרעזידענטען־וואַהל, וועלכע ווייסט ניט אין דער
פרייה צו וועלכער פארטיי זי וועט געהערען פאַר נאַכט; ווי דאָס
איז... נאָר גענוג שוין! וואָס איך בין אויסען, איז אייך צו זאָגן
גען, אז איך רעד דאָ ניט וועגען וועטער און ניט וועגען פאָליטיק
און ניט וועגען אַנדערע אַזעלכע אונבעשטענדיגע זאַכען.
ווען איך זאָג: איך האָב געהאַט אַ מורא'דיג צוטומעלטען
טאָג, מוין איך דערמיט פשוט אָט וואָס:
גלייך אין דער פרייה, כּלחוד השור, קומט אין גרויס איילעניש,
ווי זיין שטייגער איז פון קינדווייז אויף, מיין אייניקעל, שיחיה.

וואס איז? מה יום מיומים?... (איך ווארף בכיון אריין
לשון־קודש'דיגע ווערטער, ווייל איך וויל ניט פארגעסען מיין
גירסא דינקותא, און אגב ווער איך ביסלעכווייז עלטער און דאָס
באגענגען דעם מלאך הרומה קומט אלץ געהנטער, און ער, ווייס
איך, רעדט נור העברעאיש, ווי א גימנאזיסט פון יפו און א געוויי-
סער סאָרט אַמעריקאנישע דרשנים, וואָס זיי טוען דאָס, כרי אז
זייער עולם זאָל זיי וואָס ווייניגער פארשטעהן, ווייל דער עולם
האָט אַ טבע צו באַוואַנדערען דוקא דאָס, וואס ער פארשטעהט
ניט, והאדאיה... נאָר דאָס קען מיך פארפיהרען צווייט. לאָ-
מיך אַרויסקריכען פון די האַלבע לבנות, אָט אזוי :) און אָנהויבען
פון אָנהויב.

— וואָס איז? — פרעג איך מיין אייניקעל.
— הער, זיידע, — מאַכט ער, — איך וויל דיר עפעס וויי-
זען. האָב עפעס אויפגעשריבען.
— דו... אויפגעשריבען? הערסטו? גוט, כ'לעבען! לאָ-
מיך הערען! טראָג מיר נאָר פריהער אריין אַ גלאָז טיי.
— אזוי גיך, ווי עס קאָכט אויף. טיי איז שוין פאַרשאַטען —
זאָגט ער.

— גוט — זאָג איך — לאָמיך הערען.
ער געהמט לייענען.
— מחשבות'ן! — שלאָג איך איהם איבער — וועגען וואָס
שרייבסטו, אַ שטייגער?
— הער מיך אויס, וועסטו וויסען.

— גוט, גוט, לייען — האָב איך מיט אַ שמייכל צוגעגעבען
— מיט דעמזעלבען שמייכל, וואָס אַ מאַמע וואָלט דערביי האָ-
בען, ווען זי וואָלט נאָכגעגעבען איהר צולאָזענעם מיזיניק, אָדער
וואָס דער רבונו של עולם, שמעל איך מיר פאַר, האָט געהאַט, בעת
ער האָט אויסגערופען „נצחוני בני, נצחוני בני!“ לנבי ר' יהושע
אין דער פראַגע פון דעם באַריהמטען אויווען פון וועלכען איהר

האָט אוראי קיין שום ידיעה ניט, און וואָס איך האָב געמענט איך
ניט דערזעהלען אויך, נאָר עס איז שוין פאַרפאלען.
מיין אייניקעל האָט פון קעשענע אַרויגענומען צוויי שטיקלעך
פאַפיר. „גוט, כ'לעבען! — האָב איך ביי זיך געטראַכט: ער
שרייבט לכל הפחות קורץ. אפשר טאקע גוט אויך. אָט וועלען
מיר באלד זעהן.“

ער האָט גענומען לייענען:

„ביי מיר, ווי ביי א שבור...“

— ווארט, — האָב איך איהם ווידער אָבגעשטעלט, — די
טוי מוז שוין זיין אויפגעקאָכט, טראָג אַרײַן.
ער האָט אַוועקגעלעגט דעם כתב־יד. מיר האָט זיך געוואָלט
א קוק טאָן אינעווייניג אַרײַן. כאַפּ איך זיך, אז איך האָב די
שפאַקולען ניט ביי זיך.

אין א מינוט פינף אַרום האָב איך שוין מיין וואַרימס פאַר זיך
און ער לייענט. אַ אידישער מאַגען אָהן טוי איז עפעס ווי אַן
אַרון קודש אָהן אַ רייניגקייט אינעווייניג (דאָס פאַסירט דאָ אין
אַמעריקא, ווען די „ברידער“ פון אַ חברה צורייסען זיך) אָדער
ווי אַ רוסישער טאָג אָהן אַ נייער גזרה אויף אידען, אָדער... נאָר
איהר ווילט דאָך הערען, וואס ער שרייבט, דער קדיש מיינער, איך
אויך. הערט זשע:

„ביי מיר — לייענט ער פון זיין כתב־יד — ווי ביי א שבור,
זיינען קיין סודות ניטאָ: וואס אויפ'ן לונג, דאָס אויפ'ן צונג.
מיין לעזער מעג אלץ וויסען. ניט נאָר דאָס, וואס איך שרייב
— און דאָס איז נאָר ניט אַזוי זעלבסטפאַרשטענדליך ווי אַ קליין־
שטעטילדיגער לעזער קען מיינען — נאָר אפילו דאָס, וואס איך
שרייב ניט: ער מוז וויסען, דער לעזער מיינער, וואָס איך האָב
געוואָלט שרייבען, און האָב באַשלאָסען ניט צו שרייבען. — אויך
באַנגען...“

— ניט קיין שלעכטער אַרויספאַהר, — פאַל איך איהם אַרײַן
אין די רייד. גאַרניט שלעכט. פאַהר ווייטער.

ער לייענט ווייטער :

„אויך באנוגען איז זיך ניט דערמיט, וואָס איך דערלאָנג דעם לעזער גייסטיגע מאַכלים, פאַרטיגע, ווי אנדערע שרייבער טוען, ווי איינער זאָגט : נאָ, עס און ווערנ זיך ! איך פיהר איהם אָפּט אַרײַן אין קיך צו זיך, בשעת מײנע פּאַטראָוועס קאָכען זיך אויפֿן פּײער — אויף דעם דאָזיגען פּײער וועלכען פּראָמעטעאוס האָט אויף אונגעזעצליכען וועג אַראָפּגעבראַכט צו אונז פון די עולמות העלִיגנים... („מליצה'וואַטע !“ באַמערק איך. ער לייענט ווייטער.) און ווייז איהם (דעם לעזער, פאַרשטעהט איהר) די פאַרשיעדענע אינגרעדיענצען („אי, אי, אי ! אינגרעדיענצען ! לייען ווייטער!“) דערצעהל איהם, הייסט דאָס, ווען איך האָב חשק דערצו, פון וואָ-נען זיי (די אינגרעדיענצען) קומען, ווייל קיין מענש האָט ניט אַליין געמאַכט די מערען, מיט די וואַסער, מיט די זאַלץ, מיט די פּעפּער, מיט די שמאַלץ, מיט די ביינער („אַהאָ ! דאָס זיינען עס די אינגרעדיענצען ! גוט, גוט, ווייטער, ווייטער!“) הגם דער ציי-מעס איז זיינער, דעם מענשענ'ס, זיין יצירה, הגם אין דעם דאָזיגען צימעס מעג זיך אָפּשפיגלען זיין אידיווידואַליטעט, זיין, אַזוי צו זאָגען, קאָך-קינסטלערישער פּרצוף פנים. אָפּטמאָל, ווען עס פאַ-סירט, אז פון איין מאַכל איז געוואָרען נאָר אַנאַנדערער — דער „ווי“ און דער „פאַרוואָס“ זיינען דאָ ניט וויכטיג — גיב איך איהם אַ מעגליכקייט צו פאַרשטעהן, אז פאַרקאָכט איז געוואָרען ניט דאָס, וואָס ער וועט קריגען צו פאַרזוכען. לאָז ער וויסען, דאָס מאַכט איהם אַפּעטיט, און אַפּעטיט איז אַ גוטע זאַך ניט דוקא פאַר'ן עסער, נאָר טאַקע פאַר'ן קאָכער אויך. גייסטיגע, אַזוי גוט ווי קערפּערליכע שפּײז, ווערט איבערגעפיהרט עפּטער אין עסען ווי אין קאָכען. וועגען דאָס אַלץ, איבערהויפּט וועגען די צרות, וואָס די שרייבער האָבען פון די לעזער, וועלכע זיינען נאָך גרעסער ווי די ענויים, וואָס די לעזער האָבען פון די שרײ-בער, וועל איך זיך ניט פאַרברייטען...“

— האַלט, ברודערקע ! וואָס איז דאָס ? אַ הקדמה ? און אַ הקדמה צו וואָס ?

— וועסט זעהן! — זאגט ער, האָבענדיג אַ ביס געמאָן די אויבערשטע ליפּ אויף דער לינקער זייט.

— מיין קינד, — זאָג איך — געשריבען איז דאָס סקלאַד-נע, אָבער וואָס ווילסטו אויספיהרען? אויב דאָס איז נור די פתיחה, טאָ ווי גרויס מוז זיין דער מאַמר? אזוי פיעל געדולד האָב איך היינט ניט.

מיין אייניקעל האָט על פי יושר זיך געדארפט געפינען באַ-ליידיגט: וואס איך האָב איהם געזאָגט, איז געווען דער אמת און, לאַמיר איך זאָגען, אז אויב פאר'ן אמת שמיסט מען, איז דאָס נאָר ווייל דער אמת ניט צוערשט שמיץ, און אזוינע, וואָס לאָזען איבער אַ רויטקייט אויפ'ן פנים, ווען ניט רויטע פאַסען אויפ'ן קערפער.

ער האָט זיך ניט נאָר ניט געפונען באליידיגט, ער האָט זאָ-נאר אויף אַ קאלוואַריער אופן אַ לאַך געטאָן, און מיר האָט זיך געדאַכט, אז ער מאַכט פון אימצען חוּק. „עפעס איז דאָ ניט גלאַט“ — האָב איך ביי זיך געטראַכט.

ברעיה האָב איך געהאַט איהם גלייך דאָ אויפ'ן שטעל צו באַ-וווּזען ווי אינגעלש און נאַריש די גאַנצע שרייבעריי זיינע איז, נאָר אין דעם אויגענבליק האָט מען אַ קלאַפּ געטאָן אין טיר, מיין אייניקעל איז געגאַנגען עפענען.

אַ קלאַפּ אין טיר מאַכט ביי אַ מענשען אין מיינע יאָהרען, ווי ביי אַן אויסגעשפיעלטען אַקטיאָר און ביי אַ פרויענצימער, אַ רושם. עס ניט מיט אַמאָל אַ קלאַפּ אין אַן אַנדער אָרט אויך: אין האַרצען. פאַר וואָס דאָס איז אזוי, ווייסט דער בוחן לבבות אַליין. מילא, אַן אַקטיאָר און אַ פרוי זיינען בטבע אזוי שרעקע-דיג (די ציוויליזירטע זאָגען: אזוי גערועזן), אז ביי זיי פאַרלאַנגט אַן ערקלערונג אַ קלאַפּ אין האַרצען נאָר ווען ער פאַסירט על פי סיבה נ י ט. אָבער ביי מיר... מחמת, ווי איך האָב נאָרוואָס גע-גענעבען אָנצוהערענס, איך בין שוין לאַ עליכם, אַלט? ניין, ביי מיר, דעם אמת רעדענדיג, קומט עס פון אַן אַנדער סבה. כדאי איהר זאָלט דאָס וויסען.

א קלאפ אין טיר, דערמאנט מיר שטענדיג א זאך, וואָס איך האָב געלעזען מיט יאָהרען צוריק. דאָס איז געוועזען דעם אלטען הונגאַר'ס מעשה „די אונגליקליכע“, וואו צום סוף ווערט דערצעהלט, ווי אזוי דער גבור זשאָן-וואַלזשאַן שטארבט, ווייל ער וויל מעהר ניט לעבען. און לעבען וויל ער ניט מעהר, ווייל זיין „קינד“, זיין קאָזעטע, איז פון איהם אוועקגענומען געוואָרען. און ער געהט אויס, געהט פשוט אויס מיט די כחות, און זיין נשמה געזעגענט זיך שוין מיט'ן גוף — די מאַרטירזירטע נשמה מיט'ן אויסגע-הונגערטען גוף, — ווען עס דערהערט זיך פלוצלונג א קלאפ אין טיר. זשאָן-וואַלזשאַן מיינט, פאַרשטעהט זיך, אז דאָס קומט מען נאָך זיין נשמה, אָבער ער האָט א טעות: דאָס קומט דאָס „קינד“ זיינס, זי, צוליעב וועלכער ער האָט זיך געהאט פער'משפט צום טויט, ווען ער האָט געמיינט, אז ער וועט זי שוין מעהר ניט זעהן. „צושפעט!“ — זאָגט ער. א ווילע שפעטער הויכט ער אויס זיין לעצטען אָטעם אונטער דעם קום פון זיין באַשעפער וויקטאָר הונגאַר, ווי משה רבינו איז אוועק פון אונזער וועלט מיט א קום פון זיין באַשעפער.

אָט דער „צושפעט!“ קומט מיר אַרײַן אין די געדאַנקען יעדעס מאָל, ווען איך דערהער אזא קלאפ.

און מורא האָב איך אויך, ניט אזוי שטאַרק פאַר'ן סוף, ווי פאַר דער ערפילונג פון מאַנכע פון מיינע הייליגסטע וואונשען, וועלכע קאָנען אַרײַנקומען דורך די געעפענטע טיר א גנע פאַר יציאת הנפש, דאָן, ווען עס וועט שוין זיין צו שפעט.

וועט איהר גלויבען, אָדער ניט? אָט די אלע געדאַנקען זיי-גען דורכגעגאַנגען דורך מיין מח אין דער צייט פון דער דריטעל מינוט, אפשר וועניגער, צווישען דעם קלאפ און מיין אייניקעל'ס עפענען די טיר. דער מענשליכער געדאַנק בלייבט אלץ דער שנעלסטער פליהאַפאַראַט אין דער וועלט. מאַרקאָני און אַנדערע מכשפים מעגען טאָן, וואָס זיי ווילען. פאַר א געדאַנק צו דערלאַנגען א פליה דורך דריי טויזענד יאָהר וועלט־געשיכטע, דורך א צעהן־טויזענד מייליגען מהלך, פון אברהם אין אור כשרים

ביז'ן שמד אין מאַסקווע אָדער וויען, איז אַ קינדער־שפּיעל. איך ווייס פון אַ געדאַנק, וועלכער איז אַרויס פון אַ פאַריזער באַרימט־דע, האָט געשפּרייזט איבער קברים און קרובעס נאָלד און, האָר בענדיג אַרומגערינגעלט עטליכע מאָל די ערד און אַ סך אַנדערע פּלאַנעמען, איז ער פאַרקראַכען אין האָצער־פּלאַצע און איז געשטאַר־בען אַ מיאוס'ען טויט אין אַ פאַרזומפטען האַרץ פון אַזאַ מאַן, ווי הענרי ראָשפּאָר (אויב ער לעבט נאָך, זאָל ער לעבען און מוראַ האַבען פאַר'ן טויט, אָדער פאַר זיינע קרעדיטאָרען, רכּונו של עולם!) און האָט דורכגעמאַכט אלע זיינע רייזען אין וועניגע צייט, ווי עס געהאַט דעם עלעקטרישען שטראָם צו דערגעהן פון מיין הויז ביז אַרסינהיים.

אי, בין איך פאַרקראַכען!

מיין אייניקעל האָט אַריינגעלאָזען אַ מאַן, פאַר וועמען איך האָב זיך אמת דערשראַקען. דאָס איז געווען אַ מיין בעל־חוב. איך בין איהם שולדיג געווען אַ מיינונג איבער אַ לאנגען שיר, וואָס ער האָט ביי מיר איבערגעלאָזען מיט אַ וואָך פינף צוריק. אַזאַ חוב איז ערגער ווי אַ געלד־חוב. געלד וויל מען באַצאָהלען און מען קאָן ניט, דאָס ווייל מען ניט!

משמעות, ער האָט געפּיהלט, אז איך פּיהל זיך שולדיג, ווייל ער האָט מיט אַ טאָן, אין וועלכען עס זיינען געווען ניין חלקים חוצפּה, און אַ צעהנט־חלק בושע פאַר אַן עלטערען, צו מיר גע־זאָגט:

— זיידע, איהר וועט מיר היינט מו זען לייענען, אָדער חערען לייענען מיין געדיכט!

די נגינה האָט ער געשמעלט אויפ'ן „מוזען“, און איך האָב געזעהן, אז איך וועל זיך דאָ ניט אַרויסדרעהען.

„נאָך אַ פּאָרלעזונג!“ — האָב איך אין זיך געטראַכט, און אַ שוידער איז מיר אַריבער איבער'ן גאַנצען לייב. מילאַ! פאַר־פאַלען! שוין אַ טאָג אַזעלכער.

— לעזט! — האָב איך געזאָגט צום דיכטער.

— איך לעז זעהר שלעכט מיינע אייגענע זאכען, — האָט ער זיך פאַרענטפערט, זיך אויסהוסמענדיג און אָפּשפּילענדיג צוויי-דריי קנעפלעך פון זיין וועסטעל, וואָס האָט, חוץ אַ כלומר'שט-נילדערן קייטעל, אויף זיך געטראַגען סמנים פון באַריהרונג מיט טינט, זיסע טיי, קאפע, אפּעלסין-אינגעווייד, אַ קינדערשען גאַ-ווער פון מייַלכעל און שטויב פון אַ בליישטיפּט, משמעות — פאַר-שניצט און געשאַבען געגען דער ברוסט.

— איהר זיינט ניט דער איינציגער, — האָב איך איהם גע-טרויסט — וואָס לעזט שלעכט זיינע שריפטען. מאַנכע שריי-בען זיי זאָגאר שלעכט. לייענט.

— איך מוז אייך פריהער ערקלערען, וועגען וואָס דאָ האַנג-דעלט זיך.

דאָ בין איך שוין געווארען האַרט.

— ר' קרוב, אָהן הקדמות! — האָב איך געזאָגט.

— אָבער...

— קיין אָבער! אויב אייער שיר אליין וועט ניט ערקלערען, וועגען וואָס דאָ האַנדעלט זיך, האָט איהר געמעגט פאַרשפּאַרען צו שרייבען, און איך קען פאַרשפּאַרען עס צו הערען. לייענט.

— דאָס איז אַ מין פּראָטעסט, פאַרשטעהט איהר, זיידע?

— נוט, נוט, — האָב איך געזאָגט, — לייענט, — און ארויס-נעהמענדיג מיין טאַבאַק-פּוּשקע פון בוזעם און אַנשטעלענדיג דעם קניפּ געגען די הונגעריגע נאָזלעכער פון מיין אידיש-לעך-קאַרפּר לענטען שמעק-אַרנאַן. האָב איך זיך אָנגעגרייט צו הערען, דאָס הייסט אַבצוקומען.

מיין אייניקעל אויך.

אַט איז זיין שיר. ער רופּט איהם „מיין גזר-דין“. צי מיט רעכט, צי ניט, וועט איהר שוין מוחל זיין אליין ענטשיידען.

* * *

זיי זיצען און קלערען
און קנייטשען דעם שטערען,
עס גיסט זיך פון פנים דער שווייס;
זיי קלערען, די ריכטער,
צי בין איך א דיכטער,
אן אמת'ער דיכטער, ווער ווייס.

זיי פיהלען, אז וויכטיג
איז, קלאַר זאָל און ריכטיג
ארויסקומען דער פריגאָוואָר:
וואָס דאָ ווערט ענטשידען,
בלייבט תורה פאר אידען, —
מסיני — פון קינפטיגען דור.

און קודם כל דבר
באטראכט מען מיין עבר,
א שטייגער, וואָס זעהט מען ביי מיר...
הערסטו לויטער דבורים
פון נויט, פון יסורים,
רק זיפצעט, רק קרעכצעט מיין שיר!

וואו רויזען און ליילען,
און ליעבעס-אידילען
ערפילען דאָס לעבען מיט לוסט;
וואו מיידעלעך זיסע,
נשמות אין תפיסה
פארנעהמען צו זיך אין דער ברוסט;

וואו אמור אין וועלדער,
אין גערטנער און פעלדער,
שיסט פילען פון בויגען ארום,
און ס'יאגען זיך נאך איהם
פארוואונדעט מלאכים,
פאר פרויען פארשטעלט אומעטום,

וואו חיה'לעך ברומען,
און פליגעלעך זשומען
און ס'קייכען זיך קינדער אין כאָר ;
וואו ווינטעלעך בלאָזען,
ס'טרייסלען זיך האָזען,
און וואו ערגיץ צוויי — ווערט אַ פּאָר ;

וואו בערגלעך און טאָלען,
אַ לאַנדשאפט צו מאָלען,
פאַרלאַנגען אַ קינסטלער-טאלאַנט,
און ס'גרינט פאַר די בוימער
אַן אייביג ל"ג בעומר,
רייסט ממש אַ שיר פון דער האַנד ;

וואו פויגלעך אויף צווייגען,
צו פויגלעך אין שטייגען,
אַ פרייהייטס-גרום פיפצענען צו,
און קינדער אין וויגען
צופריעדענע ליגען
און לאָבען זיך מיט זיסער רוה, —

אַ זיפּץ זאָל באזינגען
אין פערזען, וואָס קלינגען
ווי איכה, אן אויך-מיר-פּאָעט!
זאָל צרות באקלאָגען,
רק טראכטען פון מאָגען,
דערפאר, ווייל נאָר צרות ער זעהט.

* * *

בעת ליעבע און לעבען
כסדר נאָר וועבען
גארדינען פאַר לוסטיגע זינד,
קומט ער מיט'ן דלות,
פון אַרימע כלות,
פון וויבלעך, וואָס געהען צו סינד.

פון גאַנץ פרשה נח
איהם קריכט נאָר אין מח
דער מבול, וואָס גיסט און פארוויסט;
ער זעהט ניט דעם עיקר,
ווי נח ווערט שכור
פון וויין, וואָס דאָס לעבען פאַרזיסט.

אויף פיסלעך, וואָס טאַנצען,
אַ לעבען אַ גאַנצען,
זיין אויג זעהט אַ הינער אויג בלויז,
און הענד פול מיט רינגען
איהם מאַכען נאָר זינגען
פון דיענסט־הענד אין גאס און אין הויז.

ער זינגט אנעים זמירות
פאַר אַרבייט און שכירות,
פאַרגעטערט אַ הובעל, אַ שער...
רק שירים, תשבחות,
גיט ער בעל־מלאכות,
ווער ווייס, וואָס מיט איהם איז דער מעהר!

אלץ האָט דאָך אַ גרעניץ,
ווי שטערט ניט אַ געניץ
אמאָל דעם אַביוניס-געזאַנג!
ווי ווערט דאָס ניט נורדע,
אין אלץ, וואָס פאַסקודנע,
צו פּורקענען זיך אזוי לאַנג?

אַהן אויפהער ווערט נמאס
אַפילו אַ צימעס,
אַ פּשיטא שוין שיטערע יויך:
דעם איידעלען מענשען
באַשעפטיגט דאָס בענשען
פיעל מעהר, ווי דאָס שטאַפען דעם בויך.

* * *

היינט פרענט איהם בחרם,
ווי ס'קלינגען מזמורים
מיט פאַרבען, וואָס זינגען ווי טעניץ...
ווי היינטיגע צייטען
רעיונימלעך רייטען
אויף קליאַטשקעלעך פון דעקאַדעניץ;

ווי ווייבערשע מענער
און הינערשע הענער
און ציגעלעך — אמת'ע בעק,
אויף שטאַלצעס מאַרשירען
דורך פערזען, וואָס פיהרען
פון אלץ אייך, צו אלץ אייך אַוועק.

ווי היציגע שטראהלען
א וואַלקען בעפאלען
דערפאר וואָס ער זופט אויס דעם ים,
בעת בלאַסע סאַראַקעס,
וואָס פאַסטען הפסקות
דאָס טוען, ווייל ס'בעט זיך צום גראַם.

איהם פעהלט די מאַדערנע,
קאָלירטע לאַמטערנע,
וואָס לייכט און מאַכט בולט דאָס אלע,
וואָס פינקעלט אָהן פייער;
ווער ניט אַ דרייער
פאַר עברי, מיט פעפער, מיט זאַלץ!

מען ווירקט אויף די חושים,
אָהן טראַפּ, אָהן דגושים,
לאַרדוקא איז לאַנגיקע היינט;
אָט גראַד דורך אַ קרימונג
באַשאַפט מען אַ שטימונג,
וואָס גלייך איז, דאָס האָט מען איצט פיינט.
* * *

בקיזור הדבר,
ווי ווייט אונז זיין עבר
בעווייזט, וואָס זיין דיכטונג באַטייט,
איז קלאַר, אז זיין פלאַץ איז
מעהר צווישען פאַרטאַצעס,
ווי צווישען פאַעטישע לייט.

— גוט! גוט, בנאמנות! — האָט מוין אייניקעל אויסגע-
רופען אין גרויס התלהבות. — אָט דאָס רוף איך אַריינגעפאַהרען
אויף אַ שטייגער! שוין לאַנג צייט געווען... דערהויפּט לַגְבִּי

די שווארץ־קינסטלער, וואָס דיכטען... ווי זאָגט איהר? „מיט פאַרבען, וואָס זינגען ווי טעניץ!“ גוט, זעהר גוט!
אונזער פריינד האָט אָנגענומען מיין אייניקעל'ס קאָמפּלי-
מענטען ווי א רייכער זוהן נעהמט אָן ערב יום כפור א ברכה פון
אן אַרימען פּאָטער: א שטייגער, א ברכה קען ניט שאַדען, אָבער
ער איז גענוג געבענשט... עס איז גוט אזוי צו פיהלען, צו זיין
מיט זיך צופריעדען, צו פיהלען דעם אייגענעם ווערט. ער האָט
צוריק צונויפגעשפילעט זיין וועסטעל, איז געווארען א ביסעל
שטייפער... עפעס אזוי ווי שטייפער טאַקע ביי זיך. דאָס וועט
טעל גופא האָט אויך געקראָגען עפעס מעהר פנים און די פלעקען
מכל המינים אויף איהם האָבען אַרויסגעקוקט ווי א שטיק מאַ-
זאַיק אין אַ קונסט־ווערק.

איך האָב געווישט די שפּאַקולען. שפּאַקולען ביי קורצזיכ-
טיגע מענשען דארפן זיין ריין, ביי א קריטיקער מיט אַ שוואַכער
ראיה מעהר ווי ביי אלעמען. „מען דאַרף זעהן, וואס מען הערט,
כדי צו דערשמעקען, וואס מען פיהלט — ווי מען זאָגט געוויס
היינט... וואָס זאָגט מען היינט ניט?״

יא, איך האָב געווישט די שפּאַקולען... אנב, האָב איך גע-
וואָלט פארדייען דאָס, וואס מען האָט מיר דאָ געגעבען צו געני-
סען... אנדערע מענשען איילען זיך, איך האָב צייט... אויף דער
עלטער האָט מען צייט. יונגע לייט האָבען נור פאר זיך עטליכע
געזעהלטע צעהנדליג יאָהר, מיר, אלטע — די אייביגקייט, איהר,
וואָס דאַרף זיך באַלד אָנהויבען און קיינמאָל ניט אויסלאָזען.
ניטאָ זיך וואָס צו איילען. פון איילעניש קומט קיין גוטס ניט
אַרויס: פון די מצה, וואָס אונזערע אבות אבותינו האָבען גע-
באַקט בחפזון, אזוי אַרויסגעהענדיג פון מצרים, ווי מען שפּרייזט
היינט איבער דער יורבעריגער גרעניץ, טוט אונז נאָך עד היום
וועה דער בויך... עס מאכט ניט אויס... געלוינט זיך האָט עס.
לאָז אפילו אין לייב בורענען, אָבער פון קנעכטשאפט מוז מען
אַרויסגעהן. בעסער זיך דרעהען אין דרייען פון בויך־וועהמאָג,
אידער זיך אזוי בוקען צוליעב אַ נאַסילקע ציגעל אויפ'ן רוקען

פאר א פרעמדען, פאר א מצרי, וואָס וואָיעוועט איבער אייך.
איך האָב געווישט די שפּאַקולען... ביסלעכווייז הויב איך
אָן אלץ פּאַרגעסען. די וועלט ארום מיר איז געווארען פּאַרשלוּב־
גען אין אַ נעבעל אַ געדיכטען. אלץ איז געווארען אויסגעמעקט...
מיינע געדאַנקען האָבען זיך געשטויסען איינער דעם צווייטען, זיך
צוקלאַפּענדיג די נעזער... היינטיגע צייטען האָבען געדאַנקען נע-
זער און אידישע רעיונות — געוויס בכבוד'ע נעזער.

מיט אַמאָל אַ נייער קלאַפּ אין טיר.
סקאַצעל קומט! מעהר האָט ניט געפּעהלט! דעם אייני-
קעל'ס פּלונית'טע.

— נו, האָסט עס איהם געוויזען? — האָט זי איהם געפּרעגט,
וויזענדיג אויף מיר.

ער האָט איהר אַ וואונק געטון...

— וואָס איז דאָס? — האָב איך געפּרעגט.

— אָ, זי וויל וויסען, צי איך האָב דיר געוויזען דעם אָנגע-
הויבענעם אַרטיקעל, — האָט ער געזאָגט.

— געוויזען! געוויזען! ניט שלעכט געשריבען, אָבער אונט-
זין... איין נאָט אין הימעל ווייסט, וואָס דו האָסט געוואָלט אויס-
פיהרען... ווען מען ווייסט ניט, וואָס מען וויל זאָגען, הויבט מען
ניט אָן. און זאָגען, אז מען וויל עפּעס ניט זאָגען, איז אויך אַ נאָ-
רישקייט.

— זיידעניו! — איז זי מיר אַרויפגעפּאלען אויפ'ן האַלז —
דאָס איז דאָך דיינער אַן אַלטער מאַנוסקריפּט...

און זי האָט געלאַכט, ווי נאָר אַ געזונד ווייבעל קען לאַכען.

דער דיכטער האָט דערווייל פּאַרלאָרען די נעדולד.

— נו, און אייער מיינונג? — האָט ער האַלב אין כעס
אויסגערופּען.

— ניט היינט, ר' קרוב! ניט היינט! — האָב איך געזאָגט,
קוקענדיג אויף מיין אייניקעל'ס אַרטיקעל, וואָס איך האָב אַליין
געשאַט געשריבען צוריק מיט אַ יאָהר צעהן.

— ניט היינט. היינט איז ביי מיר אַ צוטומעלטער טאָג.
האָט אייך אַ גוטען...

VI

א צוטומעלטער לשון.

זיידע, ער איז שוין ווידער דאָ !
ער, דאָס איז דער איד, וואָס וויל וויסען מיין מיינונג וועגען
זיין שיר... דער איד, וואָס ווארט אויף מיין גורדין פאר זיין „גור-
דין“. ער זאָגט — הער איך פון מיין אייניקעל — אז ער וועט ניט
אוועקנעהן, וואו איך וועל איהם ניט זאָגען, וואָס איך דענק.
נישקשה פון א פארלאנג! זאָגען וואָס איך דענק! אכטצעהן
יאָהר אין אמעריקא, זיעבעצעהן יאָהר אין א סך אנדערע ציווילי-
זירטע מדינות, און געה זיי זאָגען וואָס מען דענקט. דאָס קען קיין
ציוויליזירטער מענש אין קיין ציוויליזירטען לאַנד ניט. דאָס קען
נור א ווילדער, און אפילו ער ניט, מחמת ער האָט ניט קיין לשון,
און קען ניט זאָגען, וואָס ער קען זאָגען, פאר א געבילדעטען (איינ-
אָדער אויסגעבילדעטען) מענשען איז גענוג, ווען ער דענקט וואָס
ער זאָגט, נאָטע גענוג... אין ליטאָ, פוילען און רייסען פלעגט אין די
אלטע צייטען דאָס זיין נאָך צופיעל... אין די אלטע צייטען... דאָס
איז, איידער די מדינה איז געוואָרען א פרייע און מענשען האָבען
זיך אוועקגעלאָזען זוכען גאָט, מיט דעקאדענטען פאר פיהרער און
ארציבאשעוו פאר א באגלייטער... איידער דער מענשליכער גייסט
איז דאָרטען אריין אין חורבות (ווי גייסטער בכלל) און דער מענש-
ליכער געדאנק איז פארקראַכען צווישען בלוזקעס און ספאָדניצעס...
איידער קופרין'ס „גורב“ מיט דעם זומפ ארום איהר איז געוואָרען
א מווען-טעמפעל.

זאָגען וואָס מען דענקט! מעהר פעהלט מיר ניט! אונזער גאנ-

צער לעבען איז נור מעגליך בתנאי אז מיר זאלען דאָס נ י ט מאַן.
איהר קענט נור האָבען פריינט — (מיט א טיט, הער זעצער, דוקא
מיט א טיט! פריינד מיט א דלת איז לשון יחיד, פריינט מיט א טיט
איז לשון רבים. אזוי אויך: וואנד — ווענט, האנד — הענט, פיינד
— פיינט. איהר קריגט די שטיקעל תורה אומזיסט, חנם, אין כסף,
און אזוי ווי די שרייבער זיינען אין אייער האנד, קען דערפון ארויס-
קומען א נוצ פאר די אידישע ליטעראטור. — ...מחשבות! ! ווי
וואויל און ווי גוט איז דעם אידישען שרייבער! יעדער איינציגער
— ווי ער פארשטעהט. איש הישר בעיניו יעשה. יעדער איינציגער
א ספּלאַן אין עניני אויסלייגען, א ליקורג אין סינטאקס, א משה
אין וואָס די טייטשען רופען שפראך-געברויך, און טאָמער ניט איהר
(דער מזווה, פארשטעהט זיך) א קוש און איך א קוס, איז גאָר נישט
— אלה ואלה דברי אלהים חיים. אָבער איך מוז ארויסקריכען פון
די האַלבע לבנות. הער זעצער, זייט מוחל, אָט, אָט..).

כסדר אזוי. איהר קענט נור האָבען פריינט בתנאי, אז איהר
זאָלט אייערע געדאנקען האַלטען אונטער א דעכעלע, אפשר אונטער
א שלאַס; בתנאי אז אייער צונג זאָל ביי אייך זיין אונטער פּאָלי-
ציייהשגחה און איבער אייער פּעדער זאָל אייער שכל האַלטען א
שטרענגע צענזור; פרובירט זאָגען וואָס איהר דענקט, אפילו —
דענקען וואָס איהר זאָגט און...

„זיידע, ער וואָרט דאָך!“

— ווער? דער דיכטער? אן עולה, כלעבען! מען דארף קיינעם
ניט לאָזען ווארטען... מענשען ווארטען אזוי אויך גענוג... איבער-
הויפט אידען. איי, ווארטען זיי! פון דעם ערשטען חורבן ביז די
פיערטע דומע, פון עזרא הסופר ביז זאנגוויל דעם שרייבער, פון
דניאל'ן אין לייבענגרוב ביז היים-יאנקל'ען אין דער בערלאַגע, פון
הריסת ביתר ביז הריגת אדעס. א קלייניגקייט ווארטען זיי! וואו
איז ערגעץ אין גאָט'ס ווייסער וועלט ווען עס איז געווען אן אומה,
וואָס האָט דורך טויענדער יאָהרען אזוי געווארט: אויף אליהו
הנביא יעדע סדר-נאכט, אויף משיח בן דוד יעדען מאָג, אויף בע-
סערע צייטען, מענשליכערע פּריצים; אויף טשינאָווניקעס וואָס

נעהמען, אויף ווייסע צעמלעך פון אויבען, לאַמטריע־צעמלעך פון
ברוינשווייג און אַנדער־שוואַ, וואָס זיינען אַריין אין אַ מזל'דיגע
שעה און אַרויס מיט אַ געווינס. און, וואָס איז דאָ צו ריידען, לאָר־
זען וואַרטען אומזיסט איז געוויס אַן עולה. מען דאַרף קיינעם ניט
לאָזען וואַרטען, אפילו ניט...

„זיידע ! !“

— גוט, לאָז ער אַריינגעהן.

— גוט מאָרגען — גוט יאָהר! דאָס קען אויך נור אַ איד !
פאַר איין גוט מאָרגען ניט ער אַ גאַנצען יאָהר...
„דערפון נעהמט זיך טאַקיי אזוי פיעל גומע יאָהרען ביי אונז!“
— וואַרפט אַריין מיין אייניקעל אַ ווערטעל.

יע, דער איד ניט פיעל. דערפאַר פאַרלאַנגט ער אָבער אויך
פיעל. פאַר איין תפילין־לעגען וויל ער שכר פאַר אלע תרי"ג מצוות
מיט אלע זייערע כללים, פרטים און דקדוקים. פאַר איין ביסעל
פרומקייט, פאַר לערנען תורה, פאַר'ן ניט כאַפּען בייגעל פון טיש־
לעך — אפּשר פאַר'ן ניט עסען די לעכער פון די בייגעל — קור
מען איהם 310 וועלטען לאַחר מאַה שנה. אַ יושר, כלעבען!
„זיידע ! ! !“

גוט, גוט ! איהר, זעהט גוט אויס, רבי קרוב, קומט משמעות
פון דער קאָנטרי, איהר האָט זיך געמוזט באַקען אויף'ן זון, ווייקען
אין ים, לופטערען צווישען בוימער און גרינס, אייער פנים, איז, אָהן
עין־הרע, רויטליך עפעס גאָר ניט מעשה איד... מיר דאָ, אין ניר
יאָרק, דערהויפּט אין'ם אידישען ניר־יאָרק, באַקען זיך אויף ברע־
נענדיגע ברוק־שטיינער, ווייקען זיך אין טייכען שווייס, וואָס גיסען
זיך פון אונז, לופטערען זיך מיט צייטונגס־בלעטער און זעהען
ניט קיין גרינס, סיידען עס קומט אראָפּ אַ קאָנוואַיי גרינע פון עליס
איילאַנד — אידען, פּאַליאַקען און שאַר ירקות.
„וואָס מכח מיין שיר?“

— אייער שיר? וואָס זאָל איך אייך זאָגען... אסור, אויב איך
ווייס. מיט וועמען משפט איהר זיך? ווער זיינען די שופטים, מיט
וועלכע איהר משפט זיך? וואָס פאַרלאַנגט איהר פון זיי ?

נאַרישער מענש! ביי די אומות העולם זיינען דאָ שרייבער
און לעזער. פון שרייבער וואָס לעזען, פון לעזער וואָס שרייבען, אַר-
בייטען זיך אויס" קריטיקער... אַרבייטען זיך אויס — איז טייטש,
מיר האָבען אזא וואָרט ניט... ניט אין דעם דאָזיגען זין... אויף אונ-
זער לשון אַרבייטען זיך נור אויס מענשען, וואָס אַרבייטען זיך אי-
בער, און רייסען זיך אונטער, און דעראַרבייטען זיך צו א פאַרדער-
צייטיגען עלטער, בשעת די מענשען, וואָס אַרבייטען מיט זיי
— אַמאָל סחורה, אַמאָל מעשים — אַרבייטען זיך אַרויף און ווערען
נאַנצע לייט, מיט א דעה אין קהל־שטיבעל, און א פערטעל אין
נאַס; מיט אן אויג ביי גאָט און א קאָנטא אין באַנק; מיט א חלק
לעולם הבא און חלקים, פיעל חלקים, די חלקים פון א סך מענשען,
פאַר'ן עולם הזה.

אַבער וואו האַלט איך ?

יע, ביי די קריטיקער, וואָס אַרבייטען זיך אויס פון לעזער
וואָס שרייבען, פון שרייבער וואָס לעזען.

אַבער דאָס איז ביי די אומות העולם, בלויז ביי זיי, ביניהם.

ביי זיי לייענט איין שרייבער דעם אַנדערען, ביי זיי לייענט
מען, למשל, אַנדערע לשונות אויך, אַבער זיכער דעם אייגענעם לשון
פריהער ווי אלץ. זיי האָבען, הויז א מוטער־שפראַך און א פאָטער-
לאַנד, א חשק צו וויסען וואָס אַנ'אַנדערער פון זייער אומה האָט גע-
שריבען, וואָס ער שרייבט.

אַבער מיר! מיר שרייבען פאַר די לעזער, ניט פאַר שרייבער.
אין ציוויליזירטע לענדער שרייבט מען אפילו ניט פאַר באַשטימטע
לעזער די ביכער און אַרטיקלען, ווי מען נעהט ניט פאַר געוויסע
קונדען קאַפּאַטקעס מיט וועסטלעך. מען שרייבט ווי מען נעהט
פאַר'ן מאַרק, פאַר'ן קליידער־מאַרק, ווי פאַר'ן ביכער־מאַרק אָדער
פאַר'ן צייטונגס־מאַרק. דער עיקר איז אַבער, אז אונזער אַנדערעוון
כאַפט אייך אן, ווייס גאַנץ גוט אז אונזער גאַרקי לעזט איהם ניט,
און פאַרקעהרט אויך אזוי. ווען אונזער געטהע קומט צונויף מיט
אונזער שילער, רעדען זיי ניט וועגען זיך און זייערע שריפטען,

מחמת דער אידישער שילער האָט קיינמאָל ניט געהערט פון „ווער-
טהער'ס ליידען" און דער אידישער געטהע האָט קיינמאָל ניט גע-
הערט ניט פון דעם „גלאַק", ניט פון אנדערע, אפשר וועניגער קליינ-
גענדע זאכען. ביי אונז ריידען זיי ביידע וועגען מאָליער און ראסין,
וועגען ביראָן און סקאט, וועגען דאנטע, סערוואנטעס, אָמאָר
קהאייאם, אלהאפיוז, אמאָל אפשר אפילו, יע... אפילו וועגען יהודה
הלוי, בקיצור, וועגען אלץ, און אלעמען, אין אלע לשונות, פון אלע
צייטען, הויז פון זיך.

אידישע ביעלינסקי'ס ! אידישע מאקאלי'ס, אידישע בער-
נע'ס ! א גוטער שפאס, כ'לעבען !

אונזערע קריטיקער הויבען אן צו לעזען אונזערע שרייבער
ערשט ווען זיי ווערען איבערזעצט אין א פרעמדע שפראך. זייער
משה'לע ווערט פאר זיי א מענשעלע, ווען ער שלעפט אויף זיך
ארויף א גוי'אישע קאפאטקעלע מיט א טייטש'עשען שפאלט און אן
ענגלישען שניט. כל-זמן ווי משה'לע האָט אויף'ן גוף א אידישען
מלבוש, אויף דער נשמה א חושד של אָפגלאַנץ פון'ם כסא הכבוד,
אויפ'ן פנים דעם צלם אלקים און אין זיין לשון א זכר למקדש,
שמעלעט ער, דער קריטיקער אונזערער, זיך גאָר ניט אָפ אויף דעם
דאָזיגען משה'לען, ווייס ער פון איהם ניט, און וויל ניט וויסען.

ערשט ווען א גוי האָט על פי סיבה געקראָגען צו וויסען פון א
אידישען שרייבער און איז נתפעל געוואָרען פון זיין ענטדעקונג
(נוסח פוילען: ענטפֿלעקונג...) און איז נתפעל געוואָרען, מחמת ביי
איהם איז א נס בתוך נס, א איד וואָס שרייבט אַנשטאַט צו האַנד-
לען מיט אלטע קליידער און געבען געלד אויף פראָצענט; וואָס
מאכט שירים אַנשטאַט צו מאַכען באַנקראַט און האָט משאַומתן
מיט די מוזען אַנשטאַט צו זינגען מהדיפּית פאַר פּריצים; וואָס
קלעמערט אויף'ן פאַרנאַס אַנשטאַט זיך צו שטופּען צו דער בערזע
און זינגט די „צוויי גרענאַדעריע" אַנשטאַט צו קלאָגען „אַנקת
מסלדיך" — דער גוי, זאָג איך, וואָס דערזעהט זאָא'ן עולם הפּוך
און ווערט פון איהם אזוי נתפעל, שרייבט אויף א „דיסקוויזיציע".
כדרך הטבע, איז ער שרעקליך מגזם, זעהט ער דאָפּעלעט, ריהמט ער

מיט כפול-שמונה/דיגע שבחים די נייע ערשיינונג, וואָס ער האָט געקראָגען צו זעהן.

ערשט דאן כאַפען זיך אויף די אידישע קריטיקער, רייבען זיך אויס די אויגען, קראַצען זיך אויס די פּאַטילניצע, הוסטען זיך אויס, שנייצען אויס דעם שמעק־אַרגאָן און זעצען זיך, מיט דער טייטעל אין דער האַנד, ליינענען וואָס אָן אייגענער מענש האָט אָנגעשריבען. דאָן פּאַסירט עס, אַז אַנדערע שרייבער, וואָס „שאַפען“ אַליין, אָבער זיינען ניט קיין קריטיקער (חוץ אפשר אין די אייגענע ד' אמות) הויבען אָן צו ליינענען וואָס אין זייער לשון איז געשריבען געוואָרען אזוינאָ, אַז גוים האָבען עס אזוי איבערזעצט, אַז טייטשען האָבען עס אזוי פּאַרטייטשט, אַז רוסען האָבען עס אזוי רוסיפּיצירט, אַז עס איז ניט געבליבען קיין סליאָד פּון אידישקייט דאָרויף.

און עס איז גענוג, און נאָכדעם ווי מען האָט אַרויפגעהויבען דעם אייגענעם שרייבער אין'ס זיבעטען הימעל, זאָל מען מיט אַמאָל איהם אַרונטערוואַרפען, אַרונטערשלעפען אין סאַמע זומפ אַרײַן, אויב ערגעץ אָן אַנדער גוי זאָל פּאַרקרימען דעם נאָז א שטייגער : פּון וואָס האָט מען דאָ געמאַכט אזא טאַראַראַם ! און תּוֹך כּדי דיבור עפענען זיך די אויגען ביי טויענדער „פּאַרבּלענדעטע“ מענ־שען און זיי פּאַרשטעהען מיט אַמאָל, אַז עס איז פּאַראַן אזא זאַך ווי דאָס, וואָס טאָלסטאָי (כּנגד שעקספּיער) רופּט היפּנאָטישע סוג'געסציע“, דאָס הייסט, אַז איינער זאָגט „גאָט!“ און אַלע פּאַלען כּורעים, און עס פּאַרשפּרייט זיך אָן אַמונה ווייט און כּרײַט, אָן אַמונה, וואָס האָט זיך אפּילו, ווי אַלע אַמונות, איהרע אפּיקורסים, אָבער אויך חסידים, הייסע, ברענענדיגע חסידים, חוץ אַ גרויסע מאַסע אונשולדיגע מאַמינים, וואָס ווייסען פּון קיין קונצען ניט, און געהען מיט'ן עולם, וועלכער שווימט מיט'ן שטראָם, ניט קוקענדיג ניט לינקס און ניט רעכטס, ניט קלעהרענדיג און ניט איבערקלעהר־רענדיג.

איז יענע טויענדער „פּאַרבּלענדעטע“ זעהען פּלוצים איין, אַז זייער בר־כּוכבּ איז אימער געווען אַ בר־כּוזבּא, אַז מען האָט גע־לעבט אין טעות. איז וואָס איבערצייגט זיי מיט אַמאָל ? וואָס

עפענט דאָס מיט אַמאָל זייערע אויגען ? נישט מעהר און נישט
וועניגער ווי דאָס, וואָס א נייער גוי איז געקומען און האָט אָפּגע-
ליקענט דאָס וואָס דער ערשטער גוי האָט געזאָגט.

שרעקליך איז דער גלות אונזערער ביי'ן גוי ! אָבער שרעק-
ליך איז עס דערהויפּט מיט דעם, וואָס מיר פארדינען שוין ניט
מעהר פון'ם גלות אויסגעלייזט צו ווערען.

„זיידע! ! דער מאן ווארט דאך !“

—משמעות קען ער דאך ווארטען. דאָס איז, אגב אורחא, וועל
איך דיר זאָגען, אויך א גלות-ערשיינונג... ווי איך רעד היינט !
גלות-ערשיינונגען ! „טאָלסטאָי, שעקספיער, געטהע, שילער, סער-
וואַנטעס, ראַסין מאָליער!“ מינסק — וואָס פון דיין חקרן איז
דאָס אביסעל געוואָרען אין ענגלאַנד און אמעריקא ! אָבער נחזור
לענינו.

איך זאָג דאָס איז אויך א גלות-ערשיינונג. דער וואָס איז אין
גלות האָט געדולד. פּלאַצען פּלאַצט זי ביי'ן גואל, ביי'ן אויסלייזער.
דער עולם מאכט זיך וואַפּנע, קנעט ליים, קלייבט שטרוי, באַקט צי-
געל, בויט פתום און רעמסס און... נאָר נישט. אַמאָל טרעפט זיך,
אמת, אז ער דערפיהלט דעם דרוק, דעם לחץ פון די נוגשים און די
לוחצים, אָבער דאָס טרעפט נור ווען ניט ווען. געווענליך זיצט מען
אויף דעם סיר הבשר פון מצרים, מען רייבט און מען שווייגט, דאָס
הייסט ווען אין סיר איז דאָ בשר. דאָס איז אזוי אומטום אין יעדען
גלות, פאר יעדער גאולה, אין אלע לענדער, צו אלע צייטען ! אנט-
קעגען וואָס זאָג איך דאָס? אַט קעגען דיין ארויספלאַצען, בעת אונ-
זער גאסט ווארט געדולדיג. ווען ער שרייט ניט, וואָס שרייט דו,
ליעבער אייניקעל ?

איך האָב אייך פריהער געזאָגט, אז מיר שרייבען פאר די לע-
זער, ניט פאר די שרייבער. דאָס איז שלעכט גענוג. ערגער, אָבער,
איז וואָס מיר שרייבען ניט פאר זיך. ערגער איז, וואָס מיר אַליין
קעגען זיך בעגעהן אָהן אונזער לשון און אין אן ערך פון דריי פיער-
טעל פון אונזער לעבען בעגעהן מיר זיך טאַקע אָהן איהם, און ניט

נור דאָ, אין אמעריקא, נור אויך אין פּוילען, גאליציען, אין דער לי-טא און אין מערב־רוסלאנד.

— איך ווייס ניט צו וואָס איהר ציעלט, אָבער איך פיהל דאָס, וואָס איך מײן, אז איהר מיינט, נאָך שטארקער ווי איהר, — האָט זיך דער גאסט אָפגערוּפּען.

„זיידע, לאָז איהם אויסריידען“, האָט פאר איהם צו מיר תפלה געטאָן זיין גואל, מיין אייניקעל, מורא האָבענדיג, אז איך וועל איהם בײַן דריטען וואָרט אריינפאלען אין די רייד. איך האָב איהם געלאָזען און ער האָט גערעדט.

— דער אמת איז דאָך, האָט ער געזאָגט, אז בשעת מיר האָד בען אָנגעהויבען צו שרייבען, האָבען מיר דאָס בלוז געטאָן, ווייל מיר האָבען געהאט וואָס צו זאָגען דעם פאָלק און האָבען עס גע-מזוט זאָגען אין דעם פאָלק'ס אייגענעם לשון. מיר האָבען צו איהם גערעדט אידיש, ניט ווייל אונז האָט זיך געוואָלט רעדען דוקא אויף דעם לשון, וועלכען מיר האָבען אין גרונד הארצען אייגענטליך גאָר ניט געהאלטען פאר א לשון, נור פשוט דערפאר, ווייל אונזער עולם האָט קיין אנדערען ניט פארשטאנען.

„מיר זיינען צו איהם געקומען, כאפ איך איהם אונטער, ווי די מיסיאָנערען קומען צו די ווילדע פעלקער און מוזען צו זיי ריידען אין זייער אייגענעם לשון“.

— „דאָס וואָלט נאָך געווען א האלבע צרה, מאכט ער, ערגער ווי אלץ איז, וואָס די ווילדע האָבען אין זייער לשון א גאנץ קליינע צאָהל ווערטער, אָפט נאָר קיין ווערטער ניט פאר אלץ וואָס זיי זעהען ניט, הערען ניט און בעגרייפען ניט מיט די אנדערע דריי חושים“.

„איהר אליין, שלאָג איך איהם ניט ווילענדיג איבער, האָט נאָר וואָס געוויזען מיט אייערע אייגענע ווערטער ווי אזוי מען רעדט צו א פאָלק אָהן ווערטער. א שרייבער אין ערגעץ אן אייראָפּעאישען לשון וואָלט, אנשטאט צו זאָגען, ווי איהר האָט אקארשט געזאָגט: „נאָר קיין ווערטער ניט פאר אלץ וואָס זיי זעהען ניט, הערען ניט און בעגרייפען ניט מיט די אנדערע דריי חושים“, איינפאך גע-

זאָגט, אז די ווילדע האָבען אין זייער לשון ניט קיין „ווערטער פאר אבסטראקטע בעגריפע“. אָבער רעדט, רעדט.

— „מיר האָבען, בקיצור, זיך צוגעפאסט, אָדער געפרופט זיך צופאסען צום פאָלק און האָבען אלץ וואלגנאריזירט, בכדי צו ווערען פארשטאנען פון „אלעמען“. אונזער לשון איז אויף דעם אופן געווען דער לשון פון דעם אנוויסענדסטען, פון'ם גרעבסטען טייל פון'ם פאָלק, ווייל „אלעמען“ טייטשט דער מצודת-דוד: „ועמי-ארצים בכלל“.

„אָבער, זיידע, איך זעה נאָך אלץ ניט, ווי אזוי מיר וועלען קו-מען צו אייער מיינונג וועגען מיין שיר“.

„גערעכט, גערעכט! “ האָט מיין אייניקעל אונטערגעכאפט. איך האָב גענומען א גרויסען שמעקטאָבאק פון מיין אלטע הילצערנע פושקע... זי שטאמט פון סטויבן און איז, צווישען פושקעס א גרויסע יחס'טע. איהרע בעלי-בתים ביז מיר זיינען געווען — האָב איך מיין פאָעטישען גאסט ערקלעהרט — דורות פון רבנים איינער גרעסער פאר'ן אנדערען, און זי האָט אין איהר לעבען אין זיך געהאט פורען טאָבאק. אייך וואונדערט אפשר וואָס איך געה אריין אין איהר יחוס. טאָקע צו וואָס? זאָל איך אזוי פון קיין צער ניט וויסען, ווי איך ווייס אליין ניט. אויף די עלטערע יאָהרען טומ-לען זיך די רעיונות און... נאָר אזוי ווי מיר האַלטען שוין דערביי, זאָגט זיך די גמרא, נימא בה מלתא, לאָמיר וועגען דעם א וואָרט זאָגען... איהר איילט זיך דאָך ניט, ניין? „פון איילעניש קומט קיין גוטס ניט ארויס“, איז דאָ א ווערטעל. איך גלויב אין דעם. אויב ערגעץ-וואו איז ריכטיג, וואָס די אלטע האָבען געזאָגט: „פאָלקס-שמים איז גאָט'ס שמים“.

„וואָס פאָפּלי — וואָס דעי“, האָט מיין אייניקעל אונטער-געכאפט.

„דאָס איז ניט נויטיג געווען — האָב איך צו איהם א האָרעלע אין כעס געזאָגט — מען וועט מיינען, אז דו פארשטעהסט ניט קיין ליטיין: מענשען, וואָס פארשטעהען א פרעמדען לשון (פון די חשוב'ע) וואָרפען זיך ניט ארום מיט פראַזען, דערהויפט מיט אַזעל-

כע, וואָס די גרעסטע עמיהארצים, אפילו גאזעטשיקעס, האָבען זיי כסדר אויף'ן שפיץ פּעדער; פּראזען, וואָס געפינען זיך אין אלע ווערטער־ביכער אין פיהר־הויז, אָדער אין געהעפט הינטען... האָסט מיר שוין נאָר צעטומעלט די רעיונות. וואָס האָב איך גע־וואָלט זאָגען ?

— איהר האָט גערעדט וועגען אייער טאַבאַקערקע'ס יחוס, האָט דער גאסט אונטערגעכאַפט.

— יע, יע! — האָב איך זיך אָפּגערוּפּען — וואָס איך מיין ארויסצוברענגען איך, אז נאָך אלע מעשות, איז דער יחוס בכלל — איך מיין ביי ניט טאַבאַקערקעס אויך — א זאך וואָס שטיצט זיך ניט מעהר ווי אויף איהר אָפּשטאַמונג, אויף דעם וואָס דער שלשלת היוחסין איז באַקאַנט; מען איז צופרידען עס צו וויסען, און דאָן מאכט שוין ניט אויס וואָס דער יחסן גופא איז פּוסט. וואָס איז די נפּקא מינה ? איז ער אַליין פּוסט, האָט מען איהם שטענדיג גע־האַלטען אָנגעפילט, זיינען די פיינסטע פינגער צו איהם געקראַכען, איז ער אויף די הענד ארומגעטראָגען געוואָרען דורך דורות און דורות...

— הערט די היינטיגע אידישיסטען — האָט ער מיר אונ־טערבראַכען — איז לשון קודש אזא מיוחס...

„אָבער האַלט ! וואָס איז דאָס אזוינס „אידישיסטען“? וואָס זיינען דאָס פאר איסטען ?

— זיי האַלטען, האָט ער מיר ערקלעהרט, אז די אמת'ע אידי־שע שפּראַך איז ניט לשון קודש נור אידיש, אונזער אידיש, וואָס מיר רעדען און שרייבען.

„ביי זיי קומט אויס, האָט ער פּאַרטנגעזעצט, אז העברעאיש, דאָס הייסט לשון קודש איז שוין לאנג ניט מעהר ווי א פּוסטער יחסן, וואָס געוויסע אַלט־מאָדישע טאַבאַק־שמעקער פילען אן מיט עפעס פון צייט צו צייט, מיט עפעס אזוינס וואָס מעהר ווי בטלנים דארפּען עס ניט....

— בקיצור ! — בין איך אונגעדולדיג געוואָרען. „בקיצור, האָט ער, א ביסעלע צודרומשקעט געזאָגט, זיי האַל־

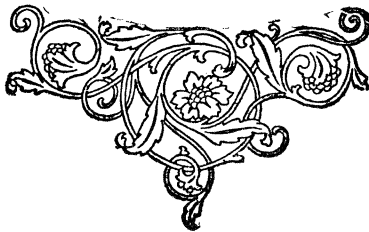
טען אז די העברעאישע שפראך איז ניט מעהר ווי א מיוחסת א טא-
באק-פושקע מימות עולם ושנים קדמוניות.

—דאָס הייסט, שמעל איך ווידער אריין א וואָרט, אז צום
היינטיגען לעבען טויגען ניט פארצייטיגע חפצים, סאי אין דעם
פרט פון לשונות, סאי אין אנדערע זאכען. אָבער די וואָס זאָגען
דאָס, זיינען אין טעות. זיי ווייסען ניט וואָס זיי רעדען. נור וועגען
דעם איז היינט ניט די צייט צו רעדען.

„און מכה מוין שיר ?”

—וועגען דעם וועלען מיר אויך שפעטער רעדען... שפעטער...
אנ'אנדערס מאָל. עס איז צו היים — צום ארבייטען היינט, און מיר
מווען אייער שיר גוט באטראכטען.

ער איז אוועק. מוין אייניקעל האָט אויף איהם שטארק רחמנות
געחאט. פאר וואָס ווייס איך ניט. וואָס איז די איילעניש ?

VII.

א בריעה קיין לאנדאן.

א לאנגע צייט האט מיר אמעריקא ניט פאליובעט. ווען היינע, וועלכער האט אָנגעזאָגט די טייטשען אז זיי זאלען ניט שיקען קיין פאָעמען נאָך ענגלאַנד, וואָלט געהאט אַ שטיקעלע ידיעה וואָס פאר אַ מדינה אמעריקא איז, וואָלט ער געוויס איבערגעניצעוועט דעם פסוק פאר די אידען און וואָלט געזאָגט: שיקט ניט קיין פילאָזאָפּען נאָך אמעריקא. דאָס לאַנד איז אזוי גרויס, אז די מענשען אין איהר זעהן זיך אָן אזוי שיטערלעך ווי די פּערעלגרויפּען אין אַן אַרימאַנ'ס וועטשערע יויך; אָדער ווי די וויצען אין דעם לאַנד-דאָנער „פּאָנטש“; אָדער ווי אַן אַרבייטער פּארטערער אין דעם ענגלישען פּאַרלאַמענט; אָדער ווי די אייגענע ציינער ביי אַן אַלטע הולטאָיקע; אָדער ווי די גאַנצע עברי אין סליחות; אָדער ווי די אידען וועלכע האָבען העלטער ארץ-ישראל ערד ווי זיכערע אַקציען צווישען די חובבי-ציון; אָדער ווי עהרליכע לייט און מענשען מיט הערצער צווישען די אמעריקאַנער פּאָליטיקער; אָדער ווי צייטונגען וועלכע קומען אויס אָהן שנאָרען אין די סאָציאַליס-טישע ליטעראַטור; אָדער ווי ניט גע'אָדער'טע אַרטיקלען צוויי-שען מיינע אונשטערבליכע ווערק...

„אהא! כ'לעבען, דער אַלטער האָט זיך אויסגעלערנט בלאָ-פען אין אמעריקא!!“

שא! שרייט ניט, ר' קרוב, דאָס איז גאָר ניט קיין עקסטראַ באַריהמעריי. מיינע ווערק זיינען אונשטערבליך, דאָס ווייס איך אזוי זיכער, ווי איך ווייס אז איהר זייט אַ נאַר. שטערבליך איז דאָס

וואָס לעבט און פאַרנעהט אָהן אַ שפּור און אָהן אַ ווירקונג. מיינט איהר אז איך, אַ מענש, אַ פּילאָזאָף און אַ מינסקער בטבע, וואָלט אין ניוועז געבראַכט אזוי פּיעל יאָהרען, אזוי פּיעל 66-דיגע, לוס-טיגע אָווענטען, אזוי פּיעל פּאַפּיר, טינט און פּעדערען, אזוי פּיעל גערולד און פּאַסט-מאַרקען, אזוי פּיעל רוקען-בויערריי און אויגען-בלענדעריי, אזוי פּיעל שלאַף-שטונדען און וואַך-שטונדען, ווען איך וואָלט מיינ אַרבייט געהאַלטען פאַר שטערבליך, פאַר אַ „בין לילה היה ובין לילה אבד“ ווי יונה'ס קיקיון, ווי די מאָדע פון גע-שוואַלענע אַרבעל, ווי די אַרבייט פון אַ סאַלוויישאַן-אַרמי-באַראַ-באַנטשיק, ווי די גדולה פון דעם אפיקומן און דער יחוס פון יום כפור? מיינט איהר אז איך וואָלט אויף די אַלטע יאָהרען ניט גע-האַט דעם שכל צו מאַכען אַפּי-חבר מיט איך, ווען איך וואָלט ניט געגלויבט, אז דעם קלענסטען, דעם שוואַכסטען, דעם אונפּעהיג-סטען מענשענ'ס טעטיגקייט פאַר אַ בעסערע צוקונפט, פאַר אַ גליק-ליכערע וועלט, פאַר זאַטערע מאָגענס, פאַר בעסער געקליידעטע ליי-בער, פאַר ריינערע ליעבע, פאַר אויפגעקלערטערע מוחות, פאַר מעהר פּרייהייט און וועניגער אויסגעלאַסענהייט, פאַר אנגענעהמע אַרבייט, וואָס הויבט זיך ניט אָן מיט דאַנות און ענדיגט זיך ניט מיט אויסצעה-רונג, בקיצור פאַר אַ מענשליכערען לעבען, — מיינט איהר, זאָג איך, איך וואָלט זיך מיט אייך פאַרדרעהט אַ מה ווען איך וואָלט ניט געוואוסט אז יעדען איינציגענס טעטיגקייט פאַר דאָס אַלעס איז אַן אונשמרעבליכע טעטיגקייט? ניט דערלעבען זאָלען דאָס מיינע שונאים! מיינט איהר... הערט, עס איז דאָ אַ פּראַנצוויזשער קליי-ניקער פיזמון'לעך, וועלכער וואָלט ביי דעם ווענרזעגאַלער ברחן אויסגעקומען אונגעפּעהר אזוי:

מען קומט,

מען ברומט,

מען ווערט געבאַרען;

מען ברומט,

מען שטומט,

מען ווערט פאַרלאָרען.

אי, וועט איהר פרעגען, ווי קומט א פאטש צו גוט-שבת? זאל
איד אזוי ניט וויסען פון קיין ביז, ווי איד ווייס אלליין ניט.
איצט, קינדער טוט מיר א טובה און זאגט מיר וואו איד האלט.
אמאל, אין די גוטע אלטע צייטען, ווען איד בין געווען א לאַנדאָנער
אַביוואַטעל, מיט'ן פאָג אין די אויגען, די געפרייטע פיש אין נאָז,
די ניט-טויט-און-ניט-לעבעדיגע אידישע יוניאָנס אין מח, די אונ-
טער-ערד אייזענבאָהן מיט איהר לופט אויף די לונגען, מיט גאָ-
לאַפּ'ען אין קבר און מיט לעבע און האַפּנונג אין האַרצען, דאָן
פלעג איד האָבען מיין אייניקעל ביי דער האַנד, וועלכער פלעגט מיך
צוריק אַרויפברענגען אויף אַ דרך, ווען מיינע געדאַנקען פלעגען
פאַרבלאַנדזשען אין האַצע-פלאַצע און איד פלעג שטעהן, ווי אייזשען
ריכטער פאַר די סאַציאַלע פּראַגע, ניט וויסענדיג, וואו איין און וואו
— אויס.

וואו איז מיין אייניקעל? ווייס איהם דער גוטער יאָהר. ער
דעהט זיך דאָ ערגעץ-וואו אַרום עפעס אזוי ווי אַ וואַלאַקאַנאַק, אָדער
ווי אַ זיפּץ אין אַ פּאָן-בראַוקער שאַפּ, אָבער וואו ער איז ווייס איד
ניט. עס קען זיין אז ער לערנט אין באַסטאָן, אָדער שלאַפּט אין
פּילאַדעלפּיא, אָדער ער האַנדעלט אין שיקאַגאָ, אָדער ער שטודירט
שלמה המלך'ס צרות ביי די מאַרמאַנען אין יוטאַ, אָדער ער דיענט
ביי אַ געזעץ-פאַבריקאַנט אין וואַשינגטאָן, אָדער ער שפּרינגט קרוש
ערגעץ-וואו אין די היגע סאַציאַליסטישע אַרבייטער פּאַרטיי, אָדער
ער קלייבט לאַדזשעס זייענדיג אַ דאָקטאָר, אָדער ער לענט די ציינער
אויפ'ן פּאָליצע, זייענדיג אַ דענטיסט אָהן פּאַציענטען, אָדער ער
טרייבט זיך אזוי גלאַט וואו עס איז אַרום. נאָך אַלע מעשות איז די
מדינה אזוי גרויס... האַלט! איד ווייס וואו איד האַלט!

ריכטיג. די מדינה איז אזוי גרויס, אז די מענשען אין איהר
זעהען זיך אָן אזוי שיטערלעך ווי... הויבט אָן פון די פּערעלגרויפּען
און דערנעהט ביז מיינע אונשטערבליכע ווערק און היפט איבער דאָס
איבעריגע און מיר וועלען רעדען ווייטער.

די גרויסע שטערט, דאָס איז אמת, זיינען געדיכט געפאַקט
מיט מענשען. דאָ אין ניו יאָרק, אין דעם אידישען קוואַרטאַל,

וואוינען מענשען ווי סארדינקעס אין א קעסטעלע. און ווען איהר געהט ארויס אויף עסקעס סטריט א זומעריגען אָווענד, דוכט זיך אייד, אז איהר זעהט פאר זיך אן אלטען בית-עולם, וואו עס זיינען מיט אמאָל אויפגעשטאַנען תחית המתים טויזענדער מענשען, אלץ טע און יונגע, זכרים און נקבות פון פיעלע, פיעלע דורות, אלץ לעבעדיגעוואָרענע מתים, וועלכע ריהרען און באַוועגען זיך און איהר וואונדערט זיך ווי אזוי פיעל צוויי-פיסיגע ברואים פאָמיעס-משען זיך אויף אזא שמאָל שטיקעל פלאַץ. און די ווייבער רעדען, און די קינדער שרייען, און די מענער שטופען זיך, און א קאמערין-קע שפיעלט, און בייסיקלעך פאַלען, און נעזער זיינען טועס דעם טעם פון ברוקשטיינער, און א איד מיט א שוואַרצע באָרד, שוואַר-צער ווי זיין מזל, געדיכטער ווי א מאַד-פודינג, א באָרד וואָס באַ-דעקט זיין גאַנצען פנים חוץ דעם נאָז און צוויי שטיקלעך באַקען, — דער איד פאַרקויפט היימישע ציבעלע און מאַכט קולות אזוי ווי ער וואָלט פאַרקויפט זיין חלק שור-הכר.

און אזוי איז אומעטום, אין דעם גאַנצען קוואַרטאַל, וואו וויל-נער זעמעלעך, און קאָוונער דאַרע קישקע, און מינסקער אונגערקעס, און בערדיטשעווער קלללות, און וויטעבסקער אידיש און גראַדנער מייטש, און וואַרשאַווער באַקען, און אדעסער נאווה, און מאַסקאָ-ווער מי-שברד'ס און מאָהליווער תורה, און סובאַלקער דרך ארץ טרעפען זיך אלע צוזאַמען און שטעלען פאַר איין „גרויסע קאַמ-פאַקטע מאַסע“, ווי דער מייטש זאָגט ווען ער רעדט מיט פרעמדע ווערטער.

אַבער אזוי איז דער עולם אין דער מדינה כמעט ניט ניכר, און די מדינה איז רייך, פול פון כל טוב סלה חוץ אירדען; מיט גענוג אייזען צו פאַרזאָרגען דעם רוסישען קיסר מיט קייטען פאַר פריי-הייטס-קעמפפער אויף א פאַר טויזענד יאָהר; מיט גענוג גאָלד און זילבער צו מאַכען אלע מאָג א נייע גילדערנע קאַלב און אלע שעה א זילבערנעם קאָד-לעפעל אזוי גרויס ווי שמעון גאַנץ עליו השלום, דער קאָד-לעפעל פון קאָוונע; מיט גענוג קופער צו פאַר-זאָרגען אלע רוסישע פראָקוראַרען, אלע דייטשע אַפּיצירען, אלע

פראנצויזישע אַנטיסעמיטען, אַלע הוֹליגאַנעס און אַלע געוועזענע
סאַציאַליסטען מיט קופּערנע שטערענס; גענוג בראַנז צו פאַר-
זאָרגען גאַנץ אייראָפּא מיט אַמעריקאַנישע „גילדערנע“ זייגערס;
גענוג האַלץ פאַר אַלע מענשען צו האַבען בעטען מיט אַ דירה אָהן
רענט פאַר די וואַנצען אינעוועניג; גענוג פּרוכט... נאָר לֶאָז זיין
גענוג גענוגענען.

ווארום, אָבער, וועט איהר פּרעגען, איז דאָס ניט קיין מדינה
פאַר פּילאָזאָפּען?
אויב איך וועל האַבען צייט און חשק וועל איך אייך אין
קורצען ענטפּערען.

VIII.

פּרץ און זרח.

„זיידע, מען שפיעלט...“

איך האָב איהם ניט געלאָזט אויסרעדען. ניט מחמת איך בין אַ שטיקעל רעדנער, אָדער, חלילה, אַ רוסישער צענוזאַר, אָדער אַ ציוסקער אידענע, אָדער אַ טשערמאן, ביי וועלכען דער לענדל-לאָרד איז שוין געווען דריי מאָל נאָך רענט, אָדער אזוי גלאַט אַ שליח-צבור פאר אַלע וואָס האָבען אַ צונג אין מויל, אַ מענש, וואָס האַלט, אַז וואָס איינער זאָגל ניט האָבען צו זאָגען קען ער, דער מענש, דאָס אויסדריקען בעסער, דייטליכער, געהובעלטער. שוין. איך האָב איהם איבערגעהאַקט אין מיטען, דאָס הייסט אין אָנהויב, איינפאַך דערפאַר, ווייל ער איז אַרײַנגעלאָפּען צו מיר מיט אַזאַ האַסט אזוי ווי די הויז וואָלט געברענט, אָדער ער וואָלט פּלוצלונג דערהערט שופּר משיח.

אין מינע יאָהרען האָט אַפילו אַ געוועהנליכער מענש פיינט איילענים, אַ פשיטא שוין אַ פּילאָזאָף און דערצו נאָך אַ מינסקער, און דערצו נאָך אַ מענש וואָס איז גרוי און אַלט געוואָרען אַרום אידישע אַרבייטער, געדולדיגע אידישע אַרבייטער, וועלכע לעבען אויף דעם פּרינציפ אַז דעם שליימזל פאַרזאַמט מען ניט און נאָך גליקען יאָגט זיך אַ סוחר. איבערהויפּט הערט מען זיך אויף צו איילען אויף דער עלטער, ווען צום לויפען פעהלען געזונדע פיס, און צום עסען גיך — אַלע ציינער, און צום צונויפברענגען אַ באַרג מיט אַ באַרג — די איינבילדונגסקראַפט פון דעם תּרגום שני, אָדער פון אַן אַמעריקאַנישען רעפּאָרטער, אָדער פון די גריכישע

מיטאָלאָגיע, אָדער פון שלומיאַל דעם לינגער, אָדער פון דעם קעלמער מגיד, בקיצור מען איילט זיך ניט מעהר, און מען דער- לעבט די לעצטע עטליכע יאָהר לאַנגזאַם ווי אַן אָרעם בחור דער- עסט די לעצטע שטיקעל פאַנקוכען, ווי מען דערלעזט די לעצטע ציילען פון אַ בריעה, וועלכען מען קריגט פון אַ געליעבטע, ווי מען לייענט דעם לעצטען קאפיטעל פון אַן אמת גוטען ראָמאַן, בשעת מען פיהלט אַז באַלד קומט דער סוף פון דער מעשה, פון דעם בריעה, פון דעם פאַנקוכען, פון דעם לעבען, פון אַליץ. און מען לעבט לאַנגזאַם און מען שלאָפט וועניגער ווייל עס ווילט זיך וואָס מעהר פיהלען דעם לעבען, די וועלט, די באַוועגונג אַרום און אַרום, און מען לעבט צעהלענדיג די סעקונדען, צעהלענדיג יעדען האַרץ- שלאָג, און די סעקונדען מיט דעם קליפּ-קלאַפּ פון דעם האַרצען. זיי זיינען פיעל אין צאָהל, זעהר פיעל, און די טעג זעהען אויס לענגער, און די עטליכע איבערגעבליבענע יאָהרען שטעלען פאַר אַ גרויסע לאַנגע צוקונפט אויף דער וועלט און דער מלאַך המות איז נאָך זעהר, זעהר ווייט, און לאַנגזאַם געניסט מען דעם לע- בען און לעבענדיג לאַכט מען פון טויט.

אַנטקעגען וואָס זאָג איך דאָס ? יא, געגען דעם, וואָס מיין אייניקעל איז אַריינגעלאָפען אין אַזאַ איילעניש, וואָס דערפאַר האָט איך איהם אָבגעשטעלט איידער ער האָט געהאַט צייט צו ענדיגען זיין מאמר.

מיר זיינען אין קאָפּ אַרומגעגאַנגען אַלערליי רעיונות. ציי- טענווייז האָב איך צופיעל געדאַנקען אין מוח, און איך קען זיי קיינמאָל ניט האַלטען אין אָרדנונג; זיי שפּרינגען אַרום ווי חסידים ביים דאַוונען, שטויסענדיג איינער דעם אַנדערען, און איין געדאַנק פאַלט אַריבער איבער דעם צווייטען ווי די כוואַליעס אין אַ שטורמישען ים, וועלכע פאַרפלייצען איינע די צווייטע, אַזוי ווי קעמפּענדיג פאַר'ן פלאַץ פונקט ווי פושקאַר-לייטע אין העסטער טריט. אַה, ווי אָפט האָט זיך מיר געוועלט מאַכען מיי- נע געדאַנקען פאַר פריישישע אונטערטאַנען, און זיי אָבגעבען אויף דריי יאָהר פאַר סאָלדאַטען, און זיי לאָזען דיסציפלינירען אין

סלֹזשבע, און זיי אויסלערנען צו מאַרשירען מיט אַ טאַָלק, און זיי איינגעוואוינען אַרויסצוקומען אויף קאַמאַנדע פון אַ געדריַל־מען פּעלדפּעבעל־שכל און צוריקגעהן אין קאַזאַרמע ווען מען דאַרף זיי, די געדאַנקען, ניט מעהר: ווען עס קומט, אַ שטייגער, די צייט צו דאוונען אָדער צו לעזען אַ שונדראַמאַן, אָדער צו זעהן „בליַה־מעלע“ אין אירישען טעאַטער — אַלץ זאַכען צו וועלכע מען דאַרף וואָס וועניגער דענקען און וואָס מעהר זיין אַ דראַגון, אָדער אַ דעמב, אדער אזוי גלאַט אַ נאַר.

„זיידע, מען שפּיעלט...“

ווער שפּיעלט? וואָס שפּיעלט? ווער האָט געטראַכט פון שפּיעלען? מיר האָט געדרעהט דער מוח וועגען אַנאַנדער זאַך. איך האָב פּילאָזאָפּירט. דאָס וואָלט געווען אַ נאַטירליכע זאַך: אַ באַרבער באַרבירט, אַ ראַבי ראַבירט און אַ פּילאָזאָפּ פּילאָזאָפּירט. אַרום דעם וואָלט ניט געווען וואָס צו רעדען. דאָס איז פון די זאַכען, אויף וועלכע דער טייטש זאָגט זעלבסטפּער־שטענדליך און דער איד: פּטור־נו. וואונדערבאַר איז נור דערביי געווען, וואָס איך האָב גע'פּשט'עלט ווי אַן אייננוואוינער פון ראַ־מאַילע'ס ישיבה אין ווילנאַ, וועלכער האָט צו וועניג טעג צום עסען און צו פּיעל געכט צום שלאָפּען; וועלכער קלערט מיט אַ ניגון און דערזינגט וואָס ער קלערט ניט; וועלכער הרנ'עט פּסוקים אום זיי ווידער צו מאַכען לעבעדיג און מאַטערט ווערטער אום זיי נאַכהער פּריש און געזונד צו מאַכען.

איך האָב פּילאָזאָפּירט. מיך האָט געקוועלט אַ שטיקעלע חומש. מיר איז געווען קשה די מעשה מיט יהודה און תמר און זייער זיווג און זייער צווילינג. מיר איז די מעשה געוועזען האַרב אפילו אינגעלזווייז, ווען איך האָב דעם ערשטען מאָל וועגען איהר געהערט אין חדר. בשעת דער רבי האָט וועגען דעם געקווענקעלט, זיך ווערנענדיג מיט די ווערטער און אַרבייטענדיג מיט אַלע קרעפֿ־מען אַז איך זאָל דעם עסק וואָס דייטליכער ניט פאַרשטעהן. וואָס איז דאָס פאַר אַ מין כאַנדריאָנע? האָב איך ביי זיך געפרעגט, און וואָלט וואַהרשיינליך געפרעגט דעם רבי'ן אויך ווען זיין ראַפֿ־

ניק וואָלט ניט געלעיען אויפ'ן טיש און זיין האַנד נאָהענט צום ראַפניק, און מיין רוקען נאָהענט צו זיין האַנד, און מיין מויל אַ גוטער פריינד פון מיין רוקען. וואָס האָט דאָס צו באַטייטען? אַ איד אַ בעל הבית, מיט אַ פערטעל אין גאָס, מיט דערוואַקסער נע קינדער, מיט אַ טאַטען, וועלכער האָט אָבגענאַרט אַ שווער און גובר געווען אַ מלאך, מיט אַ ברודער אין מצרים אין די הויכע נאָ-טשאַלסטוואַ, זאָל חתונה האָבען (אַהן אַ רב און אָהן אַ מסדר קדושין) מיט אַ שנור און זאָל מיט איהר האָבען אַ צווילינג. וואו איז דאָס געהערט געוואָרען? און דאָס זאָל פאַרקומען ניט אין אַ פראַנצויזישען ראַמאַן (אי, איך האָב דאמאָלס פון אזא קלאַנג ניט געוואוסט? נו, אויף אַ מעשה פּרעגט מען קיין קשיא ניט: דאָס איז דער פונדאמענט פון יעדער אמונה, — אַלאָ, ניט אין אַ פראַנצויזישען ראַמאַן) נאָר אין די הייליגע תורה! ניין, דאָס שיקט זיך ניט.

מיט יאָהרען שפעטער האָב איך געפונען שענהע עטליכע אַנ-דערע זאַכען, וועלכע האָבען זיך ניט געשיקט, אָבער אַרום דעם וועל איך איצט ניט רעדען. וואָס איך בין דאָ אויסען, איז צו זאָגען, אַז אין דער צייט ווען מיין אייניקעל איז אַריינגעקומען, איז מיר יענע שטיקעל חומש אַרומגעגאַנגען אין מוח און ביי מיר האָט זיך אויפגעלעגט אזא פלאַן:

אפשר איז די מעשה מיט יהודה'ן און זיין שנור-ווייב תמר און זיינע צווילינגס-קינדער פריץ און זרח אין גאַנצען אַ משל? אַזוי ווי איוב, וועלכער, לויט ווי אימצער אין דער גמרא וויל האָבען, האָט גאָר ניט עקזיסטירט, (איוב לאַ היה ולא נברא אלא משל היה).

אפשר איז דאָס געווען אַ משל געגען דעם, וואָס מען רופט היינטיגע צייטען דעם נייעם גייסט, דעם גייסט פון רעוואָלוציע און אויפקלעהרונג, וועלכער איז אַ צווילינגס-ערשיינונג פון פּרִיץ, דעם פּורץ-גדר, דעם רעוואָלוציאַנער, דעם באַהנברעכער, ווי די טייטשען זאָגען, און ז ר ח, דעם שיינ, דאָס אויפגעהערע ליכט, דעם מזרח השמש, די אויפקלעהרונג?

אפשר... אפשר איז יהודה גאָר ניט יהודה זאָנדרערן דער יהודי, דער איד, און תמר ניט קיין יונגע ווייבעל, גאָר די יוד-גענר, די פרישע, בליהענדע יונגע, און זייער אונגעזעצליכער זיווג אַ מין אַלעגאָרישע פאַרשטעלונג פון דעם אַלטען יודענטום (אַלעגאָרישע... יודענטום — מינסק, לאָז מיר רעדען! גם עליך יעבר כּוּם, דו וועסט אַמאָל אויך פאַרטייטשט ווערען, אַלזאָ, פון דעם אַלטען יודענטום) וועלכער ווערט „איין פלייש" מיט די נייע צייט און פון דעם זיווג קומט אַרויס אַ צוויילינג... א. ז. וו. געמאַטערט, זאָנט מיין אייניקעל.

אפשר איז ער גערעכט. אָבער וואָס איז דער גאַנצער איד־שער לעבען ווען ניט איין לאַנגער, געמאַטערטער פּשט'ל? וואָס איז דער לעבען פון אַ אידישען שרייבער ווען ניט אַ „בתמיה", וועלכער זינגט זיך אויס אָט אזוי:

אין פּלוג איז דאָך אַ קשיא, צו וואָס טויג איהם דער שרייב-בען? זעל טעם אַנדערס זיין אַז וואָס? אַז ער וויל געלט? אַז ער וויל גע-עלט? טו פאַר וואָס מאַכט ער ניט אַ קרעמעל פון ביינער און קאָדרעס? פון ביי-איי-נער אַרין קאָ-אָ-דרעס? אלא וואָס-זשע דען? איהם גלויסט זיך צו האָבען כבוד? כ-אָ-אָ-בוד? טו קען ער דאָך ווערען אַ גבאי אין אַ שול, אין אַ שווי-ריר'ל! מוז איך דאָך זאָגען... אַז וואָס? אַז ער וויל האָד-בען עולם הבא? טו וואָס זשע שרייבט ער ניט ספרים, שאַל־ותשובות, פּלפּוליס, הדרן'ס, דרוש און פּטופּטי דאָורייתא אַנ-שטאַט זיך צו ברעכען דעם מוח איבער ביכלעך און צייטונגען, וואָס אין זיי איז ניטאָ ניט קיין עולם הזה און ניט קיין עולם הבא?

דאָ וואָלט אַ גוי, להבדיל, גענומען אַ שטריק, וואָלט איהם אַרומגערעהט אַרום האַלז, וואָלט אַרויסגעשטעקט דעם צונג און וואָלט געשטאַרבען אָהן ווידוי. אַ איד אָבער געהט דעם גראָבען פינגער, דרעהט איהם אויס ווי אַ כּפּרה-הינדעל, פאַרקאַרטשעט דעם שטערן און ענדיגט מיט דער נחמה אַז וויל שוין שוין שוין

ב ד ו ח ק ; דאָס הייסט, מען קען געפינען א ג ע מ א ט ע ר -
ט ע ן תירוץ.

און טו איהם וואָס !

א אידישער שרייבער ! פרעגט דעם מלאך דומה, ווי אזוי-
נער קומט אַרײַן אין קבר ; פרעגט די ווערים וואָס פאַר א מאַל-
צײַט זײ האָבען פון זײַן גוף ; פרעגט די חברה קדישא וואָס פאַר
שנאַפּס זײ טרײַנקען נאָך זײַן לױה ; פרעגט די קברנים ווי ברייט
זײ מאַכען זײַן אײביגע בעט ; פרעגט דעם רובעל, דעם שילינג,
דעם דאָלאַר ווי לאַנג האָט געוועהנליך אָנגעהאַלטען זײער אינטר-
מע בעקאנטשאפט מיט איהם ; פרעגט דעם גביר ווי ער האָט
איהם אויפגענומען און דעם אַרעמאן ווי ער האָט איהם אָנגעזעהן ;
פרעגט זײַן אלמנה צי ער איז געווען פיעל בעסער ווי א האַלץ-
האַקער ; פרעגט זײַנע יתומים, צי פאַר זײ וואָלט ניט געווען גלײ-
כער ווען דער טאַטע וואָלט געהיט פלוצערן ; פרעגט וועמען איהר
ווילט און מען וועט אײך אויסלאַכען.

פרעגט אָבער איהם אַלײַן, וועט ער זיך א קראַץ טאָן הינ-
טער די לינקע פאה און וועט זאָגען : קשה, אמת עס איז טאַקי
א האַרבע קשיא, א קלאַץ קשיא, אָבער... ו י ש ל י ש ב
ב ד ו ח ק .

וואָס זאָנסטו, מיין אייניקעל, געמאַטערט ? נו, יע, און דאָ
פאַלט מיר אײַן אז... קאָפּ גיב שבל, מען דאַרף דאָ רעדען מיט
א טאַלק !

אין וואַרשוי, וואו מען מאכט אָפּט א שעהנעם לחיים, ווען
אימיצער שטאַרבט און עפּטער א זויערע מינע ווען אימיצער ווערט
געבאַרען ; וואו דער אַרימער איד איז אין גלות ביים רייכען,
און דער רייכער ביים פאַלאַק, און דער פאַלאַק ביים פּאָניע, און
דער פּאָניע ביי נאַטשאַלסטוואָ ; וואו די מיידלעך זײנען שעהן
און די חסידים האָבען אויגען און דער רבונג של עולם איז ניט
אזא מקפיד ווי אין דער ליטא ; וואו . . . וואו א שרייבער, וועל-
כער קריכט אַראָב פון וועג, דערלאַנגט א קירעווע צוריק און הויכט
אָן פון דאָס ניי און זאָגט :

אין ווארשוי האָבען זיך מענשען דאָ ניט לאַנג דערמאָנט,
אַז צווישען זיי געפינט זיך אַ מענשליכער שפרודעל־ברונעם, אַ
אידישער היינע, אַ מכשף וואָס קען מאַכען גאָלד פון זאַמד, און
פערל פון שטיינדלעך, און מוזיק פון ווערטער, און בילדער פון אַלץ
וואָס שפיגעלט זיך אָב אין זיין אויג.

זיי האָבען זיך דערמאָנט, אַז צווישען זיי לעבט און שרייבט
שוין אַ פערטעל יאָהרהונדערט אַ מאָן, וועלכער לאַכט פון זיי
מיט טרערען אין די אויגען און וויינט פאַר זיי מיט האָפנונג אין
האַרצען; וועלכער פארטייטשט זייער זיפּץ, און דיסטילירט זיי־
ערע טרערען, און פאַרעדעלט זייער שפראַך, און דריקט אויס זיי־
ערע געדאַנקען; אַ מאָן, וועלכער איז זייער שפיגעל אין זיינע
סקיצען, זייער טרייסט אין זיינע געדיכטען, זייער געוויסען, זייער
מוח און זייער האַרץ; זייער צירונג אין דערהיים און זייער עהרע
אין דער פרעמד.

זיי האָבען זיך דערמאָנט אָן די טויזענדער גליקליכע מינר־
טען, וועלכע דער מאָן האָט זיי פאַרשאַפט. ער, דער מחבר פון
„באַנטשע שווינג“, דער דיכטער פון „מאַניש“, דער פאַרפאַסער
פון אַזעלכע קונצינע און דאָך אונגעקוינסטעלטע פּאָעזיען ווי „פע־
טער עשו“, פּאָעזיען, וועלכע זייגען אַזוי פּראָסט, אַזוי ווייניג
פּאָלירט, אַזוי משה־היים'דיג, אַז יעדער מיינט אַז ער וואָלט דאָס
אויך געקענט, אפּשר זאָגאַר בעסער געקענט, אָבער וועלכע מען
קען אַזוי ווייניג נאָכמאַכען ווי מען קען מיט די העכסטע קונסט
אין דער וועלט נאָכמאַכען די איינפאַכע מענשליכע שטימע אָדער
די פּראָסטע, אָבער נאַטירליכע גראַז אויף דער ערד.

זיי האָבען זיך דערמאָנט אָן איהם און זיי פייערן זיין זיל־
בערנע האַכצייט, דאָס הייסט דעם טאַג ווען זיין טאַלאַנט האָט
חתונה געהאַט מיט די אידישע ליטעראַטור, די אַרימע, פאַראַכ־
טעטע, פאַרוואָרלאָזטע אידישע ליטעראַטור.

זיי האָבען זיך דערמאָנט און זיי פייערן דעם 25 יעהריגען
י. 5. פּרץ...

פּרץ... פּרץ... פּרץ! אָה, איצט ווערט מיר דער גאַנצער

עסק קלאָר. איצט פארשטעה איך וואָרום מיר האָט זיך אַרומגע-
דרעהט אין מוח די גאַנצע וואָך די מעשה מיט יהודה'ס צוויי-
לינג.

פּרץ דאָס איל פּרץ, און זרח דאָס איז אויך פּרץ און דער
צוויילינג איז אַ צוויי-אייניגקייט (ווי אַ צוויי-דריטעלדיגער קריסט
וואָלט געזאָגט) ווייל פּרץ און זרח דאָס איז א י י ז מענש, —
איין מענש מיט אַ דאָפעלטע עובדא פאַר זיך: דורכצוברעכען אַ
נייעם וועג און צו ברענגען ליכט און שוין אין דער וועלט.

און פילייכט אליון ניט ריכטיג פארשטעהענדיג וואָס זיי
טוען; פילייכט ניט פארשטעהענדיג אַז די זריעה וואָס ער האָט
געזעעט וועט טראָגען פיעל פיינערע, פיעל עדעלערע פרוכט ווי
די אויף וועלכע זיי האָבען ווען עס איז געמאַכט שעהינו; פיר-
לייכט ניט באַגרייפּענדיג פול און גאַנץ, וואָס פאַר אַ באַדייטונג
דער מאַן האָט פאַר די צוקונפּט פון דעם אידישען פּאָלק —
פיערן זיי זיין יובילעאום, זיי, וועלכע וואָלטען גאָר ניט געמערקט
אַז ער איז אוועק פון דער וועלט ווען ער וואָלט אונטער זייערע
געזער געשטאַרבען פאַר הונגער מיט 10 יאָהר צוריק.

כמעט ווי דער וועלט אויף להכעיס האָט ער דערלעבט צו
האַבען אַ זילבערנע האַכצייט און איצט קומען אלע צום מזל-טוב.
ווייסט איהר, קינדער, ווען איך וואָלט געווען אין וואַרשוי,
וואָלט איך דאַרטען אויך געווען, אַלט ווי איך בין.

„זיידע, מען שפיעלט אין אידישען טהעאַ — ...“
— אַנאַנדערס מאָל, מיין קינד.

צוּשְׁלֵאָנְעֵנֶע גַעדאַנקען

1894

IX.

אויף דעם שיידוועג.

ווען א מענש האָט אָפּגעלעבט אזוי פּיעל יאָהרען... האַלט אַ ווילינקע! האָט איהר ווען עס איז אַ טראַכט געטאָן וועגען דעם וואָרט „אָפּגעלעבט“? אויב ניט, זייט איהר ניט קיין פּילאָזאָפּען. אין דעם וואָרט, קינדער, ליגט דער שליסעל צו דעם גרויסען רע-טעניש, וועלכען מען רופט די סאָציאַלע פּראַגע. אָפּגעלעבט, פּאַר-שטעהט איהר, ניט געלעבט, ניט דורכגעלעבט, ניט אויסגעלעבט, ניט פּאַרלעבט ווערט איצט דער לעבען נור אָפּגעפּטראַט, אָפּגע-לעבט. מענשען ווערען געבאָרען אויף דער וועלט ווי גרייזען אין אַ דרוק, סתם אזוי, דורך נאַכלעסיגקייט, דעם אייגענטימער אויף לחכמים, זיך אליין ניט צום פּאַרגינען. אזוי ווערען ניין פּון יעדע צעהן געבאָרען, און דאָן וואַקסען זיי ווי די בייזע גזירה, אָדער ווי אַן אַריס-בחור'שער געשוויר, און דאָן קרענקען זיי אום צו האָבען אַן אָפּוועקסלונג און מאַטערען זיך אזוי פּיעל ביים לעבען, אַז ווען עס קומט צו דער גסיסה, האָבען זיי שוין קיין כח ניט מעהר זיך צו מאַטערען, און שטאַרבען האָבענדיג אַ פּ ג ע ל ע ב ט זייערע יאָהרען — אַ פּ ג ע ל ע ב ט . . . זינגט דאָס אַרויס מיט אַ פּזר אָדער, נאָך בעסער, מיט אַ שלשלת, ליעבער לעזער, בלאַזט דעם וואָרט אַרויס מיט אַ תקיעה גדולה און ניט זיך צייט איהם קלאָר צו פּאַרשטעהן. דער עיקר איז דער „אַפּ“, ווייל דער לעבען ווערט אָפּגעלעבט, ווי אַ קאַפיטעל תהילים (אָדער אַן אַרימאָן) ווערט אָפּ-געזאַגט, ווי גלות ווערט אָפּגעריכט, ווי שלוש-עשרות ווערט אָפּגענעמען: אָהן אַ טעם אין עסען, אָהן יושר אין געבען, אָהן אַ

מאָלע אין ריכטען, אָהן אַ ניגון אין זאָגען, נור גלאַט אזוי, עפעס דורכגעשלעפט זיך דורך די וועלט, ווי אַ דראַטווע דורך אַ פייכטע פאָדעשווע, מיט געוואַלט, מיט אַנשטרענגונג, אָפּט פּלאַצענדיג אין מיטען ציהען און זיך ציהענדיג ווי אַ דראַטווע, דאָס הייסט, פאַר-שוואַרצטערהייד. פאַרשמעהט איהר נאָך אַלץ ניט וואָס איך מיינ ? געוואַלט, הענט — וואו זיינען אייערע קעפּ ? איז דאָס אמת וואָס מיינ פריינד האָט אין אַ מרה־שחורה'דיגע בייזע שעה געזאָגט, אז —

אַרבייטער האָבען ניט קעפּ אום צו דענקען !
הענט צום דערלאַנגען נור, ניט אום צו נעהמען.
פּיס ניט צום געהן, נור דעם פאַרשריט צו דעממען,
קעפּ נור צום דאגה'ן, ברעכען און קרענקען.

איז דאָס אמת ? נור איך בין פאַרקראַכען אָן אַ זייט, ווי מיינ שטייגער איז. וואָס איך האָב געוועלט זאָגען איז דאָס :
ווען אַ מענש האָט אָפּגעלעבט אַ צייט אין לאַנדאָן... אין לאַנדאָן, וואו דער ווינט בייט זיך אַלע פאַר שעה, די רעגירונג אַלע זעקס יאָהר און די יאָהרעסצייטען עטליכע מאָל אַ וואָך ; וואו עס זיינען פאַראַנען הונדערט קרויסטליכע רעליגיאָנען, אַלערליי איי־דישע אמונות, מעהר קאפּע־הייזער ווי קאפּע־טרינקער, מעהר שענדיקערס ווי געבערס, דריי באַרביער אויף יעדען באַרד, דריי מיסיאָ־נערען אויף יעדען משומד, אַן ערך פון דרייסיג טויזענד צדקה־חברות וועלכע ערנעהרען אַ מאַסע סעקרעטערע און אינטערשטי־צען די פּנקס־פאַבריקאַנטען, אַ חוץ וואָס זיי גיבען צו לייווען דער רעגירונג פאַר מאַרקען.

וואו מענשען וואָהנען (און וויינען צייטענווייז) יעדע פאַמיליע אָפּגעזונדערט אין הייזלעך, ווי די חיות אין נח'ס תיבת, ווי די וואונדען אין די הערצער, ווי די פּאָליטישע פאַרברעכער אין די רוסישע טורמעס.

וואו די רעוואָלוציע און די רעאַקציע, דער גאָלד־בייטעל און די מאַרבע טרעפען זיך אויף יעדער גאַס.

וואו די קאלוואריער קאלעקאטקע און דער קריסטליכער גלאַק
פארטויבען איינער דעם אנדערען, און די יארמולקע ווינקט שלום
עליכם צום טערקישען פעז, באַגריסענדיג אָן אַ זייט דעם כינעזישען
צאַפּ; וואו די בריעה־קאסטענס זיינען רויט און די בריעה־טרע-
גער זיינען בלייך, די איינגעבאָרענע בלאַס און די אָנגעפאָהרענע
גריין, דער הימעל ניט בלוי און די טעמוזע ניט קלאַר; וואו יעדע
הויז האָט אַ באַזונדערען קוימען פאר יעדען קאמין און דער
לעבען געהט אוועק מיט'ן רויך דורך אַ מיליאָן קליינע אָפּ-
געזונדערטע קוימענס, פון וועלכע יעדער זעהט אויס ווי
אַן איבערגעוואַקסענער קוגעל־מאַפּ; וואו די פּאָליצייסקע טראָגען
זייערע מאָרדעם אין רימענדלעך, די דאַמען זייער קאַפיטאַל אין
די הענט, די סאָלדאַטען רויטע צוואַנגס־יאַקען, די שוואַרצע גלחים
ווייסע שליפלעך, די מיידלעך פעלצענע בוועס אין תּמוז און גע-
שוואַלענע אַרבעל אַ גאַנץ יאָהר; וואו מען טרינקט שפּיריטיס מיט
וואסער ביוודעים און מילך מיט וואסער בלאַ יודעים; וואו דער
פונט סטערלינג איז אַ סאָווערין און דער סאָווערין — אַן אָפּגע-
נוצטע אַלטע מטבעה אָהן אַ שום ווערט; וואו יעדע קירכע האָט
אַרום זיך עטליכע שענקען און יעדע שענק אַ האַלב־טויזנט־דער-
געסענע און איבערגעזופטע אַרבייטער מיט גיפּסענע פיפקעס אין
מויל, וועלכע זיינען געוועהנליך אזוי פּוסט און קאַלט ווי זייערע
בעלי־בתים'ס לעבען; וואו דער מיניסטער, וועלכער גלויבט ניט,
זעצט אין אַן ערץ־בישאָפּ וועלכער גלויבט אויך ניט, און ער,
דער ערץ־בישאָפּ זעצט ווידער אַ נאָטאַריום אין, וועלכען אַנדערע
גלויבען; וואו דער זונטאג איז אַ אידישער שבת און דער אידישער
שבת אַ טאָג ווען די פעטע מייסטערס צאָהלען אויס די מאָגערע
וויידזשעס; וואו מען האַלט אין איין פאַרזאַמען אַ צוג, און אין קור
רירען אַ קאַטאַר, וועלכען מען קריגט ניט, נור מען כאַפט, וואָס דאָס
באווייזט אַז דער „קאַלד“ איז אַ וויכטיגער טייל פון דעם היגען קאַ-
פיטאַליסטישען סיסטעם; וואו עס ערשיינען יעדע וואָך דריי ראַמאַ-
נען און פינף ערשיענענע פאַרשווינדען.
וואו... נאָר איד בין ווידער פאַרקראַכען. ווען דאָס שטיקעל

פאפיער וואָלט ניט געווען פול געוואָרען וואָלט איך וואַרשיינליך
אוועקגע'וואו'ט ביז איך וואָלט פאַרקראַכען אויפ'ן פלאַנעט יופי-
טער... מחשבות'ן! רעדענדיג פון פלאַנעמען... אן ענגלישער גע-
לערנטער וויל האַבען, אז אויף דעם פלאַנעט מאַרס, וועלכען מיר
אידען רופען מאַדים, און וועלכער זאָל האַבען געמאַכט דוד המלך
פאַר אזאָ הולטאי, אז אויף דעם דאָזיגען מאַרס, וועלכער איז אי-
בעריגענס געווען ביי די גריכען דער גאָט פון מלחמות און איז ביי
אונז אידען דער מלאך פון מחלוקות, אין שולען און אנדערש וואו,
— בקיצור, אז אויף דעם זעלביגען פלאַנעט מאַרס, פון וועלכען
אַלס גאָט, לאָמיר אייך פאַרבייגעהענדיג זאָגען, אז האָמער דער-
צעח'ט אַ מיאָס'ע מעשה מיט די געטין ווענוס, וואָס דאָס בעווייזט
אז גאָט איז אויך ניט מעהר ווי אַ מענש, ווי אַ שדכן האָט אַמאָל גע-
זאָגט, ווען מען האָט איהם געכאַפט ביי אַן אמת... בקיצור, אז אויף
דעם זעלביגען מאַרס איז דאָ אי וואַסער אי שניי, דאָס הייסט, פלי-
סיגע און פאַרגליווערטע וואַסער, ווייל שניי איז אייגענטליך וואַסער
אַביסעלע פאַרהאַרטעוועט דורך קעלט, אַן ערך ווי די פילאַנטראָפיע
איז פאַרגליווערטע צדקה, אפשר וועלען מיר נאָך דערלעבען צו
האַבען לופט-באַלאָנען, וועלכע מען קען האַלטען אין צוויק, —
פרייסישע נאַציאָנאַל-ליבעראַלע באַלאָנען, — און דאָן וואָלט איך
זיך פאַרגיגען אַ יאָדע צום פלאַנעט מאַרס צו זעהן... ניט אויב
דאָרטען איז דאָ וואַסער, נור צו זעהן אויב מען קנעט דאָרטען
אויך ברויט און בלוט, שווייס און טרעהרען; אויב דאָרטען איז
אויך יעדע שטאָרט אַ זוועריגעץ פון געקרוינטע טיגערס, פון געלד-
זוכטיגע וועלך, פון קאַפיטאַליסטישע היענאַס, דיפלאַמאַטישע פוק-
סען, רעליגיעזע פלעדער-מייז, קאָסמאָפּאָליטישע שפּאַנישע פליגען,
און געקרוינטע פיאָוקעס. צו זעהן, אויב דאָרטען איז אויך פאַראַ-
גען איינגעמאַכט פון אַרבייטער געשווירען, געפרעגעלט אין ביב-
לישען האָניג און בעשאַמען מיט צוקער, וועלכער איז ראַפינירט
געוואָרען אויף מענשליכע ביינער... נור איך קום אלץ ניט ווייטער,
אַ בייזער מוז דאָס איז אַביסעל! לאָמיר אָנהויבען פון דאָס-ניי:
ווען אַ מענש האָט אָפּגעלעבט אַ צייט מיט יאָהרען אין אַ

שטאָרט ווי לאַנדראָן און עם קומט דער טאָג ווען ער דארף נעהמען
דעם אייניקעל, דעם העקעל, דעם שטעקעל און דעם פעקעל און זיך
אוועקלאָזען אין מרחקים, דאן דערמאָהנט ער זיך ניט ווילענדיג אָן...
אָן דאָס וואָס איהר וועט ליינען ווייטער.

X.

מיט'ן פעקעל אויפ'ן רוקען.

כסדר אזוי : ווען א מענש (א מענש ? געוויס, וואָס הערט
איחר בייזע צינגער ; ווען, אלזאָ, א מענש) לאָזט זיך מיט אמאָל
אוועק אין מרחקים, אין לענדער מעבר לים, געהענדיג קיין אמעריי-
קא, וועלכע קאלומבוס האָט ענטדעקט און וועלכע וואַנדערבילט,
אסטאָר און זייערע שפּאַנישע, פּאָרטוגעזישע און אַנדערע ברידער
בענצען ; ווען מען קלייבט זיך אַהין... לייעבע קינדער, עפענט די
מיילער און הוסט זיך גוט אויס און מאַכט זיך פריי דעם אָטעם,
ווייל איך מוין צו שרייבען א זאַץ לענגער ווי א זאַץ פון העגעל,
אום צו באַווייזען, אז אַ אידישער פּילאָזאָף קען זיין אזוי לאַנג
(כאָטש ניט אזוי לאַנגווייליג) אין זיינע שריפטען ווי יענער טייטש
לְהַבְרִיל... ווען, זאָג איך, א מענש קלייבט זיך צו פּאַהרען קיין
אַמעריקא, —

וואו דער בלייבער לוינד־אַרבייטער האָט אַרויסגעשטופט דעם
רויטען אינדיאַנער ; וואו די איראָפּעאישע פּראָסטיטוציע האָט
פאַרדרענגט די ווייבערגעמיינשאַפט פון די אַמאָליגע איינוואָהנער
פון פּערז און אַנדערע מקומות ; וואו די האַבונעס האָבען ניט קיין
צייט צו לעבען און טוערס האָבען ניט קיין לעבען פאַר זייער צייט ;
וואו די הייזער הויבען זיך צו די וואַלקענס און די מולערס, וועל-
כע האָבען זיי געבויט זינקען צעהן קלאַפּטער טיעף אין ד'ערד ;
וואו די וויסענשאַפט איז אַ דיענסמויד ביים האַנדעל און די קונסט
פּוצט ביי איהם די שטיוועל ; וואו די ווייבער זיינען מענער און
די מענער ענטוועדער אַלטע ווייבער, אָדער ווילדע רויב־חיות ; וואו

קינדער פארשטעהען א בערזען-באריכט און אלטע לייט די וויכטיג-
 קייט פון גוטע פאליציי מיט לאנגע קלעפיגע פינגער; וואו וויס-
 קי שטימט פאר א דעמאָקראַט און בייערישע ביער פאר א רעפוב-
 ליקאָנער און ביידע שטיצען זיך אויף „גרינע רוקענס“ פון ווייסע
 פאפיר; וואו מען גיט אויס א מיליאָן אום אויסצוגעבען א טאָכ-
 טער פאר א דיוק (הערצאָג) זיך גיט קימערענדיג וועגען דעם, וואָס
 מאַרק טוויין לאַכט, אָדער וואָס דער אַלטער האַלמס מאַראַליזירט;
 וואו דער דאָלאַר איז אַלמעכטיג און דער אַלמעכטיגער — דער
 באַשיצער פון די דאָלאַריאַנער; וואו די פרייהייט שמעהט אונטער
 פאָליציי-שוץ און די גלייכהייט אויף פאפיר, באַגראָבען אין אַר-
 כיווען; וואו מען האָט צוערשט געקויפט פון פאָניע-גנב אַלאַסקא
 און דאן גענומען במתנה זיין קנוט, איהם שענקענדיג און גיט פאר-
 קויפענדיג וואַשינגטאָנ'ס נשמה; וואו דיכטער שרייבען אַביאָור-
 לעניעס און זייערע מוזען געהען נאָך די פראָפאָגאַנדיסטען פון זינ-
 גער'ס געה-מאַשינען; וואו מען פארשפאַרט פלייש אין בלע-
 כענע קעסטעלעך, אום דער אַמעריקאָנער אַרבייטער זאָל עס גיט קע-
 נען עסען און דער אייראָפּעאישער זאָל עס גיט קענען פארדייען;
 וואו דער אַרימער אירלענדער פויער ווערט א סאַלון-האַלטער, און
 דער „סאַלון-קיפער“ א געזעץ-געבער; וואו א שטאָרט ווערט אויס-
 געבויט אין א טאָג און האָט גלייך אויף מאָרגען א צייטונג וועל-
 כע פארשפרייט אין איהר ליגענס; וואו איין סאָרט אַקסען שמערט
 דעם פראַגרעס און אַנאַנדערער — דעם צוג אויף דער אייזענבאַהן;
 וואו מען פארגעסט אַז בנימין פראַנקלין האָט ערפונדען דעם בליץ-
 אַפּלייטער און מען געדענקט, אַז ער איז געווען אַ קלוגער
 מוכר ספרים'ניק; וואו פינקערטאָן פאַסט אויף אויף די ווייסע
 און דיכטער לינטש אויף די שוואַרצע; וואו דער אויבערשטער
 זאָרגט פאר אַלעמען און פולמאַן פאר די רייכע; וואו דער סוחר
 איז אַ קאָפּ-מענש און דער געלערנטער אַ סוחר — אין וויסענ-
 שאַפט; וואו דער באַנקראַט איז אין דער היים, די עהרליכקייט אַ
 לוקסוס-זאָך, ליעבע — קאָנטראַבאָנד און פּילאָזאָפיע אַ שטער צו
 ביזנעס; וואו העסטער סטריט לאַכט פון אונזער פעטיקאָוט לייך

און דער גאנצער דאן־טאון זאגט, אז ווייטשעפעל איז א הונד
לנבו איהם.

ווען, אלזא, א מענש אויף דער עלטער קלייבט זיך צו פאָהרען
(און פאָהרט ניט צו קלייבען, ווי א אידישער מחבר) אין אזא מדינה,
דאן קומען ניט ווילענדיג אויפ'ן מח אלערליי געדאנקען. דאן דער-
מאָהנט מען זיך, אז דאָס לאַנד, וועלכעס מען לאָזט הינטער זיך,
איז ניט נור א מעהר איינגעפונדעוועטע מדינה, אן עהרליכערע,
א ציוויליזירטערע, א געפיהלפולערע, א פרייערע און מיט אלע איהרע
פעהלערען א בעסערע ווי דאָס לאַנד וואוהין מען געהט, אז זי
איז אויך א לאַנד וואו מען האָט אמאָל גערעדט וועגען די גאולה
ווען די רעדנער זיינען געווען זעקס נפשות און די צוהערער עטליכע
און דרייסיג מיליאָנען, וועלכע האָבען אָבער ניט צוגעהערט און
ניט אויסגעהערט און היינט זיינען די רעדנער צעהנרליגע טויזענט-
דער און די צוהערער דאָס גאנצע פאָלק; אז דער אמאָל איז געווען
אין גאנצען מיט פופצעהן יאָהר צוריק און דער היינט איז היינט.

דאן דערמאָנט מען זיך אז מען איז געשטאנען ביי דער וויגעלע
ווען די נייע צייט איז געבאָרען געוואָרען; אז מען האָט איהר איינ-
געשטילט ווען דער ערשטער וויקעלשנור האָט איהר עפעס ניט גע-
פאָסט און זי האָט זיך געוואָרפען מיט קולות; אז מען האָט גע-
שריען: „צו לאַנגע לעבעדיגע יאָהר“, ווען די דייטשע הייבאָס האָט
געשאַקעלט מיט'ן קאָפּ און האָט געבורבעלט א פאַרצווייפּעלטען
„גאָט־ווייס“; אז מען האָט איהם צייטענווייז צוגעזונגען, צייטענ-
ווייס אונטערנגעוויענט, צייטענווייז אויך אונטערנגעהאָטשקעט (דאָס
איז א מינסקער גלאַנאָל) און צייטענווייז זי איינגעשטילט ווען עס
האָבען זיך גענומען שניידען די ערשטע ציינדעלעך.

דאן דערמאָנט מען זיך אָן דעם רעדאָקטאָר פון „האמת“ וועל-
כער האָט איינגעפלאַנצט די רויטע פּאָהן אויפ'ן שוהל־הויף און האָט
זיך אַרויסגע־גנב'ט פון דער וועלט; אָן די עטליכע אידישע אַר-
בייטער וועלכע האָבען געלייענט א אידישע בראַשורע אין כתב־יד
מיט 15 יאָהר צוריק און האָבען איהר אין 6 יאָהר אַרום אָפּגעדרוקט,
אָן די גרופע יונגע ענטזיאַסטען וועלכע האָבען זיך צינופּגע-

קליבען אין א קליינעם צימער אין א אירישען רעסטאוראן און האָר
בען בעשלאַסען צו האָבען א צייטונג וועלכע זאָל פאַרברייטען
דאָס נייעסטע ברית חדשה; אָן די קעמפּפּע, די פּריידען און די
ליידען פון די אַלד'ס און מיד'ס וועלכע האָבען מיט אַמאָל גע-
נומען זאָגען נביאות.

דאָן דערמאָנט מען זיך אָן די פּיעלע ליעבע, ליעבע געזיכטער,
וועלכע האָבען מיט זייער פּרוינדליכען בליק, מיט זייער וואַרימען
האַנדיררוק, זייער הערצליכקייט און זייער מיטגעפיהל פאַרויסט
פּיעלע ביטערע שטונדען פון... וועמען מאַכט ניט אויס; אָן די
עדעלע געשטאַלט פון דעם הערליכען כאַראַקטער פון דעם וויכטיג-
סטען אָפּפּער צו די שווינדזוכט — אָן ק. גאַלאָפּ; דאָן דערמאָנהט
מען זיך אָן די זיסע שטונדען, וועלכע מען האָט פאַרבראַכט מיט
מענשען, וועלכע האָבען אפשר ניט קיין גרויסע בילדונג, ניט קיין
באַזונדערע העלדען־טאַטען אין זייער לעבען, אָבער ליעבע, אונ-
ענדליכע ליעבע, ניט פאַרביטערט און ניט פאַרדאַלאַרט, ניט פאַר-
פּוצט און ניט פאַרשמוצט, ניט דורך געלד און ניט דורך אייגעננוץ,
אַזעלכע ווי עס האָט בעדאַרפט דער אַרימער אַלטער פּילאָזאָף,
וועלכער האָט אפשר ניט אימער גערעדט זעהר סקלאַדנע, וועלכער
האָט פּילייכט פּיעל געזינדיגט, אָבער וועלכען מען וועט (ווי אַ רור
סישער דיכטער זאָגט) פּיעל פאַרצייען, ווייל ער האָט פּיעל גע-
ליעבט...

XI.

קוילען און רויך.

קוילען? ניין, ביי אונז אין דער היים ברענט מען ניט קיין קוילען, וועניגסטענס ניט קיין שטיין-קוילען.
רוסלאנד איז א מדינה פון האַלץ, כמעט אַ הילצערנע מדינה. דאָרטען איז דער גביר אַן אונגעהוּבעלטער, אָפט זאָנאַר אַן אונגער-צעשעטער דעמב, און דער אביון — אַ דאַרער, דינער, אינגעשמיר-טער, אונגעאַכטעטער שפּאַן. דאָרטען איז דער פאַרצייטיגער מענש אַ גראַבער פּלאַקען, פּול מיט האַרטע רעליגיעזע סוקעס, וועלכער לאָזט זיך האַקען אין קאַפּ, בויערען אין זייט און טרעטען אונטער די פיס, וועהרענדר דער היינטיגער איז אַ שוואַכע קינעלע, וועלכע צינט זיך גיך אָן און ברענט גיך איבער. דאָרטען איז דער קיסר אַן אונגעלומפּערטער הויכער סלופ מיט אַ צוויי קעפיגען אָדלער, — אַ סלופ וועלכער איז ניט קיין וועגרווייזער, ניט קיין לאַמפּ צום לייכטען, ניט קיין זייל אום עטוואָס אויפצוהאַלטען, ניט קיין מאַסט אין דער רעגירונגס-שיף, אפילו ניט קיין שלאַנגס-בוים (הגם ער לייגט זיך אין דער קווער, ווי אַ ביינ אין האַלז, און הייסט געבען אָפּצאהלונג), נור איינפאַך אַ שמער אין וועג, אן איינ-געשטעלטע פאַרשטעלעניש, העסליך ווי אַ סטראַשידלע, דום ווי אַ העלעמער פּלאַקען, גראַב ווי אַ פאַרשטיינערטער סבאַרשציק און שרעקליך ווי אַ תּליה, וועהרענדר זיינע טשינאָוויקעס זיינען ווילד-געוואַקסענע שטעכעדיגע דערנער, שטעכעדיג, ווען ניט „בעשטאַ-כען“ און ווי דער דאָרן וואָס משה רבינו האָט געזעהן (און ווייטער

קיינער ניט) ברענענדיג און ניט ווערענדיג פארברענט, ווייל זיי צינדען זיך אָן מיט ייִן־שרף.

דאָרטען אין דערהיים, דאָרטען אין רייסענלאַנד, אין רייסען־כאַפּען־צופּען־בייסענלאַנד, — דאָרטען לעבען אויך מענשען אין וואַלד, דאָס הייסט שטום, אָהן אַ דעה, אָהן אַ טאַקאָ, אונטערנאָך־בענדיג איינער דעם אנדערען ביז אין וואַרצעל אַרײַן, איבער זיך אַ שכור־ער לײַעסניטשוי, אַרום זיך ביזע הונגעריגע וועלף, פאַר־וואַקסען מיט אַ גראָבע קאָרע און אזוי פאַרפלאַנצט, אַז דער שײַן פון דער ליכטיגער זון זאָל צו זיי ניט צוקומען.

דאָרטען מעג זיך איינער זײַן אַ באַלמען, דער צווייטער אַ ברעט, דער דריטער אַן אוסאַק, דער פּערטער אַ שינדעל, דער פינפֿ־טען אַ שוועל, דער זעקסטער אַ געזימס, אָבער אַלע צוזאַמען זײַנען זיי עפעס ניט קײַן בנין, ניט קײַן געזעלשאַפטליכע געביידע. זיי זײַנען אַ סך און ניט קײַן כלל, אַ פּולע און ניט קײַן ציבור, יעדער פאַר זיך און דער שוואַרץ־יאָהר פאַר אַלעמען. זיי זײַנען צעהן און ניט קײַן צעהנדליג, צוועלף און ניט קײַן טויז — ווי פרעה'ס מכות, ווי יעקב'ס זיהן : מכות אָהן אַ שײכות איינע צו די אנדערע, זיהן, וועלכע זײַנען ניט קײַן ריכטיגע ברידער. זיי זײַנען ווי דעם באַנדיקעווער הונ'ס זײַנער, וועלכער האָט אין זיך געהאַט אַלץ וואָס מען בעדאַרף און איז פון דעסטוועגען ניט געגאַנגען, ווייל די גע־וויכט איז געווען בײַ ציפּה־נרוגען אין שיכעל־קראַם, דער געשמעל — אין שטוב אויפ'ן אויווען, דער ציפּער־בלאַט — אַלס דעקעל אויפ'ן קונגעל טאַפּ און די וויזערס — אַ תּכּשׁיט אין דעם אינגעל'ס המן־קלעפּעל. זיי זײַנען, ווי איהר זעהט, אַרגאַנען, פּיער־פּערטעל און ניט קײַן גאַנצע זאַך.

— נו, פּעטער, דאָס איז, ערשטענס, אַביסעלע איבערגעטרי־

בען און צווייטענס ניט דוקא אין רוסלאַנד אַלײַן.

אזוי זאָגט איהר ? מיר דאַכט זיך אַז איהר זײַט גערעכט, אָבער וואָס מאַכט דאָס אויס ? איין סאָרט ווערטער איז אזוי גוט ווי אנאנדערער, און די רומסטע, ווילדסטע גוזמא אין רײַד איז נאָך אַלץ בעסער ווי געוויסע טאַטען. ווען איך, למשל,

---

איבערטרייב, טו איך נור זיך אָן אַ שאַדען און מיין אייניקעל אַ שטיקעל עגמת־נפש. ווען אָבער אַן עהרליכער נאָר איבערטרייבט מיט ניטראָגליציעדין און וואַרפט באַמבעס גלאַט אין דער וועלט אַרײַן, זיך פאַרלאָזענדיג אויף „טאַמער דאָך“, און הרג'ט מענשען לשם שמים, און קלערט אויף די וועלט מיט רויד, און פּרעדיגט מענשענליכע מיט פּייער און בלוט, און האַלט זיך פאַר ענערגיש, ווייל זיין פּולס קלאַפט 150 מאָל אַ מינוט, — אַזעלכער שאַדעט ווירקליך מיט זיין איבערטרייבונג, ניט נור זיך אַליין, נאָר זיין אייגענעם אידעאַל, אַזעלכער איז מעכב די גאולה.

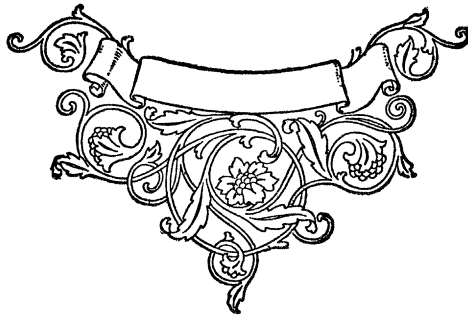
אָבער ניט דאָס בין איך אויסען. אַרום דעם איז דאָ פּיעל צו רעדען. איך וואָלט נור וועלען זאָגען איין זאך :

דער וואָס זעהט אָט די אלע ווילדע דינאַמיט גוזמאות און שווייגט, איז אַ פאַרבּרעכער געגען זיין אידעאַל, געגען זיינע בריוֹ דער. דער סאַציאַליסט, וואָס גלויבט אין אַ געמיינזאַמען לעבען, און ווייס, אַז דאָס קען עררייכט ווערען נור דורך אַ געמיינזאַמען קאַמפּף; דער וואָס איז איבערצייגט, אַז ר' פּייטעל פאַרזיך'ס סיטעם איז געפּעהרליך אין דער געזעלשאַפט און שעדליך אין דעם קאַמפּף געגען איהר; דער וואָס גלויבט, אַז „איינער פאַר אַלע־מען“ איז דאָס זעלבע וואָס „י ע ד ע ר פאַר אַלעמען“; דער וואָס ווייס, אַז דורכברענען אַ סאַטינענע קלייד איז ניט דאָס זעלבע וואָס אויסוואַרצלען אַלעס ביז; דער וואָס איז איבערצייגט, אַז ערנאָר פּאָר'ס אוראַנג־אוטאַנג מיט די בריטווע אין האַנד איז געפּעהרליך, אָבער ניט קיין רעוואָלוציאָנער; דער וואָס ווייס, אַז איינוואַרפען אַליין הייסט נאָך ניט בויען, און אויפרייסען אַ וואונד הייסט נאָך ניט היילען; דער וואָס ווייס, אַז מיינען גוט און טאָן ביז איז ערגער ווי מיינען ביז און טאָן גוט, און אַז טאַרקעמאַדאַ האָט געהאַט אַ בע־סערע האַרץ ווי ביסמאַרק. דער וואָס ווייס דאָס אַלעס, זאָג איך איז אַ פאַרבּרעכער, ווען ער שווייגט און שטעהט פון ווייטען. דער מענש — זאָגט וויקטאָר הונאַ — האָט צוויי הענט. ער קען מיט איינע באַקעמפּען די בלוטזויגער און מיט די אַנדערע די בלוט פאַרגיסער, וועלכע זיינען ביידע רעאַקציאָנער, אַנטי־סאַציאַליס־

טיש, וועלכע האַנדלען, די איינע ווי די אנדערע, „אויף אייגענע
רעכענונג און געפאָהר“ ווי סוחרים שיקען סחורה.
איך האָב אָנגעהויבען צו זאָגען: ביי אונז אין דער היים
ברענט מען ניט קיין שטיין־קוילען. ביי אונז לייענט מען אויך ניט
אזוי פיעל צייטונגען און מען ווייסט ניט פון זאכען, וועלכע צו־
שמערען די רעיונות.
וועגען די קוילען אין דעם נעקסטען קאפיטעל.

XII.

די גרעכער און א בעגראַבענע.

אַבער דאָ אין ענגלאַנד ברענט מען קוילען.
מענשען לאָזן זיך אַראָפּ אין א טיעפע גרוב און געהען אָפּט-
מאָל, געבויגען אין דרייען, מיילען-ווייז אונטער דער ערד, איינער
מיט אַ לאָס, דער צווייטער מיט אַ רידעל, דער דריטער מיט אַ האַק,
דער פערטער, פינפטער, זעקסטער מיט אַנדערע געצייג. דאָרטען
גראָבען זיי, ברעכען זיי, האַקען זיי ביז זיי קריגען אַרויס פון די
מאַמע-ערד'ס שוים הויפענס קוילען. דאָס לאָדעווען זיי אָן אויף
וועגעלעך, פיהרען זיי אָפּט-מאָל ווידער געבויגען אין דרייען, ביז
זיי קומען צו צום האַלז פון גרוב, וואו זיי לאָדען אויס די וועגעלעך,
און לאָדען אָן אַ קאַסטען, און ווינדעווען עס אַרויף ביז צום מויל
פון גרוב, און לאָזען עס אוועק אין אַלע פיער ווינקעלעך פון לאַנד.
ווען דער טאָג אַרבייט איז געענדיגט, ווינדעווען זיי זיך אַרויף
אויבען און געהען פאַרמאַטערטערהייט, פאַרשמירטערהייט אַהיים.
צייטענווייז טרעפט זיך אַ סיבה: די גרעכער ווערען בעגראַבען,
די האַקערס ווערען צוהאַקט, די ברעכער ווערען דערשטיקט. דאָן
קומען זיי אַהיים עטליכע טעג שפעטער גע'הרג'טע און דערשטיקטע,
און זייער היים איז ניט וואו ווייבער און קינדער וואָהנען, נאָר וואו
אַלמנות און יתומים וויינען, די לעצטע היים, די היים פון וואַנען
זיי וועלען זיך ניט אַרויסקרוישקענען דעם קומענדיגען חשון, פון
וואַנען מען וועט זיי ניט אַרויסוואַרפען, סיידען דער פּלאַץ וועט
נוטיג זיין פאַר אַ נייע אייזענבאַהן.
דאָן ווערט אויף אַ טאָג אָדער צוויי אַ שטיקעל גערודער אין דער

מדינה. די צייטונגען, וועלכע לעבען פון שרייען, ווי אמאל די
 מקוננות, די קלאַגערינגס פון מצרים, הויבען אויף א געשריי, א גע-
 פילדער, און אויב עס פאסירט ניט אין דער צייט, ווען דזשעק
 דער ריפער מאכט עפעס א קונץ, אויב עס ברענגט ניט אפ א שיי-
 קאנא; אויב עס שטארבט ניט ערגעץ-וואו א גלעדסטאן; אויב אן
 אמריקאנער רויבער-באנדע אנטלויפט ניט מיט א צוג פון 20 ווא-
 גאנעס; אויב א בית-מדרש קייקעלט זיך ניט אוועק פאר דער
 גאלה קיין ארץ-ישראל; אויב מען געפינט ניט אויס אז רויט-
 שיך געהט אין פראנקפארט מיט א טאָרבע איבער די הייזער; אויב
 די וועלט אָרדנונג ווערט ניט געשמערט דורך דעם, וואָס א סענאָ-
 טאָר פון די פאראייניגטע שטאטען ווערט מיט אמאל עהרליך;
 אויב עס געהט ניט וואו עס איז אונטער אן אונפארזיכערטע שייף;
 אויב רוסלאַנד איז שטיף, פראנקרייך רוהיג, דייטשלאַנד פריש און
 געזונד מיט אלע איהרע עטליכע און צוואַנציג געקרוינטע קעפ, אויב
 ענגלאַנד איז פריי פון „דזשענעראַל-עלעקשאַן-קדחת“ און די אנדערע
 מדינות קומען ניט אויפסניי באַרגען געלד, — דאָן ווערט פון דעם
 צייטונגס-געשריי וועגען די דערשטיקטע און באַגראָבענע א גע-
 רייר צווישען מענשען און מען האָט א סך רחמנות אויף די טויטע,
 און אביסעל רחמנות אויף די לעבעדיגע, און מען העלפט די אלמנות
 און די יתומים, די מיט א זיפץ יענע מיט א קרעכץ, פיעלע מיט אן
 עצה, אייניגע מיט וואַירקהויז, און זיי ווערט אלעמען גוט צרמוט,
 פרעהליך אויפ'ן האַרצען, פול אין מאַגען, וואַרים אין לייב, די
 וועלט לייעב און יענע וועלט זיכער, ביז אלע פארשטעהען וואָס 19
 יאָרהונדערט פון קריסטענטום האָט צו בעטיימען, וואָס עס הייסט
 צו זיין געקנעמען און געבאָקען אין נעקסטען-ליעבע, געהויבען פון
 סערמאָנס אָנשטאָט פאָטאש, באַשמירט מיט פליסענרע הימען
 אָנשטאָט בוימאויל, באַזעצט מיט תהלים-צערנישקע, דורכגעדרונג-
 גען מיט זאָפערען-פאָעזיע און אויסגעבאָקען מיט דער היץ פון די
 הייליגע אמונה, פון וועלכע יעזוס איז געשטאָרבען און זיינע חסידים
 לעבען.

און דאָך (וואָלט דאָס ווער גענלויבט, ווען מען זעהט עס ניט

אלוין מיט די אייגענע אויגען? און דאָך) האָבען אַן ערך דריי הונד-
דערט טויזענד גרעבער דאָ ניט לאַנג אין ענגלאַנד ניט געוואָלט געהן
אונטער דער ערד, ווייל מען האָט זיי געוואָלט אַראָפּרייסען אַ פּערט-
חלק פון זייער לוי. איך וואָלט אייך דערצעהלען אַלץ וואָס דאָ
האָט פּאַסירט, די עקשנות פון די גרעבער און בעגראַבער, ווי דאָס
איז אַלץ געקומען און ווי דאָס איז אַלץ אוועקגעגאַנגען און וואָס
דער מוסר השכל דערפון איז, נאָר איך קען ניט, ווייל איך האָב
די פּאַרגאַנגענע נאַכט שלעכט געשלאָפּען, און די פּאַרגאַנגענע נאַכט
האָט געדויערט שעהנע עטליכע וואָכען. און שלאָפענדיג אונטער-
היג האָב איך געהאַט אַ בייזען חלום.

מיר האָט זיך אָפּגעדוכט, אז אויף אַ בעט איז געלעגען אַ יונג-
גע פּערזאָן, אַ מיידעל פון איין-און-צוואַנציג יאָהר. לעבען איהר
איז געשטאַנען דער מלאך המות פון איין זייט און אייניגע הימעלס-
געשטאַלטען פון דער אַנדערער זייט, איך האָב געהערט ווי זיי האָבען
מיט איהם גערעדט.

די עהרליכקייט האָט געזאָגט: דו האָסט קרבנות גענוג, שאַ-
נעווע דאָס יונגע באַשעפעניש. זי האָט מיך געליעבט און איך
האָב געפונען שוין אונטער איהר קראַנקען האַרצען. זי האָט מיך
פאַרטיידיגט און האָט מיינע לעהרען שטילערהייט פאַרשפּרייט. לאַז
מיר איבער מיינ קינד!

ער, דער טויט, האָט געשוויגען.

די פּרייהייט האָט געזאָגט: דו האָסט פון מיר אוועקגענומען
ליעבהאָבער און קעמפּפּער גענוג; לאַז מיר דיעזע איבער. די
קנעכטשאַפט, דיין בעל-הבית'טע, וועט נאָר ניט רעדען: זי האָט
פאַר דיעזע שטילע, קראַנקע, יונגע, אונבעוואוסטע פּערזאָן קיין
מורא ניט. מיר, אָבער, איז זי ליעב און טייער, נעם זי ניט אוועק;
נעם זי ניט צו!

ער, דער טויט, האָט געשוויגען.

די ליעבע האָט געזאָגט: דו האָסט פון מיר גענוג הערצער גע-
רובט, לאַז מיר דיעזע איינציגע אויף אַ קורצע וויילע איבער. איך
האָב אין איהר געפונען אַ וואַרימען געסט און זי האָט מיך גע-

האלטען הייליג און טייער פאר די גאנצע מענשהייט. דער מעני
שען-האס, וועלכען דו דיענסט, וועט זיך וועגען איהר ניט קימע-
רען. אין דעם קראנקען הארצען בין איך שטיל, כמעט שטום,
אָבגלייך שטארק. א פולס-שלאָג איז ניט א גלאָק; ניט יעדער
פארשטעהט א הייליגען ליעבענדען פולס-שלאָג; דיין בעל-הבית
האָט גענוג קירכען-גלאָקען, גענוג צייטונגס-טרומפייטען, גענוג פרע-
דיגער-צינגער, גענוג מאָרד-באַראַבאַנעס צו פאַרהילכען, צו פאַר-
טויבען אַזא שוואַכען, קראַנקען, שטילען פולס, ווי העפטיג ער זאָל
ניט קלאַפען. לאָז מיר איבער די עזע יונגע צאַרטע ברוסט.
ער, דער טויט, האָט געשוויגען.

ווען איך האָב זיך אויפגעכאַפט בין איך געשטאַנען אויף אַ
בית-עולם און איינע פון מיינע געליעבטעסטע געשטאַלטען איז גע-
ווען פאַרשוואַונדען אונטער די זעלביגע ערד, וועלכע פאַרשלינגט די
פיעלע טויזענדער אַרימע גרעבער. איך האָב זיך דערמאַהנט, ווי
איהר זעהט, אָן זיי, אָבער מיין האַרץ איז געווען צובראַכען און
מיינע געדאַנקען פּערהילט אין דעם טומאַן פון דער לאַנגער פינס-
טערער נאַכט, וועלכע האָט געדויערט שעהנע עטליכע וואָכען.
האָט אַלע אַ גוטען יאָהר, עס איז שוין צייט!

XIII

דער סמארגאָנער בעל גימטריא.

די אַלטע אייראָפּא ווערט ביסלעכווייז זעהר אינטערעסאַנט.
מיט אַ יאָהר פונפצעהן צוריק...
מחשבות'ן! איך ווייס ניט אויב איך האָב איך דערזעהלט
וועגען דעם וואָס מיר האָט פּאַסירט מיט עטליכע ח ד ש י ם
צוריק. ווי עס איז בעקאַנט צו אַלע מיינע פריינד און שונאים
(און איבערהויפּט מיינע שונאים, ווייל זיי אינטערעסירען זיך ווער-
גען מיר מעהר ווי וועגען אַלץ אין דער וועלט) בין איך דעם פּאַר-
גאַנגענעם זומען אַלט געוואָרען 68 יאָהר. אַנדערע מענשען, ווען
זיי ווערען אַ יאָהר עלטער, מאַכען זיי דערפון גרויס פּאַראַד און
פייערן, ווי זיי רופען דאָס, פּאַרקריכענדיג אין טייטשעריש, זייער
געבורטס־טאָג. איך ניט. ניט איך פּי י ע ר , ניט איך ו ו אַ -
ס ע ר אַזא טאָג, איך באַנים איהם אפילו ניט מיט שפּיריט, וואָס
דאָס איז אַ מין פייערדיגע וואַסער. איך האַלט נעמליך, אז, נאָך
אַלע מעשות, וואָלט פאַר אונז אַלעמען כּראַיער געווען צו בלייב
בען אין דעם באַריהמטען סקלאַד פון נשמות, וועלכער געפינט זיך
אונטער דעם אויבערשטענעם כּסא הכבוד, וואָס יחזקאל הנביא האָט
אַזוי שעהן באַשריבען, הגם קיינער ווייס ניט צי די נשמות זיי-
נען אין דעם ווינקעל פון דעם מענשען, דעם לייב, דעם אָקס,
אַדער דעם אַדלער, וואָס זייערע פיער צורות טראָגט אויף זיך די
איין ווילדע חיה אין יחזקאל און די אַנדערע אי גאַטשינא. בקיצור
הדבר, איך האַלט... מחשבות'ן! איהר האָט אורדאי געהערט, אַז
דער בעל דבר פון רייסען איז דאָ ניט לאַנג שיער געשמאָרבען.

ער איז, באַרוהיגט זיך, פריש און געזונד, ווייל, ווי איך הער, האָט דער מלאַך המות ערפאַהרען, ווען ער איז געקומען אין דוואָרעז, אז שטאַרבען אַ נאַטירליכען טוידט איז אַן אונגאַטירליכע זאַך פאַר אַ רוסישען קייווער און ער האָט זיך אויפ'ן שטעל אָבגעטראָ-גען. אַ וואונדער איז מיר נאָר, וואָס דער מלאַך האָט דאָס ניט פריהער געוואוסט; משמעות האַלטען די שרי מעלה וועניג וואָס פון וועלט־געשיכטע — פונקט ווי די שרי מטה ביי אונז, איך וואָלט זיך גאָר ניט וואונדערן צו הערען, אז זיי האָבען אויף יענער וועלט אַריינגעזעצט די היסטאָריקער שלאָסער און וועבער איינעם אין אַ שליסאַרניע, דעם אַנדערען אין אַ וועבעריי, ניט וויסענדיג ווער זיי זיינען.

בקיזור, איך האַלט, אז פאַר פיעלע קערפערליכע, נייסטיגע און חינוכה'דיגע קאָליקעס וואָלט כראַיער געווען ניט געבאָרען צו ווערען, ווייל חוץ ווי מיין פריינד מ. וו. זאָגט, אז —

מיר אַלע, מיר ווערען געבאָרען אויף צרות,
עס איז נאָר פאַרהאַנען איין קלויזן נפּקא מינה:
אויף צרות פאַר אַנדערע קומען די שררות;
אויף אויגענע צרות, צום שלאָגען כפרות,
ערשוינען די טוערס אין יעדער מדינה —

חוץ דעם, זאָג איך, זיינען דאָ צעהן טויזענד פינף הונדערט און דריי און אַכציג אַנדערע גרינדע, וועלכע איך וועל אויסרעכענען ווען עס איז אין מיין דריטען גלגול, ווען איך האָה, אז מען וועט האָבען פערערן, וועלכע וועלען געהן מיט דאַמפּף און ווען מענשען וועלען, אויסער דעם, לעבען אויף דער וועלט ווי די מלאכים אויף יענער וועלט, אָהן דאגות־פּרנסה און אָהן צער גידול בנים. נאָר ניט דאָס אַלעס בין איך אויסען. וואָס איך האָב גע-וואָלט זאָגען איז, אז איך פרעה זיך ניט שטאַרק מיט דעם וואָס איך בין געבאָרען געוואָרען (א פונקט אין וועלכען מיינע געווענע זענע תלמידים זיינען מיט מיר ברעה אחת, און טאַקי דער איינ-)

ציגער פונקט, זאָל זיי צו קיין גנאי ניט זיין) און רערפאר מאָך
איך ניט קיין גרויסען יום טוב פון מיין געבורטס טאָג.

ווען איך בין, אַלזאָ, אַלט געוואָרען 68 יאָהר, האָב איך אַרום
דעם אַ לאַנגע צייט אפילו ניט געטראַכט. פאַר אַ פּאַר חדשים
האָט אָבער פאַסירט אזא מעשה. דאָ אין לאַנדאָן איז אָנגעקור
מען פון סמאַרגאַן אַ געוויסער ברוך בעל־גימטריא. דער מאַן האָט
פון מיר געהערט און איז צו מיר געקומען. מיר האָבען זיך פאַר
נאַנדערגעדערט. פּלוצלונג זאָגט ער צו מיר: הערט, ר' קרוב,
איהר זייט, דאַכט זיך 68 יאָהר אַלט? — איך האָב צוגעשאָר
קעלט מיט'ן קאַפּ און האָב איהם געפרעגט: „נו, מאי בהאי?“
„ווייסט־עס, מאַכט ער, מאי בהאי? 68 איז גימטריא
ח כ ס ! און ניט דאָס אַליין: ח י ס — לעבען (ניט דער שניי־
דער חיים, וועלכער שטאַרבט פאַר הונגער — חיים) באַטרעפט אויך
68 און...“

„האַלט, פעטער — בין איך איהם אַריינגעפאַלען אין די רייד
— מאַכט מיר קאָמפּלימענטען אָהן גימטריאות; ח 5 5, אַ פּוסטע
זאך, בעטרעפט אויך 68, און מאַלע וואָס ניט!“

„אה, — האָט ער זיך אָנגערופען — אָבער דאָ אין חכם שטעקט
אַ טיעפער רעיון. הערט נאָר צו מיט קאַפּ: 68 קענט איהר צור
טיילען אויף צוויי חלקים, יערער חלק 34; פון דאָס ווידער איז די
העלפט 17, אַ צאָהל וועלכע לאָזט זיך שוין מעהר ניט טיילען...“
„אַ שטייגער, — האָב איך איהם באַמערקט — ווי מלכות
פּוילען, אָדער אַ קאָלטעוואַטע קאַפּ, אָדער דער ים־סוף היינטיגע
צייטען, אָדער אַ זאץ פון אַ טייטשען פּילאָזאָף, אָדער אַ אידי־
שע טרייד־יוניאָן ווי די שניידערשע אין לאַנדאָן, אָדער די
קריסטליכע אמונה, אָדער אַ פּסוק פון אתה הראית, אָדער די
חובות פון אַן אַמעריקאַנער אייזענבאַהן, אָדער גלעדסטאָן'ס פאַר־
טיי, אָדער דער דאָחאָד פון די קאַראַבקע, אָדער...“

„גענוג איך אַ ד ע ר ן; איהר זייט ערנער ווי אַן אויסגע־
פּוילטער צאָן — עפעס נאָר אָהן אַ שיעור“ — האָט ער אַ געשרי־

געטאָן (און סמאָרגאָנער קענען שרייען!) — „הערט, וואָס מען רעדט צו אייך“.

איך האָב געהערט און ער האָט גערעדט, אזוי צו זאָגען :

„17, לאָזט זיך שוין מעהר ניט טיילען אָהן תשבורת. היינט איז אזוי : 17 איז בנימטריא ט ו ב , און טוב איז גוט. דאָפעלט גוט איז צוויי מאָל 17, דאָס הייסט 34, וואָס דאָס באַטרעפט דער וואָרט דל — אן אַרימאן, ווייל אָהן דל וואָלט געוויסע מענשען ניט זיין דאָפעלט גוט. אום אָבער דאָס צו פערשטעהן, דארף מען זיין אַ דאָפעלטער דל, ווייל „אין חכם כבעל הנסיון“, און דאָן איז מען טאַקסי אַ חכם, וועלכעס, ווי איך האָב אייך שוין באַמערקט, באַטרעפט 68, דהיינו, צוויי מאָל 34 און פיער מאָל 17. גוט. וואָס, קלערט דער חכם, איז דער גרונד פון טוב און דל ? ער דאָפעלט זיך אליין און דערקריכט ביז צוויי מאָל 68, צוויי מאָל חכם, וואָס דאָס איז „ממון“ (136) געלט. געלט איז די סיבה דערפון, — און, געהט ער ווייטער, ממון און ווידער ממון. ווען ממון פאַר-דאָפעלט זיך, ווערט דערפון ר ע ב (272) — רעב, פאַרשטעהט איהר, הונגער ! און אַ דאָפעלטער רעב באַטרעפט 544, בנימטריא מעשקדל, וועלכעס די היינטיגע פאַרטייטשען עקספּלאַטאַ-ציע פון אַרימע לייט. היינט שטעלט דאָס צוזאַמען :

„ טוב 17 ; דל 34 ; חכם 68 ; טוון 136 ; רעב 272 און מעשקדל 544. וואָס זאָגט איהר דערצו ?“

„געמאַטערט, ר' קרוב, זעהר געמאַטערט ! מען זעהט, אז איהר האָט אַ גוטע האַרץ, אָבער אַ מאָגען וועלכער האָט געגעסען טעג. אָבער פון וואַגען ווייסט איהר ווי אַלט איך בין ?“

„ווייל איך האָב געהערט אַ מגיד און ער האָט אויף אייך גע-זאָגט, אז אַ איד פון 68 יאָהר האָט געדאַרפט האָבען מעהר שכל (אנב אורחא : שכל איז בנימטריא קרן, 350, וואָס דאָס בריינגט איין פּראָצענט, און דאָס, משמעות, האָט ער געמיינט).“

דאָס האָט מיר פּאַסירט מיט עטליכע חדשים צוריק. מכוח
דעם וואָס איז געווען פאַר פּונפּצעהן יאָהר, וועלען מיר רעדען
ווען איך וועל מעהר ניט טראַכטען וועגען ברוך דעם בעל גימטריא...
אַלץ קומט קיין לאַנדאָן, חוץ אַ טאָטער און אַ נומער איד.
אַ וואונדערבארע זאַך, ניין?

XIV.

די אלטע אין 1878.

די אלטע אייראָפּא ווערט זעהר אינטערעסאַנט.

מיט א יאָהר פונפצעהן צוריק האָב איך איהר איין טאָג גע-
נוי באַטראַכט און דעם טאָג איז זי מיר פּאַרנעקומען שרעקליך.
דאָס איז געווען, לאָמיר אייך פאַרבייגעהענדיג זאָגען, איינער פון
יענע ניט־קאַלט און ניט־וואַרימע, גן־עדן־גיהנם־דיגע פרייהלינג־טעג,
וועלכע די דיכטער באַזינגען און די ברוסט־קראַנקע פאַרפּלונגען;
וועלכע האָבען ווי רייכע בעלי־צדקות, אַ שמייכל אויפ'ן פנים און
אַ טורמע אין האַרצען, — אַ טורמע וואו עס זיצען איינגעשפּאַרט
און פאַרריגעלט גנבה, גזל, רציחה, לוסט צו פּרעמדע און גלייכ־
גילטיגקייט צו אייגענע, פאַרברעכערישע געדאַנקען און שענדליכע
געפיהלען, איבערטערטענע לאַתנאַף'ס פון נעכטען און לאַתחמוד'ס
פון מאַרגען. אזא מין טאָג איז דאָס געוועזען. די זון האָט גע-
שיינט אזוי ווי אויף לעהכעיס, פונקט ווי אונזער ציוויליזאַציע, וועל-
כע זאָגט: איהר מעגט זעהן מיין גלאַנץ, אָבער איך וויל אייך ניט
וואַרעמען. און צייטענווייז האָט געטריפט אַ שוואַכער רעגען,
לאַנגזאַם ווי די עסטרייכישע טיראַניי, וועלכע פּלונכט אייך ניט
אָפּ ווי די רוסישע, אָבער פון וועלכע איהר שניידט פון דעסטווע-
גען ניט אָפּ טרוקען. דער רעגען האָט געטריפט אונענטשלאָסען,
ווי אַ מיידעל, וועלכע הערט אויס אַ ליעבעס־ערקלערונג, — אַליין
ניט וויסענדיג צי זאָל ער רעגענען, צי ניט, ווי יענע ווייס ניט,
צי זאָל זי זאָגען יאָ צי גיין. און דאן דער הימעל. ער האָט אויס-

געזעהן האלבי-קלאָר, האלבי-פאָרוואַלקענט — ווי פֿיכטע'ס פֿילאָך-
 זאָפֿיע; האלבי-לוסטִיג, האלבי-אומעטיג — ווי אַ ברחן ביי אַ לויח;
 ניט אינגאַנצען אויסגעווינטערט און ניט אינגאַנצען איינגעזוֹר-
 מערט — ווי די אַמעריקאַנער פֿרייהייט, ווי די נייע ענגלישע „אונ-
 אַבהענגיגע אַרבייטער-פֿאַרטיי“, ווי אַ רייכע אלמנה אַ וואָך נאָך
 שלשים. דאָס איז געווען, בקיצור, איינער פֿון יענע טעג, וועל-
 כע . . . וועלכע מע דארף לאָזען אָן אַ זייט אויב מען מיינט צו
 קומען צו אַ טאָלק מכות דעם ענין, אַרום וועלכען מען וויל רע-
 רען.

איך האָב געזאָגט :

מיט אַ יאָהר פֿונפֿצעהן צוריק האָב איך איהר, דאָס הייסט
 די אלטע אייראָפּאַ, גענוי באַטראַכט און זי איז מיר פֿאַרנעקומען
 שרעקליך. דען אלט און אלט איז ניט גלייך.

איהר זעהט אַמאָל אַ שעהנע אלטע פֿרוי, וועלכע האָט עררייכט
 אַ הויכען עלטער, האָט לאַנג שוין גליקליך אויסגעגעבען אלע איהר-
 רע טעכטער. אזא זקנה, זי מעג אייך טראָגען אַ קנופ אויפ'ן קאָפּ
 העסליכער ווי אַן אזיאַטישער טורבאַן, זי מעג האָבען מעהר רינצ-
 לען ווי שמערען, מעהר אויגען ווי ציינער, און אַ הויט אויפ'ן
 פנים איינגעשרונקען ווי די האַרץ פֿון אַ מלוּה אין צייט פֿון באַנ-
 קראַמען; זי מעג געהן געבויגען אין דרייען ווי דער איישישקער
 יחוס אין די ענגלישע פֿאַבריקען; זי מעג רעדען ווי אַ קינד מיט
 אַ הייסע בולקע אין מויל, — אזא זקנה, פֿון דעסטוועגען, וועט
 אויסזעהן שעהן און ליעבליך. ווייסט איהר וואָרום? ווייל עס
 איז פֿאַרהאַנען אַ זאָרט שעהנקייט, אויף וועלכע יונגע לייט זיינען
 אפשר ניט קיין בעלנים, אָבער וועלכע איז דאָך געטליך: די שעהנ-
 קייט פֿון אַ ליעבענדע, גליקליכע אלטע מאַמע. באַטראַכט איהר,
 קינדער, וועט איהר זעהן — באַטראַכט איהר, אָט די אלטע מאַ-
 מע, און זוכט איהר גוט אום איהר צו באַטראַכטען. זוכט גוט,
 ווייל די נויט מאַכט אַזעלכע אלטע גליקליכע מאַמעס זעלטענער
 אין דער וועלט ווי פֿרישע אייער אין גרויסע שמעדם; זי זעהט,
 אז זיי זאָלען ניט קענען פֿאַרהייראַטען זייערע קינדער, אז זיי זאָ-

לען נאָר פטור ווערען פון אַ לאַסט; אז זיי זאָלען אויסגעבען זיין
ערע מעכטער ווי מע גיט אויס אַ פאַלשע מטבעה — אין האַסט,
אין דער שטיק, מיט אַ „כאַפט איהר דער ניט־גומער“ ביי די
תנאים און אַ ברוך שפּטריני נאָך דער חתונה. זוכט־זשע גוט, און
אז איהר וועט אזא אַלטימשקע געפינען, קוקט זיך אין איהר גוט
איין, זעהט אויב איך רעד פון שלאָף, אָדער פון סידור.

אַ, יאָ! אזא זקנה איז שעהן, מיט לופ און קנופ, מיט אַלעם
מיט אַנאָדער. אזוי אָבער האָט די אַלטע אייראָפּא דעמאָלט
ניט אויסגעזעהן. איך וועל אייך אויפמאַלען איהר בילד.
ניט גענוי: איך בין ניט קיין פּאָטאַגראַף; איך וועל אייך גע-
בען אַ האַסטיגען מאַך פון עטליכע שטריכען, און נאַרען וועלען דאָס
רופען אַ קאַריאַטור. דערצו בין איך געוואוינט. אָט איז עס:

פאַר מיר איז געשטאַנען אַן אַלטע חצופה, גרוי, ניט אזוי
פיעל פון יאָהרען, ווי פון הולטאַיסטווע, ניט אזוי פיעל פון דאַגות
ווי פון קירכליכע פּאָמאַדע; אַ פרוי מיט שמינקע אויף די דאָ-
רע באַקען, מיט פאַרב אויף די פּאַוויאַלעטע ברעמען, מיט ציינער
אין מויל אריינגעזעצטע און באַפעסטיגטע מיט גאָלד; אַ פרוי
מיט אַ קראַנקען גוף, אויסגעפּוצט אין די לעצטע פאַריזער מאָדע, —
פאַנאַמאַ שניט און נייקאַלעדאַניאַ-קרויזקעס, שטאַרק אויסגעבלויזט
— און מיט אַ טאַליע איינגעשנורעוועט, פאַרצויגען און פאַרקרעמ-
פּעוועט אין אַ שטייפען קאַרסעט פון סעמיוועל סמאַיילס'עס פאַב-
ריק, וועלכע טראַגט אויף איהר פירמאַ דעם יאַרליק: „העלף זיך
אַליין און אַ כּפּרה די מענשהייט“; אַן אַלטע מיאוס'קייט, וועלכע
דאָקטאָרט זיך נאָכאַנאַנד ביי פּראָפּעסאָר פירכאָוו, נעהמט איין
קאַטוילישע מאָרפּיום־פּילען צום שלאָפּען, פּראָטעסטאַנטישע האָ-
מעאָפּאַטישע פּראָשקעלאַך צום אויפזיין, רוסישען מאַליץ־עקסטראַקט
געגען איהר רעוואָלוציאָנערען הוסט, און עסט שטעקער־פּאַסטע-
טען פון „יודענפלייש“ ווייל זי קען ניט פאַרדייען די שפּייזען
פון לאַסאַל'ס פּאָלקסקיכע, — הפנים צו פּריש: אַן אַלטע פאַרזע-
העניש, וועלכע איז שוין מיט איין פוס אויף יענער וועלט און הייבט

זיך פון דעסטוועגען און שפרינגט אונטער, און לאָזט זיך זאָגען
 קאָמפּלימענטען פון פּאַלשע היסטאָריקער, און לאָזט זיך לויבען
 פון צייטונגס־באַראַבאָנטשיקס, און לאָזט זיך שרייבען פּערזען
 אין אַלבוּם אַריין פון רויהע, ניט־דערבאַקענע איבערגעברענטע און
 וואַסער־דיגע דיכטער: אַן אַלטע פּרוי, וועלכע טאַנצט אַ קריגס־
 וואַלץ מיט מאָלטקע, אַ לוסטיגען קאַנקאַן מיט נאַמבעטטאַ, אַ
 טאַראַנטעללאַ מיט וויקטאָר עמאַנועל, אַ פּאַנדאַנגאַ מיט אַלפּאַנאָ
 פון שפּאַניען, אַן אַנגליזירטען ברוגז־טאַנץ מיט דיזראַעלי און מיט
 דעם מאַן פּונ'ם קנוט אַ קאָזאַטשקע; אַן אַלטע מאַמע, וועלכע
 זעהט איהר טאָכטער גערמאַניאַ מיט אַ ראַנעץ אויפ'ן רוקען וואָס
 נעהמט איהר אַוועק דעם אָטעם דורך זיין שווערקייט; איהר טאָכ־
 טער פּראַנקיאַ אַ רואינירטע פּראָסטיטוטקע; איהר טאָכטער היס־
 פּאַניאַ אין אַ בייזע מערכה פאַר'ן פּרומען שוואַרצען יאָהר; איהר
 טאָכטער איטאַליאַ מיט די מכה־פּאַבסט אין ברוסט און די מכה
 קעניג אין רוקען; איהר טאָכטער רוסיאַ אונטער אַ ראַמאַנאָוו־
 שע נאַנאַיקע; איהר טאָכטער אויסטריאַ אין אַ האַבסבורג־מאַ־
 גיאַרסקע כתונת־פּסיים, באַפּלעקט מיט בלוט פון אַ טויץ פּעלקער, —
 זעהט דאָס אַלעס און איהר אַרט ניט; אַ צופּולווערטע פאַרשטע־
 לעניש, וועלכע האָט טעכטער און איז ניט קיין מאַמע; אַ האַרץ
 אָהן ליבע; טעמפלען אָהן אַ רעליגיאָן; קונסט אָהן אַ אידעע;
 וויסענשאַפט אין קראַמען און סחורה אויפ'ן קאַטהעדער; וועל־
 כע איז עובר בטל און פּוצט זיך, טאַנצט אויף קולעס, און האַלט
 פאַר זיך אַ סטאַטועטקע פון קופּידאָן, דעם שעהנעם ליבעס־נאָט,
 אום ניט צו טראַכטען וועגען דעם העסליכען מלאַך דומה.

אָט אזא פּרוי, פאַרשטעהט איהר, איז מיט פּונפּצעהן יאָהר
 צוריק געווען די אַלטע אייראַפּאַ.

איצט . . . איצט וועט זיין גענוג פאַר היינט: אייראַפּאַ
 ווערט אינטערעסאַנט, דאָס וועל איך באַווייזען, אָבער די מאַלעריי
 האָט מיך געלאָזען אָהן אַן אָטעם. אַנב איז שוין מעהר ניטאָ קיין
 פּלאַץ אויפ'ן פּאַפּיר און קיין פּאַפּיר אויפ'ן פּלאַ

איבערזעצט ווער עס איז די לעצטע ווערטער און שיקט דאָס
אהער צו די ענגלישע קאָמישע צייטונגען. זיי וועלען דאָס אָננעה-
מען פאר אַ גלייך־ווערטעל: זיי נעהמען אָן ערגערע זאכען און
בעצאָהלען. פרעגט מיין אייניקעל.

XV.

תחית-המתים.

ווי גיט מען אייך דאָס צו פערשטעהן?
איך זאָג אייך, למשל, אז איך בין געווען עטליכע חדשים
טויט. דאָס קענט איהר אָבער ניט באַגרייפֿען. מען פאַרשטעהט
וואָס נאכט איז ווען מען ווייס וואָס טאָג הייסט; מען פאַר-
שטעהט מרור ווען מען האָט טועם געווען דעם טעם פון האָניג;
מען פאַרשטעהט דאָס היינטיגע רוסלאַנד, ווען מען האָט אַ ידיעה
פון די אַמאָליגע שווייץ; מען פאַרשטעהט דעם קאַפיטאַליסטישען
הרעביבל ווען מען קען זיך פאַרשטעלען דעם סאָציאַליסטישען הר-
גריזים; מען פאַרשטעהט וואַנדערבילט, גולד און זייערע איי-
ראַפּעאישע ברידער, ווען מען האָט אַ בעגריף דערפון וואָס עהרליר-
כע פּראַצע הייסט; מען פאַרשטעהט ווילהעלם קוועקזילבער דעם
צווייטען, ווען מען געדענקט פּרידריך דעם גרויסען פון דעם זעל-
ביגען נומער; מען פאַרשטעהט די גאַנצע געדאַנקען-מערדעריי
אין אונזערע געגראַמטע, גרעמליכע און אונגראַמאַטיקאַלישע
פּיוטים, ווען מען ווייס וואָס אַמת'ע פּאַעזיע איז; מען פאַר-
שטעהט לעכאָוויץ, ווען מען האָט געזעהן פּאַריז, — בקיצור מען
פאַרשטעהט ריכטיג אַ זאַך, ווען מען האָט אַ באַגריף פון איהר
היפּך (פון איהר געגענזאַץ — בלע"ז) און אויף דעם אופן קען
מען פאַרשטעהן וואָס טויט זיין הייסט, ווען מען ווייס וואָס לע-
בען באַטייט. איהר אָבער, וועלכע לעבט ניט, ווי קאָנט איהר
זיך פאַרשטעלען וואָס דער טויט איז?

וואָס קוקט איהר מיר אזוי אָן ? כלעבען, איך בין דער-
ווייל נאָך ניט משוגע. נו, יאָ! איך בין געווען טויט און איהר
לעבט ניט, ביידעס קען איך אייך בעווייזען. אַן אומגליק אַביסעל
צו האָבען אַ נאָמען פאַר אַ מטורף! האָט איהר, איהר אַלע גע-
וועזענע, איצטיגע און קינפטיגע פרומאַקעס, גערופען משוגע דעם,
וועלכער האָט אייך דערצעהלט ווי אזוי אליהו איז אַרויפגעגאַנגען
לעבעדיגערהייט אין הימעל און ווי קורח איז אַרונטערגעגאַנגען
ניט געשטאַרבענערהייט אין דר'ערד ? האָט איהר אָנגעקוקט ווייל
די, וועלכע האָבען אייך דערצעהלט די אַלע טויענדער נסים
ונפלאות פון בראשית ביז כל ישראל; פון דעם ערשטען נביא ביז
גולם פון דעם ווילנער גאון; פון די קליידער, וועלכע זיינען גע-
וואקסען אין מדבר אויף מענשליכע קערפערס, ביז די שניידער-
סועמערס, וועלכע ווערען רייך דורך געדונגענע הענט; פון קין
דעם ברודער-מערדער ביז גורקא דעם מענשען-מערדער, בעת
דער אויבערשטער האָט געלאָסען צוגעזעהן, ווי זיי פאַרגיסען זיינע
קינדער'ס בלוט; פון בלעם'ס עזעל, וועלכער האָט גערעדט, ביז
דעם פעטערבורגער עזעל, וועלכער אונטערדריקט די רעדע-פריי-
הייט ?

וואָרום שטעלט איהר אויס אזא נאַרישע פאַר אויגען ווען
א י ד זאָג אייך דאָס וואָס איך זאָג ? מאַלע וואָס מען רופט
איינעם ? איך זאָג אייך, איהר קענט ניט פאַרשטעהן מיין טויט,
ווייל איהר ווייסט ניט פון אייער לעבען.

ווען איהר טרעט אויפ'ן ברוק ווי סענדער פון רייסען טרעט
אויף אידען; ווען איהר געהט צו דער אַרבייט, ווי דער אָקס אין
סאָכע אַרדיין; ווען איהר פילט אָן דעם מאָגען ווי דער קאַלכאַס-
ניק די קישקע; ווען איהר העלפט דעם פויער ק ר י י אַר-
בערטומפירען די טויז ה א ר ז; ווען איהר לייענט אויסטראַ-
ליער נייעס און ווייסט ניט ווי אזוי מען כאַפט דאָ אייך אַרויס
דעם ביסען פון מויל; ווען איהר זאָגט תהלים אום ניט צו פאַר-
שטעהן די שעהנע פּאָעזיע דערפון; ווען איהר געהט צו אַ טראַ-
געדיע אין טעאַטער אום צו זעהן אַ מיידעל און נעהמט דאָן אַ

מידעל פאר א ווייב אום צו מאכען א טרויער-שפיעל אין דער
היים; ווען איהר געהמט אריין א גרויסען אידעאל אין הארצען
און מאכט פון אייער ברוסט פאר איהם א מקום קבורה, דעם נאָז
פאר א מצבה, טראָגענדיג א שעהנעם נאָמען, וועלכער קליידט אייך
פונקט ווי די קאָסארדע דעם ראשי-שיבה פון וואָלאָזשין; ווען
איהר האָט א פלונית'טע צום שילטען, קינדער איבער וועלכע צו
טיראָנעווען, שכנים צום באַרעדען, עלטערן צום פאַרגעסען, א
הויז צום פאַרשמוצען, א נאָמען צו דעם זעלבען צוועק, א נאָט
פאר די אַלטע פאָך תפלין און א פאָליצייסקען צום געהאָרבען;
ווען איהר זינגט אייער קלענליכע איכה מיט'ן ניגון פון שיר-
השירים און דערטרינקט דעם שלים-מזל אין א גלאָז ביער, און
וואַנדעלט דורך די ביסעל יאָהרען פער שנעל-צוג; ווען איהר געהט
אין טעמפעל אריין אום צו בעטלען ברויט, אין מאַרק אריין אום
צו קויפען ליעבע און אין קלוב אום צו העלפען זידלען דעם סטיר-
ארד; ווען איהר באַוועגט זיך אָהן פאַרטשריט, און לויפט איידער
איהר קענט געהן, און כאַפט די פיש פאר'ן נעץ, און גלויבט אז
ובא לציון גואל וועט „לייזען די סאָציאלע פראַגע" — ווי די
טייטשען זאָגען, און . . . גענוג. ווען, אלזאָ, איהר טוט דאָס
אַלץ, מיינט איהר, אז איהר לעבט, רופט איהר דאָס לעבען. היינט,
וואָס רופט איהר טויט? און ווען איך זאָג אייך, אז איך בין
געווען טויט, וואָס, מיינט איהר, האָט דאָס צו באַטייטען?

ווי גיט מען אייך דאָס צו פאַרשטעהן?

און דאָך בין איך געווען טויט. פרעגט מיין אייניקעל. פרעגט
מיין פריינד מאָרריס'ן (מאָרריס וו., ניט וו. מאָרריס). זעהט
וואָס ער האָט געשריבען פאר מיין מצבה; אָט איז עס...
האַלט, מען קלאַפט אין טיר.. ער, ווי איהר זעהט מיך א...
ווי זאָגט מען אין קיעוו? מען דערמאָנט דעם מלאך, קומט דער
זשאַנדאַרם. איך מוז ענדיגען. ער וויל מיט מיר רעדען. לאָמיק
אייך נור דערצעהלען ווי אזוי איך בין אויפגעשטאַנען תחית
המתים.

איין פריהמאָרגען האָב איך געהערט א קלאַפעריי אויף מיין

קבר. איך האָב געמיינט, אז דאָס טראַמפּעלט דאָרטען אַרום
איינער פון די יונגאַטשעס, וועלכע האָבען מיך אַביסעל פיינט
געהאַט, ווייל איך בין געווען זייער געוויסענכיסען, זייער ביין
אין האַלז, כל זמן איך האָב געלעבט. מיט אַמאָל הער איך מײן
אייניקעל'ס קול שרייענדיג אין גרויס האַסט:

„זידע, שטעה אויף! דער צייטגויסט האָט באזיעגט און
איינגענומען די קרעפּאָסט פון ענגלאַנד... געפאנגען לעבעדיג אָנ-
דערהאַלבען מיליאָן קעמפּפּער... די גאולה קומט! שטעה אויף,
זידע!

און איך בין אויפגעשטאַנען.

קומט, מאָררים.

XVI.

דער דרוש פון אלף'ן.

און איצט — אז איך בין שוין יא אויפגעשטאנען תחית-
המתים, מיין איך טאקי צו לעבען. צו האָבען צוגעבראכט א
נאכט וואָס האָט אוועקגעדרויערט אן ערך פון ניין און זעכציג
יאָהר און שטארבען גראַדע ווען עס בענינט צו טאָגען, וואָלט
געווען אַ שרעקליכע דומהייט. מיט יאָהרען צוריק האָט מיין
פריינד מ. וו. גאַנץ ריכטיג געזאָגט, אז —

אין פראַנקרייך רעגירען

די צייטונג-שרויבער,

אין ענגלאַנד רעגירען

די פראַזען-קלויבער,

אין שפּאַניען רעגירען

די קלויסער-ווייבער,

אין דייטשלאַנד רעגירען

די פּיקעל הייבער,

אין רוסלאַנד רעגירען

די שקלאַווען-טרייבער.

ניט דערמאָנענדיג די אַנדערע לענדער, משמעות ווייל עס
איז שווער צו געפינען אַ גראַם פאַר יעדע מדינה, וואָס דאָס
בעווייזט, לאָמיר אייך פאַרכיינעהענדיג באַמערקען, אז די ריכ-
טער, וואָלטען מעהר געזאָגט, ווען זיי וואָלטען וועניגער גע-
זאָגט און אז פיעלע געדאַנקען, וועלכע ראַטעווען זיך אַרויס פון

די רוסישע צענזור, געהען א כפרה אויף דעם מזבח פון גראמען. אָט זיינען, למשל, ביי אונז אידען געווען מיט עטליכע הונדערט יאָהר צוריק א פּאָר גרויסע דיכטער. איינער פון זיי האָט גע- הייסען בדרשי און דער אנדערער, עמנואל הצפרוני. עמנואל האָט געשריבען אויף לשון הקודש זאכען, וועלכע באַקאמטשיאַ האָט אין די זעלביגע מדינה (איטאַליען) געשריבען אויף אי- טאַליעניש, נאָר מיט מעהר נבול־פה. זיין שרייבעריי וואָלט געוויס אָנגעמאַכט גרויסע צרות אין ראַמאַילעס קלויז אין וויל- נא און צווישען די יונגע פרושים אין כאַנדיקעווע, ווען דער דיכטער וואָלט זיך ניט אַזוי פאַרפלאַנטערט אין זיינע אייגע- נע גראַמען, אַז איהם קען נאָר דער אין גאַנצען פאַרשטעהן, ווער עס פאַרשטעהט די חסידישע רביים, די דייטשע מעטאַ- פיזיקער און די הייליגע דריי־אייניגקייט. דער אנדערער, בדרשי הפּניני, האָט ניט גענראַמט און ניט געדרייעלט, אָבער ניט גענוג וואָס ער האָט געשריבען הויכע מליצה ווי אַ געבאָרענער מלמד, האָט ער אַריינגעהאַקט אַ תּפּלה, אַין זעלכע טויענער ווערטער הויבען זיך אַלע אָן מיט איין בוכשטאַב, מיט אַ „מס“. ווי די געדאַנקען זעהען געבאָך ביי איהם אויס, קענט איהר זיך קוים פאַרשמעלען. לאָז איינער, למשל, שרייבען אויף אידיש: — „אַרימע, אונטערדריקטע, אויסגעמאַטערטע, אידישע אַר- ביטער!

אַרבייטענדיג אָהן אַן אויפהער אימער און אייביג אונטער אונמעשליכע אומשטענדען, אונטערנאָבט איהר אַליין אייערע אינטערעסען אומעטום, אין איראַפּא און אין אַמעריקאַ. אייערע אונפאַרשטענדיגע איבער־אָנגעשטרענגטע, אָהן אָרדנונג, אָהן אָרגאַניזאַציאָן און אָהן אַנשטענדיגע אַרבייטס- לויז אָנגעהאָרוועטע אַרבייט איז איינציג און אַליין אורזאַכע, אַז אייך אַכטען אַלע אַנדערע אַלס אַן אַרט אָנשיקעניש אויף איראַפּעער און אַמעריקאַנער, אַרבייטענדיג אין אייניגקייט און אין איינשטימונג און אָרנאַניזירט אום אָנצוגרייפּען אויסבייטער און אַפּצוועהרען אַלע אונעהרליכע אָנגריפּע.

אָה, איהר אונגליקליכע אַרימע אידעלעך!
 איבערפיהרענדיג אַרדנונג און אלטע איינגעפלאַנצטע,
 איינגעוואַרצעלטע אינסטיטוציאָנען און אויך אייערע אייגענע
 אַקאָרשט איינגעפיהרטע אַרבייטער־אַרגאַניזאַציאָנען אַרטעט
 איהר אויס (אויף אשכנזית אויסגעדריקט) אין איין אונפריינד־
 ליכע אָנגעלאָפּענע אַרמעע אַנטקעגען אייערע אחים, אונטער־
 שטיצט איהר אייערע אויסבייטער און אונטערדריקער און אַר־
 ביט אויף אייערע אייניקלעך און אור־אייניקלעך'ס אונגליק,
 אַנשטאַט אויף אימער און אייביג אונזערע, אייערע און אַלעמענס
 אויספרעסערס און אונטערדריקערס אַרגאַניזירט אויסצוברענגען
 און אין אַחרות אייביגע אהבה און אהוה אומעטום איינצופיהר־
 רען, אמן!"

פֿאַז, זאָג איך, איינער אויפשרייבען אזא מין דרשה אויף
 אידיש, א דרשה צו אַרבייטער פון 153 (האָב, דאַכט זיך, ריכטיג
 געצעהלט די ווערטער, א חוץ ספירה צעהל איך קיין זאך ניט, אום
 עם זאָל ניט שאַמען קיין עין־הרע) אַלזאָ, פון 153 אַזעלכע אַלף'ן,
 און איהר זעהט גלייך, אז דאָ איז א סך חכמה אין ניוועז גע־
 גאַנגען. דער איינציגער טרייסט דערביי איז פילייכט א דאָר־
 פֿעלמער: ערשטענס, וואָס קיין רייד העלפט ניט, ניט גע'אלף־
 נע און ניט גע'צדיק'טע, און צווייטענס, וואָס 153 איז פון דעסט־
 וועגן נאָך ניט טויענער.

נאָר ניט דאָס אַלץ בין איך אויסען. איך האָב אייך גע־
 וואַלט זאָגען, אז די צייטען האָבען זיך געענדערט און דאָס וואָס
 מ. וו. האָט געזאָגט מיט עטליכע יאָהר צוריק איז כמעט שוין
 ניט אין גאַנצען ריכטיג. די צייטונגס־שרייבער, די פראַזען־
 קלייבער, די קלויסטער־ווייבער און די פיקעל־הייבער ווערען ביס־
 לעכווייז אָפּענטיג, און אַפילו פּאָניעס שקלאַפּען־טרייבער פאַרליר־
 רען פון טאָג צו טאָג די שליטה איבער מענשען. מיט א שטאַרקען
 טעלעסקאָפּ קענט איהר זעהן די קומענדיגע צייט... נאָך א וויילינקע
 וועט די צוקונפט זיין די געגענוואַרט און די פאַרגאַנגענהייט א
 פאַרגעסענער בייזער חלום.

און איצט צוריק אוועקשטארבען? געהט, געהט, איך מעג
פיליכט ניט זיין אין גאנצען ביים זינען — ווער ווייס? — אָבער
אזוי משוגע בין איך ניט. איך טו אזא נאַרישקייט ניט. בין אלט
און קראַנק געוואָרען הערענדיג אייער זיפּץ און אייער קרעכץ, בין
אָבער נאָך יונג און געזונד גענוג צו הערען אייער ערשטען מעכ-
טיגען יובעל-געשריי! ד אָ ס מיין איך צו דערלעבען.
איצט הוסט, טו וואָס דו קענסט... איהר קינדער, טוט וואָס
א י ה ר קענט.

צוּשְׁלֵאָנְעֵנַע גַּעֲדֵאָנְקֵעֵן

1895

XVII.

אה, ווער גיט מיר א צופ פאר'ן פאלע!

וואָס טו איך מיט מיין אייניקעל, דאָס הייסט, וואָס טו איך אָ ה' מיין אייניקעל? אין ענגלאַנד פלעג איך נאָך ווען עס איז פון איהם האָבען אַ נוי, דאָ אָבער איז אזא מדינה, אז מען קען אַ יונגען מאַן גיט איינהאַלטען אין דער היים. דאָ געהט מען אין קאלעדזש, אָדער אַניט וויל מען געהן, און בינרלבינו האָט מען נור קינדער און אייניקלעך פאר'ן צפנת־פענה און פאר די קונסט צו היילען מענשען, וועלכע ליידען פון וואָס מיר, געבילדעטע, ריר פּען אַ כראַנישען מאַגען־פּעהלער, צו וועלכען מען דארף אייגענטליך גיט אזוי שטאַרק האָבען דאָקטוירים ווי בעקער, פרוכט־קרעמער און קצבים. אָט אזוי ווייט האַלט איך, בעונותינו הרבים, מיט מיין אייניקעל היינט. אמאָל פלעגט ער געהן אין מיינע וועגען — און אזוי וואויל איז צו איהם געווען! — היינט געהט ער אין קאלעדזש; וועניגסטענס אין די ניו יארקער פאָר־שולע פון קאָלעדזש, נעמליך אַרבייטען ביי די „שוירט־מייקעריי.“

צו וואָס דארף איך איהם אזוי נויטיג? פרעגט איהר. איך זעה, למשל, גיט איין וואָס דאָס איז אזוי שטאַרק נוגע צו איך, אָבער איך וועל איך זאָגען, ווייל ביי מיר (ווי ביי ווייבער און פראַנצויזען) איז קיין סודות גיטאָ. איך וואַלט איהם היינט גע־דארפט ער זאָל שטעהן דערבײַ בעת איך שרייב, און מיר אַ צופּ מאַן פאר'ן פאלע יעדעסמאָל ווען ער זעהט אז איך געהט אַריבער־שפרינגען פון פירשט האָהענלאָהע צו די חרטומי מצרים, אָדער

פון זיי צום ליבאוויצער צדיק, ווי דאָס איז מיין שטייגער, איך
בערהויפט אין די וואַרימע וועטערען.

אַבער ער איז ניטאָ. אָה, וואו נעהמט מען א האַלב־פונט
אַסט־פריישישע „פּאַליציי־ליד־גערעגעלמע“ געזעצליכקייט, אזעלכע
וואָס האַלט איינעם פונקט אזוי אין אַרדנונג ווי אן אוראַרניק —
אַ ווענזעגאַלער מלמד. איך וואָלט דערפאר אוועקגעגעבן אַ פּאַר
געטרייע סליפערס, וועלכע דיענען מיר שוין פון יאָהרען, און לאַ-
זען זיך טרעמען אונטער די פיס בעסער ווי אַ גרינער אַפּערייטאַר,
— איינער וועלכער איז, ווי היים ברבורים האָט פאַרגעסען צו ער-
קלערען אין זיין ווערטער־בוך, אַ מענש, וואָס זינגט מיט'ן ניגון
פון איכה אונטער זיך, אונטער אַ סוועטער און אונטער די באַ-
גלייטונג פון זינגערס (מאַשינען) אַרקעסטער, וואָס דערפאר הייסט
ער אַפּערייטאַר, אַן אַפּעראַזי... ניט אַפּעראַזיפּער, אָבער אַפּעראַ
זינגער. איך וואָלט פאר אַ האַלב־פונט געזעצטקייט אוועקגעגעבן
מיין שאַנס צו ווערען אַן אַלדערמאַן אין שיקאַגאָ, וואס דערפון
וואָלט איך געקענט האַבען מעהר העלזעלעך, קישקעלעך און ביי-
לעקלעך ווי אַ היימישער שוחט וואָס איז אַ חזן און קען זיך מיט'ן
גבאי. איך וואָלט דערפאר אוועקגעגעבן מיין חלק לעולם הַזֶּה,
וועלכער איז ווערט אַן הויילע פּילאָזאָפּיע עפעס גאָר אַן אוצר
מיט גאָר ווי איך הער פון מענשען, וועלכע מיינען אז איך קען
זיי טאָן אַ טובה.

אַבער וואָס העלפט דער רעדען? יעדער איז געזעצט —
אַפילו אַ טשערמאַן ביי אַ מיטינג; אפילו אַן אות, וועלכער געהט
צום דרוקער; אַפילו אַ פאַלשער צאָן אין מויל; אפילו אַ קלי-
ניקעל אונטערן פאַכווע; אפילו אַ הון ביים בריהען; אפילו אַ
לכה־דודי פון ברוך קאַלינער, — יעדער, נור ניט איך, נור ניט
מיין שרייבעריי און דאָ שטעהט פירשט האָהענלֶאָהע מיט זיין
אונטער־שפאַרע קעללער (אַ ווייז־קעלער, אַ ביער־קעלער, — ווייס
איהם דער גוטער יאָהר) און זיי ביידע וואַרטען אויף מיין מיי-
נונג ווענען זייער פּאַליטיק.

גייסט פון וועבסטער'ס לעקסיקאָן העלף מיר אַרויס!

הער פירשט, איך מוז אייך אָפּען זאָגען, איהר זייט א נאַר. עס איז אפשר ניט זעהר עדעל פון מיר אייך צו געבען אזא פראָס-טען קאפּולער אָנצוהערעניש, ווייל איהר, זייענדיג 76 יאָהר אַלט, זייט מיט זיבען יאָהר עלטער פאַר מיר און זיבען יאָהר איז א צייט, א לאַנגע צייט, אין וועלכע די פעטע יאָהרען געהען אויס אין מצרים, די רעגניערונגען אין ענגלאַנד, די פרעזידענטען אין פראַנקרייך (סיידען זייערע איידעמס בע/גנב/ענען זיך, אָדער זיי אנטלויפּען אַליין, ווי דאָס האָט פאַסירט מיט גרעווי — ניט גע-דיכטע זופ, אזא מענש — און מיט פּערריע) און דער עבד-עברי אין משפּטים, הגם ניט אין אמעריקא, ווייל דאָ האַלט מען מעהר פון תרומה און כי תשא ווי פון משפּטים איבערהויפּט... אַה, ווער ניט מיר א צופ פאַר'ן פּאַלע!

אייך זאָג אַלזאָ, הער פירשט, אז איהר זייט א נאַר. דאָס ווייל איך אייך באַווייזען... וואָס קרימט איהר זיך? הערט מיך אויס, ווען איך זאָג: באַווייזען, מיינ איך דאָס, איך בין ניט א קריסטענטום. הערט-זשע:

איהר זייט א נאַר, ערשטענס דערמיט, וואָס איהר האָט פּרר-בירט אויספיהרען אן עסק, צו וועלכען ביסמארק האָט זיך גענומען און האָט דערפון געהאַט ניט מעהר ווי שברי לב און זיין מפּלה, חוץ דעם האָט ער דערביי פארלארען די לעצטע דריי האָר אין קאָפּ, עטליכע באַקציינער און א נאַנין פיינע געהאַלט.

צווייטענס, דערמיט וואס איהר האָט געמיינט אז איהר קענט מולירען, אָדער ווי מען זאָגט דאָ: בלאָפּען די יעזואיטען און זיי באַנוצען געגען די סאַציאַליסטען. וואָלט איהר געווען קליגער, דאָן וואָלט איהר פאַרשטאַנען אז דער פּלאַן צו געברויכען די „שוואַרצע אינטערנאַציאָנאַלע“ געגען די רויטע אָהן געצאָהלט, קען נאָר איינפאַלען אייגעם, וועלכער איז אזוי מטורף ווי אייער באָס ווילעהעלם אַליין.

דריטענס, וואָס איהר האָט אויף אַמאָל כמעט מיט איין מאָך געוועלט פאַרמאַכען עטליכע און פּערציג מיליאָן מילער (דאַרונ-

---

טער אַכט מיליאָן סאַציאַליסטישע) און דערצו איז אייער אַדעליד-
גע האַנד צו שמאַל און צו קורץ. פּרעה'ס טאַכטער'ס אָרעם און
ענג מלך הבשן'ס האַנד און שמשון הגבור'ס כוח וואָלטען אייך
דערצו אויך ניט געהאַלפען.

פיערטענס, דערפאר וואָס איהר האָט גענומען פאַר אַ באַ-
העלפער אַן אינדיק וואָס בלאָזט זיך... זיצט רוהיג, הער קעל-
לער! איהר זייט ניט אין רייכסטאג! — אַלזאָ אַן אינדעק וואָס
בלאָזט זיך און האָלדערט און באַלבעט אויס זאַכען וועלכע אפילו
ביסמארק וואָלט פארשוויגען, און ער האָט איבער זיין צונג קיין
שליטה ניט געהאַט.

פינפטענס זייט איהר אַ נאַר דערמיט וואָס איהר זייט ניט
קלוג. אָבער נעהמט זיך די מעשה ניט צום האַרצען. זאָל מען
אזוי ניט געפּראַווט ווערען ווי מען ווערט... אויב איהר מיינט צו
וואַיעווען איבער די סאַציאַליסטען איז דאָס ניט אייער לעצטע
מפּלה, און עס איז כּדאַי'ער אַז איהר זאָלט זיך צו מפּלות ביסלעכ-
ווייז צונעוואוינען. נעהמען אַ שמעק טאַבאַק? זעהט אויס ווי
פולווער, ניין? גריסט דעם אַלטען, און זעהט אַז קאפּריווי זאָל
ניט צופּלאַצט ווערען פון געלעכטער. אַ גומען!
* * *

צו וועמען האָב איך דאָ גערערט? אַלט און מטושטש... מען
וואָלט מיר גלייך אין אָנהויב געדארפט אַ צופּ טאָן פאַר'ן פּאָלע,
אָדער לבל הפחות אַרויפטרעטען אויפ'ן הינעראויג.

XVIII

ווי איך קום צו די ראמאטעם.

פראסטע היימישע ראמאטעס איז גענוג שלעכט, אָבער דער אַמעריקאנער ציוויליזירטער רהעומאטיזם איז נאָך ערגער. אין דער ליטע אין פּוילען, אָדער אין זאמוט קען מען זיך לכל הפחות פארגינען צו ליגען אין קאַליישע — פּרעגט מיך ניט וואס דאָס באַטייט, איך ווייס אַליין ניט — ווען דער פינסטערער מזל ברענגט דערצו. דאָרטען האָט מען אויף אַלץ צייט. אין דער וואָכען דאָרף מען זיך דאָרטען ניט איילען און שבת טאָר מען ניט. דאָרטען געהט מען זיך געלאָסען אין שול און מען געפינט צייט פאַר צוויי לאַנגע וואַר-רחום'ס דורכ'ן וואָך, פאַר אַ פרק משניות נאָכ'ן דאוונען, פאַר דאָפעלטע יקום פּורקן'ס יעדען שבת, פאַר מעמדות און קעלכערנע יוצרות און וואָס איינעם זאָל זיך ניט פאַרגלויבטען, זאָגאַר אַן עקסטראַ צעהנדליג קרושות ווען דער חשק איז גרויס. דאָרטען נעהמט מען זיך צייט צו שנעלען עמליכע מי-נוט מיט'ן מיטעלסטען פינגער די טאַבאַק-פּושקע איידער מען קניפט אַרויס דעם שמעק, וועלכען מען טראָגט דאָן צו, מיט די זעלבע געלאָסענקייט, צו די רוימליך-שוואַרצליכע נאָזלעכער, מיט וועלכע אַ דיקער רוסישער שכור'ער פּאָסטאַליאָן טראָגט צו אַן אָט-קריסקע צו אַן אַרימע דיענסטמיידעל.

דאָרטען איילט מען זיך ניט געבאָרען צו ווערען: קיינער לאָזט זיך ניט אַרויסשלעפען מיט צוואַנגען אַזוי ווי ער וואָלט גע-ווען אַ לעכערדיגער צאָן, אָדער אַ פּעראָסטעטער נאָגעל אין וואַנדר. דאָרטען איילט מען זיך ניט צו לעבען: „מאי באַהי? פּאָספּיי-

ענען, פאָספייענען, — זאָגט איצע חיה ציפקעס, — אויף אלץ אַ צייט, מנחה בזמנה איז בילכער." און ווי מען איילט זיך ניט צו לעבען אזוי איילט מען זיך אויך ניט צו שטאַרבן. זעלטען ווער עס פאַרפלוטעוועט זיך און מאַכט פּלוצלונג אַ שטאַרב, אַ שטייגער איינס, צוויי, דריי — און ניטאָ. די מייסטע מענשען געהען זיך אויס מיט די כוחות אזוי לאַנגזאַם ווי ר' ישראל סאַד לאַנטער פלעגט אויסגעהן שמונה-עשרה און טאַקי עפעס אזוי היינט טער-וויילעך, מיט געמאַסטענע טריט, מיט'ן רוקען צום טויט, פראד גרעסירענדיג ווי די אַמעריקאַנישע פרייהייט. רוהיג, לאַנגזאַם געהט מען זיך אויס, זיך האַבענדיג אַבגעשמילקעט אַ גאַנצען לעבען ווי אַ גראַשענע ליכטעל פרייטאָג-צורנאַכט, ווען זי טאָר ניט געד פּוצט ווערען. לאַנגזאַם געהט מען זיך דאָרטען אויס מיט די כוחות — ווער פון סטאַלעריי, ווער פון קנעלען, ווער אזוי גלאַט פון דלות. פון איילען זיך ווייס קיינער ניט, סיידען עס קומט צו יזכור און מען האָט נאָך עלטערן, אָדער עס האַלט ניט ווייט פון נאַכאַר און מען איז אַרעם, אָדער מען פאַרשלאַפט צו די ערשטע טע סליחות, אָדער מען האַלט אַן „אַכטעלע" ווען עס פאַלט אַריין אַ געוויינס אין שטערטעל און דער קאַלעקטאָר זעהט זיך עפעס ניט, אָדער מען דאַרף אַ שפּרייז טאָן איבער'ן גרענעץ, אדער ביי אַני דערע אַזעלכע וויכטיגע ענינים און געלעגעהייטען, וועלכע איך וואָלט געקענט אויסרעכענען ווען איך וואָלט ניט געדאַרפט קומען צו די אַמעריקאַנישע געבילדעטע ראַמאַטעס.

דאָ אין אַמעריקא קענט איהר זיך ניט פאַרגינען צו מאַרוי דזענען אויפ'ן געלעגער ווען איהר קריגט דעם ציוויליזירטען רהער מאַטיום, דאָס הייסט ווען ער קריגט אייך. שוין גאָר ניט רעדענדיג דערפון וואָס די בעטען זיינען דאָ נור ביינאַכט בעטען, ווייל אין דער פריה זיינען זיי געוואוינט זיך צונויפצושטעלען און ווער רען אַלמערס, אַקוראַט ווי אַ היימישער מלמד איז נור אַ מקראַ-דרדקי דורכ'ן זמן און הויבט זיך אויף בין הזמנים פון בענקעל, לענט אַוועק די צופלינגע, דעם טייטעל מיט אַלע הענטשקעס פון די ספרים און ווערט אַ שרכן, — שוין גאָר ניט רעדענדיג דערפון,

איז דאָ גלאַט ניטאָ קיין צייט צו קרענקען, ניט אין ביזע-צייט, ווען מען דארף זיך כוואַטעווען געגען די מאַשינען און ניט אין סלעק צייט, ווען מען לויפט אַרום זוכענדיג אַ „רושאַב“. האַסטיג לעבט מען דאָ! צום שוואַרץ יאָהר געהט מען מיט'ן עקספרעס-צוג 50 מייל אַ שטונדע און ווען עס קומט צום שטאַרבען טאָר מען דאָ ניט מאַכען קיין שהיות. דער היגער מלאך-המות איז ניט אַ מינסקער בית-דין-שמש: ער וואַרט ניט ביז איהר וועט זיך אויסכוואַראַבענען, פאַנאָדערשיקען שטאַפעטען צו גוטע אידען און צו טאָטערס, אויספרובירען אלע באַבסקע רפואות, סגולות און מיטלען, וועלכע נעהמען אוועק דעם וועהטאָג ווי מיט אַ האַנד, ביז איהר וועט איבערבייטען דעם נאָמען און לאָזען אויסזאָגען אלע יענע קאפיטלעך תהלים וועלכע האָבען אַ קוריהערנדע וויר-קונג, זיך דאָן ערשט געמיטליך אויסציהענדיג צו יציאת-הנפש.

דאָ מאַכט מען ניט אַזעלכע עסקים. דאָ איז צייט געלד און געלד אלעס: ליעבע, לעבען, לאָבונג; קעניג, סצעפטער, קרוין און טראָן; גאָט, די שכינה און אלע מלאכים. דאָס איז וואָס געלד איז דאָ, אין אמעריקא, אין אַסטאָריאַ, אין גולדלאַנד, און דיזעס געלד איז דאָ צייט און זי איז צו טויער צום שאַלעמייזע-נען ביי ראַמאַטעס. „מעיק העיסט, האַררי אָפּ!“ שרייט דאָ יעדערער. דאָ ציקעלט זיך ניט דער חזן שבת אין די קרושות: מען דארף געהן פון שול אין סטאָר אריין (געפריהשטיקט האָט מען פאר'ן דאוונען, ד. ה., נאָכ'ן פאַר-אַכט-טאָגענדיגען). דאָ שרייבט מען ניט מיט געצאָעקטע, געשלענגעלטע, אויסגעטראַראַמקע-טע, ווענזענאָלער צוקעס און דאָ באַגעהט מען זיך אָהן דריי-עלען-לאַנגע לכבוד'ס אויף בריעה, דאָ לעבט מען אָהן אַן אַבשטעל, שטאַרבט מען אָהן וידוי און אפילו דער מלאך דומה געהמט אייך ניט ווי אַ רוסישער סלעדאָוואַטעל לאַנגזאַם אויפ'ן דאָפּראָס; ער פילט איינפאַך אויס אַ געדרוקטען „בלענק“ און זאָגט: שרייב אונטער, און איהר חתמ'עט זיך און אַ סוף. דאָ טוט מען אַלץ אויף ניד, חוץ אַ שידוך, ווייל דאָ געפינט אַ יונגער מאַן איינפאַך ניט די צייט צו געהן און ווערען אַ באַלעבעסיל.

אָבער אייך אינטערעסירט מיין ראַמאַטעס. איך וועל אייך
דערצעהלען. אָה, יא! איהר מוזט דאָס וויסען. מיך פרעהט
צו זעהן, אז איהר הויבט זיך אָן צו קימערען וועגען אַ פרעמדע
קרענק. דאָס באַווייזט אז איהר זייט ניט אזוי שלעכט... וואָס
איז דאָס דאָרטען פאַר מוזיק אין גאַס? לאָמיק געהן זעהן. דער
צעהלען וועל איך אייך, אָבער האָט געדולד. איך אייל זיך ניט,
איך בין — געלויבט זיין הייליגער נאָמען — דערווייל נאָך ניט
קיין אַמעריקאַנער. אַביסעל געדולד, ברידערלעך! אי, ווי פיעל
באַראַבאַנעס זיי מוזען דאָרטען האָבען, עס טראַסקעט ווי צו
תחיתחמתים!

XIX

הענד און פים אין סטרייק.

הייסט עס, איהר זייט טאקע אזוי פריינדליך און ווילט וויסען ווי אזוי איך בין געקומען צו די ראמאטעס? פרעגט מיך א גרינגערע זאך. איך ווייס נור, אז פריהער האָט עפּים דער לינד-קער פּוס גענומען שטייף ווערען (ווי א בשמים-קרעמערל ווען ער קריגט א ירושה), דאָן האָט זיך דער רעכטער פּוס אָבערזאָגט פּון דיענסט, אָבער ניט ארויסגעהענדיג אָרנאָניזירט מיט דעם ברודער אַרבייטער אויף אַ סטרייק, אַ שטייגער ווי איינער זאָגט: „מיר האָבען דיך געטראָגען אויף זיך אַן ערך פּון זיבעציג יאָהר, — דיך מיט דיין בורזשואַזנעם אייביג הונגעריגען מאַגען, מיט דיין אַריסטאָקראַטישען פּוסטען האַרצען, מיט דיין רעגירערנען דעם-פּאַטישען קאַפּ, וועלכער האַלט אין איין קאַמאַנדעווען מיט זיין מוח, מאַכען תּנועות אַלערליי מיט דעם פּנים, אויסשמעקען וואו עס איז נאָר עפעס דאָ וואָס צו לאַטכענען מיט'ן נאָז, און בייסען מיט די האַבניעריגע ציינער, וואָס דער נאָז שפּיאַנעוועט נור אויס, — בקיצור מיר האָבען דיך לאַנג גענוג געטראָגען אויף זיך, אַל-טינקער, איצט זיינען מיר מיר און מיר ווילען מעהר ניט און באַסטאַ!“ דאָס האָבען זיי ניט געטאָן. איינציגווייז האָבען זיי אויפּגעהערט צו אַרבייטען, פּריהער דער לינקער, דאָן דער רעכטער, ניט וויסענדיג איינער פּון דעם אַנדערען, כּמעט ניט וויסענדיג וואָס זיי טוען. זיי האָבען זיך איינפּאַך אַ קרים געטאָן, דאָן זיי נען זיי שטייף געוואָרען, דאָן האָבען זיי גענומען עדרען, אַליין האָ-

---

בענדיג די זעלביגע שמערצען וועלכע זיי האָבען מיר אָנגעמאָן.
דומע פים! ווי סקעכס געאַרבייט אַ גאַנצען לעבען, ווי סקעכס
צוריקגעקומען צו דער ארבייט, איינער נאָך דעם אנדערען, אָהן
באַדינגונגען, זיך איינפאַך פאַרלאָזענדיג אויף מיין יושר, אז איך
וועל זיי אין דער צוקונפט בעסער באַהאַנדלען.

און דאָן האָבען די הענד געסטרייקט און אויף דעמזעלביגען
אופן. אויף זיי האָב איך מיך אָבער ניט געוואונדערט. אַלטע
מינסקער הענד, וועלכע זיינען קיינמאָל ניט געוועזען וואָס מען
רופט דאָ פּעקטאָרי-הענד, זיינען נאַטירליך געבאַרענע סקעכס!
יונגע אַמעריקאַניזירטע זיינען אָפט אויך ניט בעסער.

אָבער יאָ אַרגאַניזירט, ניט אַרגאַניזירט (צו וועלכע ווערטער
מען געוואוינט זיך צו אין דער פרעמד! נאָך אין עטליכע יאָהר
אַרום וועל איך מסתמא גאָר אין גאַנצען ווערען אַ פרעמד-ווערטער-
בוך אויף צוויי סקעכ-פּים. אַ קשיא אויף אַ מעשה! אין ניו
יאָרק איז דאָ אַ יונגער מאַן, וועלכער רעדט עטליכע — אן ערך
פון זעקס — שפּראַכען אויף אַמאָל, אָבער דער עסק שיינט איהם
ניט צו פּאָליבען, און ווען ער ווערט אויפגערענט, ברעכט ער זיי
רוק-און-לענד, לאָזט אין זיי אַ גאַנצען וואָרט ניט, ווייל ער ליידיט
מעהר פון זיי ווי זיי פון איהם, וואָס דאָס פאַסירט מיר אַליין צייר-
טענווייז מיט מיינע ציינער. דעם יונגען מאַן איז דאָס, ניט פאַר
אייד געדאַכט, געקומען פון זיך אַרומוואַלנערן אין דער פרעמד,
אין אַלערליי מדינות, ווי דער משולח האָט געזאָגט ווען מען האָט
געפונען דאָס גאַנצע ארץ-ישׂראל געלד אין זיין תּפּלין-זעקעל און
די תּפּלין אונטערן בעט. אָבער איך פאַרליד וואו איך האַלט.
איך זאָג. וואָס זאָג איך? יאָ!).

אַרגאַניזירט אָדער ניט, די הענד אזוי גוט ווי די פים האָבען
מיך באַהאַנדעלט ניט בעסער ווי זיי וואַלטען פאַרנינפטיג גע-
סטרייקט. אָט ווייל דער מוח, דער פאַרמאָן אין מיין געדאַנקען-
פאַבריק, ד. ה. אין קאָפּ, דיקטירען אַ שטיק פּילאָזאָפּיע. די רעכ-
טע האַנד ריהרט זיך ניט פון אָרט. דער מאַגען ווידער שיקט אַרויף
אַ טעלעגראַמע צום נומען:

„בין פוסט. הייס צונג בעמען טעלער זופ.
„הענד וועלען געבען. אָבער שנעל!“

מען בעט, און די הענד — שטייף ווי אַן איינגעקערעמפּעוועטע מיידל-
דעלשע טאַליע, כאַטש צוהאַק זיי, זיי גיבען זיך ניט אַ ריהר.
שרייט דער צונג: ס'טייטש, גולנים! איהר וועט דאָך אין
גאַנצען אָבענומען ווערען ווען דער מאָגען זאָל ניט קריגען זיין
פאַרציע! שריי צו דער וואַנד. זיי סטרייקען און אַ סוף!
די לינקע האַנד ווערט ענדליך אַ ביסעלע ווייכער און פּרוּבירט נאָך
וועניגסטענס סקעבען, אָבער זי איז אַ שלים-מזל און גיסט אויס די
זופ אין בעט און דער מאָגען קריגט ניט אַ לעק. דערווייל ווערט
די רעכטע האַנד אַליין געשוואַלען און פאַרשטעהט ניט אַז אַנשטאַט
מיר צו עדערן און אַליין צו האָבען יסורים האָט זי געדאַרפט פון
אַנהויב אָן פאַרלאַנגען באַשטימטע אַרבייטס-שטונדען און זיך
אַזוי פאַראייניגען מיט'ן מאָגען, אַז ער זאָל ניט זיין אַן אויבער-
האַר און אַ הויילער פּרעסער, נאָר אַ ברידערליכער מיטווירקער מיט
די איבריגע מיטגליעדער פון דעם אָרגאַניזם, צו ערפילען זיין פליכט
און צו קריגען זיין רעכט.

אָבער ווי די מעשה זאָל דאַרטען ניט געוועזען זיין, איך האָב
דאָ אויף דער עלטער אַ שעהן ביסעל אויסגעשטאַנען, דאָס הייסט,
אויסגעלעגען. איין אָווענד, געדענק איך, האָב איך מיך אַזוי
שלעכט געפיהלט, אַזוי אונבעהאַלפען, אַז מיר האָט זיך געדאַכט,
אַז מיר איז ערגער ווי עס וואָלט געווען ראַטשהשילד'ען מיט אַלע
זיינע מילע-מיליאַסען, ווען די אַרבייטער וואָלטען זיך מיט אַמאָל
אַלע ענטזאָגט פון באַקען, קאַכען, געהען, און טאָן אַלעס דאָס פאַר
איהם, וואָס ער בעדאַרף צום לעבען. יענעם אָווענד האָט מיט
מיר פאַסירט אַ וואונדערבאַרע זאַך. הערט אויס. איך בין געווען
איינגעדערעמעלט... איינגע... אַי, מאַכען די קינדער געוואַלדען
אויפ'ן גאַס! פונקט ווי יענעם אָווענד. בין, אלזאָ, דאַן געווען
נאָרוואָס איינגעדערעמעלט אַזיינער זיבען פאַר נאַכט... פריהער
האַבען זיי מיך גיט געלאָזען שלאָפען, — די לאַידאַקעס, און איך

הָאָב מִיךְ לֵאנָג אויף זיי געערגערט, פֿלוצלונג האָט זיך מיר גע-
דוכט, אז איך הער צווייערליי שטימען אין גאָס : אַ כּאָר פֿון קינד-
דער פיפצענדיג ווי פּוּגלעך, באַפּרייטע פֿון זייער שטייג פֿון איין
זייט, און אַ קול ווי פֿון אַ בייזע בת־היענה פֿון דער אַנדערער זייט.
דאָ האָט מען אזוי ווי גערעדט און דאָרטען דאַכט זיך געענטפּערט.
און מיר האָט זיך געדאַכט, אז איך הער אָט די עזע ווערטער :

קינדער־כּאָר :

פּאַרשפּאַרטע, פּאַרריגעלמע,
באַשטראָפּטע, געפּריגעלמע,
מיט ביכער פּאַרשטעלמע,
אונז האָט מען, פּאַרציטערטע,
מיט חכמה געפּיטערטע,
אַ טאָג לֵאנָג געקוועלמע.
איצט טאַנצען מיר, שפּרינגען מיר,
איצט הולענען, זינגען מיר,
באַפּרייטע אין גאָס ;
די לעהרערס באַפעהלען ניט,
די לעהרערקעס קוועלען ניט,
מען איז ניט אין כּעס.

די בת־היענה :

אַ שולע אַ שטרענגערע,
מיט שמונדען פּיעל לענגערע,
וועט זיין די פּאַבריק.
און אַלץ נאָך פּאַרציטערטע,
נאָך מעהר נאָך פּאַרביטערטע,
וועט איהר זיין אין צווייט.

דאך ווען איהר וועט אויפהערן
צו דיענען דעם קויף-הערן,
פארשפארט א צייט לאנג,
וועט איהר מוזען וואנדערן
זיך זוכען אַנאַנדערן,
און דאן — אויס געזאנג!

קינדערבאָר :

אונז אַרט די פאבריק ניט היינט,
מיר זוכען קיין גליק ניט היינט,
מיר קוקען ניט ווייט;
איצט ווילען מיר הולענען,
זיך יאָגען און קולענען,
פארבריינגען די צייט!

„בראַוואַ, קינדער!“ האָב איך אויסגערופען, פארנעסענדיג אָן
מיין פריהערדיגע אויפרעגונג — „הוליעט, שפרינגט, טאַנצט, איצט
איז אייער צייט!“

און דאן האָב איך דערהעוּט די באַקאַנטע שטימע פון דעם

פרייהייטס-גייס.

אין שולען שטודירענדיג,
אין גאַסען שפאַצירענדיג,
ביין שפּיעל, ביי דער לעהרע
בערייטעט זיך פאַר —
צום פאַלק צו געזעלען זיך,
אַלס מענער צו שטעלען זיך,
פאַר ליעבע, פאַר עהרע,
פאַר רעכט — יונגער דור!

צו מאכען פאר פרייערע
די קינדערלעך אייערע,
אום זיי זאלען זינגען
הארמאָניש אין כאָר —
אלס קינדער שטודירענדיג,
און דאָן פּראָדוצירענדיג,
ווען איהר וועט באצווינגען
דאָס געלד — נייער דור!

* * *

איצט געהט, ליעבע טייבעלעך,
ערפרישט זיך די לייבעלעך,
געהט זינגען, געהט שפּרינגען,
געהט — קינפטיגער דור!

דאָס איז אָבער נור געווען אַ חלום. ווען איך האָב מיך אויפֿ-
געכאַפּט האָט מיר געשמאַכען אין ביידע זיימען. פרעמדע הענט
האַבען מיר געגעבען אַ זופֿ און אַ ביס. מיינע אייגענע האָבען
נאָך אימער געסטרייקט.

XX

וואו האַלט איך אין דער וועלט ?

אַה, ניין! אַמעריקא מעג זיך זיין א נאנץ פיינע מדינה, אָבער זי קלעפט זיך אזוי צו פּילאָזאָפּיע ווי... איהר מיינט אוראי, איך וועל זאָגען: ווי אן אַרבעט צום וואַנד? איהר האָט א טעות. איך זאָג ניט וואָס אַלע זאָגען. דאָס איז ניט מיינ שטייגער. איך קען דאָס ניט. הלואי וואָלט איך דאָס געקענט, דאָן וואָלט איך ניט געהאַט א שם פאר אַ מטרופ און וואָלט אויסער דעם איצט געהאַט א בעסערען, פעטערען, זיסערען עלטער. וואָס וואָלט מיר געפעהלט ווען איך וואָלט נור געקענט נאַכזאָגען וואָס אַלע זאָגען? העכ-סטענס פּילייכט עהרליכקייט און יושר, אָבער דערפאר וואָלט איך שוין לאַנג געוועזען אַ ברייטליכער, קיילעכדיגער, שוואַרץ-געקליי-דעטער, שטייף-פארקניפעלטער, היינט-וועלטליגער ראַבינער, אַ ראַב-בינער מיט אַ ווייסע האַלזקע; מיט אַן אכטשפּיציגע, קוואַדראַט-נע, פּינד-געפרענזעלטע יאַרמעלקע; מיט אַ שטעהענדיגען קאַל-נער אויפ'ן שטייפען האַידאַק; מיט אַ געבילדעטע נשמה יתירה אויף שבת און מיט אַ גלאַטע מאַרדע יתירה אויף אַ נאַנצע וואָך; מיט אַ פעטען חלק ביי אַ חתונה און מיט אויסזיכט אויף אַ חלק ווען די גאולה וועט קומען; מיט די זיכערהייט צו קומען צו קבר ישראל נאָכ'ן טויט און צו רייכע בעלער ביים לעבען; מיט דער האַפנונג צו הערען שופר משיח אַמאָל און אַדעלינאַ פאַטמי אַידער-וואָס-ווען. אַמאָלע וואָס? אַלץ: אַ מטבעה פאר אַ מזל-טוב, אַ מטבעה פאר אַ בר-מצוה, אַ מטבעה פאר אַ חתונה, אַ מטבעה פאר

א גט, א מטבעה פאר א זילבערנע האַכצייט, א מטבעה פאר א טויט, א מטבעה פאר אן אל מלא רחמים, א מטבעה פאר יעדע שמחה, פאר יעדען קלאַנג און ביי יעדער אַנדער געלענענהייט. מטבעות, א סך מטבעות און דערפון א טשעק-בוך, און דערפון פראַצענט, און דערפון פרישע מטבעות, נאָך מעהר טשעק-בוך און אזוי ווייטער און ווייטער אזוי לאַנג ווי דער רעדעלע דרעהט זיך. אָבער איך קען ניט זאָגען דאָס וואָס אַלע זאָגען, — אזאָ פינס-טערער מוז איז מיינער. קען ניט, און א סוף.

אַט נעהמט אַ ביישפיעל (דאָס וועט אייך קיינער ניט פאַר-וועהרען צו נעהמען, אויף דארויף איז ניטאָ קיין מאָנאָפּאָל; דאָס איז ניט קעראַסין, דאָס געהערט ניט צו אַ ראַקעפּעלער; אַ ביי-שפיעל איז אַ הפּקר זאך, הפּקר ווי דעם אַרבייטער'ס געזונט, ווי זיין ווייב'ס טרערען, ווי זיין טאָכטער'ס יאָהרען; אַ ביישפיעל קענט איהר נעהמען פון אַליז, פון יעדערען, פון אומעטום, דאָס האָט ניט צו טאָן מיט דער פּאָליציי, דארויף האָט קיין אַלדערמען, קיין סענאַטאָר ניט קיין שליטה; דאָס איז פּראַנק און פריי פאַר יעדערן — ווי אַ גוטען אידען'ס אַ שמעק טאַבאַק, ווי דער „זשאַרגאָן" פאַר אַלע וואָס קענען האַלטען אַ פעדער אין האַנד ווי אַ שנאַפּס אין עלעקשטאָן-צייט, ווי דאָס רעכט צום הונגערען, ווי אַ ליגען אויף דער בערזע. איהר מענט נעהמען אַ ביישפיעל, זאָג איך) אַט דערפון:

אַלע זאָגען אַז שוואַרץ איז ווייס ווען עס שטעהט נאָר ערגענדוואו שוואַרץ אַויף ווייס, איבערהויפּט ווען דאָס שטעהט שוין לאַנג פון הונדערטער, טויזענדער יאָהרען. איך קען דאָס ניט נאָכזאָגען. איך קלער נאָך, איך קלער איבער; איך קלער, און אפילו אַ מינסקער איד האָט אַ רעכט צו קלערען ניט דוקא מעד אויף פּסח אַליין.

אַלע, וויעדער, זאָגען און אַריינקרוישקען זיך אין קבר איז נור אַ מין געהן דורך דר'ערד אין אַ בעסערע וועלט אַריין, פאַר דער צייט נאָך דער צייט — וואָס מאַכט דאָס אויס, זאָגאר בעסער וואָס פריהער, ווייל מען שלעפּט אויף זיך וועניגער זינד אין די נייע

דירה אריין, — א דירה פאר וועלכע מען צאָהלט איין מאָל נור רענט און דאָן וואוין און וואוין ביו מען וועט דיד דאַרפֿען נעהמען קייטלען קיין ארץ־ישׂראל. אזוי זאָגען אלע. קען איד דאָס זאָ-
נען? קענט איהר דאָס נאָר פון מיר פאַרלאנגען? נהעמט נאָך א
ביישפּיעל — לעולם תקח!

אלע זאָגען, אז ווען מען האָט נאָר א שעהנעם אויסקומע-
ניש, דאָן דארף מען ניט די אלע קונצען, דאָן איז, פון זייערטווע-
נען, דער פּראָגרעס א הונד, דער אמת — א נאָר, די עהרליכקייט א
כשר'ע בהמה'לע, די גלייכהייט א פּוסטער חלום, די מענשענליע-
כע א מין שכרות און די פּרייהייט אן אויסגעלאָסענע חצופה. קען
איד אזעלכע זאכען נאָכזאָגען? נאָכזאָגען נאָר דערפאַר ווייל אלע
זאָגען? און ווער זיינען דאָס די אלע? זיי זיינען אפילו ניט איי-
ראַפּעאישע אלע — אין אייראָפּא ווערען דיעזע אלע וועניגער וואס
פון טאַג. דאָס זיינען אַמעריקאַנער אלע, הימעל־לופט־און שווינג-
דעלדיגע אלע.

זיי נאָכטאָן? ניין, ברידערלעך! איד זאָג ניט, אז די פּילאָ-
זאַפּיע קלעפט זיך צו אַמעריקא ווי אן ארבעס צום וואַנד. איד
האָב מיר מיינע אייגענע משלים. זאָלען מיר אזוי ניט פעהלען קיין
באַקציינער ווי מיר פעהלט ניט גלייכניסען, הלאוי ווייטער!

נאָר וואס אייגענטליך האָב איד געוועלט אויספיהרען? אָט
דאָס, זעהט איהר, איז מיר שוין צייטענווייז יאָ שווער. איד
האלט אז אויספיהרען איז איבערהויפט ניט לייכט. ביסמאַרק
האָט דאָס אויך אויסגעפונען אויף דער עלטער, גלעדסטאָן אויך און
קריספי וועט דאָס אין קורצען אויסגעפינען. וואָס מען זאָגט כל
התחלות קשות איז ניט אימער אמת (נאָך א באווייז אז מען דארף
ניט זאָגען וואס אלע זאָגען). אָנהויבען איז לייכט, אויספיהרען
איז שווער, ווי דער חזן (אויף א פּראָבע) האָט געזאָגט, ווען ער איז
געבליבען שטעקען אין מיטען לכה דודי, זיך האָבענדיג צו חויך
פאַרנומען אויפ'ן קוויטש.

נאך אמאל. וואס האָב איך געוועלט אויספיהרען? איך
וועל זיך דערמאָנען. איהר ווארט נור. דערווייל מעג איך איך
אָנזאָגען א שמחה: מײן אייניקעל מאכט שוין העמדער ווי א
געבאָרענע מאמע אין דער ליטא. נאך איין שפרונג — איז ער
אין „קאָלעדזש“. אזוי שרייבט ער פון ניו יארק.

XXI

וועגען דעם אינהאלט פון דעם נעקסטען קאפיטעל.

נאנץ ריכטיג! וואס איך האָב געוועלט אויספיהרען איז איינ-
פאך דיעזעס: — אמעריקא קלעפט זיך צו פילאָזאָפיע פונקט אזוי,
ווי יעלזה ויבוא צו גרינדאָנערשטאג. וואָרום, פרעגט איהר? אָט
וועל איך אייך זאָגען.

אמעריקא און פילאָזאָפיע זיינען צוויי, אָבער ניט אַ פּאָר,
ווי דער זינדיגער גוף, למשל, און די הייליגע נשמה ביי די פרומע
אידען. וואָס איז דאָס פאר אַ זיווג, ווען דער גראָבער יונג —
דער קערפער — האַלט אין איין שטאָפען זיך, אין איין געלֹסטען
נאָך אלערליי תאוות, אין איין וואַלגען זיך אויף ווייכע פּערינעס,
וועהרענר זי, די נשמה, די גאָטספּאַרכטיגע צנועה, די עדעלע באַ-
שעפעניש, וואָס הערט ניט אויף צו בענקען נאָכ'ן כסא הכבוד,
פון וואַנען זי שטאַמט, — וועהרענר זי, זאָגט מען אייך, וואַלט
נאָך אַנאָנד שפּרינגען קדוש, נאָך אַנאָנד שרייען שמע ישראל און
אייביג פאַלען כורעים און פאַלען ניט ווי יודעל באַלכירישקער
אום צו קאָיען די שטרוי אויף דער ערד, ווי אַ געבאַרענע כהמה,
נור גאָר פשוט אום צו קניען און צו בוקען זיך און צו שמעקען
מיט'ן נאָז די הייליגע בלאָטע, וועלכע די פרושים האָבען אָנגע-
טרעטען. אַ שעהנער זיווג, כ'לעבען! און אָט אזא פּאָר פּאַלס
זיינען יענע: אמעריקא און פילאָזאָפיע.

באַטראַכט זיי נור אַ וויילינקע. ניט אַ קוק, אָט איז די פיר-
פּאַלס. זעהט איהר איהר? איך קען גאָר אָהן שפּאַקולען זעהן

ווי זי שטעהט זיך דאָ איינגעבויגען די אַלטימשקע, — איינגעבוי-
גען ווי אַ חלב'נע ליכט אין תמוז; מיט קאָרטשעס אויף איהר
הויכען שטערען, גערונצעלט ווי די קאָרע אויף אַן אַלטען דעמב;
מיט אַ פאָר אויגען, מאַט און אָהן אַן אויסדרוק (פון ליינען די
ביכער) ווי די שמחה אויף אַן אַרבייטער'ס חתונה. אָט שטעהט זי
די אַלטימשקע. זי, וועלכע האָט געהאַט פון איהר ערשטען מאַן —
שכל קלערניק, עליוה־שלום, אַזעלכע געראַטענע קינדער ווי קאַנז-
פוציוס, סאָקראַטעס, פלאַטאָ, און אַריסטאָטעל; פון איהר צוויי-
טען מאַן — נחמיה פרומאַק — אַזעלכע קינדער ווי בן־סירא, מיי-
מאַנידעס און צעהנדליגע אַנדערע און פון איהר דריטען מאַן —
רב שמואל דעם פאָרשער — אַ קאַפּערניק, אַ גאַליליי, אַן אייזיק
גיומאַן און זייערע יורשים ביז היינטיגען טאָג, — אַלץ מענשען,
וועלכע מען געדענקט אָהן מצבות און אָהן יזכור; מענשען, פון
וועלכע מען ווייס, ניט אַריינקוקענדיג ניט אין דעם ווילנער לוח
און ניט אין דעם אַלטען אַלמאַנאַך פון גאַטהאַ, וואָס זיי ביידע
האַבען אין זיך לייטערס פון געקרוינטע פּוסטע קעפּ.

אָט שטעהט זי די אַלטימשקע מיט איהר אויסגעמוטשעטען
קערפּער אויף די פּיס, מיט אַ גרויסען הויקער אויפ'ן קערפּער, מיט
אַ לעכערדיגען צודעק אויפ'ן הויקער מיט פּיעל שטויב אויפ'ן צו-
דעק, מיט אַנגעטריפטע חלב אויף די שטויב און מיט אַ פּאַלקאַ-
מענע גלייכניגקייט צו די חלב, צו די שטויב, צום צודעק, צום
הויקער, צום קערפּער און צו די שוואַכע פּיס. איהרע געדאַנקען
זייגען פּאַרטאָן אין הויכע ענינים. זי ווייס, נאַטירליך, נאַנץ גוט
אַז אַ הויקער אויף אַ רוקען איז ניט הלכה למשה מסיני, אָבער
וואס קימערט איהר דאָס, ווי קען זי ארום דעם טראַכטען ווען זי
זעהט ווי עס וואַקסט אָהן אַן אויפהער אַ בייזער און פּיעל גרע-
סערער קאַפיטאַליסטישער הויקער אויף די ציוויליזאַציע, — אַ
הויקער וואָס דריקט איהר אזוי אַרונטער, וואס ווערט אזוי גרויס,
אַז די ציוויליזאַציע זעהט אויס לויטער הויקער, איין אונגעהייערע,
מוראַדיגע מכה מיט אַ פּאַליטישען ווערך אויף זיך? איהר קי-
מערט דערפּאַר ניט איהר אייגענער „האַרב" און אזוי אַרט איהר

אויך ניט איהר לעכערדיגער צודעק, ניט די שטויב אויף איהם און
ניט די חלב אויף די שטויב. וואס פאר א באדייטונג האָבען זיי
אלע לגבי די מאסע אָנגעשמאַלצענע פֿלעקען פון די גראַשענע שמיל-
קעדיגע צייטונגס-ליכטלעך, וועלכע קלעפּען זיך צו די אבערגלוי-
בען-שטויב אויף דעם רעליגיעזען מאַנטעל מיט אלע זיינע פאַר-
לאַטעטע און ניט פאַרלאַטעטע לעכער, וואָס זי זעהט אויף דעם הוי-
קער וועלכען איך האָב אויך געשילדערט?

און אָט שטעהט זי, די אַלטימשקע לעכהאפטיג פאַר מיינע
אויגען און מיר דאַכט זיך אז איך הער איהר זאָגענדיג: „שלעכט,
שלעכט! די האַבזוכט האָט געמאַכט אַ תל פון מיין נאַנצע אר-
בייט. איך האָב אויפגעריהרט די מוחות, האָב אַריינגעגעבען דעם
מענשען פאַרנופּט צו פאַרוואַנדלען וויסמענייען אין ווינגערטנער
און די האַבזוכט פילט אָן יעדען ווינטרויב מיט גיפּט פאַר מיליאָ-
נען, נאָכדעם ווי זי אַליין זויפט אויס די ערקוויקענדע זאַפט;
דורך מיין האַרעוואַניע האָט מייַן שוועסטער די וויסענשאַפט פאַר-
אייניגט די פעלקער, פאַרשמעלערט די ימים, פאַרקירצט די ווע-
גען, צוזאַמענגעבראַכט אלערליי ראַסען, וועלכע האָבען פריהער איי-
נע די אַנדערע ניט געקענט און ניט געוואוסט, און די האַבזוכט,
די געלדזוכט, די כאַפּזוכט — ווייס דער שוואַרצער יאָהר ווי זי
הייסט, — מאַכט צווישען זיי נאָכאַנאַנד אָן פּלאַטקעס און דער-
ווייטערט די צונויפגעקומענע און צערשפּליטערט די פאַראייניגטע
און פאַרפיינדעט די פאַרברידערטע. שלעכט, זעהר שלעכט. וואס
טוט מען?״

און זי שטעהט און קלערט.

אַ פיינע אַלטימשקע, ניין? און אַמעריקאַ? איך בין מיעד.
איך וועל אויך פילייכט איהר אויך ריכטיג פאַרשטעלען, אָבער
היינט בין איך, לאַ עליכט, זעהר מיעד. „סטאַראַסט נע ראַדאַסט״,
ליעבע קינדער.

* * *

ווען איך האָב געהאַט אויפגעשריבען דיזעזע ווערטער איז מיר
די פערער אַרויסגעפאלען פון דער האַנד און איך האָב איינגעדערע-

מעלט — איינגעדערעמעלט ווי די ניו יארקער סאָציאליסטישע פּראָד-
פּאָנאָנדא נאָך די עלעקשאָנס פון נאָוועמבער.
און אָה! ווי מיך פּאַרפּאָלגען די חלומות! פּאַרפּאָלגען
זאָג איך? ניין. פּאַרפּאָלגען שוואַכען אַ מענשען אָב, מיינע
חלומות פּאַרזיסען מיינ לעבען, מיינ אלטען כמעט אויסגעלעבטען
לעבען; איך בין איבערהויפט נאָר וואָך בעת איך שלאָף, ווייל
דער טומעל פון גאָס פּאַרטויבט דאָן ניט מעהר מיינ מוח און ווען
איך שלאָף איין הויבט ער אָן צו אַרבייטען און עס איז אַ לעבע-
דיגע וועלט, און די חלומות קומען איינער נאָך דעם אַנדערען.
ווי זאָגט שלמה'ס פּאַסטושקע?

„אני ישנה ולבי ער,
”קול דופק פתחי לבבי.”

(איך שלאָף און מיינ האַרץ איז וואָך, אַ שטימע קלאַפט אין דער
טיר פון מיינ ברוסט) און זיי קומען, קומען, קומען, און איך זעה
מיט פּאַרמאַכטע אויגען מעהר ווי אַנדערע מיט אָפּענע...
ווייסט איהר? דער וואָס וויל זעהן מוז איבערהויפט פּאַר-
מאַכען די אויגען, אפילו ביי-טאָג. מען שיט פון אלע זייטען אזוי
פיעל שטויב אין די אויגען, אז וואָס מעהר איהר קוקט זעהט איהר
אַלץ וועניגער. דער פּריעסטער, דער גאַזעטשיק, דער בורלער,
דער אונאויפגעקלערטער אויפקלערער — זיי אלע און הונדערטער
אַנדערע פון זייער גאַטונג הערען ניט אויף צו שיטען שטויב;
דער זעהען ווערט גאַנץ אונגעגליך.
יא, די חלומות קומען און ווען זיי קומען, דאָן זעה איך אלעס
קלאָרער ווי אויפ'ן וואָהר. נעכטען ווען איך האָב געהאַט איינ-
געדערעמעלט האָב איך ווידער געזעהן אַ חלום, וועלכען איך וועל
איך דערזעהלען:
מיר האָט זיך אָבגעדאַכט, אז... האַלט! פּאַלט אייך ניט
אין ביי דיעזע ווערטער, אז מען רופט ניט אומזיסט יערען אי-
דעאָליסט אַ טרוימער? יא, אָבער וואָס היינט איז אַ חלום, קען

מאָרגען ווערען מקוים ; וואָס היינט איז אן אידעאל קען מאָרגען
ווערען אַ ווירקליכקייט און, גלויבט מיר, עס הענגט פיעל אָב פון
איך אז דער חלום זאָל וואָס גיכער מקוים ווערען.
מיר האָט זיך אָבגעדאכט... ווייסט איהר, ברידערלעך, לאָז
נאָר זיין גענוג אויף היינט... אן אַלטער מאַן טאָר אפילו ניט אָב-
לעגען, אָבער איך מוז. ווארט ביז איבער אַכט טאָג.

XXII

עם ציהמ זיך ווי פון פעך.

איהר זייט גערעכט. אז מען זאגט צו דארף מען האלטען וואָרט. געוויס! און איבערהויפט ווען דאָס איז אזוי לייכט. דערצעהלען אַ חלום! דאָס איז אַ זאך, וועלכע דארף אַ מענשען ניט פאלען שווער; דאָס דארף יעדערער קענען. שווער איז אויסלעגען אַ חלום, הגם ניט אזוי שווער ווי אויסלעגען געלך פאר אַ גוטען פריינד ווען דער גוטער פריינד איז ניט קיין רייכער מאַן. אויסלעגען אַ חלום איז שווער, אָבער דערצעהלען, דערצעהלען איז לייכט, איז... אויסלעגען, דערצעהלען — דערצעהלען, אויסלעגען... קינדער, עס איז שווער צו שרייבען אין די ניין טעג... עס איז היינט אזוי הייס ווי אַן אַקאַרשט געגרינדעטע סאסייעטי; עס ברענט די זון אזוי ווי זי וואָלט געווען אַ לאַדי'ער חסיד; מען שוויצט ווי אברהם אָבינו אין קאַלכאוווען; עס קלעפט זיך צו דאָס העמד צום לייב ווי דעם אַרבימער'ס פארדיענסט צו דער האַנד פונ'ם באָם; דער מוח איז צוטומעלט ווי אַ גרינער אין קעסעל גאַרדען אין ניו יארק; דאָס בלוט איז צוקאָכט ווי אַ גוט-באַצאָהלטער סאַרווער אויף אַ גבירישע חתונה; מען איז שלע-פּעריג ווי דער רב אין קלויז ווען דער שטאַדט-מגיד זאָגט אַ דרשה. עס איז הייס, עס ברענט אין די ניין טעג...

פאַרצייטען איז מען געוועזען קיהלער. אַ איד האָט ניט גע-געסען קיין פלייש אין די ניין טעג צווישען ראש-חודש אָב און דעם חורבן בית המקדש, און עס איז געוועזען קיהלער, אָבגלייך יע-

דער האָט געהאַט פאר די אויגען די גרויסע שרפה פון דעם ערשטען
 און דעם צווייטען ירושלים'ער טעמפלעל. עס איז געוועזען, זאָג
 איך, קיהלער, מחמת מען האָט זיך וועניגער געשטאַפּט מיט אַקסען-
 פלייש... וואָס זאָגט איהר? היינט שטאַפּט מען זיך אויך ניט
 מיט אַקסען-פלייש, סײַדען מען האָט אַקסען, וועלכע געהען אין
 יאָך צוערשט און לאָזען זיך שפעטער שינדען? ווי קלוג איהר
 זייט געוואָרען! מען מוז זיך היטען ווי מען רעדט מיט אייך,
 כ'לעבען! איהר זייט אפשר גערעכט אויך, אָבער אויסרעדען
 דארפּט איהר אַ מענשען לאָזען... לאָגיק פארלאַנגט איהר? פון
 ווען אָן זייט איהר דאָס געוואָרען אַזעלכע שטרענגע פאַרלאַנגער?
 מיין לאָגיק וועט אייך וועניג-וואָס געבען, פארקרענק איך דעם האָר
 וואָס איך אליין האָב פון איהר. לאָגיק פאַרלאַנגען זיי, אַ מציאה
 מיט די לאָגיק! איהר וואָלט בעסער פארלאַנגט מענשען-דעכטע,
 ארבייטער-דעכטע: למשל, דאָס רעכט צו האָבען אַ ווייב און
 אַ קלייד פאר איהר; דאָס רעכט צו האָבען קינדער און זיי צו קע-
 נען אי קאַרמענען אי ערציהען; דאָס רעכט צו האָבען ביבליאָ-
 טעקען און צו פאַרשטעטן די ביכער אין זיי; דאָס רעכט צו האָ-
 בען גערטנער און איינצואַטמען די פרישע לופט — ניט געהענדיג
 פון בעט אין פאַבריק און פון פאַבריק אין בעט, פון אַן אונטער-
 שטען פייכטען סקלעפּ אין אַן אויבערשטען עטאָזש פון אַ טענע-
 מענט-הויז, פון שבריי-לֵב אין דער היים צו דער שקלאַפּעריי ביים
 מייסטער. בקיצור, פאַרלאַנגט בעסער דאָס רעכט צו לעבען ווי
 מענשען, וועלכע ווייסען אַז דער ראָד פון מאַשין דארף זיין אַ
 דיענער ביי זיי און ניט פאַרקעהרט, זיי משרתים ביים ראָד. אזוי
 פאַרלאַנגען וואָלט געהאַט אַ זין, אָבער מיין לאָגיק איז פאַר אייך
 ניט ווערט אַ פּייאָים. איהר... אָבער וואו האַלט איך?
 יא, עס איז היים אין די ניין טעג. מחשבות'ן! וואָס וואָלט
 דער שיקאַגאַ'ער פלייש-טראַסט געטאָן ווען אַלע אידען וואָלטען
 געווען פרום דאָ אין אַמעריקא! מיט אַ מיליאָן מענשען אין לאַנד,
 וועלכע זיינען נאַנצע ניין טעג וועגעטאַריאַנער, וואָלט דער טראַסט
 געבראַכען געוואָרען... אַי בין איך היינט צומישט!

איך וועל אייך דערצעהלען מיין חלום, נאָר איך קען דאָס
ניט היינט. אַ חלום דאַרף מען דערצעהלען גלאַט און סקלאַדנע,
אַזוי גלאַט און אַזוי סקלאַדנע, אז אייך זאָל זיך חלום'ען, אז עס
חלום'ט זיך נאָר ניט, אז דאָס וואָס מען זאָגט אייך איז אזא ראַ-
יעלע טאַטזאַכע ווי אַ חליושק מיט אַ קאַזאַצקע נאַנאַיקע. אויסער-
דעם דאַרף מען אפילו אין אַ חלום היינטיגע צייטען האָבען וואָס
מיר, געבילדעטע מענשען, רופען פּסיכאָלאָגיע. דערצו אָבער דאַרף
ניט נאָר זיין אַרום אייך קיהל, דערצו דאַרפן איהר אַלוי
זיין קיהל. איהר טאָרט זיך ניט נעהמען צו פּסיכאָלאָגיע אין אזעל-
כע וועטערען ווי די איצטיגע. אַ קלייניגקייט, פּסיכאָלאָגיע! דאָס
הייסט דאָך גאָר פשוט ווערען, ווי כביכול דער רבנו-של-עולם,
אַ בוחן-לכבות. דאָס הייסט דאָך אויף פּראָסט אידיש אויסטאָן די
שטיוועל און אַריינקריכען אויף אַלע פיער אין אַ מענשליכע האַרץ
און דאַרטען זיך גריבלען און ענבערן און שפּיאַנעווען און האָרכען
און זעהן יעדע ברעקעלע. אָהן דעם ריהרט מען זיך היינטיגע ציי-
טען ניט פון אָרט. היינט איז יעדער איינציגער, וואָס קען נאָר
אונטערשרייבען זיין נאָמען אויף אַ תנאים, אַ נאַנצער פּסיכאָ-
לאָג. היינט קענט איהר איינפאך ניט דערצעהלען אפילו אז אַ
קוה איז געפלויעבן איבער'ן דאָך און האָט געלעגט אן איי. איהר
מוזט פּסיכאָלאָגיש צוגליעדערען די געפיהלען פון די קוה בעת זי
האָט אַ מאַך געטאָן מיט די פליגלען און וואָס ביי איהר אין האַר-
צען האָט זיך געטאָן בעת זי האָט גענומען געהן צוריקינד, דאָס
הייסט צו-איי, און וואָס זי האָט געמאַכט פאר אַ מינע בעת זי
האָט דערזעהן די פרוכט פון איהר קיהישען לייב און אַזוי ווייטער
אויף לכל הפחות צעהן אַקטאווא-בלעטער קליין געדרוקט און גוט
צונויפגעשטאַפּט.

איהר מוזט דאַרום וואַרטען נאָך אַ וואָך, ביז נאָך תשעה
באב.

ווי איז אייך גענאנגען דער תענית? נאָר איהר זייט דאָך
געוואוינט צו סלעק, דאכט זיך.

XXIII

גאנצע און דערוואקסענע.

ווער וואָלט דאָס געגלויבט, אז אפילו אַ חלום הענטט אָב פון'ם מזל. אָה, יא, אַ חלום — אַ חלום איז ניט גלייך, און וועהרענד מאַכע חלומות ווערען געבאָרען אזוי ווי אין העמדעלעך, טראָגען אויף זיך אַנדערע דעם שטעמפעל פון טויט און פאַרגעסענהייט גלייך ביי זייער געבורט. עס זיינען דאָ חלומות וועלכע ווערען געליענט שנים מקרא ואחד תרגום פון וואָך צו וואָך, וועלכע ווערען רען געלערענט און איבערגע... איבערגע'דבר-אחר'ט (דער אויס-דרוק, וועלכען דער עולם געברויכט, איז צו גראָב) אין אלערליי חדרים, וועניגסטענס איין וואָך אין יאָהר; חלומות, ווי פרעה'ס מיט די זיעבען פעטע קיה און מיט די זיעבען פעטע זאָנגען, וועל-כע די מאַגערע זאָלען האָבען איינגעשלאָנגען. זיי ווערען דער-צעהלט פאר קליינע קינדער מיט קליינע מוח'לעך, קינדער וועלכע זיינען נאָך ניט ראַיאליסטען גענוג אום זיך צו אינטערעסירען מיט אן עגיפטישע מאיעסטעט; נאָך ניט אַקסען גענוג זיך צו קימערען וועגען איינגעשלאָנגענע קיה; נאָך ניט תבואה-הענדלער גענוג זיך צו דרעהען אַ קאָפּ וועגען גוטע און ניט-געראַטענע יאָהרען און נאָך ניט גאַנצע און דערוואַקסענע סאַציאליסטען גענוג אום אז זיי זאָ-לען ריכטיג באַגרייפען אַ מכירת יוסף, דאָס הייסט ווי אזוי עס קומט, אז צווישען מענשען פאַרקויפט אָדער פאַרדינגט איין ברו-דער דעם צווייטען אין שקלאַפּעריי... מחשבות! איהר מענט פיעלייכט ניט וויסען, אז ניט אלע סאַציאליסטען, אפילו צווישען

די וואס זיינען מעהר ווי פינף יאָהר אַלט, זיינען גאנצע און דער וואס עס נע. אין די פרייע לענדער האָב איך געטראָגן פֿען זעהר וועניג אזעלכע סאָציאליסטען, ווייל דאָ איז לייכט צו ווערען אזא-און-אזא איסט, מען דארף נאָר זאָגען ווי א סאָלוויי-שען-ארמייניק: „איך גלויב" און מען איז גערעטעט. ביי אונז אין רייסען, אָדער אפילו אין דייטשלאַנד, אין פראַנקרייך, אין אי-טאַליען, וואו דער נאָמען סאָציאליסט (ווי אינ'ם מיטעלאַטער דער נאָמען איד און פארצייטען אין רוים דער נאָמען קריסט) שמעקט מיט טורמע, אמאָל מיט דער תליה, דאָרטען כאַפט זיך ניט יעדער צו דעם נאָמען, אָבער דער וואָס טראָגט איהם יאָ, טוט דאָס מיט'ן גאַנצען האַרצען און אזעלכער איז אַ גאַנצער, אַ דערוואַקסענער סא-ציאליסט, אָפט וואַקסענדיג און געדאַיענדיג אונטער'ן ראַפניק, אין קייטען, אין אַן ענגע יאָק, אויף ברויט און וואַסער, צווישען שרצים אין אַ קעלער, אונטער שרצים אלס אויפזעהער.

אָבער אין די פרייע מדינות, אין די מדינות וואו מען האָט די פרייהייט צו זיין אַ שקלאַף, און מען באַנוצט איהר, דאָ איז לייכט צו ווערען, וועניגסטענס זיך צו רופען וואס איינער וויל נאָר. מען דארף דאָ ניט אויסצייכנען זיך פאר אַ טיטעל, מען דארף דאָ ניט פיעל לערנען פאר אַ דיפלאָם און מען קען זיך טאָן אין דערהיים וואָס מען וויל, כל-זמן מען קומט אמאָל אויף אַ פאַרזאַמלונג און מען קלאַפט אַ האַנד אָן אַ האַנד ווען איינער שטעהט און רייסט זיך דעם האַלז.

גאַנצע און דערוואַקסענע סאָציאליסטען זיינען דאָ ניט פיעל פאַרהאַנען. די מייסטע, וועלכע רופען זיך דאָ סאָציאליסטען, זיי-נען פערטעל'דיגע, האַלבע, דרייפערטעל'דיגע און אָפט אידעאליסטישע קארליקעס; מיט אַ קאָפּ העכער ווי די בלאָטע; מיט שוואַכע פיס, וועלכע בויגען זיך ביי די ערשטע קלענסטע געפאהר; מיט מענשענליעבע, וועלכע ווערט פאַרגליווערט אַ טאָג נאָך דעם ערשטען דיענסטאָג אין נאָוועמבער; מיט אַן אידעאַל, וועלכער דיענט ביי זיי פאר אַ יום-טוב'דיגע קאַפּאַטע: צום טראָגען ביי אַ גרינדונגס-פעסט, ביי אַ פיקניק, ביי אַ מאַסענפאַרזאַמלונג ביי אַ

סאָציאַליסטישען קאָנצערט, וואו מען אמוזירט זיך לכבוד די דריי-
אייניגקייט: פרייהייט, גלייכהייט און ברידערליכקייט, די אייני-
ציגהייליגע טראַדיציע, לכבוד איהר, וועלכע האָט ביי איהר געבורט
געהערט די קללה „ברמיד חיי, ברמיד חיי“ און האָט זיך אין בלוט
געהאָדעוועט, אין ערעלע, ערהאבענע, הייליגע בלוט.

דאָ געפינט זיך אַ סך אונגעהובעלטע, אונגעשליפענע, אונגע-
לערענטע סאָציאַליזמוסען אין דעם אונגליקליכען פּאָלק, — אין
דעם פּאָלק, וועלכעס ליידעט און הונגערט און ארבייט און סטרייקט
און האַלט זיך אין אהדות. דאָ... אָבער איך בין פאַרקראַכען צו
ווייט. וואס וועט ווערען פון מיין חלום? אַה, האָב דעם חלום אַ
גוטען יאָהר! לאַמיר אַרויסרעדען אלץ וואָס איך האָב אויף מיין
הארצען... דער טאָג ווען איהר לייענט דאָס איז מיין געבורטס-
טאָג, איך ווער זיעבעציג יאָהר אַלט און אַן אַלטער מאן, ווי איך
האָב אייך שוין פריהער אַמאָל געזאָגט, טאָר ניט אָפלעגען. ווער
ווייס וואָס קען פּאַסירען? מאָרגען קען איך זיין אויסמענטש
דורכ'ן טויט, אָדער אויססאָציאַליסט דורך אַמעריקאַ. דאָ איז
מען נאָך וועניגער זיכער מיט'ן אידעאַל ווי מיט'ן לעבען. אויב
דאַמעריקאַ מחכים, קען מען דאָ זאָגען: די לופט פון אַמעריקאַ
מאַכט קלוג, מאַכט פּראַקטיש און ווי עס ווייזט אויס איז עס קלוג
און פּראַקטיש צו פאַראַכטען אידעען, וועלכע זיינען ניט געדרוקט
אויף גרינע פּאַסיקלעך פּאַפּיר. וואָרים, ווי זאָגט יענער? (ווי
ער הייסט וועל איך אייך ניט אויסזאָגען, — דאָס איז אַ סוד): —

אין דעם שטרודעל פון דעם בודעל
טרענקט זיך, ווי אַ טויטער פודעל,
דאָ אַן אידעאַל;
און ער טרענקט זיך, און ער לענקט זיך
צו זיין אונטערגאַנג, און שווענקט זיך
אין דעם בייזען קוואַל.

קיינער פרעגט ניט: וואָס ער רעגט ניט
זיינע גליעדער, און באוועגט ניט
מענשענהערצער מעהר.
„לאָז ער דארבען, לאָז ער שטארבען,
אויף די אויגען שנעל אַ שאַרבען,
רידלען שנעל אַהער!“

צייט איז טייער, און דער „פרייער“
דאָ אין לאַנד האַלט אז כדאי'ער
איז צו מאַכען געלד;
מעגען פאלען אידעאלען,
דאָ איז קיינער ניט קיין בעלן
אויף די קרוין פונ'ם העלד.

פילאָזאָפּען מעגען שטראַפּען,
זאָגען מוסר געגען „בלאָפּען“,
דאָס איז זייער זאך;
דאָך ר' יודעל ליעבט אַ שטרודעל,
וואו דער בלאָף שווימט אויפ'ן בודעל,
ביו עס קומט אַ קראַך.

וועהרענד בלעק וואָלט ישראל'יק
קענען לערנען מיט עמלק
פון דעם קאָפיטאַל;
דען זיין בלאַסע, שוואַכע ראַסע
האַט דערלאַנגט דער שקלאַפּען־מאַסע
פּערדינאַנד לאַסאַל.

אַה, איך בין גאָר אין גאַנצען פאַרקראַכען אין'ם אלף הששי
אַרײַן. פּרעה'ס חלום, מיין חלום — אַלץ אוועק אין עולם התהו.
נאָר דערצעהלען וועל איך אייך, לאַמיר נאָר אָב'פּטר'ן מיין גע-
בורטסטאָג. טאַמער פאַרגלױסט זיך וועמען עס איז מיר צו געבען
אַ מתנה זאָל ער מיר געבען אַ באַווייז, אז ער איז אַ גאַנצער און
אַ דאַרוואַקסענער . . . איהר פאַרשטעהט דאָך, וואָס איך מײַן.

XXIV.

מיון חלום.

הייסט עס איך האָב יענעם אָווענד איינגעדערעמעלט. און מיר האָט זיך אָבנעדראַכט אז איך זעה פאר מיינע אלטע אויגען א וואונדערבארע געשטאַלט. ווי זאָל איך זי באַשרייבען? א האַרטע, שטאַלענע פּעדער, געבאַרען אין אַ שקלאַפישע פאַבריק, צווישען רעדער און שרויפּען, וועט דאָס נאָר ניט קענען. יענע געשטאַלט צו באַשרייבען דארף אַ פּעדער האָבען אַ לעבעדיגע זאך — ווען אויך נאָר אַ גאַנז — פאַר אַ מאַמען. ווי דום אַ גאַנז זאָל ניט זיין, האָט זי אימער עטוואָס געפיהל אין האַרצען, עט-וואָס פאַרשטאַנד אין מוח און אויגען אין קאָפּ. א פּעדער, וועלכע קומט פון אזאַ לעבעדיגע באַשעפעניש איז אימער געבאַרען, גע-האַדעוועט, אויסגעוואַקסען, ניט פאַבריצירט, ניט אויסגעגאַסען פון אַ פּורעם, ניט געמאַכט פּונקט ווי אלע אַנדערע טויענדער; זי האָט וואָס מען רופט אַן אינדיווידוואַליטעט, אַן אייגענעם פנים, אַ באַזונדערען ספּעציעלען כאַראַקטער. אַ גענוענע פּעדער איז ניט אַן אָפּערייטאַר, וואָס דארף צו זיין אַרבייט ניט קיין געפיהל, קיין שכל, קיין דעה; זי דארף ניט, ווי דער אָפּערייטאַר, געהאַלטען ווערען פון אַ געמאַקטען, קליינעם פּלאַקען, מיט אַן אייזערנעם גריף, וועלכער רופט זיך אַ האַלטער, און מיינט, אז ער איז דער גאַנצער מאַכער, הגם ער אליין קען אַן אות ניט שטעלען און טויג אָהן איהר אויף כּפרות. אַ גענוענע פּעדער איז אַ זעלבסטשטענ-דיגער בעל-מלאכה וועלכען קיינער דארף ניט איינהאַלטען, אויס-

האלטען און אויפהאלטען. זי קען א ו י ך פארשווארצט ווערען, אָבער ניט יונגעררהייט: איידער זי וואקסט אויס, געהט זי ניט אין יאָך און אפילו ווען זי איז קרעפטיג און שטארק גענוג צו דיענען, לאָזט זי זיך ניט אנדערש פיהרען אויף פאפיר סיידען איהר בילדעט איהר אויס פאר א ניצליכען שרייב־ארבייטער; א גראַד־בען, אייזערנעם, פארראַסטען קאָקראָוט־מעסער, וועלכער טויג נאָר צום שינדען בהמות און צום שניידען זייער פלייש, וועט זי אויף זיך ניט ארויפלאָזען. אזעלכער קען איהר פיליכט צוברעד־כען, אויף שטיקער צורייסען, אָבער ער וועט איהר ניט צושפּיצען צום אַרבייטען, ער וועט איהר ניט איינצווינגען אין זיין יאָך. א גענזענע פּעדער קענט איהר ניט ווי א שטאַלענע אָפּערייטאַר־פּעדער נעהמען א פארטיגע פון גאס און גלייך אוועקשטעלען ביי דער אַרבייט; איהר מוזט אויף אַן ערדלעך אופן איהר צושפּיצען, איהר מוזט איהר שלייפען און גלעטען און דאָן ניט צו שטארק צודריקען — אַניט אַרבייט זי ניט. און לאַדן וואס זי לאָזט זיך ניט מיט'ן קאָפּ מיט אלעמען אריינשטעלען אין א גראַבען האַל־טער'ס גריף, האָט זי האַלד איהרע פּוך, איהרע קליידונג אויף זיך. זי איז א טייל פון א לעבעדיגע זאך און דערפאר האָט זי אין זיך געפיהל אפילו נאָכדעם ווי זי ווערט אָפּגעטיילט פון איהרע שוועס־טערן מיט וועלכע זי איז אויפגעוואקסען געווארען אויף איהר מו־טער'ס פליגעל. דאָס קען מען ניט זאָגען פון א שטאַלענע אָפּעריי־טאַר פּעדער, וועלכע קומט פון אַן ענגע קעסטעלע, פון א מין טע־געמענט וואוינונג, און אַרבייט, און ווערט פארשווארצט, און שפּע־טער, ווען זי טויג שוין מעהר צו קיין שום זאך ניט, ארויסגעוואָר־פען אויפ'ן מיסט קאסטען, רחמנא ליצלן. ווי קען מען מיט אזא פּעדער אייך געבען א באַגריף פון דעם וואָס מען זעהט, ווען דאָס געזעהענע איז ניט א געוועהנליכע זאך, נאָר א גרויסע, ערהאַ־בענע ערשיינונג? ווי שילדערט מען מיט איהר אזא וואונדער־באַרע געשטאַלט ווי די וועלכע איך האָב געזעהן?

רבונד־שלעוולם! איך וועל דיר ניט מאכען קיין קאָמפּלי־מענטען אויף ר' שלמה בן גבירול'ס שטייגער; איך ווייס אַז דו

האָסט זיי פיינט, אָבער הער מיך אויס, און ערפיל מיין געבעט,
און גיב מיר כוח צו דערצעהלען דאָס וואָס איך האָב געזעהן.

רבנו של עולם! דו, וואָס דו האָסט געגעבען שכל די הער
נער און די פרייסישע נאכטוועכטער מבחין צו זיין צווישען טאָג
און נאכט, — א זאך, וואָס קיין פראָפעסאר פון פאָליטישע עקאָ-
נאָמיע, קיין מיניסטער פון פאָלקסאויפקלערונג, קיין לעערער לעה-
רער, קיין שיטערער דיכטער, קיין פילאָנטראָפּ מיט געפיהל אָהן
טראָפּ, קיין אידישער בעקער-אַרבייטער, קיין „פּיור ענר סימפעל-
טאָן“ וועלכער אָרגאַניזירט איהם, פארשטעהט ניט.

דו, וועלכער האָסט אַריינגעגעבען אָדם הראשון א כוח מיט
זיין גלאַטען צונג דיך אַליין צו נארען דאָרטען אין גן-עדן; זיין
זוהן קין (און אלע אנדערע ברודער-מערדער נאָך איהם) — דיר
צו וועלען פארמולירען דעם עסק; ל'בן'ען דעם רמאי פון אַרם
— צו פארדרעהען א מוח אַזא תם ווי יעקב אָבינו און דעם קעל-
מער מגיד א צונג צו שילדערן דעם גיהנם מיט אלע קליפערלעך.

דו, רבנו של עולם, וואָס ביי דיר איז אַלץ מעגליך: פון א
ציוויליזירטען ראבינער, וואס קען ניט פסק'נען א שאלה, ביז אן
אַמערקאנער שמש, וועלכער רופט ניט אין שול אַריין און געהט
אַליין אויך ניט; פון א בעל קורא, וועלכער קען ניט לייענען, ביז
א פראָצענטניק, וועלכער קען ניט מאַכען א ברכה אויף די נעמליכע
ספר-תורה, וואס איז ביי איהם אַליין געלעגען פארזעצט; פון במה
מדליקין אין שול ביז... נאָר דו לייענסט מיין הארץ, ווי אן אָפער-
נעם בוך, און דו פארשטעהסט וואס איך מיין.

רבנו של עולם! גיב מיר איין שכל צו שילדערן פאר מייע
ברידער די זאכען, וועלכע איך האָב געזעהן אין חלום און פאר-
שטאַנען אויפ'ן וואָהר.

און איך מוז זיין זעהר פאָרזיכטיג. מיין זכרון ווערט שוואַ-
כער אלע טאָג און די יונגע לייט פאַסען אויף. אָט זאָגט מען
מיר, אז איך האָב צודרוםשקעט א פיינעם פערז פון שיר-חשירים,
שרייבענדיג:

„אני ישנה ולבי ער,
„קול דופק פתחי ל ב ב י“,
אנשמאט צו שרייבען:
אני ישנה ולבי ער,
קול דודי דופק פתחי ל י ,

ווי עס שטעהט אין פסוק. דאָס וואָלט מיט מיר ניט פאָסירט אין
מיינע יונגע יאָהרען, ווען מיין זכרון איז נאָך געוועזען אזוי גוט
און שטארק ווי 95'גער ספּיריטוס; דערביי האָט מיך דער גוטער
יאָהר נאָך געריסען צו כאַפּען איבערזעצען דעם פסוק אויף אידיש!
וואָלט איך דאָס ניט געמאָן, דאָן וואָלט איך זיך אויף אַ וויילינקע
אַמעריקאַניזירט און וואָלט אַרויפגעוואַרפען דעם בלבלול אויף די
זעצערס, זאָגענדיג אז זיי האָבען אַרויפגעשטעלט צוויי איבעריגע
ב'ען, אויף דעם אופן מאַכענדיג פון „ל"י" — „לכבי". און גע-
גלויבט וואָלט מיר יעדער, וועלכער זעהט ווי זיי מאַכען פון גלית
הפּלשתי אַ גלות הפּלישתי און אַנדערע אזעלכע קונצען. איך
וואָלט זאָגנאר געקענט די זעצערס פאַרטיידיגען. איך וואָלט, למשל,
אזוי געזאָגט:

ל י (צו מיר, פאַר מיר) כאַטייט ענאַאיום, אייגענליכעכע,
וועהרענר ל ב ב י הייסט מיין האַרץ. איצט אָבער איז אַ צייט,
ווען די מאַשין זעצט אַרויס דעם זעצער פון דער זעצערריי און דער
אַרבייטער, וועלכער האָט דערוויילע נאָך ברויט, איז פול מיט האַרץ,
ווייל ער דאַגה'ט פאַר זיין ברודער, וועלכער האָט קיין אַרבייט ניט,
און פאַר זיינע ברידער, וועלכע ראַנגלען זיך מיט דעם מאַן, וואָס
האַט פון זייער פראַצע אַ מאַשין און באַנוצט די מאַשין צו האַ-
בען, אָהן פראַצע, נאָך מעהר מאַשינען. אין אַזאַ צייט ווערט ניט
וויילענדיג פון „ל"י" — „לכבי" און דאָס זעצט זיך כמעט פון זיך
אַליין אזוי אויס.

דער פּשט'ל וואָלט נאָטירליך געוועזען אַ געמאַטערטער, אָבער
דעם עולם איז ניט שווער צו פאַרדערהען אַ מוח מיט ווערטער:
פרעגט גלעדסטאַנען, פרעגט טשאַנס די פּעפּו, פרעגט אַלע פּרעדי-

---

גער אונטער דער זון און אונטער פיער אויגען. צום אונגליק
האָב איך די פאָסמושקע'ס ווערטער פארטייטשט און מען האָט מיר
געראַפּט.

אי, ווערט מיין זכרון שוואַך! איך אליין אויך און דער-
פאר מוז דער עולם וואַרטען נאָך אַ וואָך.
דאָן וועגען דעם וואָרט „דודי“ וועלכען איך האָב אויסגעלאָזען.
דאָס וואָרט איך אויף אַזאַן אופן ערקלערט: דודי איז דער
טייטש „מיין פעטער“ (ניט מיין פעטער איז אַ טייטש!) און אַ
זעצער, וועלכער איז צייטענווייז אַ פארזעצער, טראַכט ניט גערן
ארום אַ פעטער און לאָזט איהם אויס.

XXV

די גרויסע ערשיינונג.

איך זיץ און דרעמיל.

מיט אמאָל פיהל איך ווי א צערטליכע האַנד לאָזט זיך אראָב
אויף מיינע צונעמאכטע אויגען און ווישט זיי אויס.
און עס ווערט מיר ליכטיג אין אלע פיער ווינקעלעך, און די
ווענט פון מיינ צימער רוקען זיך אלץ מעהר און מעהר פאָנאָנדער,
און אַרום מיר ווערט פרייער און לופטיגער, און גערוימיגער, און
ליכטיגער.

„וואָס האָט דאָס צו באַטייטען?“ פרעג איך.

— „שטיל! קוק און שווייג, הער און רעד ניט ביז איך
וועל דיר הייסען“, ענטפערט מיר אַ שטימע, וועלכע איך פלעג
אָפט הערען אין די אַלטע וועלט.

„דו ביסט דער פרייהייטסגיט!“ רופ איך אויס.

— „שטיל, זאָג איך דיר!“

און איך שווייג.

מיט אמאָל דערהערט זיך אַרום מיר א גערויש ווי פון אַ כוואַל
ליע וואָס קומט אויף דעם ברעג ים, העפטיג האַלזענדיג די זאָמד.
איך זעה אַ גרויסע, מעכטיגע יונגפרוי, עדעל אויפ'ן פנים, שטאַלץ
אין איהר בליק און אזוי פול מיט אינגערע קראַפט, ווי די געמין
מינערוואַ. איהרע פיס זיינען אין איינפאַכע סאַנדאַלען, אָבער
ביידע זיינען זיי צוגעטשעפעט איינער צום אנדערען מיט אַ גילדער־
נע קייט. און איך זעה אין איהר רעכטע האַנד אַ בעכער, אַרום

און ארום געזעצט מיט דיאמאנטען, און אין איהר לינקער א גרוי-
סען לעהמענעם קרוג.

„וואונדערבארע פרוי! ווער איז זי?“ — פרעג איך ביי זיך
אליין, אָבער איך האָב מורא צו רעדען. און איך שווייג.

און איך זעה ווי זי עפענט איהרע הערליכע אויגען צום ליכט
צו און וויל זיך בעוועגען. עס גיט זיך א טרייסעל די גילדערנע
קייט און זי בלייבט שמעהן אויף אן אָרט.

אָבער ווי זי באוועגט איהרע פיס, זעה איך פון דער ערד אַרויס-
שפראַצען מעכטיגע פלאַנצען, וועלכע פאַרוואַנדלען זיך גלייך אין
צוויי גרויסע הערליכע בוימער. און איך זעה דעם ערשטען און
דערקען דעם ע-ז-ה-ח-י-ם און איך באַטראַכט דעם צווייטען
און דערקען דעם ע-ז-ה-ד-ע-ת.

„לעבען און וויסענשאַפט!“ וויל איך אויסשרייען אָבער איך
האַלט זיך צוריק און איך שווייג.

פֿלוצלונג זעה איך ווי עס קומט אַ שטאַרקער ווינד און דער-
לאַנגט אַ בלאָז מיט אַן אונגעהייערע מאַכט די צוויי בוימער און
זייער פרוכט נעהמט זיך שימען איבער מיילען און מיילען צום
מזרח און מערב, צום צפון און דרום. און אַ רייע גיפטיגע שלאַנג
גען קומען אַרויס פון אַרום די פיס פון די יונג-פרוי אזוי ווי אָב-
געריסען פון די גילדערנע קייט און זיי פאַרשפרייטען זיך איבער
די פרוכט און קלייבען זיי צונויף אין איין אָרט.

און אַרום דעם אָרט זעה איך אַ הייפּעל העסליכע, דיקע פּער-
זאָנען, און געגענאיבער זיי אַ שרעקליך גרויסע הונגעריגע מאַסע.

„וואָס איז דאָס? פאַר זיי? פאַר זיי גאָר די פרוכט?“
וויל איך אויסשרייען, אָבער איך שווייג.

און צווישען דעם גליקליכען הייפּעלע און דעם אונגליקליכען
הויפּען ווערט אַלץ גרעסער און ווייטער דער צווישענשייד.

און איך זעה ווי זי הויבט אויף איהרע הענד, און דער בע-
כער מיט דעם קרוג בויגען זיך ביידע איין און עס גיסט זיך נעק-
טאר וויין פון דעם בעכער און עס טריפט גיפט פון דעם גרויסען

לעהמענעם קרוג. און דער וויין געהט צום הייפעלע און די גיפט —
צום הויפען.

„הייליגע געטין, אָדער ווער דו ביסט, וואָס...?“ וויל איך
אויסרופען, אָבער דער גייסט ווינקט מיר צו זיין רוהיג. און איך
שווייג.

און פֿלוצלונג הער איך אַ יובעל־שאַל פֿון דעם הייפעלע און
דיעזען געזאַנג :

צו לעבען, צו וויסען,
דאָס לעבען געניעסען
מיט הימלישע פֿרוכט און געטראַנס ;
צי טויבען, צי שלאַנגען —
אַבי אונז דערלאַנגען !
מיר נעהמען און געבען אַ דאַנס.
מיר ווילען פֿאַרגעסען
כל־זמן ווי מיר עסען,
כל־זמן ווי מיר טרינקען דעם וויין,
צו אַנדערע לעבען ;
מיר האָבען צו שטרעבען
פֿאַר זיך נור, אום גליקליך צו זיין.

*
מיר די געקליעבענע,
זיי די פֿאַרבליעבענע —
מיר קענען מיט זיי זיך ניט פֿאַרען,
אויסער זיך רייבענדיג,
אייביג פֿאַרבלייבענדיג
די מיהלשטיינער איבער די קאַרן.

„פֿרעכע, ניעדערטרעכטיגע מענשען!“ — אַזעלכע און אַנ־
דערע ווערטער ווילען אַרויס פֿון מיינע ליפֿען, אָבער איך שווייג.
און דאָן הער איך אַ שרעקליכען יאָמער פֿון דעם גרויסען
הויפען. מע זינגט ? מע קלאַנגט ? איך הער נאָר די עזע שטימע :

דריי שוידער־געשטאלטען,
דריי שרעקליכע בילדער
פון מאַנסטערס, וואָס שאלטען
און וואַלטען אלץ ווילדער,
פאַרוויסטען דאָס לעבען,
פאַרגיפטען דעם טויט —
פון מענער און ווייבער
אין צוואַנג ביי אַ באַנדע,
וואָס נעהמט פון זיי לייבער
צום דיענסט צו דער שאַנדע,
הייסט שפיגען און וועבען
פאַרהונגערטערהייט —
און די דריי געשטאלטען
פון פרויען, וואָס שוועבען
פאַר אונז, און זיי האַלטען
אין צוואַנג אונזער לעבען,
און מאַכען זיך שפעסער
פון אונזער געוויין, —
פון זיי דריי איז איינע
אַ ממזר פו'ם גלויבען,
די צווייטע — אַ קליינע
חברותא צום רויבען,
אין מאַכט אימער גרעסער,
אין צאָהל אימער קליין ;
די דריטע האַלט ביידען
זיי אויף מיט מיליאָנען
פון שווערטער אין שיידען,
פון שפיזען, קאַנאָנען,
באַרייט זיי צו געבען
פאַרבלוטיגטע ברויט.

און די דריי געשטאלטען,
די שרעקליכע בילדער, —
זיי שאלטען און וואלטען,
ערשיינען אלץ ווילדער,
פארוויסמען דאָס לעבען,
פארגיפטען דעם טויט.

און איך דערזעה ווי ביי די עדעלע יונג-פרוי גיסען זיך טרע-
רען פון די אויגען. איך בליק ארויף צום פרייהייטס'ס גייסט; ער
ווינקט צו מיר צו רעדען.
„ווי הייסט זי — פרעג איך — דיעזע יונג-פרוי, וועלכע
טראַגט קייטען פון גאַלד אויף די פיס, און גיט וויינענדיג נעק-
טאר און גיפט? —
„אמעריקא . . .“ ענטפערט דער גייסט.

און איצט קומט אַ נייע ערשיינונג.

XXVI

מורא'דיג צושלאַגען.

איך זיין נאָך אלץ און דרעמעל ווייטער.
מיט אמאָל זעה איך... מחשבות'ן, ווייסט איהר די נפקא-
מינה צווישען דרעמעלען און שלאָפען? וואָס קווענקעלט איהר?
רעדט מיט אַ גאַנצע מויל: ווייסט איהר אדער ניט? אן אונ-
גליק מיט אונז אידען! זינט מיר האָבען זיך פארבריהט אויפ'ן
נעשה ונשמע און האָבען דורך אַ האַסטיגען גראַדען ענטפער אויף
זיך אַרויפגעשלעפט דעם עול-תורה מיט די תרי"ג מצוות, ניט רע-
דענדיג פון די כפרות ע ר ב יום-כפור און דעם פלעקעל מו צ א י
יום כפור, און די טויווענדער מצוות און מצוה'לעך מיט אלע זייערע
פרטים, כללים און דקדוקים... ליעבע לעזעריגען, אַמעריקאנער
שול-פרעזידענטען און איהר אלע וואָס איהר קענט ניט קיין לשון-
קדש, ערגערט זיך ניט: די לעצטע עטליכע שורות זיינען... וואס
א שורה איז, וואָס דער ווארט באַטייט פארשטעהט איהר דאָך:
א שורה איז אַ ציילע, אַ רייע ווערטער אין אַ געשריפֿט, אויסער-
דעם אַ גאָס אויף אַ בית-עולם... וואס אַ בית-עולם איז ווייסט
איהר דאָך געוויס: אן אָרט וואו מען באַגראָבט רייכע לייט נאָכ'ן
טויט און אַרימע לייט פאר'ן אָנהויבען לעבען, וואס דערפאר רר-
פען דאָס אַנדערע אַ בית-חיים, וועלכעס איז ניט, ווי איהר וואָלט
קענען מיינען, אַ לעבעדיגע הייזעל, אַ סאלון למשל (צום ביישפּיעל,
נאַפּשיקלאַד, נאַפּרימער) וואו איהר וועט דעם קומענדיגען נאָך-
וועמבער מאַכען אַ שנאַפּס און פאַרקויפֿען אייער שטימע צו אַ
דעמאָקראַט: די דעמאָקראַטען וועלען צאָהלען בעסערע מקחים...

וואָס מקחים זיינען דארף מען אייך ניט אויסטייטשען און אפשר
 יא? גוט, נו, — מקחים זיינען פרייען, א שטייגער ווי אונזערע
 דרייצעהן טייכען בוימעל אויף יענער וועלט פאר'ן פאסטען
 אויף דער וועלט מאַנטאג, דאָנערשטאג און אלע אנדערע
 תעניתים... איהר ווייסט דאָך, וואס א תענית באטייט: ניט
 עסען ווען עס איז דאָ וואָס, וועלכעס איז דער העכסטער גראד
 פון ציוויליזאציע און וואָס קומט אַרויס פון באשאפען צופיעל לע-
 בענסמיטעל, און אים אלגעמיינען פון איבערפראָדוקציע... ניש-
 קשה פון אן אויסדרוק פאר א מינסקער — איבערפראָדוקציע, דאָס
 שמעקט מיט פאָליטישע עקאָנאָמיע, דערפאר וואָלט מען מיך
 אין מינסק אין מינע יונגע יאָהרען אריינגעלעגט אין חרם און איצט
 אויף דער עלטער אריינגעזעצט אין טורמע, סיידען איך וואָלט ער-
 קלערט אז איך בין אן ענגלישער ליבעראלער און פארטייטשט די
 ווערטער פאָליטישע עקאָנאָמיע — עקאָנאָמישע פאָליטיק, דאָס
 הייסט אז דער שטאַט האָט זיך ניט וואָס צו קימערען וועגען דעם
 יחיד, אז דער שטאַט דארף פיהרען זיין פאָליטיק עקאָנאָמיש
 און לאָזען דעם יחיד (איהר ווייסט דאָך וואָס א יחיד איז: איהר
 זייט דאָך אלע יחידים סגולה — אויף אַהלוואַרד'ס צופלאַצעניש)
 אלזאָ, לאָזען דעם יחיד לעבען מיט וואָס וועניגער, איבערהויפט
 ווען ער איז אן ארבייטער ניט א לאָרד'ס א זוהן און דארף ניט
 קיין שטעלע אין דער רעגירונג מיט 5000 פונט א יאָהר, ווייל ער
 קען זיך באַנוגענען מיט א פערטעל-דאָלאַרדיגען פינאַקעל, וואו יע-
 נער מוז קענען פארשפיעלען עמליכע הונדערט, עמליכע טויזענד
 דאָלאַר א נאַכט אין קאַבאַראַט און אין אנדער טייערע קאַרטענ-
 שפיעלען...

איצט ווי פלאַנטערט מען זיך אַרויס? גרויסער אלשיך
 הקדוש דו, וואס דו האָסט פאַנאַנדערגעפלאַנטערט טויזענדער היי-
 ליגע פאַרפלאַנטערטע קנוילען, העלף מיר אין מיין נויט!
 האָב, דאַכט זיך, געוועלט זאָגען, אז צייט מיר אידען האָבען
 זיך האַסטיג אויסגערעדט נעשה ונשמע קען מען פון אונז א קלאָ-
 רען ענטפער ניט אַרויסקריגען. וואָס דערפאר קווענקעלט איהר

איצט און מיאמקעט ווען מען פרעגט אייך צי איהר ווייסט די נפקא מינה צווישען דרעמלען און שלאפען אָדער ניט. אָט אזוי זיינען מיר שוין: מיר קענען בשום אופן ניט קלאָר און קאטע-גאָריש ענטפערען אויף א פראגע, וואס דאָס איז פילייכט דער גרונד דערפון ווארום אין אונזער אמונה איז ניטאָ קיין קאטע-כּיזם ווי ביי די גוים. שטעלט זיך פאָר איהר געהמט אברהם אבינו'ס אן אייניקעל, ווי א גוי להבדיל, אויף א רעליגיעזען דאָפּ-דאָס! איהר פרעגט איהם למשל: „ווער האָט באשאפען די וועלט?“ ער ווייס גאנץ גוט ווער: ער האָט דאָך געלערענט קאָסמאָגאָניע אין בראשית צו פיער פינף יאָהר, אָבער ער ענט-פערט: „באשאפען די וועלט? אדרבה, ווער?“ איהר עקזא-מינירט איהם ווייטער:

„ווי הייסט דעם רבנו של עולם'ס זוהן?“

— „וואָס מאַכט דאָס אייך אויס?“

„דאָך אזוי?“

— „געה איך דען אויף אלע ברית'ען?“

„האָסט קיינמאָל ניט געהערט?“

— „פון וואַנען זאָל איך הערען?“

„הייסט עס, דו ווייסט ניט?“

— „אפשר יא' אפשר ניט...“

„וועסטו זאָגען אָדער ניט?“

— „זאָגען? איך בין דען א מגיד?“

„יא, אָדער ניין?“

— „כ'לעבען ר' קרוב, געהט דאָס אייך אזוי אום לעבען?“

„איך וויל וויסען...“

— „מאלע וואָס איהר ווילט.“

„וואָס איז די דריי-אייניגקייט?“

— „פרעגט מיך א גרינגערע זאך.“

„ווייסטו וואָס דריי אין איינס באַטייט?“

— „איך ווייס? אפשר ווייס איך...“

„זאָג-זשע.“

— „דארפט איהר דאָס נ ל י י ד וויסען?“

„זאָג, זאָג!“

— „נ, אַ פּיאיִם.“

„ווי הייסט אַ פּיאיִם?“

— „דריי גראָשען אין איין מטבעה.“

„אַבער איך רעד ניט אַרום געלד...“

— „פאַרוואָס ניט?“

„איך רעד אַרום רוחניות, אַרום גאָט.“

— „אַה, איהר זייט גאָר אַ סלוצקער? קענט איהר אפשר

מיין מוהמע יאָכנע וואָס פאַרקויפט דאָרטען ביים בית מדרש

פירושקעס מיט מאָהנעלעך און פּאַהנעס אלע פורים?...“

אַט האָט איהר דאָס! אַ קאַטעכיזם ביי אידען? שעחן

וואָלט מען אויסגעפיהרט. אָבער דאָס איז אלץ ניט אַהין, ניט

אַהער. וואָס איך בין אויסען געוועזען, איז איך צו ערקלערען.

אַז צווישען שלאָפּען און דרעמלען איז דאָ אַ גרויסער אונטער-

שיעד.

זעהט איהר, קינדער, ווען אַ מענש שלאָפּט... ווען אַ מענש

שלאָפּט פעסט... ווען אַ מענש שלאָפּט און כראָפעט... ווען אַ

מענש שלאָפּט און כראָפעט און וועקט אויף מיט זיין כראָפענען

אַלע אַנדערע שלאָפּערס... ליעבע לעזער, איהר ווערט, זעה איך,

אונגעדולדיג, איהר ווילט וויסען וואָס איך וועל דאָ אויספיהרען.

איך אַליין וואָלט דאָס אויך גערן וויסען. מיר איז זעהר צוטראָגען

דער מוח היינט... איך האָב פאַר די אויגען דעם גרויסען מאַן,

וואָס איז געשטארבען מיט 31 יאָהר צוריק, אין גאַנצען 39 יאָהר

אַלט; דעם מאַן, וועלכער האָט אויפגעהויבען זיין מעכטיגע שטי-

מע און האָט אויפגעוועקט די איינגעשלאָפענע און איינגעדעמעלטע,

און האָט געלייגט דעם פונדאַמענט פאַר'ן טעמפל פון גלייכהייט.

ער שטעהט מיר לעבעדיג פאַר די אויגען, — שטעהט דיעזער וואונ-

דערבארער מאַן. מיר דאַכט זיך, אַז איך הער זיין קול, דעם זיל-

בערטרומיט, וואס שפיעלט ארויס, און הילכט, און ענטציקט, און

ערפרישט מיט לעבעדיגע ווערטער... מיר דאַכט זיך, איך הער,

ווי ער וועקט אויף ליעבע אין די הערצער און געדאנקען אין
די מוחות און ווי די פרייהייט שמעהט אויף תחית המתים... ער
לאזט מיך ניט שרייבען היינט... איך קען קיינמאל ניט שרייבען
דעם 31טען אויגוסט... איך לעב דעם טאָג אין דעם קומענדיגען
יאָהרהונדערט, אין גליקליכערע צייטען, צווישען בעסערע מענשען,
אויף אַ פארנינפטיגערען אופן...
קענט א י ה ר שרייבען דעם טאָג ווען איהר האָט יאָהר-
צייט נאָך אייער לאַסאַל? איך ניט.

XXVII

דער אייניקעל זאל לעבען!

הייסט עס איהר ווילט פאָרט וויסען דעם אונטערשיעד צוויי־
שען שלאָפּען און דרעמלען. איך רעכען אז איהר אלס קלוגע, פאר-
ניכטטיגע לעזער און לעזעריגע... צו וואָס חנפ'ע איך אייך?
אך, ליעבע קינדער, איך מוז. איך מוז אלעמען היינט מאַכען קאָמ-
פלימענטען, ווייל איך בין אן אלטער, שוואַכער מאַן און איך מוז
זעהן אז איהר, לעזער און לעזעריגע, זאָלט מיר ניט פארלאָזען
אין א צייט ווען איך האָב געגען זיך די גאַנצע „אינטעלעקטועלע
מאַכט" פון אונזערע אידישע פּסיכאָלאָגען. עס איז געפעהרליך
גענוג צו האָבען געגען זיך א פּסיכאָלאָג פון די אומות־העולם —
א מענשען וועלכער ווייס בעסער וואס עס טוט זיך אין אייער האר-
צען ווי איהר ווייסט וואָס עס טוט זיך ביי איהם אין טינטער,
אַבער צו האָבען געגען זיך א אידישען פּסיכאָלאָג איז נאָך פיעל
געפעהרליכער. אזוינער לייענט ניט נור אייער האַרץ, ער לייענט
זאָגאר צווישען די שורות אינעוועניג און פארשטעהט ביי מיר פון
אייז ווארט צעהן, ווען איך בין צופריעדען צו פארשטען ביי איהם
פון צעהן ווערטער איינעם. די פּסיכאָלאָגישע איינזיכט — רע-
דענדיג וועגען אזא הויכען ענין רעדט זיך ניט ווילענדיג מיט הוי-
כע ווערטער, אלזאָ די פּסיכאָלאָגישע איינזיכט — געהט ביי מאַג-
כע פון זיי אזוי ווייט, אז ווען איהר זאָגט: „היינט איז יעדער
איינציגער וואס קען קאָם אונטערשרייבען זיין נאָמען אויף אַ
תנאים א גאַנצער פּסיכאָלאָג", כאפט זיך ארויס א שרייבער וואס
זיין אונטערשריפט איז באקאנט און זאגאר געאכטעט און גיט

אייד, ווי משה פרעה'ן א התרָאָה אויף מכות. ווארום טוט ער דאָס? דערפאר ווייל ער איז אזא בוחן-לבבות, אז ער ליענט ניט נור דאָס, וואס איהר האָט אויפ'ן פאפיר, נור אויך דאָס, וואס איהר האָט אין דעם פאררוקטעסטען ווינקעלע פון אייער האַרצען און דאָרטען זעהט ער, אז איהר שטראַפט די טאַכטער און איהר מיינט די שנור, אז איהר רעדט וועגען די וואָס זיינען ניט פעהיג אויסצולעגען נח אָהן זיעבען גרייזען און ווילען זיין גידע-מאָפּא-סאָן'ס און איהר מיינט יעדען, וועלכער איז מיט אַ קאָפּ נידעריגער ווי שעקספיער.

„און וואָס איז דאָס?“ הער איך דעם גרויסען געדאנקען-לע-זער, דעם גרויסען הערצער-קענער זאָגענדיג: „איז דאָס ניט וויער-דער א באַלידיגונג? ס'טייטש! מיט אַ קאָפּ נידעריגער ווי שעקספיער! הייסט דאָס ניט אז מיר פעהלט צו שעקספיער'ן אַ קאָפּ? הייסט דאָס ניט אז איך בין כלומר'שט אַ שרייבער אָהן אַ קאָפּ?“

ניין, מיינ ליעבער פסיכאָלאָג, דערמיט איז נאָר געמיינט, אז וויליאם שעקספיר איז העכער פאר אייך און דאָס איז דאָכט זיך ניט קיין באַלידיגונג: דאָס וועט אויף זיך לאָזען זאָגען אפילו דער גרויסער מאַן, וועלכער האָט איינגעפלאַנצט די באַריהמטע שמעקעדיגע „בליהמעלע“ אין אונזער דראַמאטישען לוסטנאָרטען און צו איהם וועט איהר זיך נעוויס ניט פארגלייכען, פון פיעלע טעמים וועגען.

נור ווי די מעשה זאָל ניט זיין, אזוי פיעל, ליעבע לעזער און לעזערינען, איז זיכער, אז געגען אזעלכע מענער איז געפעהרליך צו ביליבען שטעהן איינער אליין, איבערהויפט פאר איינעם, וועל-כער איז אלט און שוואַך, אזוי אלט און אזוי שוואַך ווי די אמונה אין דעם ווילנער גאון'ס גולם. טאַמער פאַרלאָזט איהר מיך אויך, דאן בלייב איך אַ רב אָהן אַ שטערטעל און יעדער יונגאָטש פון ברייזער גאָס (וואו די אידישע קאפיטאליסטישע חילוץ-עצמות-ניקעס וואוינען) וועט געגען מיר עפענען אַ מויל, ארויסשטעקען אַ צונג און מיר צופען פאר'ן באָרד. דערפאר מוז איך זעהן צו זיין

גוט־פריינד מיט אלעמען און אזוי ווי איך ווייס אז איהר זייט בעלנים אויף א קאמפלימענט, רעד איך צו אייך — און דאָ קום איך צוריק צום אָנהויב — אזוי צו זאָגען :

איך רעכען אז איהר אלס קלוגע, פארנינפטיגע (איך וועל אייך אנאָנדערס מאַל ערקלערען דעם אונטערשיעד צווישען קלוגע און פארנינפטיגע) לעזער און לעזערינען (איך וועל אייך אנאָנדערס מאַל ערקלערען ווארום איך געברויך היינט דעם אויסדרוק לעזער און לעזערינען וואס דאָס איז ניט מיין שטייגער און דעם גרונד דערפון, ווארום איך טו דאָס ניט אימער, אלזאָ איהר, אלס קלוגע א. ז. וו.) פארשטעהט נאָנץ גוט דעם אונטערשיעד צוויי־שען שלאָפען און דרעמלען און איהר פרעגט מיך נאָר דארום, ווייל איהר ווילט האָבען א באשטעטיגונג פון אן אלטען מאַן. אָבער דאָס וואס איהר ווייסט, זייענדיג איינפאכע לעזער, מעגען ניט וויי־סען אנדערע, וועלכע זיינען ליידער שרייבער, ניט פאר אייך גע־דאכט, און אזוי ווי א שרייבער האָט געוועהנליך ניט אזוי פיעל צייט צום לעזען ווי א פראַסטער בשר ודם, מוז מען איהם אָפט ערקלערען דאָס, וואס איז פאר יענע קלאָר ווי ווילהעלם דעם צוויי־טענס טירוה און אנדערע זאכען וואס ווארפען זיך אין די אויגען. איהר מעגט דארום איבערהיפען די קומענדיגע עטליכע שורות און אָנהויבען צו לעזען ווייטער פון דעם נעקסטען אָבשטעל.

אן ארבייטער אַ געזונדער מענש (איך, שרייבער, שאַדט ניט צו ערקלערען, אז ניט יעדער ארבייטער איז אַ געזונדער מענש און ניט יעדער געזונדער מענש איז אן ארבייטער, אלזאָ) אן ארביי־טער אַ געזונדער מענש טוט אָב זיין ארבייט און אום זיך צו ער־הילען, לעגט ער זיך שלאָפען, רוחט זיך גוט אויס און קומט פריש און אויסגערוהטערהייט צוריק צו דער אַרבייט. ער דרעמעלט אַמאָל אויך, אָבער ניט ביי דער אַרבייט און דערפאַר אַרבייט ער ניט פאַר־שלאָפענערהייט, נאָר מיט אַ קאָפּ און גענוי וויסענדיג וואס ער טוט. ער קען אַמאָל שלאָפען צופיעל און צולאַנג און פאַרזאַמען א „דזשאַב“ פאַר זיך און א פאַרדיענסט פאַר די פאַמיליע, אָבער ווען ער איז וואַך, זיצט ער ניט און סנויזעט און דרעמעלט איין,

אלע ווילע כלומר'שט אויפהויבענדיג דעם צודרומשקעטען מוח
און ווידער אראבלאזענדיג דעם קאפ ווי א שכור'ער. דרעמלען,
אבער איז ניט א געזונדער צוועקמעיגער שלאף נאך דער אר-
בייט, נאך דער היפוך דערפון. דרעמלען, נאך אנאנד דרעמלען,
און איבערהויפט דרעמלען ביי דער ארבייט איז א באווייז פון
שוואכקייט. ווען מען דרעמעלט, דאן שלאפט מען ביי דער אר-
בייט, דאן ארבייט מען פארשלאפענערהייט און מען ווייס קיינמאל
ניט אויף וואס'ער וועלט מען איז — דער געווענהליכער לעזער
וואלט שוין פארשטעהן דעם מוסר'השכל פון דיעזער קורצער דרשה,
ווייל ער האט געלעזען דאס וואס איז פריהער געזאגט געווארען,
אבער דעם שרייבער מוז מען ערקלערען...

וואס איז דאס פאר א ליארעם? אָה, דער בריעפטערעגער.
דאָ אין אמעריקא ווערט זעלטען וואָס געטאָן אָהן א ליארם, סײַדען
אפשר א גנבה. וואס קען דאָס זיין פאר א בריעה? פון מיין איי-
ניקעל אין ניו יארק. וואס שרייבט ער? ווארט, איך וועל אויס-
ווישען מינע שפאקולען (שפאקולען דארף מען האלטען ריין, אַניט
שטערען זיי מעהר ווי זיי נוצען, וואס דאָס שאַדט ניט צו וויסען
פאר שרייבער, וועלכע זעהען אימער אפילו ניט דורך אייגענע,
נאָר אַפט דורך פרעמדע שפאקולען, אַלזאָ) איך וועל אויסווישען
מינע שפאקולען און מיר וועלען דעם בריעה לייענען צוזאמען;
הערט:

„טייערער זידעניו!

„איך מוז דיר שרייבען א שפאס. דאָ ניט לאַנג האָב איך
געהאט א געשפרעך וועגען דיר מיט איינעם וואס איז אמאָל גע-
וועזען פון דינע חסידים און וואָלט דיר איצט אויפגעסען אין
קאשע.

— ווער עס לייענט דעם אַלטענ'ס פּילאָזאָפּיע — האָט ער צו
מיר געזאָגט, — זעהט אז ער איז אויסגעוועפט.
— דאָס דוכט זיך אייך — האָב איך איהם געענטפערט —
ווייל איהר זעהט, אז ער האָט אַרויסגענומען דעם ק א ר ק פון
מויל.

דיין ליבענדער אייניקעל.

XXVIII

א יום-כפור'דיגע היץ קרענק.

דאָס איז אַן אַלטע, אַלטע געשיכטע, זי שטאַמט פון מינסקער
ליאַכניע. זי איז געוואַקסען ביי מיר אין האַרצען שעהנע עטליכע
צעהנדליג יאָהר... דאָרטען אין מיין אַלטען אויסגעקרענקטען האַר-
צען האָרעווען זיך אַ סך אַזעלכע מעשה'לעך און ווען זיי וואַקסען
אויס און פילען צו שטאַרק אָן מיין האַרץ — אַ מינסקער האַרץ
איז בטבע ניט זעהר ברייט — דאָן לאָז איך זיי אַרויס אויף דער
וועלט אין אירישע בגדים און זיי געהען אַרום און זוכען אַ מכנים
אורח. זיי געפינען ניט אימער פיעל גאַסטפריינדליכע מענשען,
אַבער וואו זיי געפינען איינעם, קרוישקען זיי זיך גלייך אריין צו
איהם אין האַרצען און וואוינען ביי איהם ביז ער קריגט אַ באַזוך
פון אַ גרויסע וואונד, אַ דיקע, גראָבע דאנה, אַן איבערגעוואַקסע-
נעם שמערץ, וועלכע שטופען זיי פון דאָרטען אַרויס. דאָן וואַג-
דערען זיי ווייטער, ווייטער אין דער וועלט אַרום. עס פאַסירט
צייטענווייז, אז אימיצער פון מיינע באַקאַנטע טרעפט זיי ערגיץ
וואו אין אַן איבערגעניצעוועטען בנד, אַ בנד, גענומען וואו עס איז
אויף פראַקאַט, אַ בנד, וועלכער קליידט זיי פונקט אזוי ווי אַ פּסח'ל-
דיגער זאַק אויף אַ שעהנע מיידעל, און ער זעהט אז זיי זיינען
צוקאַליעטשעט, פאַרשמוצט, אַ שמייגער ווי זיי וואַלטען זיך גע-
האָדעוועט אין אַ טרעט-מיהל און ניט אין אַ האַרץ...
אַבער לאָטיך קומען צו דער געשיכטעלע ווייל די צייט איז
קורץ און אַבלעגען טאָר מען איהר ניט.

* * *

איך האָט געמעגט אַלט זיין אַ יאָהר עטליכע און פּערציג... האָב דאָכט זיך דאמאָלס געוואוינט ביי זלאַטע חיים דעם בעל עגלה'ס, וואָס איהר מאַן איז געשטארבען אין דער צייט פון דער כאַלערע: אַ סך מענשען דאמאָלס אוועק פון דער וועלט... אלזאָ, איך האָב געמעגט זיין אַ יאָהר עטליכע און פּערציג אַלט, ווען מיר האָט עפעס דער ראשי־השנה'דיגער עסען צוזאמען מיט דעם צום־גדליה'דיגען פּאסטען ניט שטאַרק פּאָליובעט און האָבענדיג זיך צוגעקיהלט אין די איבעריגע עשרת ימי תשובה, בין איך געוואָרען אַ חולה אויף יום־כפור מיט אַ קאפיטאליסטישע היצערענט, דאָס הייסט מיט אַזאַ מין פיבער, וועלכער באַטייט ניט קרענק פון היץ צי עפעס אַן אידעאל, נאָר היץ פון קרענק גלאַט אין דער וועלט אַריין. איך בין געוועזען אַ שכן אין שטוב, האָב באוואוינט אַ קאמער לעבען אנאָנדער קאמער וואו עס האָט פאַר חנוכה זיך געשטאַפט אַ גאַנז, פאַר פסח זיך געהאָדעוועט אַ אינדעק וועהרענדיג אַ גאַנץ יאָהר האָבען דאָרטען שטאַלץ אַרומגעשפּאַצירט הענער, קרעהענדיג, זיך פּאַרשקענדיג און זיך האַלטענדיג גרויס פאַר די הינער, אַ שטייגער ווי גימנאַזיסטען אויף אַ מינסקער בעלי־בתישע חתונה. קאַנאַפּליעס, האָבער און גערשטען זיינען אייביג געוועזען פאַר מיינע אויגען און אַ גענענער ריח־ניחוח פאַר מיינ נאָז, וועלכער האָט דאמאָלס נאָך ניט געהאַט אַ ויף זיך דעם יאָך פון שפּאַקולען און אַ יי זיך דעם טעם פון יענטע די מלמד־כע'ס טאַבאַק.

אין אַ שלאָפּבאַנק אויף אַ פּערינע, וועלכע האָט אויף זיך אויסגעהאַלטען דריי דורות (איך האָב איהר געהאַט אַ ירושה פון מיינ באַבען און זי... נאָר איך מוז זיך היינט האַלטען אין צווייט... גייסט פון אלכסנדר דעם דריטען, העלף מיר אין מיינ נויט! אלזאָ אויף אַ פּערינע, וועלכע האָט אויף זיך אויסגעהאַלטען דריי דורות)... איך האָב געקענט אַזאַ סאָרט הויז־דיענער: ער איז געוויס שוין היינט טויט... ער איז שוין דאמאָלס געוועזען אין די זיעבעציגער אַריין... אַן אַרבייטער וואָלט קיין דריי דורות ניט אויסגעהאַלטען:

ער ווערט זעלטען ווען אזוי אלט... אלזאָ אויף אַ פּערינע, וועלכע האָט אויסגעהאַלטען אויף זיך. דריי דורות בין איך יענעם יום כּפּוּר געלעגען אין הייז־קרענק. האָט איהר ווען עס איז געליטען פּוּן אַזאַ חלאת? ... דער רעדען־פּוּן־הייז איז פּאַסקוּדנע, איבער־הויפּט דאָ אין אַמעריקאַ: מען האַלט דאָס דאָ אויף אַ מדרגה מיט רעדען מיט הייז, און רעדען מיט הייז רופּט מען דאָ געפּיהל, סענ־טימענטאַליטעט און דאָס איז דאָ זעהר פּאַראַכטעט: דאָ ווערט מען רויט ביז איבער די אויערען ווען אימיצער רופּט אימיצען „געפּיהלס־מענש“, דאָס האָט דאָ די באַדייטונג פּוּן נאַריש, פּוּן אונבאַזאָנען, פּוּן אונפּאַליטיש, פּוּן ניט־געזעצט, פּוּן וועניג בר־דעת. דאָ רעכענט מען אַז געפּיהל און שכל זיינען ווי פּיער מיט וואַסער, אָדער ווי דיפּלאָמאטיע מיט אמת. דאָ רופּט מען דעם אויסרעדען פּוּן האַרצען אַ מין הייז־קרענק און ווען מען זעהט, אַז ווער עס איז רעדט, ניט פּאַר קיין אידען געדאַכט, מיט געפּיהל קוקט מען זיך אַרום נאָך אַ דאָקט טאָר.... אַלכסנדר'קע, ניט דו האָסט אַליין געטויגט, ניט דיין גייסט טויג! אָה, ווען עס וואַלט ווער עס איז געהאַלטען מיין פּעדער אין צוויק היינט!

נאָך אַמאָל.

אין אַ שלאָף־באַנק אויף אַ פּערינע, וועלכע האָט אויף זיך אויס־געהאַלטען דריי דורות, בין איך יענעם יום־כּפּוּר געלעגען אין הייז־קרענק. ניט ווייט פּוּן מיר איז געשטאַנען אַ מוראַ־דיג־הויכע וואַקס־סענע ליכט און האָט מיט שטלאָץ געברענגט, ווערענדיג, נאַטירליך, אַליץ מעהר אָפּגעצעהרט, ווי יענער הויכער, שטאַלצער ברענער, וואָס באַליכט אַליץ וואָס עס געפינט זיך אַרום איהם... איבערהויפּט אין רוסלאַנד, וואו אַליץ וואָס ברענגט וואַרימקייט און ליכט ווערט אזוי גיך פּאַרברענגט, שוין גאָר ניט רעדענדיג פּוּן דעם צענזורנעם שניי־צער, וועלכער דאַרף כלומר'שט פּאַרריכטען דעם פּלאַס און שמעלצט אויס דאָס גאַנצע ליכט... איהר ווייסט ווי לאַנג אַ שרייבער לעבט דאָרטען, סיי־דען ער איז אַ קאַטקאָוו, וועלכען מען לאָזט אַ לאַנגע צייט זיך שמיילקענען, ווייל ער בלענט גור די אויגען און באַליכט ניט די

פינסטערניש... בקיצור, לעבען מיר האָט געברענט אַ הויכע וואַקסע-
נע ליכט.

עס קען זיין, אז איהר וואונדערט זיך ווי אזוי איך האָב אין
מיין פיבער דאָס אלעס באַמערקט, נו, איך אליין וואונדער מיך דאָ-
ריבער אויך, אָבער... ווי דרעהט מען זיך דאָ אַרויס? האַלט! איך
מוז איך עטוואָס דערצעהלען. זיך פאַרקוקענדיג אויף די הונדער-
טער מאַכערס פון נייע מחזורים, האָט מיין אייניקעל מיר צוגעשיקט
דעם פּאָלגענדען נייעם כל נדרי אויף דעם קומענדען יום־כּפור :

כ 5

נדרי, ושטרי, ואקציוני, ואפּוטיקאי, ואסיגנאַציאי, וכתבי —
דאָנרנא, ודנפּקנא, ודאסרנאַ על נפשּתנא מיום כּפורים זה עד
יום הכּפורים לכתר הרבּולוציה הבאה עלינו לטובה — כּלהון
איהרטנא בהן כּלהון יהון שרון, שביקין, שביתין, בטלין,
ומכּוּטלין, לא שרירין ולא קימין : שטרוּתינו לא שטרי,
ואסרנא לא אסרי ושבוּעותינו לא שבוּעות. (ג' פעמים).
ונסלח לכל עדת האדם, ולפועל העובד בתוכם כי לכל העם
בשגגה. (ג' פעמים).

וועלכעס ער פאַרטייטשט אזוי, אז אלע די שטאַטס שולדען און
אָבליגאַציעס און וועקסלען (באַנק־נאַמען) און אַקציען, וועלכע דאָס
פּאָלק וועט אַרויפּנעהמען אויף זיך פון דעם יום־כּפור ביז די סאַציאַל-
לע רעוואָלוציע זאָלען ערקלערט ווערען פאַר נול און ניכטיג. לומדים
וועלען דאָס בעסער פאַרשטעהן. איך האָב היינט וועניג צייט צו איי-
בערזעצען תּפּילות וואָרט פאַר וואָרט. אָבער ווי געפעלט ער אייך?
דער בחור איז אויך אין אַ מין היי־קרענק. ער רעדט שוין פון
סאַציאַלע רעוואָלוציעס און דאָ הויכט מען זיך נאָר ערשט אָן צו
ריהרען.

XXIX

אין די גרויסע נשמה.

אלזא, איך בין געלעגען דאן אין היץ-קרענק. די גרויסע וואקס-סענע ליכט האָט זיך געברענט רוהיג, געלאָסען און שטאַלץ, אַ שטיי-גער אַזוי ווי זי וואָלט געוואָלט זאָגען; „איך קען ניט אייביג וואַרימען און לייכטען אַזוי ווי די מעכטיגע זון אין הימעל, זיך ניט אָפּניצענדיג, אָבער ווען אויך מיין עקזיסטענץ איז קורץ ווייס איך דאָך, אַז איך ברענג אין דיווען דונקעלען צימער אַריין אי ליכטיגקייט אי וואַרימ-קייט“. שפעטער מיט יאָהרען האָב איך אָפט געטראַכט אַרום יענע יום-כּפור'דיגע וואַקס-ליכט, זעהענדיג ווי עס איז ביסלעכווייז אויס-געגאַנגען פאַר מיינע אויגען דער שטאַלצער, שוואַכער, יונגער מאַן, וועלכער האָט באַלויכטען און אָנגעוואַרעמט יעדען ווינקעלע אין מיין דונקעלען, אָפּגעקיהלטען האַרצען. איהר האָט גאלאָפּ'ען ניט געזעהן און האָט איהם ניט געקענט; מאַנכע האָבען איהם געקענט און האָ-בען איהם קיין מאָל ניט געזעהן נור עטליכע פּערזאָנען האָבען איהם אי געזעהן אי געקענט. אין זייערע הערצער לעבט ער פּאָלקאַמען. אַה, יא! ווען איך האָב איהם געזעהן שמיַלענדיג און אויס-געהענדיג האָב איך אָפט געטראַכט וועגען יענע יום-כּפור'דיגע וואַקס-ליכט און דאָן האָב איך מיך עראינערט אַן דאָס, וואס האָט מיט מיר פּאַסירט אין מיין פיבער און דאָס וועל איך היינט דערצעהלען, אויב איך וועל נור קענען ווי עס איז אַרגאַניזירען מיינע געדאַנקען... קיי-נער ווייס ניט ווי שווער עס איז צו האַלטען געדאַנקען אַרגאַניזירט, אין אַרדנונג, זיך העלפענדיג און ערגענצענדיג איינער דעם אַנדערען;

ווי שווער עס איז זיי אָפּצוהאַלטען פון שטויסען זיך איינער געגען צווייטען, פון שמערען זיך געגענזייטיג, פון מאַכען אַ טומעל, וואו זיי וואָלטען געקענט, זייענדיג אָרגאַניזירט, אויסטראַכטען עטוואַס האַרמאָניש-פּאָלקאָמענעס... איי, איי, איי! דאָס שמעקט מיט טייטש, ערגער ווי קאַרטאָפּעל-סאַלאַד, בנאַמנות! איך זאָג, געדאַנקען איז שווער צו אָרגאַניזירען, כמעט אזוי שווער צו אָרגאַניזירען און האַלטען אָרגאַניזירט ווי אידישע אַרבייטער... ווער עס זעהט ווי די אַרבייטער פיהרען זיך צייטענווייז, וואָלט אפשר געגלויבט, אז עס איז פאַראַנען אַ סמיכות-הפרשה צווישען אַרבייטער און געדאַנקען, אָבער דאָס מאַכט ניט אויס: איז ניטאָ דאָ, איז דאָ אַנדערשוואו; איז ניטאָ היינט וועט זיין מאָרגען.

אָבער לאַמיר אייך דערצעהלען וואָס מיט מיר האָט אין יענעם אָווענד פּאַסירט.

מיר האָט זיך אָפּגעדוכט, אז איך בין באַפרייט פון מיין קער-פער, אז איך בין לויטער נשמה און אז איך שוועב אַרום אינ'ס צימער, זוכענדיג אַ וועג אין די ווייטע וועלט אַריין.

פּלוצלונג — אזוי האָט זיך מיר אָפּגעדוכט — זעה איך פאַר זיך אַ גרעסערע נשמה, וועלכע געהמט מיך אַריין אין זיך און פליחט מיט מיר אַוועק.

אין איין אויגענבליק זיינען מיר ביידע אין די גרויסע שול, וועלכע איז באַלויכטען מיט הונדערטער ליכט און אָנגעפאַקט מיט אידען אין ווייסע קיטלען. מאַנכע פון זיי וויינען, אַנדערע קלע-מען זיך און אַלע בורבלען אַ תּפּלה.

און די נשמה לאָזט מיך פריי און איך שוועב אַרום אין שול איבער די הונדערטער איינגעבויענע קעפּ און איך באַמערק, אז וואָס געהנטער צום טיר, גיסען זיך אַלץ מעהר ביטערע טרעהרען.

און די גרעסערע נשמה קומט צו פליהען צו מיר און זאָגט: „אַט דיזע שול איז ווי די גאַנצע וועלט: די פּולע בייכער מיט ליידיגע הערצער שטעהן אויבען-אָן, אין מזרח-וואַנד; די ליידיגע בייכער מיט די פּולע הערצער, — פּול מיט פּריסטשעס און מיט וואַונדען — שטעהען ביים טיר ווי בעטלער. זיי שטעהען, זיינען אָפּגעקאָ-

---

דערט, אויסגעמאָרעט, אונגעלערנט, און זיי וויינען. זיי האָבען זיך געלאָזען די טרעהרען, וועהרענר די שולען, די שפייז, די קליידער און די ווייכע בענק צום זיצען האָבען זיי אָפגעגעבען צו די מענשען פון מורח-וואַנד :

און זי האָט פאָרטגעזעצט און ווייטער גערעדט, זאָגענדיג : „אָן שטעהט דער רב. געה אריין צו איהם אין האַרצען און זעה וואָס דאָרטען טוט זיך. דאָן געה אריין צום מגיד וועלכער שטעהט לעבען איהם, דאָן צום גבאי, דאָן צום גביר פון שטאָדט, דאָן צו די איבעריגע אָנגעזעהענע בעלי-בתים און זאָג מיר וואָס דו זעהסט דארין.“

ווען איך האָב געהאט געטאָן ווי זי האָט מיר באַפוילען האָב איך איהר געהאט צו דערזעהלען שרעקליכע זאכען.

אין דעם רב'ס האַרצען האָב איך געזעהן אַ צונויפגעקארטשעטע אמונה, וועלכע איז געווען אַרומגערינגעלט מיט צווייפּעל, וואָס דער רב האָט געהאלטען פאַר אַ בייזע שלאַנג. און דער צווייפּעל האָט געזעהט די אמונה און דער רב האָט געוויינט זיך שרעקליך קלאַפּענ-דיג אין האַרצען איין על־חטא נאָך דעם אנדערן.

און עהנליכע זאכען האָב איך געזעהן אין אנדערע הערזער, מעהר נישט אין יעדען פון זיי איז די אמונה געשטיקט געוואָרען פון אַנאָדער זאך. ביים מגיד האָט איהר געוואָרען איין סאָרט גאווה, ביים גבאי, אַן אנדער סאָרט ; ביים גביר פון שטאָדט איז די אמונה געווען אַרומגערינגעלט מיט וועקסלען, היתר-עסקא'ס ; ביי יעדען אנדערן איז זי געווען צוגעדריקט פון אַלערליי חשבונות, קוויטונגען, אסיגנאציעס, לאַטעריע-צעטלעך און עהנליכע זאכען.

„דו זעהסט — האָט די גרעסערע נשמה צו מיר געזאָגט — זייערע ליפּען בורבלען תּפּלות אָבער אין זייערע הערזער האָט גאָט אַ קליינעם ערטעלע, אַ גאַנץ קלייניקען. זייערע טרעהרען זיינען צושמאַלצענע מטבעות, זייערע זיפּצען האָט אַן אָפּקלאַנג פון אַלער-ליי תּאוות און זייער דאוונען איז אַ געשריי נאָך געלד.“

און מיר ווייזענדיג די מענשען ביים טיר האָט זי צו מיר גע-זאָגט :

„אָט יענע, זעהסטו, דאוונען עהרליך און בעטען מחילה ביי גאָט פאַר זינד, וואָס זיי האָבען נישט באַגאַנגען, זיי דאַנקען איהם פאַר זאַכען, וועלכע ער האָט זיי נישט געגעבען און בעטען זיך אויס לאַנגע יאָהר צום קרענקען, צום ליידען, צום קוועלען זיך, צום לעבען אין פאַראַכטונג ביי אַלע די מענשען פון דער מזרח־וואַנד, וועלכע זיי באַדיענען און פאַרזאָרגען און האַלטען אויף.

„זיי וויינען. אָה, יא — זיי וויינען! זיי וויינען אָבער נישט אזוי שטאַרק אויף די זינד, וועלכע זיי האָבען באַגאַנגען ווי אויף די זינד וועלכע מען האָט באַגאַנגען געגען זיי און שרעקליך האָט מען געגען זיי געזינדיגט. נאַטירליך, קליין־נשמה'לע, דאָס פאַר־שטעהן זיי נישט אזוי גוט ווי זיי וואַלטען עס געמעגט פאַרשטעהן, אָבער...

— „און ווער ביזטו?״ האָב איך די גרויסע נשמה געפרעגט. „איך בין די מענשען־ליעבע,״ האָט זי געענטפערט און זי איז פאַרשוואַנדען געוואָרען.

ווען איך האָב מיך אויפגעכאַפט האָב איך געבעטען אַ טרונק, אָבער די וואַקסענע ליכט איז געווען די איינציגע אין שטוב. איהר פלאַם האָט זיך אַ בויג נעמאָן צו מיר, ווי איינער זאָגט: „מיין עובדא איז צו געבען פייער און ליכט און אליין דאַרין פאַרזעהרט ווערען. וואַסער וועסטו קריגען גענוג אָהן מיר, ווער נור געזונד.“ איך האָב געקראָגען גענוג פון יענעם טאָג אָן, פון מיילער אוי פון ביכער, עפּטערס — מיטנע.

XXX

בלויבט א קשיא.

ווער עם קען זיך פאָרשטעלען אז די רוסישע צענזור האָט, אָדער האָט ווען עם איז געהאַט א געוויסען, מוז זיין געבענשט מיט א גרעסערע איינבילדונגס־קראַפט ווי דאָנ־טע אליין. אזעלכער קען זיך פאָרשטעלען די אונמעגליכ־סטע זאַכען אין דער וועלט, פון יהושע'ס לאַנגען טאָג אין גבעון ביז א רוהיגע מינוט ביי דעם געקרוינטען סקאַקון פון דייטשלאַנד. איך וויל ניט פאַרקריכען אין ווייטע דרכים, אָבער איהר קענט זיך פאָרשטעלען, אז איך קען מיר פאָרשטעלען, אז אזא מאַן קען זיך פאָרשטעלען זאַכען וועלכע זיינען ניט געשטויגען און ניט געפלוּי־לען. למשל:

אזעלכער קען זיך פאָרשטעלען דעם שור הבר איינגעשפּאַנט אין אַן אקער, צוריהענדיג דאָס „פעלד דער וויסענשאַפט“, אין אַנ־דערע ווערטער, דעם אַרטאָד'אַקס אַלס נאַטור־פּילאָזאָפּ;

אזעלכער קען זיך פאָרשטעלען א אידישען מיסיאָנער וואָס גלויבט אין די הייליגע טראַיצע, אָדער א הייליגע טראַיצע וואָס גלויבט אין א אידישען מיסיאָנער;

אזעלכער קען זיך פאָרשטעלען א מיטעל־מאַסיגע אַמעריקאַני־שע אידישע קהלה, וועלכע קומט אויס מיט וועניגער ווי א דריטעל־טויז רבנים;

אזעלכער קען זיך פאָרשטעלען, אז דער פּיש אין וועלכען יונה

האָט געוואוינט אָהן רענט ווערט געפרעגעלט אויף די אויף פון דעם
נס פון חנוכה ביי דעם פייער פון אליהו הנביא'ס קארעטע;
אזעלכער קען זיך פאָרשטעלען אן אַמעריקאַנער וואָס וועט
אוועקוואַרפען אַ זילבערנעם דאָלאַר נור דערפאַר ווייל ער זעהט
אויף דער מטבעה די ווערטער: „אונזער בטחון איז אין גאָט“;
אזעלכער קען זיך פאָרשטעלען אַ אירישען משכיל וואָס קען
פראַנצויזיש, וועלכער וועט דאָס ניט אַרויסווייזען אין די ערשטע
פינף מינוט וואָס ער רעדט מיט אימיצען;
אזעלכער קען זיך פאָרשטעלען אַ אידען וואָס זינגט נאָך
הבדלה: „זרענו וכספנו ירבה כחול“ און ווייל ווירקליך האָבען אזוי
פיעל קינדער ווי פיעל ער באַדאַרף „קאַרבאָוואַנצעס“;
אזעלכער קען זיך פאָרשטעלען, אַז אידן וועל קיינמאָל ניט
אויפהערען צו רעדען וועגען מענשען וואָס האָבען איבערנאַטירליכע
פאָרשטעלונגס־קראַפֿט און וועל לאָזען ניט אויסגעפיהרט וואָס אידן
האָב געהאַט ברעה אויסצופיהרען ווען אידן האָב אָנגעהויבען צו
שרייבען. אזוי ווי דאָס וואָלט געווען מיינ טבע!
אידן וועל אידן ניט לאָזען לאַנג וואַרטען. וואָס אידן מיינן אין,
אַז ווען די רוסישע צענזור וואָלט געהאַט אַ געוויסען, דאַן וואָלט זי
געהאַט אַ וי פ'ן געוויסען ניט נור די צרות וואָס זי מאַכט אָן
אין רוסלאַנד, נאָר אויך די פיעלע עברות פון וועלכע זי טרוימט
נאָר ניט. אָט ליידיט מען דאָ צווישען די אידען אין אַמעריקא פון
די מכה: לייענען צווישען די ציילען, און דיעזע מכה האָבען אונז
זערע אידען מיטגעבראַכט פון נאַנאיקע־לאַנד, אַ מדינה וואו מען
שרייבט אויף אַזאַ מין אופן, אַז מענשען זאָלען לייענען ניט די
שוואַרצע פינטעלעך, זאָנדערן די ווייסע שורות צווישען איין רייהע
פינטעלעך און אַנאַנדערע. אָה, די אַרימע אונגליקליכע רוסישע
שרייבער! ווייסט איהר ווי עס פלאַצט די האַרץ ווען מען טראַכט
אַרום זיי? עס זיינען דאָ רוסישע ביכער, אין וועלכע יעדעס בלאַט
זעהט אויס ווי אַ בית־עולם, מיט שורות פון קברים אויף איהם
— יעדעס וואָרט אַ קבר, אַ קבר פאַר אַ אידען, וועלכע האָט ניט
קיינ בירגער־רעכט אין דער מדינה, און וועלכע ווערט ליעבער באַ-

גראָבען לעבעדיגגעהרייט, איידער אַרומצואוואַנדלען נע ונד אין אויסלאַנד. מענשען געהען צווישען די קברים און גריבלען זיך צווישען די מצבות און מאַטערן זיך צו פאַרשטעהן וואָס פאַר אַ געדאַנקען דאָרטען מען ליגען באַגראָבען. דאָרטען אין רוסלאַנד איז אזא אוננאַטירליכע זאך נאַטירליך, אָבער דאָ אין אַמעריקאַ, וואו מען קען רעדען פריי איז די אימפּאַרטימע געוואוינהייט צו לייענען צווישען די שורות אַ פּאַסקודנע זאך.

און דאָס איז נאָך ניט אַלעס. מיר אידען האָבען געהאַט אויף אונזער גוף די מלמד'ישע צופלינע אזוי גוט ווי די קאָזאַצקע נאַנאי־קע און מיר האָבען גע'ירש'עט מידות פון דעם מהר"ם שיף אזוי גוט ווי פון דער צענזור. און דאָ לייענט מען, דערפאַר, ניט נור צוויי־שען די שורות, מען לייענט אויך אַלערליי מיינונגען און פּשט'לעך אין די ווערטער. מען קומט צו אונזערע היגע שרייבעריי מיט די קרויטשקעלעך און דריידלעך און קנייטשלעך און שפיצלעך און קליי־ניקלעך פון די פּוילישע און ליטווישע ישיבות. מען נעהמט אַן אַר־טיקעל אין דער האַנד און מען לייענט איהם מיט דעם זעלביגען „אפּשר־אזוי" און דעם זעלביגען „טאָמער גראָד פאַרקעהרט", און דעם זעלביגען „זאָלט־עס־אַנדערש־זיין־אז־וואָס?" און דעם זעלביי־גען „אַל־מוז־איך־זאָגען" און דעם זעלבען „ויש־לישב־בדוחק" ווי מען האָט געלייענט אין וואַלאַזשין און אין אַנדערע תלמוד'ישע אוניווערזיטעט־שטעדט די בלעטער גמרא. דאָן נעהמט מען זיך צו לייענען פרייע ווערטער מיט דעם היימישען קרי וכתוב וועלכעס באַטייט, אַז ווען עס שטעהט געשריבען אזוי, דאַרף מען לייענען אַנדערש; אַז ווען עס שטעהט בניך, דיינע קינדער, דאַרף מען עס לייענען בוניך, דיינע אַרכיטעקטען.

אַה, די צענזור, אַה, די תלמודור! עס איז ניט צום אויס־האַלטען פון זיי.

אַט, למשל, האָב איך מיט פּופציג, זעכציג שורות צוריק גע־זאָגט:

„איך וועל אייך ניט לאָזען לאַנג וואַרטען". דאַכט זיך פּראָס־טע ווערטער אַהן פליטערלעך, אַהן אויבער־חכמות און קלאָר ווי אַ

קיטעל צו כל נדרי. דיזע ווערטער אָבער קומען אַריין צו אַ צענזור-
תלמוד'ישען לעזער אין די הענד און ער מאַכט דאָרויף אַזאַ פּירוש.
„איך וועל אייך ניט לָאָזען לָאָנג וואַרטען“ — וואָס מיינט ער
דערמיט? דאָס איז עפעס צו־פּראָסט. דאָ מוז שטעקען אַ טיפּער
מײַן. וואָס הייסט „איך“? וואָס גיט ער מיר דאָ אָנצוהערענס?
אודאי איך, דאָס פּאַרשטעהט זיך דאָך אַליין. „איך וועל“? געוויס
וועט ער. ווען ער רעדט, איז דאָס ער און ניט איך, דאָס הייסט,
„איך“ און ניט ער, דאָס הייסט זיין איך. „ניט לָאָזען“, וואָס באַ-
טייט דאָס? איז ער אַ דעספּאָט, וואָס לָאָזט ניט, אָדער מיינט ער,
אַז ער וועט זעהן אַז מיר זאָלען ניט לָאָנג וואַרטען. דער ניט לָאָזען
האָט דאָ אַ טיעפע באַדייטונג... איי, איי, איי! מען וואָלט געוויס
דעם „ניט לָאָזען“ זיינעם געמוזט אויסלעגען: אַ טיראַנישען פּיהר.
אָבער ווי זאָל איך פּאַרשטעהען די ווערטער „ניט לָאָנג וואַרטען“?
דאָס געהט דאָך געוויס אויף די סאָציאַלע רעוואָלוציע. און אויב
ער איז אַ רעוואָלוציאַנער, דאָס הייסט אַן אַנאַרכיסט, דאָס הייסט
אַ מאַן וואָס וויל האַבען פּרייהייט, וויל יעדער וואָס רעדט אויס
דאָס וואָרט פּרייהייט איז דאָך אַן אַנאַרכיסט, טו ווי שיקט זיך
דאָס אַז ער זאָל ניט לָאָזען? איי, וואָס מען וועט זאָגען, אַז איינער
קען וועלען פּרייהייט אין דער צוקונפט און מעג דערווילע ניט
לָאָזען? טו וואָס־זשע שרייבט ער ביידע זאַכען אין איין צוג?
אַלץ מוז איך זאָגען אַז וואָס? אַז די פּראַזע מוז פּאַרשטאַנען ווע-
רען פּשוטה כּמשמע, טו ווי לעגט זיך דאָס אויפ'ן שכל? ניין דאָס
קען ניט זיין! בלייבט אַ קשיא.

XXXI

ארויף-בארג.

היינט וועט דאָס געהן. איך האָב איינגענומען איינס פון די בעסטע פאַרדומונגס-מיטלען וואָס איהר קענט געפינען אין די רע-ליגיעזע פאַרמאַקאַפּעאַ (א שעהנעם וואָרט, ניין? זעהט אויס זעהר געבילדעט און קלינגט אזוי ניט-אידיש, אז עס איז פשוט א מחיה! אַלזאָ, איך האָב איינגענומען) דריי און א האַלב דראַכ-מען רעפּאַרמירט-רבני'שע-דרשה אין אַן עס-לעפעל צייטונגס-וואַ-סער און איך פיהל מיך אזוי פיין אָפגעטעמפט, אז איך קען מיך גלייך נעהמען אייך צו דערצעהלען א זעהר אינטערעסאַנטע מעשה. איך בין זיכער אז מיינע געדאַנקען וועלען מיר ניט שטערען און מיר וועלען אַלע זיין אזוי צופריעדען ווי א יונגע מיידעל אויף א באַל נאָך דעם ערשטען קאָדריל. איצט הערט:

* * *

א הויכער באַרג. דער וועג ארויף איז ניט קיין גראַדער און דער גאַנג איז שווער ווי דאָס קלעטערען אויף א לייטער, אין וועל-כען עס פעהלען שטאַפלען און וועלכער שטעהט ניט פעסט, און האָט אויך ניט קיין זיכערען אָנהאַלט. און דאָ גיסט א קאַלטער הערכסט-רעגען. דער גאַנג ווערט אַלץ גליטשיגער און דער טריט אַלץ ווע-ניגער זיכער און דאָס בייזע געוויטער נעהמט דורך אַלע גליעדער. אויף דיעזען באַרג קלעטערט, לאַכענדיג און זינגענדיג, א יונג קינד. איהם קימערן ניט די שוועריגקייטען און שרעקען ניט די

געפאָהרען, איהם אַרט ניט וואָס ער האָט אין דער טאָרבעטשקע
אויפ'ן רוקען וועניג כאַרטש.

ער קלעטערט שוין לאַנג — צייט, נעמליך, ער איז, געבאָרען
געוואָרען, ווייל ער איז געקומען אויף דער וועלט כמעט אַ דערוואַק-
סענער — און טראָגט אויף זיך אַ ווייסען אויבער-דעקעלע, וועלכען
ער האָט אָנגעטאָן אויף זיך ווען ער איז געוואָרען עטוואָס ריקער
און ברייטער אין די שולטערן און נאָך דעם ווי ער האָט אויסגע-
טאָן די געבליך-רויטליכע קאָפּאַטקעלע אין וועלכער ער האָט אָנ-
געהויבען זיין רייזע ארויף באַרג.

ער איז לוסטיג. ניט דער קוואַקענען פון די פרעש אונטען אין
זומפ, ניט דער מיטליידענדער אויסדרוק פון זיין פאַמיליע, וועלכע
האָט מורא אז ער וועט פאַלען אויפ'ן וועג און גע'הרג'ט ווערען,
מחמת ער איז יונג און שלאָף, ניט דער שטורם אַרום איהם שרעקט
איהם. ער געהט און קלעטערט און זינגט. און ער זינגט
אויף פראַסטי אידיש. וואונדערבאר, ער האָט דאַכט זיך אויף
זיך דעם צלם-אלהים ניט. הערט וואָס ער זאָגט :

איך לאַך פון יעדען וועטער,
איך קלעטער מיר און קלעטער,
אַלץ העכער אויפ'ן באַרג :
די זונען-שטראַהלען זיינען
צו פויל, מיך צו באַשיינען,
און לייכטען אזוי קאַרג.

איך שטייג אָבער און קלעטער,
און פריהער אָדער שפעטער
דערגעה איך ביז'ן שפיץ ;
איך לאַך פון אַלע ווינטען,
און געה און לאָז פון הינטען
די גריבער און דעם גלייץ.

סאַראַקעס לאָז איך קרעהען
דעם שטורעם לאָז איך וועהען,
ווי יונג איך בין און שוואַך ;
און ביסלעכווייז פאַרשטומען
די חיות, וועלכע ברומען,
און איך — איך זינג און לאַך.

מיין פרעהליכער געלעכטער, —
ער איז ביינאכט מיין וועכטער,
מיין קאָמפּאַניאָן בייטאָג ;
מיין לאַסט איז ניט קיין שווערע :
מיין עהרליכקייט, מיין עהרע —
איז אַלץ וואָס איך פאַרמאָג.

און אזוי קלעמערט ער און זינגט. וואוהין שטרעכט ער ? ווער
איז ער ? ווער איז זיין טאַטע ? ווער איז זיין מאַמע ? פון וואָס
פאַר אַ פאַמיליע שטאַמט ער ?

איהר קענט דאָס אַלעס וויסען. איהר קענט אויף זיין פנים
לייענען ווי אין אַן אָפּענעם ספר זיין גאַנצען שלשלת היוחסין.
איהר זעהט אויף די מענליכע געזיכטס-ציגע פון זיין פאָטער'ס גע-
שטאַלט, דעם לייעבליכען שמייכעל פון זיין שעהנער מוטער, די
עהרליכע קליידונג פון זיין פאַמיליע, דעם ציעל, צו וועלכען ער
שטרעכט.

אַבער איהר קענט ניט גוט לייענען... איהר זייט פאַרבלענ-
דעטע מענשען, פאַרפינסטערטע מוחות, פאַרטומעלטע קעפּ... איהר
וועט אפשר אַליין ניט קענען פאַרשטעהן... וואַרט ! איך וועל איהם
אַפּשטעלען און פאַנאָנדערפרעגען און איהר האַרכט נור, הערט זיך
צו, ער רעדט :

„מיין פאָטער איז דער מענשען-באַפרייענדער געדאַנק, וועל-
כען מען רופט סאַציאַליזם און מיין מוטער איז די הערצער ער-
קוויקענדע געטין וועלכע הייסט ביי אייך ליטעראַטור.

„מיין פאמיליע איז יעדען באקאנט: פון די זעלביגע עלטערן איז געבאָרען געוואָרען מיינע אַ שוועסטער, וועלכע האָט זיך מתחתן געווען מיט דעם פּאַרשערגייסט און האָט געבראַכט אויף דער וועלט אַ געראַטענע טאָכטער, אַ פּרייע, אַ געבילדעטע, וועלכע לערנט צו ווערען פּריי און געבילדעט. פון אונזער פאמיליע איז אויך אַ מעכטיגע טאָכטער, וועלכע ווייס פון אַלץ וואָס עס טוט זיך אויף דער וועלט.

„מיר האָדעווען זיך צוזאמען. מיר האָבען אַלע געפּאָקט און געמאַזעלט וואַקסענדיג, און אויף אונזער פנים האָבען זיך צייר טענווייז באוויזען מיאוס'ע פּלעקעלעך. איך אַליין, יונג ווי איך בין האָב מעהר ווי איין איבערגאַנג אויסגעשטאַנען.

„איך קלעטער. איך מוז עררייכען דעם העכסטען אָרט דאָר-טען אויבען אויפ'ן בארג, און ווען איך וועל זיין אויבען, וועל איך מיך פיהלען שטאַרק אויף די פיס, און וועל אימער האָבען מאַכט אין מיין אָרעם, אום אימער צו האַלטען דעם לייכטענדיגן פּאַקעל פאַר די וואָס בראָדזשענען נאָך אונטען אינ'ם זומפּ.

„היינט האָב איך מיין כאַרטש און מיין קראַפט פון אָפּ-געשפּאַרטע פּריהשטיקס און מיטאַגס פון אַרימע אַרבייטער. ווען איך וועל זיין אויבען, וועל איך קיינעם ניט באַדאַרפען און וועל מאַנכע ערנעהרען. דערווייל קלעטער איך און קלעטערנדיג וואַקס איך. איך בין היינט אַלט זעקס חדשים.

„איך בין לוסטיג, ווייל איך ליעב. איך מאַך, שטייגענדיג אַרויף-באַרג צייטענווייז אַ פעהלשריט, אָבער איך ווייס מיין ציעל און געה צו איהם מיט אַ פּרעהליכען האַרצען.

„ווי הייס איך? דער נאָמען איז אַ קלייניגקייט, אָבער זיי רופען מיך אַמת און איך שטרעב עס צו זיין.“

* * *

דאָס זאָגענדיג, קלעטערט ער ווייטער.

XXXII

א קעלט אין קאפ.

איך וואָלט געוואָנט: איך האָב מיר צוגעקיהלט די קאָפּ, אָדער פאַרקיהלט דעם קאָפּ, אָבער אזוי ווי עס איז שוין צייט, אז איך זאָל קענען רעדען ענגליש, זאָג איך, אז איך האָב אַ קעלט אין קאָפּ... מחשבות'ן, אַ גרינער וואָלט עס ניט גענלויבט. אַ קעלט אין האַר-צען אין אַ זאך, וועלכע איז גאנץ נאטירליך צו קריגען אין אַמעריקא ווייל דאָ וועהט נאָכאנאנד אַ שרעקליכער צפון ווינד — אַ ווינד וואָס שיינט צו קומען פון סיביר איבער אַלאסקא דורך קענעדע אין די פאַראייניגטע שטאַטען אַריין; אַ ווינד וואָס ברענגט אַריי-בער צו אונז אַ פאַרפראָדענעם זיפּץ פון דער קאַטאַנאַ, אַ פאַר-קיהלטען קרעכץ פון אַן אויסגענאַנגענעם פרייהייטס-קעמפּפער און אזוי ווי מיר פאַרשטעהן ניט וואָס דאָס באַטייט, ברענגט דאָס נור אַריין אַ מורא'דיגע קעלט אין אונזערע גליעדער, אַרויסטרייבענדיג דאָס לעצטע ביסעלע עהרליכע ענטוואַסטישע היץ פון האַרצען פיעל שנעלער און גרינדליכער, ווי דער פראַוואַסלאַוונער האַס טרייבט אַרויס די אָרימע לעבעדיגע אידישקייט פון „טייער-ראַ-סייע". אָבער אַ קעלט אין קאָפּ? דאַכט זיך, דער מוח דאַרף דאָ אין אַמעריקא זיין וואַרעם, ווייל ער אַרבייט און שווינדעלט און דרעהט מעהר ווי אומעטום. יעדע זאך וואָס אַרבייט און דרעהט זיך איז וואַרעם, אָפּט זאָגאַר הייס, ווי איהר זועט זיך איבערציגיגען, ווען איהר זועט באַטראַכטען דעם ראַד אין אַ מאַשין; אָדער די

ספעקולאנטען אויף דער בערזע; אָדער אַ געבילדעטען בעל-
 שחרית וואָס איהם קומט אָן די עכרי מיט גרינע ווערים; אָדער אַ
 ווערעקע אויפ'ן רעדעל; אָדער אַן אונפאַפּולאַרען פּאַפּוליסט
 וועלכער וויל געוועהלט ווערען און קען ניט; אָדער אַ קרענקליכע
 מיידעל אין אַ דייטשען וואַלצער; אָדער אַ סאַרקאַסטישען נאַר,
 וועלכער וואָלט זיך איין-וואָרט כאַפּען בייסען און האָט דערצו וועניג
 מוטא און שוואַכע צייהנער; אָדער... גענוג! איך האָב שוין,
 דאַכט זיך, אזוי אויך צופיעל געאַדערט. איבערהויפט איז געוועזען
 פון מיר אַ נאַרישקייט, וואָס איך האָב פון דער פּעדער אַרויסגעלאָזען
 דער וואָרט „סאַרקאַסטישער נאַר“. די היגע נאַרען זיינען אַ געפעהר-
 ליכע טירינאַטונג און זיך ניט באַנוגענדיג מיט'ן ליטעראַרישען
 גלעקעל וואָס זיי טראָגען אויפ'ן האַלז, באַנוצען זיי די אַמעריקאַני-
 שע רעדע-פּרוייהייט צוואַמען מיט די היימישע זידעל-פּרוייהייט, אום
 אויף אייך אַרויפצופאַלען יעדעס מאָל ווען איהר רעדט אַויס דאָס
 וואָרט „נאַר“. פּונקט ווי ביי אַ שרפּה קריכען זיי מיט אַמאָל אַלע
 אַרויס פון זייערע לעכער און יעדער פון זיי רופט זיך אַ פּ.
 אומזיסט וועט איהר שרייען און טענה'ען: געוואַלד, בהמה'לעך,
 וואָס ווילט איהר? קנאַפּ זיינען דאָ קעלבערנע צורות מיט'ן זיס-
 זויערליכען שמייכעל אויף זיי, חוץ אייערע? זיי וועלען ניט
 הערען זיי וועלען לויפען צום ערשטען בעסטען זומפּ, וועלען זיך אָנ-
 זופען מיט בלאָטע אום אויף אייך צו שפּייען. עס איז אמת, איהר
 דאַרפט ניט מורא האָבען: ווער איהר זאָלט ניט זיין, שטעהט איהר
 אימער וועניגסטענס אזוי פיעל העכער פאַר זיי, אַז די אויסגעשפּויר-
 גענע בלאָטע דערגרייכט אייך ניט, שוין נאָר ניט דענענדיג
 דערפון וואָס זיי שלנגען מעהר אַראָפּ וויפיעל זיי גיבען אַרויס פון
 זיך, וואָס דאָס איז אַ שטיקעלע טרייסט. פון דעסטוועגען איז גלייך
 כער זיי ניט צו דערמאָהנען, זיי ניט צו באַריהרען, אזוי ווי עס לוינט
 זיך ניט צו טשעפען געוויסע ברואים, וועלכע קריכען אַרום אויף
 אייערע ווענד, אפילו ווען זיי דערעסען אייך, ווייל זייער גערודן
 בלייבט אויף אייערע פינגער פון די מינדסטע באַריהרונג.
 אָבער, אַי, בין איך פאַרקראַכען! איך האָב געוואָלט עט-

וואָס זאָגען וועגען מײַן ערקעלמונג, ד.ה., וועגען די קעלט וועלכע איך האָב אינ'ם קאָפּ.

און איהר דארפט דאָס וויסען : עס איז אַ יושר אז איהר זאָלט זיך מיט מיר אינטערעסירען פון צוויי טעמים וועגען. ערשטענס, ווייל איך אינטערעסיר זיך מיט אייך, און צווייטענס ווייל איך קימערט ניט פאר זיך אליין און אזוי ווי איהר זייט פאָרט סאָציאַלע ברואים — צי איהר וויסט דאָס צי ניט — איז דאָך ניט מעהר ווי רעכט אז איהר זאָלט נעהמען אַן אינטערעסע אין מיר... אפשר דורך דעם וואָס איהר וועט פארשטעהן מײַן קעלט אין קאָפּ וועט איהר קומען צו באַגרייפען אַ סך זאַכען, וועלכע זיינען נוגע צו אייך אליין.

אַה, ווען איהר זאָלט נור דיעזע אַלע זאַכען באַגרייפען ! ווען אַלע אייערע חברים צווישען די אומות העולם וועלכע באַוואוינען דיעזע מדינה וואָלטען זיי נור ריכטיג באַגרייפען ! ווען איהר, צוזאַמען מיט זיי, וואָלט זיך נור אָנגעפאַנגען צו אינטערעסירען מיט זיך ! ווי לייכט וואָלט איהר געקנט אָנהויבען צו לעבען פרייער, מענשליכער, זאַמער ! אָבער וואָס העלפען אַלע מיינע אויסרופונגס-צייכענס ווען איהר זייט אַלע אזוי גלייכגילטיג, ווען איהר קימערט זיך ניט פאר זיך.

און איצט, ווען איך וואָלט אייך פילייכט געקענט פאַראינטער-רעסירען אין מיר, און דורך מיר אין זיך, דורך די ערקעלמונג מיינע, — איצט קען איך אייך פון איהר קיין באַגריעה ניט געבען געראַדע דורך דעם, וואָס איך האָב איהר, דיעזע פאַרפלוכטע קעלט אין קאָפּ.

XXXIII

דער מענשענפריינד.

א זעלטענער יונגער מאנטשיק! פריש ווי א לאַנדאָנער לאָרד-
מעיאָר דעם צעהנטען נאָוועמבער; רויטליך אויפ'ן פנים ווי א
ציעגעל נאָר וואָס פון קאלד-אוייווען אַרויס; גרונטאָוונע געבויט,
ווי דער קבר פון רויטשילד אין פאָריו; מיט צוויי קלאָרע אויגען
וועלכע זעהען אויס ווי א פאָר דעמעקטיוום וואָס האָבען אַקאַרשט
געמאַכט א לחיים; מיט פלייצעם רונד ווי צוויי פרנס-חדש'די-
גע בייכלעך; אין א קאפּאָטקעלע וואָס קלעפט צו זיין איינגעפונ-
דעוועטען גוף ווי אַן אמעריקאַנער פּאָליטישען צו א פעטען
„דזשאַב“; אין א פאָר שטיוועלעך וועלכע שיינען פאַרשוואַרצ-
טערהייט, ווי א סוחר אויף זיין טאַכטער'ס חתונה א טאַג פאַר'ן
באַנקראַט.... בקיצור א יונגער מאנטשיק וואָס בעט זיך פאַר א
לוםטיגען העלד אין א פאַרזעך ראָמאַן אַריין און דאָך...

אָי, די דאָכ'ן! אָי, די אָבער'ן! וועלכער טייפּעל האָט זיי
ערפונדען? וואָס פאַרציטען איז געווען ו י ה י איז היינט
א דאָך: וואו נאָר א דאָך, דאָרטען איז א צרה. עס איז משוגע
צו ווערען. אָט איז א יונגער מאנטשיק, וועלכער דאַרף זיין פריינד-
ליך צו אַלעמען; ווייך ווי פוטער און זיס ווי האָניג, און צום
סוף איז ער נאָר א מענשענפריינד.

— דאָ האָט דער זעצער אָנגעמאַכט א צרה — עס האָט
אודאי געדאַרפט שטעהן „מענשענפריינד“ און דער ריש האָט זיך
אַריינגע'ננב'ט אינ'ם פיינד, ווי דער הענגענרער נון אין משה, ווי

די ביידע נאפאלעאָנס אין די פראַנצויזישע רעפובליק, ערשטע און צווייטע, ווי... נור לאַמיר בלייבען ביים ענין. דאָס גיב איך איבער אייערע רייד און איהר ווי'ט גאָר ניט, אַלואי וואַלט איהר דאָס גע- טאָן, וואַלט איך געקענט געניסען אַ רוהיגען עלטער.

בקיצור, דער אומגליק איז וואָס ער איז אַ מענשענפריינד.

ווי אזוי? אָט הערט:

איך, — זאָגט ער צו מיר, — בין אפילו ניט קיין סאַציאַליסט, אָבער איך לייעב די מענשהייט. יא, הערר פילאָזאָף, איך בין אַ מענשענפריינד, איך...

— ענטשולדיגט, — האָב איך איהם אונטערבראַכען, — רופט

מיך ניט פילאָזאָף, דאָ אין אמעריקא זיינען דאָ שטיוועל-פיווער, באַרכיערען און אנדערע אַזעלכע, וואָס רופען זיך פראַפעסאָרען.

דאָס איז נאָך צום אַריבערטראַגען: אַ שטיוועל-פּוצער און אַ באַר- בייער זיינען יעדענפאלס עהרליכע מענשען און עס איז זאָגאַר נאָך

אַ גרויסע פראַגע, צי זיי אָדער די פראַפעסאָרען דאַרפען זיך געפיר- נען באַליידיגט דורך דעם פאַרגלייך, אָבער פילאָזאָפען! ווען איהר

וואַלט וויסען ווער... אָבער לאַמיך אייך אויסהערען. אַלזאָ, איהר זייט אַ מענשענפריינד, האָט איהר לייעב אַ לע מענשען? אָט,

למשל, די ווילדע? וואָס מכוח זיי?

— איך קען ניט זאָגען אז איך לייעב זיי. ווען מען רעדט ווע-

גען מענשען טראַכט מען געוועהנליך ניט וועגען ווילדע.

— וואָרום ניט?

— קיינער טוט דאָס ניט.

— זעהר גוט, אָבער די ציוויליזירטע... וואָס זאָגט איהר וועגען זיי?

זיי? האָט איהר לייעב, למשל, די אמעריקאנער?

— וועלכע, הערר פיל...? די זיד-אמעריקאנער האָב איך

פיינט, זיי האַלטען אין איין בורענען זיך, אין איין מאַכען פּוסטע

רעוואָלוציאָנען. זיינען גאָר קיין מענשען ניט.

— נו, און די נאָרד-אמעריקאנער?

— ניט איבעריגס, זיי זיינען בלאַפערס אָדער פאַרבלאַפּטע;

זיי האָבען די בעסטע קאָנסטיטוטשאַן אין דער וועלט און מאַכען פון
איהר גראַדע אזא געברויך ווי...

— אַ ליטווישער פּויער פון זילבערנע עיִ-חיים'ס — האָב איך
איהם אַרויסגעהאַלפּען — ניט זיי מאַכען דערפון וואָס, ניט זיי לאָ-
זען אַנדערע מאַכען. ווי איך זעה האָט איהר צו זיי קיין גרויסע
ליעבע ניט. אָבער איהר ליעבט געוויס די קאַנאַדיער און די ציווי-
ליזירטע אין אויסטראַליען?

— ניין, זיי זעהט איהר גראַד ניט. מענשען וואָס לאָזען
איבער זיך וואַיעווען אַ נאַרישע אַלטע גו'ע האָב איך פיינט. אַה,
יא!

— איך מוז צוגעבען אַז אַביסעלע רעכט האָט איהר, הגם די
מעשה איז ניט אזוי געפּעהרליך ווי איהר מיינט. ווייטער. עס
פאַרשטעהט זיך אַז איהר קענט ניט זיין קיין גרויסער פריינד פון
די אַזיאַטען און אַפּריקאַנער, סיי ווייסע, סיי געלע, סיי רויטע?
— געוויס ניט. זייט איהר?

— אַרום מיר רעדען מיר ניט. מיר האָבען אָפּגע'פּטר'ט אַן
ערך פון עלף הונדערט מיליאָנען מענשען. איצט בלייבט אונז
איבער די אַלטע אייראָפּא.

— דאָס הייסט יוראָפּ. דאָ מוז איך איך אָפּען זאָגען, אַז
איך האָב פשוט פיינט די טייטשען.

— די גאַנצע נאַציאָן? מיט שטעקער'ן, מיט אַלעמען?

— שטעקער'ן געוויס. וואָס קען זיין פאַר אַ גוטס אין אַ פּאָלק,
וועלכעס טרינקט ביער, עסט וואורשט און שטימט פאַר סאַציאַל-
דעמאָקראַטען.

— זיינען די סאַציאַל-דעמאָקראַטען ניט אַנאַרכיסטיש גענוג
פאַר איך?

— איך בין ניט קיין אַנאַנאַרכיסט, איך...

דאָס מאַכט ניט אויס. לאָמיר געהן ווייטער. וואָס מכוח
די פּראַנציוזען? די שווייצער?

— זיי זיינען רעפּובליקאַנער ערגער ווי די מאַנאַרכיסטען.

— אלא, האָט איהר די אנדער פעלקער אויך ניט ליעב;
 ער גער באטייט, אז יענע זיינען אויך שלעכט.
 — איך וועל אויך זאָנען...
 — מחשבות'ן — האָב איך אונטערבראָכען, — וועט איהר
 נעהמען א שמעק טאבאק?
 — איך האָב פיינט טאבאק — האָט ער האסטיג געענטפערט.
 — טאבאק אויך? גוט, גוט. וואָס האָט איהר געוואָלט זאָ-
 נען?
 — די זיד-אייראָפּעער זיינען צו היציג און די נאָרד-אייראָ-
 פעער — צו קאלט. די אנדערע זיינען ניט אהין און ניט אהער.
 — ווי איד זעה, ליעבט איהר נור רוסלאַנד.
 — רוסלאַנד? פאר וועלכע מעשים טובים? די רוסען אליין
 זיינען באַרבארען מיט א ציוויליזירטע שפראַך, די אנדערע ראַסען
 וואָס לעבען דאָרטשען לאָזען זיך פון זיי אונטערדריקען.
 — וועמען ליעבט איהר אויף דעם אופן? איהר זייט א מיט-
 גליעד פון א פאראיין, ליעבט איהר לכל הפחות די מיטגליעדער?
 — פערזענליך, געוויס ניט.
 — ליעבט איהר אייער ווייב?
 — איך האָב ניט קיין ווייב.
 — ליעבט איהר אייער יונגע דאָמע?
 — איך וואָלט זי געליעבט, נור זי האָט זיך פארקאָכט אין אן
 אנדערן און איך מוז זי האַסען.
 — אויף דעם אופן ליעבט איהר נור זיך אליין.
 — הערר פילאָזאָפּ... ענטשולדיגט וואָס איך רופּ אייך אזוי —
 איך בין קיין עגאָאיסט ניט.
 — זיך אויך ניט? טאָ וואו איז אייער מענשענליעכע?
 — הערט, — האָט ער אויסגעשריען — איהר נעהמט מיך צו
 שטארק אויפ'ן דאָפּראָס.
 מיט די ווערטער האָט ער א האַק געטאָן די טיר, אז עס זיינען
 שיער ניט אלע מזוזות ארויסגעפאלען און איז אוועקגעגאָנגען.
 א זעלטענער ינגער מאַנטשיק, ניין?

XXXIV

איך, איך, און וויעדער איך!

וואָס אַן אַלטער מאַן האָט אויסצושטעהן פאַר צרות! ווער עס האָט אַ קרוודע קומט צו מיר, אַ שטייגער ווי איך וואָלט געווען אַ היימישער פּרנס־חדש, אָדער אַ געזעץ־קאָלום אין אַ צייטונג, אָדער אַ גוטער איד מיט אַ בייזען מול, אָדער אַן אָפּשפּרעכער פּון עין־הרע'ס, אָדער אזוי גלאַט עפעס אַ קליינער רבונג־של־עולם... מחשבות'ן! מיין אייניקעל איז געקומען אויף אַן אידעע — די ניו יאָרקער שוירט־מייקעריי ברענגט צו אַלץ! — און זיין אידעע איז נאָר ניט קיין קרומע. ער וויל האָבען אַז דער אַמעריקאַנער רבונג־של־עולם, דער אַלמעכטיגער דאָלאַר, — אזוי דריקט זיך דער חברה־מאַן אויס — האָט אונטער זיך דעם זעלביגען טראָן, דאָס הייסט, דעם זעלביגען כּסא־הכבוד, ווי כביכול דעם אויבערשטענס אין דער געשטאַלט ווי יחזקאל הנביא האָט איהם געזעהן — אזוי זאָגט ער, יחזקאל — אויפ'ן טיך כבר אין ארץ כּשדים. „דער טראָן, שרייבט מיין אייניקעל, באַרוהט אויך אויף אַ מאַכעריי, וועלכע האָט אין זיך פיער פּנימ'ער פון פיער חיות — נעמליך פון אַ מענש און פון אַ לייב רעכטס, און פון אַן אַקס און פון אַן אַדלער ליינס. און זיי זיינען טאַקע אַלע חיות, הגם די זאָאָלאָגען פון אַלע רעליגיאָנען ווילען האָבען, אַז דער מעלש איז אַ וואָרעם, דער אַדלער אַ לאַנדאָנער רב, דער אַקס אַ בהמה (פון אַנאָנדער גאַטונג) און אַז נאָר דער לייב אַליין איז אַ חיה. עס איז קיין שום ספק ניטאָ — שרייבט ווייטער מיין אייניקעל — אַז דער מענש און דער לייב ביי דעם היגען

רבנו-של-עולם'ס טראָן שטעהן צוזאמען, מחמת דער דענקער און דער רויב-טייער זיינען דאָ ענג פארבונדען; עס איז אויך קלאָר ווי דער טאָג, אז דער אָקס (דער אַרבייטער וואָס געהט אין דער סאָכע ביי דער אַרבייט, און צו דער שחיטה אין דער מלחמה, וועלכער גע- ברויכט די הערנער ניט צום קאמפף מיט זיינע אונטעריאָכער, זאָג- דערן צו שטעכען זיינס גלייכען, אז דער אָקס איז אַ כשר'ה בהמה'לע און ניט אַ מעכטיגע חיה נור דערפאר, ווייל ער שטעהט ביי'ן כסא- הכבוד פון גאָט מאַמאָן צוזאמען מיט דעם אַמעריקאנישען אַרלער, — אַ רויב-פּוינגעל, וועלכער ווערט אזוי פאַרעהרט אז זיין פּרצוף פנים געפינט זיך אויף גילדערנע און זילבערנע מטבעות."

אזוי שרייבט ער.

איך האָב שטאַרק מורא, אז דער בחור האָט דאָס פון מיר אַליין גע'גנב'עט. דאָס בלייבט יעדענפאַלס אין דער משפּחה (ווי איך זאָג צו מייע ברודער ווען זיי זידלען מיך צייטענווייז) און חוץ דעם באַהאַלט ער דאָס ניט פאַר זיך, ער גיט עס אייך איבער, דאָס הייסט, ער גיט עס מיר אַליין איבער פאַר אייך. איך האָב אָבער שטאַרק מורא, אז איך האָב אייך געוואָלט זאָגען גאָר אַנאַנדער זאך. איך הויב אָן פון דאָס נייע.

כסדר אזוי. אַן אַלטער מאַן האָט אויסצושטעהן אַ סך צרות. אָט קריג איך אַ בריעה פון אַ סאַציאַליסטישען, כלומר'שט-פּאַעטי-שען, רעדאַקטאָר, וועלכער האָט צרות פון דעם אמת. אז אין אַמע-ריקאַ איז דער אמת קאָנטראַבאַנד, האָב איך נאָך אין מינסק גע-וואוסט. דאָ איז אָבער אַנאַנדער מגפּה. צו איהם טשעפעט מען זיך, ניט דערפאַר, ווייל ער זאָגט דעם אמת, נור ווייל זיינע אייגענע ברודער זיינען ניט געוואוינט צו אַ ז אַ ז אַ ז מ י ן א מ ת ו ו י ז י י נ ע ם . זיי האַלטען, אז דעם אמת דאַרף מען טאַקע זאָגען, אָבער אז דאָס איז ז י י ע ר ע ס ק, און יעדענפאַלס טאָר מען ניט זאָגען צופיעל אמת געגען זיך אַליין. זיי האַלטען פון דעם פּסוק: לַנְכְרִי תִשָּׂא, וְלֹא תִשָּׂא מִיֵּט אַנְדְרֵעַ ווערטער, אז די בייסערנע סאַטירע, וועלכע איז אַ טאָכטער פון די אויפגערעגטע

ווארהייט, טאָר ניט באַריהרען אַ ברידערליכע הויט. אָט וואָס ער שרייבט :

„.... האָב לאַנג געליטען און געשוויגען, ווייל... בין פון נאָטור אַ געדולדיגער מענש. מען האָט מיך גערופען : געפיהלפּאָל, אידעלע האַרץ און טויזענדער זאכען, וועלכע זייגען אין אַמעריקאַ אַ באַליי- דיגונג און... האָב געשוויגען. איצט זאָגט מען, אַז... ווייז אַרויס קליין-שטעדטעלדיגע גדלות (גרויס-שטעדטעלדיגע קליינליכקייט מאַכט, משמעות, ניט אויס!) אַז... בין אַ בעל-גואה, אַז... יאָג זיך נאָך דעם שאָטען פון מיינע איינבילדונגען, אַז... איך, איך, און ווי דער איך“.

האָב אַלע אַנדערע איך'ען אויסגעלאָזען, ווייל ער וויל אַזוי, אָבער די מוזען בלייבען. הערט ווייטער :

„...קען ניט פארשווייגען, ...מוז אויסרעדען מיין האַרץ, שיק איך אייך דאָ עטליכע פערזען, וועלכע... האָב אויפגעשריבען אין דעם ערשטען אימפעט. דרוקט זיי אָפּ אין מיין נאָמען (פאַר אייך זייגען די פערזען ניט פאַסיג — וואָלטען געדאַרפט זיין בעסער ... מיט וואָלקענס, מיט פייגעלעך, מיט צווייגען, מיט בלעטלעך, מיט בלומען, מיט'ן מזרח-ווינד, מיט די זון און אַלע שטערענדלעך, מיט אונפאַר- שטענדליכע ווערטער, מיט רוחניות, מיט איבערגעדעהטע זעצע, מיט מלאכים, מיט זילבערנע וואַסערלעך פון ריזעלנדע קוועלכלעך, מיט דוד המלך'ס פידעל, מיט האַמער'ס האַרף — בקיצור מיט אַלץ וואָס עס איז וואַהרע פּאָעזיע) דרוקט דאָס אָפּ אין מיין נאָמען“.

זעהר גוט, אָט האָט איהר דאָס. דעם פירוש דאַרויף וועל איך מאַכען נעקסטע וואָך, ווייל איך האַלט אַז ער איז ניט אין גאַנצען גע- רעכט. אָט איז זיין פּאָעטישע בורמשעריי :

איך, — איך, און ווידער איך,
אי וועה, איז דאָס אַ צרה!
סיי איך הויב זיך, סיי איך קריך,
סיי איך בורבעל אונטער זיך —
איך ווער אַלץ די כפרה...

רעד איך מעהר ניט ווי פון זיי,
דאן שרייען זיי: „וואָס וויל ער?“
ענטפער איך אויף דעם געשריי,
זאָגט מען: „שטאַלצער האָהן, ניט קרעה,
דו רויטע קאָם, זיי שטילער!“

קום איך דאן, דערצעהל וואָרום
איך מוז רק פון זיי רעדען,
שרייען זיי: „געוואַלד, ווי דום!
אויפדעקען אַ קרוב'ס מום —
אַזוי זיין אונבאַשיידען!“

ווער איך שטייל און לאָז צוררוה
דעם נאַנצען עסק, ווייל איך
רעכען, אז דעם רבי'ס קוה
מעג אַ זאָד, וואָס ווען איך טו,
איך ווירקליך אונפאַרצויליך, —

שרייט מען אז פון אָנהויב־אָן
איז אַלץ געווען בשורה;
און איך בין דערזעלבער האָהן,
נור איך לאָז אַראָפּ דעם טאָן
ביי'ן ערשטען שמיץ אין צורה.

אַי, איך — איך, און ווידער איך!
אַי וועה, דאָס איז די צרה!
צי איך רייד פון זיי, פון זיך,
צי איך הויב זיך, צי איך קריך,
איך ווער אַלץ די כפרה...

דעם פירוש אויף דעם וועל איך מאַכען ניט נעקסטע וואָך. איך

וועל איהם מאכען טאקע שוין. ביז נעקסטע וואך קען איך נאך ארויסגעפינען, אז דער מאן איז גערעכט און דאס ווילט זיך מיר ניט.

כסדר אזוי. דער שרייבער פון דעם בריעה איז אומזיסט אויפגעגענגט. ער דארף פארשטעהן, אז אין טעגליכע צייטונגען איז מען אָפּט גענעטיגט א ו י פ ג י ר א ו י ס צ ו פ י ל ע נ פ ל א ז א ו נ ו ע נ מען האָט ניט קיין פארניגפטיגע ווערטער דערצו, נעהמט מען אבי וועלכע. צייטענווייז איז דער פלאץ-אויספילער איבערהויפט קיין מקפיד ניט און ביי איהם קומט אויס, אז די הויפט-קונסט אין דער שרייבעריי איז, ווי גאנאל'ס פעטרושקא האָט געמיינט, וואָס מען קען צונויפשטעלען פון אלערליי אותיות, אלערליי ווערטער. דאָן קען אזא פלאץ-אויספילער זיין א מענש, וועלכער האָט ניט קיין צייט צו לייענען דאָס וואָס ער קריטיזירט, און אויב ער רעדט ניט צו דער זאך איז דאָס נור ווייל ער האָט פון דער זאך קיין ידיעה ניט. ער אליין איז געוויס א בראווער עהרליכער מאן, וועלכער האָט די בעסטע כונה.

און דאָן האָט מיין פריינד ניט געדארפט פארגעסען, אז דער דאָזיגע פלאץ-אויספילער איז זיינער א שטאַם-גענאָסע, א שרייב-גענאָסע, א פארטיי-גענאָסע און א צייטונגס-גענאָסע. עס שאַדט נאטירליך ניט אפילו א ברודער צייטענווייז צו געבען א געזונטען קאפולער אָנצוהערענס ווען דער ברודער רעדט מיט אייך ווי א בייזע שוויגער נאך א שווערען תענית, אָבער בלוט איז ניט קיין וואסער און ווען די צייט וועט קומען, ווען מיר וועלען האָבען וואָס צו טאָן, וועלען די אלע היציגע ווערטער אין פראָזא און אין פער-זען פארגעסען ווערען אויף אייביג, אָמן, ואמן!

XXXV

חנוכה און קעלעריים.

עס בענקט זיך שטארק נאך דער ליטאָ, איבערהויפט ווען עס קומט אָן חנוכה. אזא מינסק איז זיך אַן אַלטער איינגעפונדעווער טער כרך; מיט אַלטע איינגעפונדעוועטע מנהגים; מיט אַ גאָט, וועלכער האָט אַ דעה; מיט אַן אַמונה וועלכע האָט פאַר זיך אַ שול־הויף; מיט אַ פּראָפעסיאָנעלען משוגענ'עם אין שטאָרט; מיט אַ שטאָרט באַק, וועלכער איז אַ בכור און ווייס דאָס; מיט בתי מדרשים פאַר אַרימע בחורים צו שלאָפען אין זיי, און מיט הונדערט אַנדערע זאַכען, וועל־כע טראָגען אויף זיך דעם פייער פון אור כשדים און דאָס וואַסער פונ'ם מבול, און דעם קלאָג פון גזרת ת"ח און די שמחה פון די טויזענדער שכור'ע שמחת־תורה'ס. עס איז אמת, אַז איך בין שוין אַ צייט פון דער היים, אַז איך האָב זיך שוין לאַנג אויסגעליטע'ט און אויסגעמינסק'ט און רעד שוין אַפילו ניט דעם הייליגען מינסק־קער לשון. עס קען זיין אַז היינט איז מינסק שוין ניט מעהר מינסק, אָבער איך רעד פון פאַרצייטיגע יאָהרען און דאָן איז אַלעס געווען ווי איך האָב אייך געזאָגט; אויב ניט, האָט עס באַדאַרפט זיין. אָה, חנוכה אין אונזערע מקומות אין יענע צייטען! וואָס ווייס אַמעריקא דערפון, איהר קענט איהר דאָס ניט ערקלערען. ווי קענט איהר אַזאַ מדינה געבען אַ באַגריעף פון אונזערע בלייענע דריידלעך, איהר, וועלכע איז פאַרטאָן מיט דריידלעך פון גאַלד און זילבער און אַקציען פאַפירען; מיט דריידלעך צו געווינען מיליאָנען, ניט קופערנע ניר

קאלאיווסקע האלבע און גאנצע גראַשענס, וועלכע האָבען זיך קיינמאָל
ניט אָנגעקליעבען ביז אַ דיטקע, מיט דריידלעך וועלכע געהן ניט
אָפען אַרום אויפ'ן טיש, נאָר שטילערהייט, באַהאַלטענערהייט,
ערגעניוואָו אין אַן אָפּיס, אין אַ קלוב־רום, אין די לאָבּיס פון קאָנ־
גרעס און די אַלע אַנדערע ערטער, פאַר וועלכע איהר קענט אפילו
ניט געפינען אַ כשר'ען אידישען נאָמען!

פרעגט אַמעריקאַ בחרם וואָס אַ חנוכה־דיגער זעקס־און־זעכציג
באַטייט! פרעגט איהר בחרם וואָס ברוך קאַלינער'ס חנוכה־
ליכטי־בענשען באַטייט! וואָס פאַרשטעהט זי איבערהויפּט פון באַ־
לייכטונג, וועלכע טאָר ניט באַנוצט ווערען, ווי אונזערע חנוכה־
ליכט? זי זוכט פון אַלצדינג אַרויסצוגעהמען אַ נוצען, זי איז
פראַקטיש, זי וויל ניט וויסען פון אַ לעמפּעל, אָדער אַ ליכט, וועל־
כער ברענגט זיך און לייכט זיך צום אייגענעם פאַרגעניגען, און טאָר
ניט געברויכט ווערען ניט צום אַרבייטען און ניט צום קנעלען, אַ
שטייגער ווי אַ פרוש אין דער היים, אָדער אַ נר־תמיד אין די היי־
מישע שולען. אַמעריקאַ איז אַ שרעקליכע מדינה פאַר ליכט. וואָס
צעהרט זיך אויף שיינענדיג ניט מעהר ווי פאַר זיך אַליין און דער־
פאַר טאַקע גיט זי ניט אָפּ דעם ריכטיגען כבוד אַ ליטווישען אָדער
פּוילישען משכיל, וואָס ביי איהם איז יעדען שרדן געלאָפּען שפּיעכץ
פון מויל, איהם באַטראַכטענדיג.

פון יהודה המכבי, זעהט איהר, האָט מען אין מינסק גאָר ניט
פיעל געטראַכט. מיר האָבען זיך דאָרטען געהאַט אָפּגעוועהנט פון
העלדען וועלכע שטעלען זיך געגען אַ גרויסע פינסטערע מאַכט און
פרעגען ניט: „ווי פיעל זיינען מיר און ווי שטאַרק איז דער שונאָ?“
מיר האָבען געקריצט די ציינער דערמאָהנענדיג דעם נאָמען פון
אַנטיכום מלך יון, אָבער קיינער האָט ניט געוואוסט אויף קלאָר
וואָס פאַר אַ צוזאַמענהאַנג דיעזער אַנטיכום האָט מיט די לאַטקעס,
מיט די דריידלעך און מיט דעם מאַץ פון זעקס־און־זעכציג. מען
האָט גערעדט פון חשמונאים, אָבער צי זיי זיינען געווען חסידים
אָדער מתנגדים, צי זיי האָבען געבראַכט האַלץ אויפ'ן מאַרק, אָדער
זיי האָבען איינגעצעהלט אַ פּויער אַ גילדען אין אַ רובעל, דאָס האָט

א חוץ דעם רב און דעם מגיד קיינער אויף קלאָר ניט געוואוסט. עס זיינען געוויס געוועזען פרומע אידען, וועלכע האָבען געמיינט אז די חשמונאים קומען אַרויס פון אָשמינע פון ווילנער גובערניע. פון יהודה המכבי האָט מען ענטוועדער גאָר ניט געוואוסט, אָדער אַ ניט, אז ער האָט זיך עפעס געשלאָגען מיט אַ יון וואו עס איז, ווי עס איז, ווען עס איז, און האָט איהם געוויזען ווער עלטער איז. פאַרצייטען...

* * *

אַ שלים-מזל דאָס איז מיינער! טאָמער ניט זיך אַמאָל אין אַ טאָג ווען איך קען קירעווען מיינע געדאַנקען ווי אַ געניטער רוסישער יאַמשטיק קירעוועט אַ טראַקיע, דאַרף מען קומען און מיר איבער-האַקען אין מיטען אַזוי ווי איך וואָלט געווען אַ בשותפות-געקויפטער הערינג.

איך שטעל אַוועק דאָס וואָרט פאַרצייטען, מיט אַמאָל — אַ קלאַפּ אין טיר. אַ גאַנצע שטיק פּילאָזאָפּיע ווערט אין ניוועז גע-בראַכט און וואָרום? דערפאַר ווייל אַ באַקאַנטער יונגער מאַן דאַרף מיר דרעהען אַ קאַפּ מיט דייטשע פּאָליטיק.

— קעללער איז אויס קאַפּעלוש-מאַכער! — שרייט ער אויס ניט טויט, ניט לעבעדיג.

— נו, מאי כהאי? פרעג איך איהם, געלאַסען אויסטוענדיג די שפּאַקולען.

— סטייטש וואָס רערט איהר? — זאָגט ער זעהר פאַרוואונג-דערט, — קעללער, דער סאַציאַליסטען-פרעסער, ער איז ניט מעהר מיניסטער, ער איז אַרויסגעוואָרפען!! געדענקט איהר ניט זיין רעדע מיט עמליכע חדשים צוריק אינ'ם רייכסטאָג, בעת ער האָט זיך אַזוי גראָב אויפגעפיהרט און האָט געקראָגען אַ פאַלאַמענטאַרישען כליושק אין פנים פון בעבעל'ן? נאָט אייך; זעהט דאָס דורך!

מיט די עזע ווערטער איז ער אַוועקגעגאַנגען אין איילעניש ווי דער רוה וואָלט איהם אַוועקגעטראָגען. אויפ'ן טיש האָב איך גע-פונען פּאָלגענדע פּערזען, וועלכע איך גיב אייך איבער.

א ה ס פ ד נ אָך א ל ע כ ע ד י ג ע ן .

יוסטיץ-מיניסטער, הערר פאָן קעללער
איז אויס מיניסטער, און ווערט היינט
א פראָסטער ביער-און-בראָנפּען-קעלער, —
באוויינט איהם ליעבע גוטע פריינד!
גיסט יעדער וועלכער קען פארגיסען
א טרעהר אויף הערר'ן קעללער'ס פאל,
ביז טייכען טרעהרען וועלען פליסען,
פארפלייצענדיג דעם ערדענ-באל;
דען ער וואר מאמאָן'ס טרייער פריסטער
פון וועלוועל'ס שפיעז דער שארפער שפיץ, —
אן עכטער פריישישער מיניסטער
פון עכטע פריישישע יוסטיץ.

יוסטיץ-מיניסטער הערר פאָן קעללער, —
איי, איי, — איז דאָס געווען א מאן!
אינ'ם לאַנד פון רויטע-חברה-קוועלער,
אין פארלאמענט א באראבאן.
ער האָט געזאָלט א ביסמארק ווערן,
און האָט געהאט דערצו דאָס... מויל.
און פלוצלונג פאלט אזא מין שמערן,
פלאצט מיט א קנאק פונקט ווי א קויל!
געארבייט שווער האָט גאָר אומזיסט ער
אין רייכסטאג, מיט זיין שווערען ווייז,
אלס עכטער פריישישער מיניסטער
פון עכטע פריישישע יוסטיץ.

יוסטיץ-מיניסטער הערר פאָן קעללער!
דעם גרויסען קיזער'ס רעכטע האַנד;
א שטארקער פיסעל אונטערשמעלער

פאר זיי וואָס מאַכען אָן אין לאַנד
א קנאה-שנאה צווישען קלאַסען
פון מייסטערס און פון טרייע קנעכט —
ווערט דיר-נישט, מיר-נישט איצט „ענטלאַסען“.
נו, זאָג-זשע ברודער, איז דאָס רעכט?
ווער זאָל איצט ווערן דער פאַרוויסטער
פון פרייהייטס טעמפלעל, חוץ דעם בליץ,
ווען קעללער איז ניט מעהר מיניסטער
פון עכטע פרייסישע יוסטיץ.

דאָס איז אלעס גאַנץ פּיין, אָבער איז קעללער געוועזען יום-
טיץ-מיניסטער? איז עס זיכער אז ער איז אויס? צו האַבען דאָ
ניט די היגע צייטונגען פאַרפלאַנטערט מיין יונגען פריינד?
און איצט זייט מיך אלע געזונד און האָט מיך אין זינען ביי די
לאַטקעס.

XXXVI

אונזערע פליטען.

איינמאָל פאַר אַלע מאָל, אויב איהר ווילט זיך אויסרעדען
אייער האַרץ, זאָלט איהר וואָס וועניגער האָבען אויפ'ן האַרצען.
עס וויל גענוג שלעכט צו וועלען עפעס זאָגען און ניט האָבען וואָס,
אַבער עס איז נאָך ערגער צו האָבען צו פֿיעל. דאָס איז
וואַרשיינליך דער גרונד דערפון, וואָס דער אַרבייטער שווייגט:
ער האָט, אַרימער קערל, צו פיעל צו רעדען. אָה, יא! איך וויל
ניט, צי איהר זייט ווען עס איז געווען אין זיין האַרצען. אויב איהר
זייט געוועזען, האָט איהר געוויס געזעהן, ווי דער קלאָג נאָך אַ טאָ-
טען, וועלכע אַ פאָר צוריסענע שיד האָבען אָטפראַוועט פער גאַלאַ-
פירענדע שווינדזוכט (דאָס איז איינער פון די שנעל-ציגע אויף דער
באַהן פון לעבען צום טויט) אין יענע וועלט, — ווי דער דאָזיגער
קלאָג האָט ניט געקענט אַרויסקומען, ווייל ער איז געווען צו גרויס
פאַר'ן גאַרגעל און דער אַרימער אַרבייטער איז כמעט דערשטיקט
געוואָרען מיט איהם. איהר האָט פילייכט אויך געזעהן, ווי דאָרטען
אין האַרצען איז אַ וואונד, וואָס איז אויסגעוואַקסען נאָך אַ גע-
ליעבטען קינד, וועלכע איינע פון די מענעמענט-הויז-מגפות האָט
געשאַנקען דעם מלאך-המות צום אייביגען אַנדענקען, — ווי אַזא
וואונד האָט זיך געריסען ביים אַרבייטער אויפ'ן צונג און האָט
ניט געקענט אַרויסקומען, ווייל אַ גרעסערער שמערץ האָט איהר פאַר-
שמעלט דעם וועג, אַ שמערץ וואָס איז געקומען דורך דעם וואָס די
איבעריגע קינדער זיינען געבליבען אָהן אַ מוטער אויף דער

וועלט... מחשבות'ן! ווייסט איהר וואָס אַ מוטער באַטייט? דאָס באַטייט אַ קאָפּ וועלכע פּיהלט אַ קינד'ס קאָפּ-וועהמאָג; דאָס הייסט אַ מאָגען וועלכער פּיהלט אַ קינד'ס הונגער; דאָס באַטייט אַ פּרוי וועלכע לעבט מיט און לעבט דורך אלע פּריידען און אלע ליידען פון איהרע קינדער פון די וויגעלע ביז די גרויע האָר; דאָס הייסט אַ מענש, וועלכער לעבט דריי פּיער, פינף, זעקס, און מעהר לעבענס אינ'ם לעבען און ליידט אזוי פּילערליי יסורים און שטאַרבט ביסלעכווייז מיט יעדען קינד, וואָס געהט אוועק פון דער וועלט. איהר גלויבט ניט? אַה, איהר נאַרען! געהט אוועק אויף אַ בית-עולם, לעגט צו אַן אויער צו די קברים'לעך פון די קליינע קינדערלעך, איבערהויפט פון די אַרימע, און איהר וועט הערען אַ בייטערן קול פון אַן אַרימע מוטער; גראָבט אויף די קופּקעלעך ערד און קוקט גוט אַריין, וועט איהר זעהן, ווי לעבען די קאלטע ביינדערלעך טוליעט זיך אַ שטיק מוטער-האַרץ, וואָס איז צוזאַמען מיט זיי באַגראָבען געוואָרען אַהן די קברנים' ידיעה, ווי דאָס טולעט זיך צו די ביינדערלעך די קאלטע און דאָס וואַרעמט זיי טיעף אין דער ערד... אין לאַנדאָן האָב איך געקענט אַ זיעבעניאָהריגע מיי-דעלע, וועלכע האָט פאַרקויפט אין גאַס די פּיינסטע בלומען. איין טאָג האָב איך ביי איהר געקויפט אַ ליליע, און גוט באַטראַכטענדיג די בלום האָב איך געזעהן, אַז די פּייכטקייט איז ניט אַ וואַסערדיגע. נאַכהער האָב איך ערפאַהרען, אַז דאָס קינד האָט טעגליך אַרויסגעטראָגען אויפ'ן גאַס בלומען, וועלכע די מוטער — אַ קראַנקע, שוואַכע אַלמנה — פלעגט באַגיסען אלע אין דער פּריה מיט שטראָמען פון ביטערע טרעהרען. וועט איהר גלויבען, אָדער ניט, מײן אלטע נאַרישע האַרץ האָט שיער ניט געפלאַצט אויפ'ן שטעל... פון יענעם טאָג אָן פאַרשטעה איך וואָס אַ מאַמע איז, און פאַרשטעה אויך פאַר וואָס דער גרויסער וויקטאָר הונגאָ האָט גע-מאַכט פון איהר אַזאָ וועזען און ווי ער האָט אויסגעפונען מענש-ליכקייט ביי אַזאָ ווילדע חיה אויף צוויי פּיס ווי לוקרעציע באָר-דזשיא ווייל זי איז געווען אַ מאַמע.

אַבער ניט דאָס אַלעס בין איך אויסען. איך וויל אייך זאָגען

גאָר אַנאַנדער זאָך, מעהר ניט מיינע געפיהלען ראַנגלען זיך אין מיין האַרצען איינס מיט'ן צווייטען און פאַרלויפּען דעם וועג איינס דעם צווייטען. דאָ איז ניט ווי אימער אַ פּראַגע פּון צושלאַגענע געדאַנקען, וועלכע זיינען ביי מיר אַ כּראַנישע אונגהיילבאַרע קראַנקהייט, דאָ איז אַ פּראַגע פּון צוטומעלטע געפיהלען.

ווי ניב איך אייך דאָס צו פאַרשטעהן? שטעלט זיך פאָר אזא

מין זאך: —

צום אַריבערגעהן דעם ירדן האָט איהר פון שטאַרקע דעמ' בען צונויפנעפלאַכטען אַ פּליט, ווייל היינטיגע צייטען פּאַסירט שוין קיין נסים ניט מעהר, אויסער פּילייכט ווען אַן אַלדערמאַן מיט 20 דאָלאַר אַ וואָך שכירות בויט אויס אַ צעהן עמאַזשעם מויער ניט האָבענדיג פון זיין טאַטען קיין ירושה. דער פּליט אונ' זערער איז איינער פון די הונדערטער, מאַנכע שוואַכער, מאַנכע שטאַרקער, מאַנכע אונגעהייער גרויס און מעכטיג. אונזער פּליט — אַ פּליט געפיהרט פון אידישע קאָנזאַרטניקעס — האָט זיך, ווי אַנדערע אָנגעהויבען זעהר קליין, פון עטליכע קלעצלעך איז ביסלעכווייז גרעסער געוואָרען, פעסטער געפלאַכטען, וועהרענד די קאָנזאַרטניקעס זיינען געוואַקסען אין צאָהל, ווערענדיג גענימער אויפ'ן וואַסער און פעהיגער אַריבערצופיהרען די מחנה איבער'ן ירדן.

און דאָס פּאָלק איז געקומען אין מאַסען, און האָט פון זיך אַרויסגעגעבען אימער נייע קאָנזאַרטניקעס און האָט צוגעזעצט נייע באַלקענס צום פּליט, און וואו אַ וויאַסלע איז אַרויסגעפאַלען פון אַן אָפּגעשוואַכטע האַנד, האָט אַ געזונטע, אינגערע האַנד איהר איבערגענומען. די מאַסען, וועלכע האָבען ביים שיפּען זיך ניט פיעל געקענט טאָן, האָבען באַנוצט די פּליטען צום אַריבערגעהן דעם פּלוס, אימער פאַרמעהרענדיג די צאָהל פון די קעמפּפּערע ארמעע.

און דער אידישער פּליט האָט זיך אזוי אַ לאַנגע צייט געטאָן זיין אַרבייט, ביז עס איז צו איהם צוגעקומען נאָך איינער, דאָן אַ צווייטער, דאָן אַ דריטער.

נון, האָט מען גענומען מערקען, אז די אלע פיער פלימען געהן
עפעס ניט ברידערלעך צוזאמען, אז די קאָנזאָרטניקעס ווערען איי-
נער פון דעם אנדערן אביסעלע דערווייטערט און זיי דערהערען
ניט מעהר און פארשטעהן ניט מעהר אזוי גוט ווי פריהער איינער
דעם צווייטען; אז מאַנכע פון די וויאָסלעס זיינען אָפגעניצט און
מאַנכע פון די באַלקענס זיינען דאָ אַ האַרעלע לויז, דאָרטען אַ
האַרעלע צופּוילט.

פון דעם פליט, וועלכער איז שפעטער ווי אלע געפלאַכטען גע-
וואָרען, האָבען זיך דערהערט אזעלכע שטימען. די עלטערע קאָנ-
זאָרטניקעס האָבען זיך געפונען באַליידיגט, און אויף אַ ווילע איז
ענטשטאַנען אַ קליינע מהומה. אָבער דער רעש איז איבערגעגאַנג-
גען און מען איז געקומען אויף אַ פּלאַן צו פאַררופען אלע קאָנזאָרט-
ניקעס און מאַנכע פון יענער זייט ירדן און זעהן צו קען מען ניט
אונטערזוכען די פלימען, אום אויסצובעסערען וואָס אין זיי פעהלט,
אום, ווען עס וועט נויטיג זיין צו רעאַרגאַניזירען; איבערצו-
פּלעכטען, אַרויסצונעהמען און צוצולעגען אַ באַלקען וואו עס בעט
זיך און אויף דעם אופן צו ברענגען די נאַנצע פלימען-פּלאַטע אין
אַ בעסערן צושטאַנד.

קענט איהר זיך דאָס אלץ פאַרשטעלען? איצט שטעלט זיך
פאַר די געפאַהר, אז די אסיפה פון קאָנזאָרטניקעס זאָל דורך
מאַנכע אורזאַכען צוטומעלט און צושטערט ווערן. . . . אז אָנ-
שטאַט, וואָס אלע פלימען זאָלען איבערגעפלאַכטען ווערען און קרי-
גען די ריכטיגע וויאָסלעס און די ריכטיגע מענער — וועט ביי דער
אסיפה נאָר ניט געטאָן ווערען און מאַנכע לויז געוואָרענע באַל-
קענס וועלען אין נאַנצען צוגרונדע געהן! שטעלט זיך פאַר די
פאַרשיעדענע געפיהלען וועלכע שטויסען זיך אין אַזאַ פאַל ביי
אַ מענשען אין ברוסט און דאָן וועט איהר פאַרשטעהן אז וואָס
מעהר מען האָט האַס אויפ'ן האַרצען איז אלץ שווערער זיך אויס-
צורעדען די האַרץ.

XXXVII

וואָס זאל איך טאָן?

„עס איז א וואונדערבארע זאך
„מיט מיין געלעכטער און געוויין:
„איך בין ניט לוסטיג ווען איך לאך
„און טרויער ניט בשעת איך וויין“.

דיזע ווערטער זיינען געווען דער אָנהויב פון א געדיכט וועלכעס איך האָב נ י ט פארפאַסט מיט זעקס יאָהר צוריק. איך האָב דאָס געדיכט ניט געמאַכט ווייל איך האָב ניט געקענט און האָב דאָס אָנגע-הויבען צו מאַכען, ווייל אַ מינסקער נעהמט זיך צו אַלץ. ווען איך וואָלט ניט מורא געהאַט, זיך צו פאַררעדען אָן אַ זייט, וואָלט איך אייך דערצעהלט אַ גאַנצע ציקעלע מיט מיינעם אַ לאַנדס-מאַן, וועל-כער האָט אָפגעפינסטערט זיין גאַנצען לעבען נאָר דורך דעם, וואָס האָבענדיג אין זיך מינסקער בלוט, האָט ער זיך גענומען צו אַלץ אין דער וועלט: ער האָט זיך זאָגאַר גע'שמד'ט אום צו פראָבירען זעהן צו ער וועט דאָס קענען פועל'ן ביי זיך און ער איז וואַר-שיינליך געשמאַרבען, דאָס הייסט, גע'פּאַר'ט אויך צוליעב דעם זעלבען גרונד, אַ שטייגער ווי איינער זאָגט: „לאָמיק זעהן צו איך וועל קענען אָפּטאָן אזאַ מעשה!“ ער איז ניט די איינציגע חיה פון דיעזער גאַטונג: ווילהעלם דער ליאַרס-מאַכער איז אזאַ נפש און חוץ איהם איז דאָ אין אַמעריקאַ פאַראַן אַ שרייבער, וועלכער קוילעט זיך אַליין דורך נעהמען זיך צו זאַכען, וואָס זיינען ניט פאַר

איהם געדאכט, ווי למשל, זאָגען חכמות און רעדען אַרום אַנדערע, וועהרענדר ער איז פון דער נאַטור געשאַפּען צו רעדען אַרום זיך און זאָגען תּפּלָה זכה, וואָס דאָס קענט איהר זעהן אויף זיין נאָז... איד ווייס ניט צי איהר האָט ווען עס איז געהערט פון נאַרציסוס, דעם שענהעם יונגען מאַן, וועלכער איז געווען אזוי פאַרליעכט אין זיך אַליין, אַז ער פּלעגט זיצען ביי אַ טייך אום צו באַטראַכטען זיין פנים (עס זיינען נאָך דעמאָלס ניט געווען קיין שפּיגלען, ליעבע לעזערינען!) און איז ביסלעכווייז אויסגעגאַנגען פון ליעבע צו זיין אייגענע ליעבליכע פּערזאָן, ניט זאָגענדיג חכמות, ניט אַנדערע זאַכען. אָט אזאַ ראַלע האָט געדאַפּט שפּיעלען דער שרייבער וועלכען איד האָב עראינערט, אָבער די טבע צו נעהמען זיך צו אַלץ איז גובר דעם גראַדען שכל און דער אַרימער נ א ר - צ י ס ו ס קוילעט זיך אַוועק מיט זיינע אייגענע גלייכווערטליך. ער... אָבער לאַמיר זיך צו ריקסעהרען צו מיין ענין.

איד הויב אָן פון דאָס נייע. מיט זעקס יאָהר צוריק, ווען די ציי-וויליזירטע וועלט איז ערשטוינט געוואָרען פון דעם ערשטען בינטעל פון מיינע „צושלאָגענע געדאַנקען“, האָב איד נ י ט פאַרפאַסט אַ געדיכט וועלכעס האָט זיך אָנגעהויבען מיט די ווערטער:

„עס איז אַ וואונדערבאַרע זאך
 „מיט מיין געלעכטער און געוויין:
 „איד בין ניט לוסטיג ווען איד לאַך
 און טרויער ניט בשעת איד וויין.“

צו יענער צייט האָב איד געהאַלטען אין איין קלערען וועגען מיין גע-לעכטער און געוויין און, ניט קענענדיג דאָס אויסקלערען אין פּראָזאַ, האָב איד פּרובירט קלערען אין פּאָעזיע, אָבער פּאָעזיע איז ניט מיין פּאָך, און דער פּועל יוצא דערפון איז געוועזען, אַז איד האָב די קלערעריי פאַרטגעזעצט אין פּראָזאַ און צום סוף פון 1889 בין איד געקומען צו דער איבערצייגונג, אַז איד קום אַרויס פון אַ גלגול פון די ביידע אַלטע פּילאָזאָפּען: דעמאָקריטאַס, „דעם לאַכעדיגען“ און העראַקליטאַס, „דעם וויינענדיגען“, ווי מען האָט זיי גערופּען אין די

אלטע צייטען אין גריכענלאַנד. דאָס אלעס קענט איהר לייענען גע-
דרוקט אין אַן אַרטיקל מיט דעם נאָמען „איך“ אין דעם לאַנדאָנער
„אַרבייטער פּריינד“, סײַדען איהר האָט ניצליכערע זאַכען צו לייענען,
ווי מײנע אײַס.

און, מערקווירדיג! היינט געהן מיר עפעס יענע פיער געגראַמ-
טע שורות פון קאָפּ ניט אַרויס. וואָרום? איך ווייס אַליין ניט. און
אפשר איז דאָס דערפאַר ווייל מיר ווילט זיך נאָכאַנאַנד אי לאַכען
אי וויינען. אָבער דעמאָקריטאָס און העראַקליטאָס שטויסען זיך
איינער דעם אַנדערען אין ברוסט ווי עשו און יעקב אין רבקה'ס
לייב און איך קען ניט לאַכען.

מיר ווילט זיך וויינען, ווייל איך האַלט זיך ווידער אַמאָל בײַן
געזענענען מיט פּיעלע פּריינד, וועלכע האָבען צוזאַמען מיט מיר גע-
ליעבט, און געהאַסט און געהאַפּט און געציטערט; ווייל פּנימ'ער,
וועלכע האָבען אָפּט אָנגעוואַרעמט מיט זייערע פּריידענשטראַהלען
מיין פאַרגליווערטע האַרץ און האָבען געבראַכט צום שמעלצען און
צום פּליסען פּיעלע פאַרהאַרטעווע געפּיהלען, — ווייל, זאָג איך, דייע
פּנימ'ר וועלען באַלד פאַרשוואַנדען ווערען פון מײנע אויגען און
וועלען באַצויגען ווערען מיט וואַקענס פון „אַמאָל“, וועלען ווערען
געוועזענע, אַמאָליגע, פאַרגאַנגענע; ווייל פּיעלע פּריידיגע, באַ-
גייסטערטע סצענען וועלען ווערען בלייכער, בלאַסער — בלאַסער,
בלייכער, ביז זיי וועלען צוזאַמען מיט מיין גוף באַגראָבען ווערען
אין קאַלטען קבר, וואו עס ווערט אויסגעמעקט דער זכר פון לייענע
און פּריידע און באַגייסטערונג.

אי, ווילט זיך מיר וויינען!

אָבער דער דעמאָקריטאָס אין מיר לאָזט מיך ניט. „איז דאָס
אַ צײַט צום וויינען?“ שרייט ער אויס מיט אַ גיפּטיגען שמייכעל
אויף די ליפּען. די וועלט איז אַ גרויסער טעאַטער, אויף וועלכען
עס ווערט נאָכאַנאַנד געשפּיעלט אַ געוואַלדיגע קאָמישע פּיעסע. קוק
זיך צו צו די דומהייטען, וועלכע די אַקטיאָרען שפּיעלען אויף דער
וועלט־ביהע און לאַך “ און איך קוק זיך צו און מיר ווילט זיך
לאַכען. „ווי דום דייעזע שטערבליכע זיינען!“ רוף איך אויס אין

די ווערטער פון שעקספיער'ס פאָק; ווי לעכערלעך און לאַכהאפטיג די גאַנצע געשיכטע איז! וואָס שייַדט מיך אייגענטליך פאַנאַנדער פון יענע אַלע ליעבליכע געזיכטער? די אייביג מענשליכע דומהייט, וועלכע וויל זיך ניט זעהן אין דעם שפיגעל פון דער וואַרהייט, א שפיגעל וועלכער קען אייך ניט חנפה'נען, וועלכער מוז אייך ווייזען אייער פנים מיט אַלע זיינע רונצלען, מיט אַלע פּימפעלס, מיט אַל דעם שמוץ, וועלכער האָט זיך אויף איהם אָנגעזאַמעלט; א שפיגעל וועלכער ווייזט אייך א זויערע מינע, און טאָמער ווערט די מינע נאָך זויערער פון דער באַטראַכטונג, ווייזט ער אייך דיעזע מינע אין דעם געשטייגערטען גראַד פון איהר זויערקייט. ער ווייס ניט פון קיין קונצען. טאָמער ווילט זיך וועמען עס איז דעם שפיגעל צוברעכען, טאָמער געלינגט דאָס אימיצען, טאָמער ברענגט דאָס מיט זיך מיט א שייַדונג צווישען דעם שפיגעל־האַלטער און זיי, וואָס האָבען דעם שפיגעל באַשאַפען איז דאָך דאָס נור לעכערליך און אַלעס וואָס מען קאָן טאָן איז נור לאַכען, לאַכען ווי איבער די דומהייט פון דער אָבע־זיאַנע אין קרילאָוו'ס פאַבעל.

און די טרעהרען אין די אויגען, וועלכע האָבען געוואָלט אויסדריקען א צובראָכען האַרץ, דריקען אויס אַן איבערגעפילטע האַרץ, א האַרץ וואָס קען פּילייכט צופלאַצט ווערען, אָבער ניט פון געוויין זאָנדערן פון געלעכטער.

אָי, ווילט זיך מיר לאַכען!

האַהאַהאַ! האַ.... „האַלט!“ שרייַט העראַקליטאָס. ער רוקט זיך פאַרווערטס אַרויס אין מיין ברוסט, שטויסט דעם אַלטען דעמאָקריטאָס אוועק אָן א זייט און איך הער א שרעקליך טרויעריגע שטימע:

אַלטער, דו געהסט מיט'ן שטאַב אין דער האַנד,
הייַנטיגען טאָג אַרויס וואַנדערן,
און דאָס עראַבערטע שטיקעלע לאַנד
לאַזט דאָ איבער אַנאַנדערן.

ווער, אין דעם ביטער־כאצוואונגענעם לאַנד,
איז יענער נייער דער אַנדערער ?
ענדיגט זיך דאָ פון אַ ווערק נור אַ באַנד.
אַרער — אונגליקליכער וואַנדערער ! —
שטעלט פילייכט פאַר דאָ דיין איצטיגער שפרוך
גאָר פון אַ ווערק אַ פאַרדאַרבענעם
איינפאַך דעם שלום פון דעם טראַגישען בוך,
און ביי אַ מאַן אַ געשטאַרבענעם
פון דער גסיסה דעם שרעקליכען זיפן,
אין דער צואה דאָס בלאַסע געשריפן ?

„אונזין ! אונזין !“ שרייט דעמאָקריטאָס. „נור ניט פאַרצוויי-
פעלט ! דער שטאַב אין דער האַנד קען ווערען אַ מעכטיגע וואַפע
געגען דעם פיינד, אַ מעכטיגע שטיצע פאַר'ן פריינד. געה, וואַנדער,
אַבער לאַך פון דער גאַנצער וועלט ; וואָס ערגער זי איז, גיט זי אַלץ
מעהר שטאַף צום לאַכען !“
אַה, ניין, איך קען ניט לאַכען, אַבער איך קען אויך ניט וויינען,
— זאָל איך שווייגען ? זאָל איך שלאָפען ?
מיר וועלען זעהן.

צוּשְׁלֵאָנְעֵנֶע גַעדאַנקען

1897

XXXVIII

וואָס דער עולם רעדט וועגען דעם „פאַרווערטס“.

אַט ווײַס איך זאָג איך: די צווייטע טעג פסח האָט זיך מיר אויף די עלטערע יאָהרען תמיד גערעמילט. ניט זינדיגען זאָל מען מיט די רייד, אָבער די צווייטע טעג זיינען עפעס ניט אין גאַנצען אַ יום־טוב; זיי זיינען לגבי יענע כמעט דאָס אייגענע וואָס די צווייטע פּאָר פּראָסלעס ציינער זיינען געגען די ערשטע; די נפּקאָמינה צווישען אַ פּלִּזְנִית'טע און אַ ווייב, צווישען אַ ווייב און אַ כּלָּה, צווישען אַ כּלָּה און אַ געלִיעבטע, צווישען אַ געלִיעבטע וועלכע איהר האָט און אַ געלִיעבטע וועלכע איהר וואָלט וועלען האָבען — די נפּקאָמינה צווישען זיי איז ניט גרעסער ווי צווישען די ערשטע און די צווייטע טעג יום־טוב.

און מיינט ניט, אז דאָס איז דערפאַר, ווייל די מכות זיינען שוין אָפּגעטונקט, דער אפיקומן אָפּגע'גנב'ט, די הגדה אָפּגעזאָגט, די קשיות אָפּגעפרעגט. צווייטע טעג, ערשטע, — יום־טוב איז יום טוב, און די קניידלעך זיינען אין פּלּוג אזוי פעט ווי געוועזען, און דער מאָגען, וואָס בורעט זיך, שילט די בייזע האַלז ווי גע'שאַלטען, און אויפ'ן טיש שטעהט ראָסעל, וואָס האָט דעם קאָליר פּון אַ געכאַפטען ליגען אָדער פּון פּרעה'ס ערשטע מכה און אַ פּאַרע געהט דערפּון ווי פּון דעם פּאָפּוליסטישען ענטוויאָם, וועלכער איז (ווי די ראָסעל) אָנגעהיצט אָבער בטבע וואַסערדיג, זויערדיג אָבער ניט קרעפטיג, קאָכעדיג אָבער ניט אויף לאַנג, רויט אָבער ניט רויט ווי די רויטע פּאָהן, נאָר ווי אַ צופּלאַמ-

מע באק. ראָסעל איז פון דעסטוועגען ראָסעל און דאָס איז דאָ.
 חוץ דעם איז נאָך דאָ מער — מער, וואָס איז געוואָרען בעסער
 און פיינער איבערגעקלערט ווי א אירישער פלאַן, מער, וואָס האָט
 אין זיך די מתיקות פון דעם באַלעבעסעל'ס א מהיפּיות, די שטאַר-
 קייט פון יאָנקעל צוואַראַך'ס ליטעראַרישען כריין, א מיין כריין,
 אין וועלכע עס פעהלען, למשל, זאַלץ און פעפער, אָבער וועלכער
 איז פון דעסטוועגען ביטער גענוג, געזאַלצען גענוג און שטאַרק
 גענוג אייך צו געבען א גרעסערען האַק און נאָז ווי די ערגסטע
 לעמבערגער קעז. און דאָן איז נאָך דאָ מצה אין קאַסטען, הגם
 מייסטענס צוקראַכענע און צוגעסמאַליעט ווי די האַרץ פון א פאַנ-
 טאַזיאַרקע, אָבער מצה איז נאָך אַלץ דאָ אין קאַסטען ווי עס זיין
 נען נאָך דאָ פּיוטים אין דעם מחזור, עטוואָס ריינליכקייט אויפ'ן
 פאַרלאַגע, צופרידענהייט אויפ'ן פנים, א ווייסער פאַרטוך ביי
 דער ווייב, וועלעשע נים ביי די קינדער, קרעדיט אויף אַן עליה
 אין קלויז, א ביסעל ריצען-איייל אויף אסרו חג, אַן אויסזיכט אויף
 עולם-הבא לאַחר מאה שנים. און דערווייל שטימט נאָך דער
 חשבון פון די ספירה, און עס לעבט נאָך דער גוי וואָס האָט
 דעם ביל-אָורסייל אויף די קרעמעל חמץ, און עס איז דאָ א וואָל-
 וועלער מלמד פאַר'ן אינגעל אויף דעם קומענדיגען זמן, און די
 נעקסטע זעקס וואָכען וועט מען ניט דאַרפען זיך לאָזען שערען.
 היינט זאָגט מיר, קינדערלעך, וואָס וויל איך זאָגען? צו
 וואָס האָב איך אָנגעפיהרט דעם נאַנצען געשפרעך? אַמאָל וואָלט
 ניט אויסגעמאַכט וואָס און ווי איך זאָג און צי דאָס פיהרט צו
 א שטאַרט אָדער צי א דאָרף. אַמאָל זיינען אַלע חסידים געווען
 מינסקער — און אַלע מינסקער — חסידים, און קיינער האָט ניט
 געפרעגט קיין קשיות אויף מעשיות. היינט מוז מען זיך היטען.
 היינט מוז מען וויסען דעם אויסלאָז איידער מען מאַכט אַן אַנ-
 הויב און טאָמער ווילט זיך זאָגען א בעזטאַלאַקאווע זאך, א ווער-
 טעל וואָס קלינגט ווי א גלעקעל מיט א לאַקשענעם צינגעל, אָדער
 אזוי גלאַט עפעס אזוינס וואָס איז (א שטייגער ווי דער ילקוט
 שמעוני) ניט געשטויגען און ניט געפלויען, מוז מען געדענקען,

אז אויף דעם איז איצט דאָ אַ מאַנאַפּאָל און אַ געוויסער יאַרליק,
און ווער עס האָט ניט דעם ריכטיגען הכשר מוז... זיין פאַרנינפֿ-
טיג. ווען אַלזאָ, מען ווייסט ניט וואָס מען וויל אויספיהרען מוז
מען זיך לעגען שלאָפען... שלאָפען? דרעמלען? האַלט! איך
ווייס וואָס איך האָב געוואָלט זאָגען.

אַלע יאָהר וואַרפען אויף מיר אַרויף די צווייטע טעג פסח
אַ מין פאַרדרעמעלקייט, היינטיגען יאָהר האָבען זיך מיר גענומען
צומאַכען די אויגען די לעצטע צוויי טעג חוץ המועד. איך האָב
איינגעדערעמילט.

וואָס רעדט דער עולם וועגען „פאַרווערטס“? דאָס וועט
איהר וויסען שבת, דעם קומענדען שבת.

XXXIX

אלזא, וואָס רעדט דער עולם?

הייסט עס, אז איהר ווילט וויסען וואָס דער עולם רעדט?
קין עולה ניט. אויסער ווען די זאך וואָס אימיצער וויל וויסען
איז א דערוואקסענע מיידעל אין די יאהרען, אָדער די פאָליטיק פון
דעם אייראָפּעאישען קאָנצערט, — א קאָנצערט, וועלכער ער-
אינערט אייך אָן קרילאָו'ס קווארטעט, אָדער אָן דער ניו יאָרקער
פאָליס-באָארד, אָדער אָן א ליטווישע אסיפה, איז... פארקראַכען!
כסדר אזוי: אויסער ווען די זאך וואָס אימיצער וויל וויסען
איז א דערוואקסענע מיידעל'ס יאהרען, אָדער די פאָליטיק פון
דעם אייראָפּעאישען קאָנצערט, אָדער דער קז, אָדער די באַדיי-
טונג פון די צוויי יקום-פורקן'ס, אָדער די מאָס פון דעם אַרביי-
טער'ס געדולד, אָדער די נאָטור געשיכטע פון א קאָקרויטש-באָס,
אָדער דעם צוזאמענהאַנג פון א קינעטאָסקאָפּ מיט א „פייט“ פון
צוויי בויאַנעס, אָדער דער פרייז פון בלאַנדקייט אויף די היגע
דאַמענהאַר, אָדער וואָס די שמחה איז מיט'ן קבצן'ס א שמחה, —
אויסער ווען אימיצער וויל וויסען איינע פון דיזע זאַכען, איז
דער וועלען וויסען א גרויסע מעלה.

דער וועלען וויסען איז דער פונקט וואו עס ענדיגט זיך די
בחמה און עס פאנגט זיך אן דער מענש; וואו דער גלויבען קוסט
די מזוזה און די וויסענשאפט קלאפט אן אין טיר; וואו אלע אר-
בייטער הויבען אן צו ווערען מענשען און שטרעבען, אז אלע
מענשען זאלען ווערען ארכיטער; וואו עס הויבט זיך אן צו

זעהן דער הויקערדיגער רוקען פון אונזיניגע האָרעוואַניע און עס בע-
ווייזט זיך אַ פּרעהליכער זיסער פנים פון ברידערליכע טעטיג-
קייט; וואו ביסמארק הויבט אָן צו שטאַרבען און קאַרל מאַרקס
הויבט אָן צו לעבען.

דער וועלען וויסען איז אַ גרויסע זאַך. באַטראַכט די ריינע,
אונפאַרדאַרבענע קינדער אין דער שול, און די געלד-באַשמוצטע פאַ-
ריזער אַרבייטער בערזע און פאַרגלייכט איהר מיט די בערלינער
אַקציען-בערזע; באַטראַכט דעם בעל-שם-טוב פון אַמאַל און דעם
היינטיגע עדיסאָן; באַטראַכט די רענטגען שטראַהלען לנגי די
שטראַהלען אַרום דעם הייליגען יאַהאַנ'ס פנים, — באַטראַכט דאָס
אַלץ און איהר וועט פאַרשטעהן וואָס מען רעדט מיט אייך.

אַה, יא! וועלען וויסען איז אַ גרויסע זאַך, און אַפילו דער
חכם פון דער „מהנשתנה" איז אויך אַ חכם. נור וועלען וויסען!
נור פּרעגען קשיות! אָבער ניט פיער, ניט צוויי מאָל אַ יאַהר,
ניט וועגען מצה, מרור און שאר ירקות, נאָר קשיות אָהן אַ
שיעור, קשיות אַ גאַנץ יאַהר, קשיות וועגען ליעבע, לעבען, לופט
און ליכטיגקייט. קשיות וועגען דעם, למשל, וואָרום אַקסען-פלייש
איז די יאַטקעס איז טייערער ווי מענשענפלייש אויף די אייזענ-
באהנען; וואָרום מיימי'ס הוט קאָסט איהר אַזוי פיעל יאַהרען
פון שאַנדע און וואָרום איהרע בעקעלעך קעניי נור זיין רויט
ווען זי פאַרשוואַרצט איהר אַרימען פאַטער'ס ויגען; וואָרום
אַזוי פיעל אַרבייטער קינדער ווערען געבאָרען מיט די אויגעלעך
צום בית עולם צו און וואָרום עס ווערען געמאַכט מעהר טרונגעלעך
ווי וויגעלעך; וואָרום די אונטערנענהייט איז אַ פערד, דער פערד
אויפ'ן טראָן, און דער טראָן אויף די רואינען פון פרייהייט און
גליק; וואָרום מיר זאָגען עבדים היינו און ניט עבדים הננו און
וואָרום מיר זיינען אין גלות ביי זיך אַליין.

און ווי גרויס דער וועלען וויסען איז אַזוי איז אויך שעדליך
דער ניט וועלען וויסען: דאָס האָט אַריינגעבראַכט אַלכסנדר דעם
צווייטען פאַר דער צייט אין קבר און האָט אָפּגעשניטען זיין
זוהן'ס יאַהרען; דאָס האָט...

לאז זיין גענוג! עם ווילט זיך שלאפען, היינט איז אחרון
של פסח און ארום אונז איז די אמעריקאנישע ארבייטער באווע-
גונג...
האלט! איהר ווילט וויסען וואס מען רעדט וועגען דעם
„פארווערטס“? א דאגה אייערע.

XL

גראנט און מיין אייניקעל.

מיין אייניקעל אמעריקאניזירט זיך.

איחר האָט געדארפט זעהן ווי פארשמיעט ער איז געווען דעם טאָג ווען זיי האָבען אריבערגעקרוישקעט גרענט'ן אין זיין נייעם קבר! מעהר צורודערט, מעהר פאר-ערב-פסח'ט, מעהר צו קאָכט וואָלט ניט געקענט זיין אַ חסיד וואָס פּאָהרט צום ערשטען מאל צום ליבאוויצער רבי'ן, ניט אַ צוועלף יאָהר אַלטער קאַרעספּאַנ-דענט פון דעם „הצפירה“, ניט אַ רייכע היימישע באַרישניא, ווען עס קומט אַרײַן אין שטאָרט אַ פּאַלק אולאַנען, אפילו ניט אַ קליין שטעטעלדיגע קליאַטשע (להבדיל) בעת זי דערזעהט די „טשונגנקע“. דער בחור איז אייך פשוט געווען אַרויס פון די כלים; ער וואָלט ניט געדאַפט מאַכען דערפון אַ גרעסערען וועזען, ווען דאָס וואָלט — ווי ער הערט ניט אזוי זאָל דאָס איהם ניט שאַדען! — געווען זיין אייגענע לוייה.

„זיידע — האָט ער פאַנטאַזירט (פאַנטאַזירט איז אַ גוטער וואָרט, ניין? אַלזאָ, זיידע — האָט ער פאַנטאַזירט) דו האָסט געדאַרפט זעהן דעם פאַראַד! דו האָסט געדאַרפט זעהן די טויזענדער און צעהנדליגע טויזענדער פּאָהנען! עס זיינען אויף די אַלע פּאָהנען געווען מעהר פאַסען ווי... „ווי אויף הונדערט ניקאָלאַיעווסקע סאָל-דאַטסקע רוקענס נאָך שמיץ“ — האָב איך איהם אַרויסגעהאַלפּען. ער האָט דאָס ניט גאַנץ קלאָר פאַרשטאַנען און האָט פאַרטגעזעצט: „און מעהר שטערענס זיינען געווען אויף זיי, איך מיין אויף

די פאָהנען, ווי אין אַ שעהנע זומערדיגע נאַכט אויפ'ן הימעל... און מענשען האָבען זיך געשאַטען פון אַלע זייטען ווי צו תּחית המתים... און מעהר קינדער מיט זייערע מאמעס זיינען דאָרטען געווען ווי צו אַ טראַגעדיע אין אידישען טעאַטער... און סאָלאַטען, אמת'ע און נאַכגעמאַכטע — דאָ מעג זיך אַ מיידעל אָנטון ווי אַ סאָלאַט, זיידע לעבען! דאָ איז אַ פּרייע מדינה, דאָ מעג מען, אויב מען קען נור, געהן מיט'ן קאַפּ אַראָב און מיט די פּיס אַרויף, וואָס דאָס איז גוט ווען מען רעדט מיט גאָט אין הימעל און מען וויל אז דער קול זאָל בעסער אַרויפגעהן אין דער הויך... אַרויפצונו...”

— מיין קינד — האָב איך איהם אונטערבראַכען — דו ווערסט שוין צוממעלט; אין דייע יאָהרען דאַרף אַ מענש נאָך רעדען סקלאַנדע. דו האָסט געזאָגט אז אמת'ע און פאַרקליידעטע סאָל-דאַטען זיינען...

„הום-הום! זיינען דאָרטען געווען פאַלקען-ווייז, גענוג צו דערשטיקען דעם גרעסטען סטרייק. דאָן זיינען דאָרט געווען צעהן-סענטיגע ציגענע מעדאַלען און אַלערליי פעהנדעלעך, וועלכע דער ווינד האָט געבלאַזען, ווי שמונה-עשרה'ת, צום מזרח-צו. און פאַליס-לייט אָהן אַ שיעור אַלע עקסטראַ אַרומגעגאַלט און זיי האָבן בען אויסגעזעהן געשייערט און גע'כשר'ט און שטאַלץ ווי...”

— ווי ביי אונז אין דער ליטא — האָב איך ווידער אונטערנע-כאַפט — אַ פּריסטאָוו, דעם טאַג ווען דער קיסר דאַרף גע'הרג'ט ווע-רען און ווערט ניט, מחמת עס געהמט איהם ניט קיין קויל צוליעב די געפאַנצערטע, דראַטענע העמדעל וואָס ער טראַגט אונטער די קאַמיועלעכע...

„לאָז זיין אזוי!“ האָט ער געענטפערט מיט אַ שמיכעל און האָט געוואָלט פאַהרען ווייטער, אָבער איך האָב איהם איינגעהאַל-טען זאָגענדיג:

— לאָז ניט זיין אזוי, מיין קינד, לאָז זיין גענוג... אפשר איז דאָס פאַר דיר אַ שמחה, מיר איז דאָס קנאַפּ-וואָס נונע. דייע אמעריקאנער זיינען נאַראָנים. זיי אינטערעסירען זיך דערמיט וואָס גרענט ציהט אַרויס פון איין קבר און ציהט אַריין אין אַנ'אַנדער

קבר. זיי, וועלכע קוקען און זעהען ניט, באטראכטען ניט די טענע-
מענט-הייזער ווי איך באטראכט זיי. וואָלטען זיי דאָס געטאָן, וואָל-
טען זיי געוואוסט, אז יעדע אָרימע לויב שטעלט נור פאָר אַ מין
ארויסקרוישקענען זיך פון איין קבר אין אַ צווייטען: פון אַ קבר
אויפ'ן טאפּ-פלאַך אין אַ קבר אונטער דער ערד; פון אַ קבר וואו
עס עסען דיך אויף די צרות אין אַ קבר וואו עס עסען דיך אויף
די ווערים; פון אַ קבר וואו מען האָט ניט וואָס מען דארף צו אַ
קבר וואָס מען דארף ניט וואָס מען האָט; פון אַ קבר... נור לאָז
דאָס אויך זיין גענוג.
איך האָב מעהר ניט גערעדט, אפשר האָט ער פארשטאנען,
אפשר ניט.
ער אמעריקאניזירט זיך, מיין אייניקעל.

XLI

ווי גומ מיר איז.

מיר איז שוין לאנג ניט געוועזען אזוי גוט אויפ'ן הארצען ווי היינט. ווען איך וואָלט זיך ניט געשעמט פאר מיינע 72 יאָהר וואָלט איך געטאָנצט; ווען איך וואָלט געהאַט אַ שטימע וואָלט איך געזונגען; ווען איך וואָלט געוועזען משה רבינו'ס אַ שוועס-טער וואָלט איך געפּייקעלט; ווען איך וואָלט געוועזען אַן אַמע-ריקאָנער וואָלט איך געטראַסקעט מיט פייער קרעקערס; ווען איך וואָלט געוועזען אַ רוסישער אָפיציר וואָלט איך געבראַכען פּאַיאַנס; וואָלט איך געוועזען אַ טייטש וואָלט איך אויסגעליידיגט אַ פּאַס ביער; ווען איך וואָלט געוועזען אַן ענגלענדער וואָלט איך גערוי-כערט אַ פיפקע, ערנסט שמייכלענדיג; ווען איך וואָלט געווע-זען דער שפּאַנישער קעניג וואָלט איך אַוועקגעמאַרשירט מיט אַ פּאַלק ציגענע זעלנערלעך איינגעהמען קובא (און וואָלט ניט גע-קוקט אויפ'ן ים); ווען איך וואָלט געוועזען אַן אַמעריקאָנער רב וואָלט איך זיך גענומען לערנען עברי; ווען איך וואָלט געוועזען אַ נערשט וואָלט איך זיך אַרויפגעכאַפּט ביי מיינע שונאים אויף די אויגען און וואָלט געוואַקסען אויף זייערע צופּלאַצענעס; ווען איך וואָלט געוועזען אַ שוחט וואָלט איך געבראַכט אַהיים דריי עקסטראַ גוטע קישקעלעך, איין פעטע העלזעל און אַ לונג-און-לעבעריל מובחר מן המובחר; ווען איך וואָלט געוועזען דער פּרינץ אָו ווילס וואָלט איך געטרוימט אַז די מאַמע וויקטאָריאַ האַלט ענדליך ביים שטאַרבען; ווען איך וואָלט געוועזען אַ די-

---

רעקטאָר פון אַ קייבעל־קאר־קאָמפּאָניע וואָלט אײך מיר געמאַכט דעם שפּאַס צוצו־הרג'ענען אין בראַדוויי און אונאַנגענעהמען צײַט־טונג־שרײַבער; ווען אײך וואָלט געוועזען אַ שרײַבער ווי אַלע שרײַבער וואָלט אײך אויפֿגעהערט צו וואָלט'ען און וואָלט אזוי געזאָגט:

מיר איז שוין לאַנג אזוי גוט ניט געוועזען אויפ'ן האַרצען ווי היינט. אזוי גוט איז ניט געוועזען אונזער פּרעזידענט, ווען האַנגאָ'ס גאָלד און ברייען'ס זילבער און דעם אַרבייטער'ס דומ־הייט און די היגע ליעבע צום בייטען אַ שוך אויף אַ לאַפטשע האַ־בען איהם געמאַכט פאַר אַ פּרעזידענט; אזוי גוט איז ניט געווען זען דער סטאַטוע פון דער פּרייהייט ווען זי האָט געזעהן, אַז מען שטעלט איהר אוועק אויף אַן אינזעל און אַז זי וועט ניט ווערען באַשמוצט פון די בודעל־פּאַליטיק, וועלכע פּיהרט די גרענדע אויף דעם אַמעריקאַנער קאָנטינענט.

אזוי גוט איז ניט געוועזען שלמה המלך ווען ער האָט געגען־סען די גילדערנע יויך אויף זײן 999טע חתונה; אזוי גוט איז ניט געוועזען ליהאַנג־טשאַנג ווען ער האָט אינטערוויוט די אינ־טערוויוערס און האָט געזעהן ווי מעיאָר סטראַנג לאַכט זיך מיט די טיי פון זיי כינעזישען פּאָטערלאַנד; אזוי גוט איז ניט גע־וועזען דעם אינטעליגענטען ניו יאָרקער פּובליקום ווען עס איז אָנגעקומען אין דער ליטעראַרישער וועלט דער געלער „קיד“; אזוי גוט איז ניט געוועזען...

ברידער, עס איז שלעכט! פאַר גרויס שמחה קען אײך ניט אָנהויבען באַשרײַבען מיין שמחה. וואָס אַ ווײלע שפּעטער ווער אײך אַליץ מעהר פאַרפּלאַנטערט, ווי די אַריענטאַלישע פּראַגע האָט געזאָגט צום בערלינער קאָנגרעס. לאַמיר מאַכען נאָך אײן לעצטע פּראָבע און אויב עס וועט ניט געהן וועל אײך אײך מיין שמחה דערצעהלען ווען מיר וועט זײן אומעטיג אויפ'ן האַרצען און די פּאַנטאַזיע וועט ניט זײן אזוי פּאַנאַנדערגעראַזבושעט (מיסטער טייטש, אײך לויפט שפּײעכץ פון מויל זעהענדיג אַזאַ לאַנגען וואָרט, נײן?) און אײך וועל קענען שרײַבען ווי אַלע שרײַבען,

---

וועלכע „דענקען ראציאָנעל“ און וואָס זייערע פּעדערען זיינען „דיסציפּלינירטע סאָלדאַטען“ ווי זיי אליין, און וואָס קיין זאך ראַזבושעט זיי ניט פּאַנאַנדער, אפילו ניט... גענוג! דאָס קען אוועקפיהרען אין צו ווייטע דרכים.

בקיצור, איך וועל מאַכען נאָך איין לעצטע פּראָבע און אויב עס וועט ניט געהן וועט די שמחה מיינע ווערען געשילדערט אַנ-אַנדער טאָג.

כסדר אזוי: מיר איז שוין לאַנג אזוי גוט ניט געוועזען אויפ'ן האַרצען ווי מיר איז היינט. עפעס דאכט זיך מיר היינט אז די וועלט איז פּאַרט ניט אין גאַנצען פּוּליצער'ס; אז די וואַהרהייט קען האַבען אַ ווינקעלע אפילו אין אמעריקא; אז די ממשלה פון שלאָפען אין בלאָף און פון בלאָפען אין שלאָף וועט דאָ אויך קומען צו אן ענדע; אז די טיראַניי וועט פּאַרטריבען ווערען אזוי פּאַלקאָמען, אז אפילו די פּראָפעסיאָנעלע געגנער פון טיראַ-ניי וועלען מעהר ניט וועלען טיראַניזירען; אז מײַן אייניקעל וועט זוכה זיין צו זעהן אַן אמעריקא אָהן באַטרוג און אָהן זעלבסט-באַטרוג, אָהן „קוויק לאַנטשעס“ און אָהן לאַנגזאַמע מיתות, — אַן אמעריקא, וואו דעם ערשטען מאַי וועט מען פייערן דעם גע-בורטסטאָג פון די נייע אינטערנאַציאָנאַלע און דעם פינפטען מאַי-דעם געבורטסטאָג פון קאַרל מאַרקס און די איבריגע טעג פון יאָהר-די פּרייהייט און די גלייכהייט און אַנדערע זאַכען, וועלכע דאַר-פּען נאָך ערשט געבאָרען ווערען.

XLII

רעליגיאָן, טיטון און בולבעם.

איהר לעבט אין א מדינה וואָס האָט ניט איהרס-גלייכען צוויי-
שען אלע מדינות פון די ציוויליזירטע וועלט.
די יוניטעד סטייטס זיינען ניט באשאפען געוואָרען אין די
ששת ימי בראשית; זיי און די איבעריגע לענדער פון אמעריקא
שטעהען יעדענפאלס ניט אין משה רבינו'ס געאָגראַפיע. —
די פארשיעדענע אמונות, וועלכע איהר זעהט דאָ, זיינען אַהער
אַריינגעפיהרט געוואָרען פון די אלטע וועלט, איבערהויפט ווייל
אויף רעליגיאָן (א שטייגער, ווי אויף אַבעלע'ס קרענק) איז דאָ
קיין מאָל ניט געוועזען קיין פאָשלינע. בשעת דער רבנו של עולם
האָט געפערעלט מיט דער תורה און חוץ ישראל'קען האָט יעדעס
פאָלק געענטפערט: „היינט ניט, אפשר אַן אַנדער טאָג...“ איז
ער, הענט ניט געוואָשען, אַהער ניט געקומען. ער האָט די תרי"ג
מצוות אָנגעבאָטען דעם ווייסען, דעם געלען, דעם שוואַרצען אין
איראָפּא, אין אזיען, אין אפריקא, אָבער ניט דעם רויטען אינדיאַ-
נער דאָ אין אמעריקא. משה רבינו, וועלכער איז געווען דעם אוי-
בערשטענ'ס אַגענט ביי אונזערע אבות אבותינו און האָט זיי צו-
גענאַראַיעט די סחורה, און האָט זיי איינגערעדט און צוגערעדט מיט
פיעל מיה, ווייל די תורה איז, נאָך אַלעמען, ניט געווען קיין ווייל-
דע מציאַה, ניט קיין וואָלוועלער רעמנענט, ניט קיין צוגעסמאלע-
טער באַרגיין, ניט קיין אַרטיקעל וואָס דער טיקעט פון פאָן-שאַפ
באווייזט אַז ער איז ווערט אַ סך מעהר, — משה רבינו, אַלזאָ, האָט

אפילו ניט געוואוסט פון וועסט אינדיען און דערפאר זיינען גע-
 בליבען ניט פארבאטען ניט בולבעס און ניט דער פיפקעווען.
 פון בולבעס און פון טאבאק האבען אפילו די חכמים אונזערע
 ניט געוואוסט, ווייל ביידע ארטיקלען זיינען באקאנט גע-
 וואָרען אין די בתי מדרשים ערשט מיט א פאָר הונדערט יאָהר
 צוריק. שטעלט זיך פאָר וואָס פאר א מסכת טיטון, וואָס פאר א
 פרק בולבע מיר וואָלטען דאָס אביסעל געהאט! ווי מען וואָלט
 דאָס אביסעל א קלער געטאָן אין פומבדיתא צי די בלעטער פון טא-
 באַק מעגען באנוצט ווערען צו באדעקען א סוכה אָדער ניט; צי דער
 רויך טויג פאר קטורת אָדער ניט; צי א פיפקע איז א קוימען אָדער
 א פיפעל; צי דער קאָפּ פון א פיפקע דארף טראָגען פאות אָדער
 ניט; צי דער ציביק מעג זיין צעהן טפחים לאַנג אָדער ניט; צי
 א ציגאר דארף געוויקעלט ווערען ווי א קליין־קינד אָדער ווי א
 בלינצע; צי א פאפיראָס איז א קליינער ציגאר אָדער א ציגאר
 איז א גרויסער פאפיראָס; צי א טרפה האַלז פון א שוחט'ס דריטע
 ווייב מעג אויסגערויבערט ווערען מיט דעם רויך פון טיטון, אָדער
 זי מוז געכשר'ט ווערען אויף אנאנדער אופן.
 און ווער רעדט וועגען בולבעס! דאָ וואָלט זיך פארקאָכט א
 היציגע פלונגתא צי די פעלצען פון בולבעס דארפען זיך היטען פון
 שעטנו אָדער, אזוי ווי די פעלצען ווערען דאָך פאָרט ניט גענעהט,
 איז אפשר ארום דעם נימאָ וואָס צו רעדען. מען וואָלט געקלערט
 צי א קיילעכדיגע בולבע מעג זיך קאָכען אין איין טאָפּ מיט א לאַנג-
 ליכע בולבע און צי מען מעג, ווען מען האָט ניט קיין מעסער איהר
 קאלופענען מיט די נעגעל, א שטייגער ווי מען טוט מיט אן אפעלסין,
 אָדער צי איז שאָכען טאקי א חיוב. מען וואָלט ראַזביראיעט די פראגע
 צי מען דארף אויף א מעהליגע בולבע מאַכען די ברכה מיני מזונות
 און צי די רויטקייט וועלכע יאוועט זיך אמאָל אין א בולבע, קען בא-
 טראַכט ווערען אזוי ווי א בלוט־טראָפען אין אן איי און מען טאָר
 עס דערפאר שוין ניט עסען.
 אָבער וואָס זאָל איך אייך דאָ פיעל בריווען? די חכמים
 האָבען פון די ביידע ארטיקלען ניט געוואוסט און מ ש ה ר ב י נ ו

א פ ש י ט ה נ י ט . דער פועל יוצא דערפון איז, אז קיינער
האָט אַמעריקאָ ניט געהאַט אין דער לינקער פּאה ניט ווען עס
איז באַשאַפּען געוואָרען די וועלט, ניט ווען מען האָט אַראָפּגע-
בראַכט די לוחות פון באָרג סני, ניט ווען דער הייליגער גייסט איז
געוואָרען אַ טאַטע, ניט ווען דעם אויבערשטענס בן יחיד האָט גע-
געבען אַ נייע תּורה, אַפּילו ניט ווען אַ נייער נביא איז אויפּגע-
שטאַנען און האָט פון אַ פעקעל ביזע חלומות געמאַכט די נייעס-
טע תּורה, אַ תּורה וועלכע איז פאַרברייטעט געוואָרען מיט דעם
שווערד אין איין האַנד און מיט דעם הייליגען געבאַט אין די
אַנדערע, אַ שטויגער ווי געוויסע אַזיאַטסקע, דעספּאַטישע נאַטורען
וועלען היינט פאַרברייטען די לעהרע פון ברידערליכקייט.

און אזוי איז אַמעריקא אין אָנהויב געוועזען אַ ניט־דערשאַפּע-
נע, נאַטלאָזע מדינה, מיט אייזבערען אין צפון, מיט בולבעס און
טיטן אין די וועסט אינדיעס, אָבער אָהן תּרי"ג מצוות, אָהן אַ דריי-
אייניגקייט, אָהן אַ קאָראָן, אַפּילו אָהן אַ רבינו תּם.

און איצט... און איצט זאָגט מיר, געזונד זאָלט איהר זיין, צו
וואָס האָב איך אייך דאָס אַלעס דערצעהלט ? זאָל איך אזוי וויסען
פון בייז, פון דינגלי'ס טאַריף און פון שוואַכען עלטער, ווי איך
ווייס צו וואָס איך האָב דאָ צוזאַמענגעפאַרטאַלעט דעם גאַנצען
דרוש.

אויב איך וועל זיך דערמאָנען וועט איהר וויסען, אַניט וועט
איהר דאָס אַלעס באַטראַכטען ווי ניט געלייענט.

XLIII

בייסיקעלס.

ווען איהר הערט איינעם זאגענדיג: „מיר רייסט א פינגער“, געהט דאָס געוועהנליך אין איין אויער אַרײַן אין אַנדערן אַרויס. א גרויסע זאך, איהם רייסט א פינגער! דאָס איז איבעריגענס קיין גרויס וואונדער ניט. איהר זייט צו ערגערע זאכען געוואוינט. איהר זעהט אַלע טאָג ווי עס רייסט א האַנד, ווי עס רייסט א סך הענט, ווי עס פליקט און צופט און רייסט זיי; ווי עס רייסט די דאָזיגע הענט אָהן אַן אויפהער יערער באָס, באָסעלע, באָסטשיקעל פון דעם גרעסטען ביז'ן קלענסטען, פון דעם באָס וועלכער איז נאָך נעכטען געוועזען אַן אַרבייטער ביז דעם באָס וואָס וועט אַליין זיין אַן אַר-בייטער מאָרגען.

דערפאַר, ווען אימיצער זאָל זאָגען: „מיר רייסט א פינגער“, וועט מען אויף איהם ניט מעהר רחמנות האָבען ווי אויף די שפּאַ-נישע רעגנערונג בשעת זי שיקט א טיכטיגען גענעראַל איינגעהמען קובא און ער נעהמט איין א מיתה משונה; אָדער ווי אויף א בייסיקעל־רייטער ווען ער קולעט זיך אַראָפּ אויף דער ערד פון זיין ראָד (מען רופט דאָס א „ראָד“ ווייל דאָס איז צוויי רעדער) און מאכט א רושם אין דער בלאָטע; אָדער... האַלט! איהר מענט דאָס וויסען, דאָס איז ניט קיין פאַרטייאַנגעלעגעהייט, איך מוז אייך דערצעהלען.

צוריק מיט א טאָג פינג אַיך גענאַנען אין פאַרקראַו (מען

רופט די גאס-פארק ראן, ווייל זי געהט פארביי א פלאץ, וואו עס
 וואקסען עטליכע בויער, אביסעל גראָז, א ביסעל בלומען און א סך
 עקסטרעספעשעל-וואירלד-קינדער, וועלכע דרעהען זיך ארום אין
 גאס צווישען די קייבעל-קארס פונקט אזוי ווי זיי וואָלטען זיך ווע-
 לען רייצען מיט'ן מלאך המות, בקיצור) איך בין געגאנגען מיט עט-
 ליכע טעג צוריק אין פארקראו און זייענדיג בטבע א פארטראַכטער
 מענש („מעהר פארטראַכט ווי מענש" וואָלטען מיינע שונאים גע-
 זאָגט, נור זיי האָבען דערצו קיין שכל ניט, ווייל שכל איז א זאך
 וואָס מען קריגט ניט פאר 20 סענט ווי א דיפלאַם אויף סאָציאליזם
 אין א רעאָרגאניזירטען ניו יאָרקער דיסטריקט, בקיצור) איך בין
 מיט עטליכע טעג צוריק געגאנגען אין פארקראו און זייענדיג בטבע
 א פארטראַכטער מענש בין איך נאָך א האָר געקומען אין אן אונ-
 אנגענעמקע באַרהרונג, ווי די טייטשען זאָגען, מיט אַ בייסיקעל. עס
 האָט ניט פיעל געפעהלט וואָלט דער רייטער געלעגען אויסגעצויגען
 פלאַד, ווי א קאזיאָנער ווייץ, אויף דעם ברוק און איך אונטער איהם,
 מיט דעם „ראָד", ווי די השגחה-פרטית, איבער אונז בידען.
 די בייסיקעלס — האָב איך א קלער געמאָן — זיינען די ערגסטע
 ערפינדונג פאר מענשען וועלכע געהן ניט אויף רעדער. זיי זיינען
 ווי דער שליס-מזל, די פליגען, די פאָליציי (ווען מען דארף איהר
 ניט) און גנבים, אימער ארום איך און לעבען אייך. זיי פארפאָלגען
 אייך אזוי ווי איהר וואָלט געווען א קיקער אין זייער פארטיי, און
 לאָזען אייך ניט דורכגעהן א גאס אזוי ווי זיי וואָלט פון אייך געקומט
 געלד. זיי קומען אייך אנטקעגען ווי א חתן צו קבלת פנים; קריכען
 אייך אריין אין זייט, א שטייגער אזוי ווי זיי וואָלטען באַדארפֿט א
 ריפ, אום פאר אייך צו באַשאַפען א ווייב אָהן א שוויגער; יאָגען
 אייך ארונטער פון הינטען ווי דער מלביש ערומים פון טשעמעס
 סקווער, וועלכער גיט אוועק פאר וועלוועלער ווי אומזיסט די פיינסטע
 קליידער, ניער ווי נייע, הגם איבערנעניצעוועטע צום פינפטען מאָל,
 ווי — כאַפט אייך אָן, א סאָציאליסטישער אַרטיקעל אין א וויסאָ-
 טשאַיע אַוטווערזשאַדיאָני פראַוויטעלסטוועני וויעסטינק פון א סאָ-
 ציאַליסטישער אַרבייטער-פארטיי, וועלכע פארטרייבט די סאָציאַ-

ליסמען און דערווייטערט די ארבייטער אום צו קענען ווערען א גרוי-
סע, מעכטיגע פארטיי.

„זיי לאָזען אַ מענשען ניט לעבען — האָב איך פּאַרטגעזעצט צו
קלערען — דיעזע רעדער. און וואָס האָבען זיי צו מיר? וואָס
האָב איך זיי ווען עס איז געטאָן ביין? בין איך שוין, ברוך השם,
געוואוינט דערצו אז די פּע ר ד זאָלען מיינען אז איך שטעה זיי אין
וועג, אָבער די בייסקעלס...“

דאָ האָב איך געטראָפען אַ קאָפּלער אָנצוהערענס פון אַ פּאָ-
ליצייסקען, אז אין נאָס חלומ'ט מען ניט, און איך האָב דעם אָנצו-
הערענס געפיהלט אן ערך פון צעהן מינוט... די פּאָליציי נעהמט
זיך זעהר פיעל פרייהייט אין דיעזע פרייע מדינה און צייטענווייז,
ווען די דאָזיגע פרייהייט ווערט אויסגעדריקט מיט אַן אייזערנעם
קולאַס אויף אַ דעלעקאטנע פּילאָזאָפּסקע פלייצע איז זי, די פריי-
הייט, אייך ניט זעהר אַנגענעהם, סיידען איהר זייט געוואוינט צום
סערדזשענטע-טאַרמס אין די נייע ניו יאָרקער ערציהונגס-אַנשטאַלט
פאַר פרייהייט, גלייכהייט און ברידערליכקייט. דאָך ווען דער פּאָ-
ליצייסקער (אינדעם בלויען ראָק, ניט מיט'ן רויטען קראַוואַט) דער-
מאָהנט אייך אז אייער צודולטקייט וועט אייך אַריינברענגען אין אַן
עמבולאַנס-וואָגען אין דעם האָספּיטאַל אין די הענט פון די רייכע
יונגע לייט, וועלכע מאַכען איבער אייך אַנאַטאָמישע עקספּערימענט-
טען אום צו וויסען וואָס אַ פּאַציענט דאַרף האָבען אינעוועניג אום
מען זאָל פון איהם קענען מאַכען אַ לעבען און אַ קאַליקע — ווען
אַלזאָ, דער פּאָליצייסקער דערמאָהנט אייך אַן דעם, דאַן דאַרפט איהר
דאַנקען די גנבים און די גזלנים און די רוצחים וואָס צולעב זיי איז
דאָ אויף דער וועלט אַ פּאָליציי.

נור דאָס איז אַלעס ניט אַהין און ניט אַהער. איך האָב מיט
אייך געוואָלט רעדען וועגען אַ פינגער וואָס רייסט און וואָס לאָזט אַ
מענשען ניט שרייבען און מאַכט אַ שרייבער אויס מענש. אָבער
אַרום דעם איז שוין היינט צו שפּעט צו רעדען.

חוצ דעם איז שווער צו שרייבען אויך. אין דרויסען איז
אַ היץ ווי אין אַברהם אַבינו'ס קאַלך אויווען און די קאָמאַרעס כאַ-

---

פען זיך בייסען פון אלע זייטען, — קאמארעס, וועלכע... נור לאז זיין:
איך האָב צוגעזאָגט ניט צו דערצעהלען קיינע פארטיי אנגעלעגענהיי-
טען היינט.

האָב איך דאָס צוגעזאָגט? איך פויל זיך איבערצולייענען וואָס
פריהער שטעהט, אָבער אויב איך האָב דאָס אייך ניט צוגעזאָגט,
האָב איך דאָס געדארפט צוזאָגען.

זייט געזונד. טאָמער איז אייך זעהר הייס, דאן פאָלגט אן
עלטערן און לאָזט זיך דערצעהלען די אַקטען, וועלכע מאַנכע אָפיציע-
לע גרויסע לייט טוען אָפּ. עס וועט אייך איבערגעהן אַ קעלט
איבער'ן לייב.

XLIV

שבועות

שבועות! האָב פון אייביג אן ליעב געהאט דעם מילכיגען יום־טוב אונזערן, הגם איך בין אויף מילכיגס ניט קיין גרויסער בעלן. אלע מילכיגע זאכען זיינען ענטוועדער שיטער וואָס דאָן פּויזט איהר זיך מיט זיי אן ניט ווערענדיג זאט, ווייל זיי האָבען קיין ממשות ניט, אָדער אַניט זיינען זיי פארהארטעוועט און איהר קענט זיי ניט פארדייען. עס איז וואהר, אז נאָרישע מענשען, איבערהויפט ווען זיי קענען ניט קריגען עפעס רעכטס, שלינגען אמאָל אראָפּ, זיך ניט קימערענדיג, זאָגאר א שטיין־הארטע גאמעלקע, וועלכע קומט פון מילך און וועלכע לעגט זיך אוועק אין מאָגען ווי עס פלעגט זיך אמאָל אוועקלעגען גראַף אָגינסקי'ס אן עקזעקוציע ביי א ריטעווער אידען אין דער האַלופקע, ווי איינער זאָגט: איך ריהר זיך ניט פון אָרט און דו קענסט פון מיר ניט פטור ווערען אָהן א שטארקען ברעך־מיטעל.

מילכיגס איז א פאסקורנע זאך ניט אין עסען אליין. איהר קענט די גאנצע וועלט־ליטעראטור איינטיילען אין מילכיגע און פליישיגע (גייסטיגע) שפּיזען, דאָס הייסט, אין פוסטע און קרעפ־טיגע עסענווארג. א קליין טעלערל גוטע פליישיגע זופ זעמינגט און שטאַרקט אייך, וועהרענד א גרויסע שיסעל מילכיגע יאויך פילט אייך אן און לאָזט אייך הונגעריג. און דאָ רייך איך שוין גאָר ניט דערפון וואָס אין ציוויליזירטע לענדער קריגט איהר ניט קיין אמת'ע מילך, וועלכע זאָל זיין ניט וואסערדיג אָדער וועניגסטענס ניט פארוואַר־

סערט מיט די פליסיגקייט פון די רינעס. מילך (אין אמעריקא מעהר ווי אנדערשוואו) ניט זייענדיג אונפארפעלשט, האָט אין זיך א זייער ערליכקייט גלייך פון אָנהויב און עס צעקאָכט זיך אזוי גיך ווי עס ווארעמט זיך אן. מילך... נור ווי בין איך ארויפגעקומען אויף די רייד ? אָה, יא! רעדענדיג ארום שבועות.

אַזאַ, ווי איך זאָג אייך. איך האָב פון אייביג אָן לייעב געהאַט דעם מילכיגען יום טוב אונזערן. ווען איך פלעג אין מייע וינגע יאָהרען זיצען ביי'ן תיקון-שבועות — א ספר צוזאַמענגעזעצט פון שטיקלעך און ברעקלעך אָהן א טאַלע און אָהן א סיסטעם, א שטיי-גער ווי די אידישע השכלה, אָדער ווי אן איירישער סטיו — און פלעג פאנטאזירען וועגען די צייט ווען דער רבונז של עולם איז ארונטערגעקומען אויף'ן בארג סיני מיט די עשרת הדברות אין דער האנד און האָט פראָקלאמירט זיין געטליכקייט... און האָב מיר פאָרגעשטעלט, אז אזוי פיעל טויזענדער יאָהרען זיינען פארגאנגען און קיינער פאָלגט ניט זיין געבאָט, הגם חוץ אונז אידען האָבען אן ערך פון דריי-הונדערט פופציג מיליאָן קריסטען און צוויי-הונדערט מיליאָן מאָהאמאדאנער אָנגענומען די זעלבע צעהן געבאָט... און מיר איז דערביי איינגעפאלען אז דער גרונד דערפון איז וואָס די עשרת הדברות זיינען געקומען ווי א פריקאז פון אויבען, פון א סאך מאדערנזשעץ אנשטאט צו קומען אויף א דעמאָקראטישען אופן פון דעם פאָלק גופא אלס א געזעלשאפטליכער קאָנטראקט וועלכער באַ-שטימט אז אום צו לעבען גליקליך, ברידערליך, פריי און ווי מענשען מוזען מיר איינער דעם אנדערן דאָס און דאָס ניט טאָן.

און דאן זייענדיג יונג... אָה, ווי ווערט מען ווידער אויף א וויי-לינקע יונג! יונג, פריש, אונפארדאָרבען! וואָס ווייסט איהר ווי גוט דאָס איז! מיר אלטע לייט מעסטען און וועגען און ציילען און רע-כענען, און דאָס טוענדיג האלטען מיר זיך פאר קלוגע, פאר פאָר-זיכטיגע, פאר פראקטישע מענשען. די יוגענד ווייסט ניט פון קיין שום חשבון, פאר איהר איז קיין משא ניט צו שווער, פאר איהר איז קיין האַפנונג ניט צו גרויס, פאר איהר איז קיין ציעל ניט צו ווייט און קיין זאך ניט אונערייכבאר. ביי אונז איז דער „היינט" נור די

פאַרטזעצונג פון נעכטען, ביי איהר איז היינט דער אָנפאַנג פון מאַרגען. די יונגע ליעבט און קוקט ניט אויף זיינער, זי פיהלט און פילאָזאָפירט ניט איבער די געפיהלע; זי וויל און קימערט זיך ניט צו זי מעג וועלען אָדער ניט. די יונגע איז רעוואָלוציאָנער, וויל איהר ענטווייאָמוס האָט נאָך אויף זיך ניט קיין קויפמאנישע קאַרע און זי קלערט ניט וועגען „פראָפיט ענד לאָס“ בשעת זי אונטערנעהמט עטוואָס... און דערפאר איז זשעליאבאָוו א יונגער מאן און פּעראָוסקאָיא א יונגע פרוי!

אַה, ווי ווערט מען ווידער יונג, אויף איין קליין וויילינקע יונג! ווי לעבט מען דורך פון דאָס ניי יענע יאָהרען, ווען מען האָט גע- פאסט א רעוואָלוציאָן „לא תרצה“ און מען האָט ניט געוואָלט וויסען פון די שרעקליכע מאכט, וועלכע די מערדער בעזיצען; ווען מען האָט געזאָגט „לא תגנב“ און מען האָט ניט געקלערט וועגען דעם אז א געזעלשאפט געבויט אויף גנבה קען דורך אזא באשלוס, אויף איינמאָל ניט איבערגעמאכט ווערען. עס איז וואהר מען איז געווען קינדיש, אפשר זאָגאר דום, אָבער דאָס איז געווען זיס... און דערביי דארף מען ניט פארגעסען, אז די קינדער און די נארען, דאָס הייסט די אונערפאהרענע און די אונגאזאָנענע האָבען אלעס אָנגעפאנגען וואָס די קלוגע און פראקטישע זאָבען אויסגעפיהרט און איינגע- פיהרט און זעהר אָפט זאָגאר איבערגעפיהרט.

אַה, די יונגע! אין מיינע יונגע יאָהרען, געדיינט איך, איז מיר איין טאָג אריינגעפאלען אין די הענד א ביכעל פון לודוויג בער- נע. אין דעם ביכעל האָב איך געפונען דאָס, וואָס איהר געפינט איצט דאָ — א געשפרעך וועגען די יונגע, נור אויף אַנאָדער אופן. דאמאלס האָב איך ניט פארשטאנען קלאָר און פאָלקאָמען ווא- דום ביי איהם קומט אויס, אז די יונגע האָט אזוי פיעל צו באדיי- טען. איצט, ווען איך פארשטעה איהם ענדליך, בין איך אליין אי אלט אי שוואַך, אי מיד, און איך שטעה מיט'ן רוקען צום לוסט- גארטען און מיט'ן פנים צום בית עולם און איך זעה ניט קיין אנדער- רע בלומען הויך די וואָס וואקסען אויף די קברים.

אין מיינע יונגע יאָהרען... מחשבות'ן זייט איהר ווען עס איז

געווען יונג? יונג, פארשטעהט איהר מיך, אָהן קאָפּדּרעהעניש, אָהן
א פּעקעל צייטונגען אונטערן אָרעם, אָהן קנאה־שנאה צוליעב קאָג-
קורעניץ ווי ביי די זעקס־זיבען יאָהריגע קינדערשע סוחרים אין
איסט בראָדוויי און אין קאנאל סטריט און אין אלע אנדערע גאסען
פון ניו יאָרק? זיי זיינען קיינמאָל ניט געווען יונג; ווי איהר זעהט
זיי, זיינען זיי נור ניט דערוואקסען, אָבער ניט יונג. זיי האָבעווען
און לויפען ארום ווי פארס'מע און בלאָפען און זאָגען ליגענס און
האָבען זאָגאר א יוניאָן צו וועלכע זיי געהערען ניט אויסער אין א
סטרייק, פונקט ווי גרויסע...

זייט איהר ווען עס איז געווען אמת יונג? שעמט זיך ניט, זאָגט?
איהר שווייגט? נו, טו זייט אייך געזונדערהייט און האָט א
זאמען שבעות.

XLV

פערזען וואָס שמערען.

אַה, יא! יִזְנָה צו זיין, אמת יונג צו זיין — דאָס איז געטליך.
די קינסטלער ווייסען וואָס זיי טוען ווען זיי מאַלען אויס די
מלאכים, דעם גאָט פון ליבע, די כרוכים אין יונגע געשטאַלטען.
און מיינט ניט, אז נור דער איז יונג, וועלכער האָט נאָך וועניג
וואָס געלעבט אויף דער וועלט. איך האָב געקענט שטארק באַיאָהר
רענטע יונגע לייט, 60-70 יאָהריגע יונגע מענשען און, גלויבט מיר,
יעדעס מאָל ווען איך פלעג זיי באטראכטען פלעג איך מיך אליין
פיהלען אינגער, פרישער; זויכער אין געפיהל און קלאָרער אין
דענקען. איך וועל פרובירען איך שילדערן א פאָר פון דיעזע יוגענד-
ליך עלטערע מענשען אויב מיין פערדער וועט מיר פאַלגען...

פאַלגען? ווער ווייס. וועט איהר גלויבען אָדער ניט, אָבער זאָ-
גען וועל איך איך, אז איך ראַנגעל זיך שוין איבער אַ וואָך מיט
עטליכע פערזען און קען פון זיי ניט שטור ווערען... זיי געהען מיר
ניט ארויס פון די געדאַנקען און ארום וואָס איך זאָל ניט טראכט-
טען קומען זיי אָבער און ווידער און מישען זיך אריין אין די אונט-
געשפראַכענע דבורים. לאַמיר זיי אַרויפברענגען אויפ'ן פאַפיר,
אניט וועל איך ניט קענען ווייטער געהן און מיר ווילט זיך שיל-
דערן יענע פאָר מענשען. אָט זיינען זיי, די פערזען:

„...ווייל די לוסט צום פרייען דענקען,
 „בעת מען צווינגט אייך בלינד צו גלויבען,
 „קען די ליעבע אייך ניט שענקען,
 „קען דער האס פון אייך ניט רויבען;
 „איינגעוואקסען טיעף אין ברוסט
 „מוז ביי אייך זיין דיזע לוסט".

וואו האָב איך זיי געכאפט? זיי קומען זיכער פון א געדיכט און קר-
 מען ערגעץ-וואו פון'ם מיטען. דאָס קענט איהר זעהן דערפון וואָס
 זיי הויבען זיך אָן מיט דעם וואָרט „ווייל". זיי זיינען עפעס,
 כביכול, ווי דער הענט-ניט-געוואשען, ווי די רוסישע טיראניי, ווי
 די ענגלישע קאָנסטיטוציע — אָהן אָן אָנהויב און אָהן אָן אויס-
 לאָז. פון וואנען האָב איך זיי גענומען? אימיצער האָט זיי געמאכט,
 ווער איז ער? ווארום פארפאָלגען זיי מיך טאָג און נאכט? וואָס
 האָב איז זיי געטאָן וואָס זיי לאָזען מיך ניט צו רוה?

זיי באַגלייטען אַלע מיינע רעיונות, אזוי ווי די געדאַנקען מיי-
 נע וואָלטען געוועזען פארקלאָגט פאר א פארברעכען, ארויסגעלאָזען
 אויף בייל און זיי — די פערזען — וואָלטען געווען זעקס דעמטעק-
 טיווס. עס איז וואהר אז געוויסע מענשען וואָלטען, ווען דאָס וואָלט
 געוועזען מעגליך, מיינע געדאַנקען (צושטערט ווי זיי זיינען) שוין
 לאנג פארקלאָגט פאר א בית-דין של מטה און וואָלטען זיי אריינ-
 געזעצט אין תפיסה און וואָלטען זיי בשום אופן ניט ארויסגעלאָזען
 אפילו אויף די העכסטע בייל... דאָ אין אמעריקא זיינען געמליך
 דאָ וואונדערבארע מענשען... דאָ זיינען פאראנען פרייהייטס-
 קעמפפער, וועלכע וואָלטען מאכען א רעוואָלוציע געגען די אַמע-
 ריקאנישע רעגירונגען ווען זי זאָל פרובירען אונטערדריקען די
 פּרעס-פרייהייט און ביי זיך אליין, אין דער פארטיי, וועלכע זיי
 פיהרען, וואָלטען זיי וועלען האָבען א שטרענגע צענזור; פריי-
 הייטס-קעמפפער, וועלכע וואָלטען געמאכט א רעש אין הימעל
 אריין אין דעם פאל ווען אימיצער זאָל אין וואשינגטאָן אריינברענ-
 גען א געזעץ, אז קיינער טאָר ניט קריטיזירען דעם פרעזידענט אָדער

א מיניסטער, אָדער א קאָנגרעס-מאן, אָדער איבערהויפט א פּאָלקס-פארטרעטער, און ביי זיך אליין וועלען זיי ערקלערען פאר א פאר-ברעכען ווען אימיצער וועט עפעס זאָגען געגען זייערען א פארטיי-פארטרעטער, א פּאָלקס-רעפרעזענטאט; פרייהייטס-קעמפּפּער, וועלכע וואָלטען ביי זיך אליין גערן האָבען א שטרענגען פאספּאָר-טען-סיסטעם, א דעמעקטיוו-אָפּיס, א שטענדיגען פּראָקוראָר, וואָס וועניגער עפענטליכקייט און וואָס מעהר בלינדע קוה.

אָט אזעלכע מענשען זיינען דאָ פאראנען און דיזע מענשען קע-נען זיך ניט פּאָרשטעלען, אז זייער איינציגע בארעכטיגונג צו טראָ-גען דעם טיטול „פרייהייטס-קעמפּפּער“ איז נור ווייל זיי ב א - ק ע מ פ פ ע ן די פרייהייט אין אנדערע, איהר זוכענדיג פאר זיך. און דיזע מענשען, וועלכע הייסען אייך זעלבסטשטענדיג דענקען, וואָלטען די געדאנקען אייערע אריינלעגען אין חרם, אזוי גיך ווי זיי הויבען זיך אן צו קירעווען אויף דעם וועג וואָס פארנעהמט זיך אביסעל אויף לינקס און אזוי גיך ווי זיי — די געדאנקען — הויר בען אן צו שטערן זייער רוה און זייער פיהרונג.

ווען די טיראניי איז געווען אס שטרענגסטען אין עסטרייך, האָט א געוויסער זאפיר אויפגעשריבען אויף דער וואנד איבער זיין בעט די פּאָלגענדע צוויי ציילען:

„אין אמת'ן גליקליך איז דער שלאָפּענדיגער נור;
„ער כראָפּעט אָהן פּאָליציי און טרוימט אָהן צענזור“.

און די וועלט האָט דאָריבער פון יענער צייט אן געלאכט. — אונ-זערע פרייהייטס-קעמפּפּער קענען נאָך דערגרייכען די מדרגה צו פרובירען קאָנטראָלירען זייערע קאמערעדען אויף אזוי פיעל, אז זיי זאָלען חלילה ניט צו הויך כראפּענען און ניט צו פריי חלומ'ען.

אָבער דיזע מענשען האָבען ניט אָנגעשטעלט פאר פארפּאָלגער איבער מיינע רעיונות יענע עטליכע פּערזען. זיי וואָלטען אזעלכע פּערזען ניט געדונגען פאר געדאנקען-וועכטער, אָבגלייך זיי געברוי-כען אָפט די הייליגסטע פראזען פאר אלץ וואָס איז אונהייליג.

הערט זיך נור גוט צו צו זיי! הערט ווי זיי פארשטעהן מענשען-ליע-
בע, סאָלידאריטעט, גלייכהייט, און איהר וועט פערשטעהן וואָס
איך מײן. זיי, אלזאָ, וואָלטען אזעלכע פערזען ניט געדונגען ארומ-
צוקריכען ביי מיר אין מוח און צו פארפאָלגען מיינע זינדיגע
רעיונות. ווען אָבער זיי ניט, טאָ ווער דען?

דערווייל האָבען מיר זיך ווידער אַמאָל פאַררעדט און איך מוז
אָפּלעגען מײן שילדערונג פון יענע פּאָר באַיאָהרענטע יונגע-לייט
אויף די קומענדע וואָך.

עס איז שוין שפעט, אגב געהט אויס די טינט פון מײן פען —
דער אויבערשטער האָט מיר אויף דער עלטער געהאַלפּען מיט אַ
פאונטעין פען — און זי וועט באַלד בעמען אז איך זאָל איהר אָנ-
פילען דעם מאָגען, ווייל זי איז ניט קיין לױן-שקלאַפּין, וועלכע איהר
קענט צווינגען צו אַרבייטען מיט אַ פּוסטען מאָגען. זי זאָגט:
„וויאָסו איך זאָל פאר דיר פארשוואַרצט ווערען, טאָ פיל מיך ווע-
ניגסטענס אן!“

— און דאָן בין איך טאַקי מיעד און שלעפּעריג, גוט נאַכט!
איך וועל זעהן איינצושלאָפּען, צו האָבען זאָנאר אַ זיסען חלום אויב
עס וועט מעגליך זיין, כל זמן חלומות זיינען נאָך פריי פון צענזור.

XLVI

איינער פון זיי.

איהר ווייסט ניט וואָס פאר אַ משוגעים די קלאָרע מענשען זיינען, דאָס הייסט ניט אז איך וועל אייך דאָס דאָ, גלייך אויפ'ן שטעל, באַווייזען, כדי אז איהר זאָלט וויסען. אָה, ניין! היינט לאָז איך מיר פון קיין שום חקירה אין דער וועלט ניט פאַרדרעהען אַ מוח, היינט מיין איך צו שילדערן פאַר אייך איינעם אָדער צוויי פון די באַיאָרענטע קינדער, וועלכע איך האָב אין מיין לעבען געזעהן. איך האָב דאָ נור דערמאָהנט די קלאָרע משוגעים, ווייל איך וויל, אז איהר זאָלט מיך אָן דעם ערינערען שפעטער אַמאָל.

* * *

ווען איך האָב איהם צום ערשטען מאל געזעהן, איז ער שוין געוועזען עטליכע און פופציג יאָהר... יונג. זיין באַרד האָט אויף זיך געטראָגען דעם קאַליר פון שניי, פון דעם שניי וועלכער קומט אין דעם ווינטער פון דעם מענשליכען לעבען. די האָר אויף זיין קאָפּ האָבען זיך שוין אויך געהאַט אויסגעווייסט, און האָבען זיך געהאַלטען אונרוהיג, אזוי אונרוהיג, אז מען וואָלט געזאָגט יעדער האָר זיינער איז אַ רעוואָלוציאָנער, אַ מיאטעזשניק געגען די אונטערע עכטיגקייט, געגען די פאַלשקייט און געגען די טיראַני אַרום און אַרום, זיינע אויגען שעהן, אַכער עטוואָס מאַט, האָבען אונטער דעם פּיין געוועלכטען שטערען אויסגעזעהן ווי אויסגעמאַטערטע וועכטער אין צוויי עפענונגען אין אַ הויכע פעסטונג, — וועכטער,

---

וועלכע ווארטען א שטייגער, אז די וואך זאל קומען און זיי אָפּ-
וועקסלען.

אַה, יא! זיינע אויגען זיינען שוין געוועזען מיער, באַטריעבט,
שוואַך. זיי האָבען טיעפער ווי אנדערע אויגען אַרײַנגעבליקט אין
מענשליכע הערצער; אַרײַנגעבליקענדיג טיעף אין די הערצער, האָר-
בען זיי גענויער באַטראַכט די אַלע וואונדען פון אַלע מינים, באַ-
טראַכטענדיג די וואונדען האָבען זיי אָפט געטרעהרט, פיליכט גע-
וויינט. און זיי זיינען געוואָרען מיער, בליקענדיג אין די הערצער;
בעטריעבט, באַטראַכטענדיג די וואונדען, און שוואַך, זיך ווייקענדיג
אין טרעהרען.

און דאָך האָבען זיינע ווייסע האָר און זיינע שוואַכע אויגען
איידן ניט געלאָזט איינרעדען, אז דער מאַן, צו וועלכען זיי גע-
הערען, איז אַלט.

„ווייס — האָבען צו איידן געזאָגט די האָר זיינע — איז ניט
דער בלייבער טויט, נאָר די בליהענדע אונשולד, די ליליע“.

„שוואַך — האָבען צו איידן געזאָגט די אויגען זיינע — ווערט
מען ניט פון לאַנג באַטראַכטען טיעפע וואונדען, זאָנדערן אויך
פון אַרױפּבליקען אין דער הויך צו די ליכטיגע זון“.

און אזוי איז דאָס טיילווייז געוועזען. דער מאַן האָט אַרײַן-
געבליקט אין די פינסטערע נאכט אַרום איהם און האָט דערזעהן
די ליכט האַסענדע פלעדער-מײַז און די טיעף-איינגעשלאָפּענע, פון
צרות, פון יסורים איינגעשלאָפּענע מענשהייט איז ער געוואָרען באַ-
טריעבט. דאָן אָבער האָט ער זיך אַ ריהר געמאַן, האָט פון זיך
אָפּגעטרייסעלט די פינסטערניש און נאָך איידער דער האָהן האָט
געקרייט, נאָך איידער די לערבע האָט גענומען זינגען, נאָך איידער
דער פאַרמאַטערטער מענש האָט זיך גענומען ריהרען פון דעם
ליידען-באַטרוקענעם שלאָף, נאָך איידער דער מאָרגענ-שטערען
האָט זיך גענומען באַווייזען, האָט ער שוין דערפיהלט די קומענדע
ערוואַכונג, האָט ער שוין דערזעהן די באַלעבענדע שטראַהלען פון די
הערליכע ליכטיגע זון, האָט ער שוין געמערקט ווי דיק די וואַלקען

וּזְאָלֶען ניט זיין, דורך וועלכע דער הייליגער שיין דאַרף זיך דורכ-
ברעכען, וועט עס דאָך באַלד, זעהר באַלד טאָגען.
און ער איז ערפיהלט געוואָרען פון יונגענדיכע האַפּנונג,
און די האַפּנונג האָט איהם געגעבען אַ באַלזאַם פאַר די גליעדער,
אַ נעקסטאַר געטראַנק פאַר'ן אָפּגעשוואַכטען קערפּער, און ער איז
פון דאָס ניי געוואָרען פּריש, און ער איז ווידער געוואָרען יונג.
דען, מערקט אייך קינדער :

נור די פאַרצווייפּלונג מאַכט אַלט, אין וואָס פאַר אַ יונגען
גוף זי זאָל ניט זיצען ; נור די האַפּנונג מאַכט יונג, ווי אַלט דער
האַפּענדער מענש זאָל ניט זיין.

ווען איהר מערקט, אז אין אייער האַרצען הויבט אָן אָפּצו-
שטאַרבען די האַפּנונג אויף בעסערע צייטען, די אמונה אין אַ פּריי-
ערע מענשהייט, דער וואונש צו ברענגען וואָס שנעלער דאָס גליק,
צו באַפּרייען וואָס גיכער דעם אַרבייטער-ריעז, — ווען, זאָג אייך
אייך, איהר מערקט עפעס אַזוינס, דאָן זאָלט איהר פאַרשטעהן,
אז איהר זייט אַלט, אַז אייער קערפּער איז אַ באַוועגליכע טרונע
פון אַן אָפּגעשטאַרבּענע האַרץ. דאָן מעגט איהר נעהמען זאָגען
וידוי מיט אייער מענשליכקייט און אָנהויבען נעהען תּרכיכים פאַר
אייער גליקזעליגקייט. דאָן איז אייער גאַנצער אָרגאַניזם אַזוינער,
אין וועלכען די הויפט ספּראָנדזשינע האַלט ביים פּלאַצען, דאָן, אין
אַ וואָרט, זייט איהר ווירקליך אַלט.

דער מאַן פון וועלכען איך רעד מיט אייך איז קיינמאָל ניט
געווען אַלט, ווייל ער האָט זאָנאַר אָפּט געטרויערט, ער האָט אָבער
קיינמאָל ניט פאַרצווייפּעלט.

און ער איז געווען אַ גרויסער דיכטער. אָבער גרויס ניט דער-
פאַר ווייל זיין גייסט האָט געשוועבט זעהר הויך, ווייל זיין בליק
האָט אַריינגעדורנגען זעהר טיעף, ווייל זיין טאַלאַנט האָט וואונ-
דערפאַל אויסגעמאַלט אין ווערטער דאָס וואָס ער האָט געזעהן. ניין!
ניט דערפאַר אַליין. ער איז געווען אַ גרויסער דיכטער, ווייל אויף
איהם האָט די שמוציגע ווירקליכקייט קיינמאָל ניט איבערגעלאָזען
דעם מינדסטען פּלעק, ווייל זיין האַרץ איז געווען אימער ריין,

אימער פול פון ליעבע, פון האַפנונג און פון גלויבען אין דער צוקונפט, טראָצדעם וואָס זי האָט מעהר ווי אַנאָנדער האַרץ גע-
פיהלט דעם שמערץ פון די ליידענדע, דעם גיפטיגען שטאָך פון
דעם מערדערישען דאָלך, וועלכער זיצט אין אַ הענטעל פון גאָלד
און קומט פון אַ שידעל פון זילבער און איז געמאַכט פון דעם
מעטאַל, פון וועלכע עס קומען די שרעקליכע קייטען אויף די אונ-
גליקליכע מענשליכע ראַסע.

און האַפענדיג און גלויבענדיג, האָט ער געלעבט אַ לעבען,
וואָס איז אימער געוועזען יוגענדליך פריש, וואָס איז אימער געבלי-
בען אזוי ריין און קלאָר ווי דער ליעבליכער שטראָם פון אַן אימער
וויעדער-אויפֿלעבענדען וואַסער-קוואַל, אַ קוואַל וואָס רעגט זיך
און פליסט אין זיין זויבערקייט אום אַלעס צו באַפֿרוכטען און
יערען צו ערקוויקען.

און אזוי איז געבליעבען דיין אין זיין אונשולד און יונג
אויף דער עלטער דער מאַן, וועלכען די ליעבע, די פרייהייט, די
גערעכטיגקייט האָבען גערופען „קינד“, און וועלכען מיר, שטערב-
ליכע מענשען, האָבען גערופען וויליאַם מאָרריס.

צוּשְׁלֵאָנְעֵנֶע גַעדאַנקען

1899

XLVII

אן אנהויב אויף א נייעם השבון.

געשטאָרבען? פוסטע דבורים! ווער וועט איצט שטארבען?
 דאָס וואָלט פון מיר געוועזען מעהר ווי אַ נאַרישקייט, דאָס וואָלט
 איינפאַך באַוויזען אז דאָס וואָס מיינע שונאים... מחשבות'ן! ווי
 געפֿעלט אייך דער עסק אז איך זאָל אויף דער עלטער האָבען, דאָס
 הייסט קריגען, ווייל איהר קענט קיין זאך ניט האָבען וואו איהר
 קריגט עס ניט, קיין זאך ניט, סיידען אפשר אַ טעות אין מינסק און
 סמיכות אויף רבנות אין ניו יאָרק, הויז וועמען עס איז אין דר'ערד,
 דאן דעם טיטעל פּראָפּעסאָר (אין אמעריקא) און אימיצען אין טראַק
 (אין ווילנער גובערניע און גאַנץ ליטא ביז סאַמע ציוסק) — בקיצור
 אז אַ מענש אין מיינע יאָהרען זאָל האָבען, דאָס הייסט, קריגען און
 טאַקע אויף אַן עהרליכען אופן קריגען שונאים... איך זאָג אויף אַן
 עהרליכען אופן, מחמת איך קען מענשען, וועלכע מאַכען זיך שונאים,
 ווייל נור דערמיט קענען זיי באַווייזען אז זיי זיינען גוטע דיענער,
 גוטע הויף-הינט, גוטע, ערגעבענע, געטרייע שלעפע-טרעגער פון זייער
 חברה, אָדער פּאַרטיי, אָדער בעל-הבית... בקיצור, אז איך זאָל
 אויף דער עלטער קריגען, האָבען און פאַרדינען צו האָבען שונאים!
 איך! וואָס איך בין צו אַלט צו ערוועקען אייפערזוכט, צו אָרעם
 צו ערוועקען קנאה, צו פּאַרויכטיג אַרויפצוטערעטען אויף אימיצענס
 אַ נאַגאַטקע; איך, וואָס איך שטעק ניט מיין צונג אין אַ פרעמדען
 טעלער, און רייס ניט ביי קיינעם דעם ביסען פון מויל, און זוך ניט
 קיין גבאות, און בעט ניט קיין טובות, און האָב ניט קיין שעחנע כלה,

---

און טראָגן ניט קיין ריינגען אויף די פּינגער און קיין שטאַלץ אין פנים און קיין שנאה אויף קיינעם ניט; איך, מיט אַ לאַנגער גרויער באָרד אין אַ מדינה פון געסקראָבעטע מאָרדעס, וועלכע... נור לאָז זיין, מיט אַ נאַרישעוואַטע (מיסטער אייניקעל, צופֿ ניט פאַר'ן פּאַלע!) מיט אַ נאַרישעוואַטע צורה אין אַ לאַנד פון כיטרע פנים-ער, מיט אַ מויל וועלכע קען שוין כמעט מעהר ניט קייען (איבער-קייען האָט זי, געלויבט איז זיין הייליגער נאָמען, קיין סאָל ניט געקענס, וואָס דערפון האָב איך געלימען, ווי איך זעל אייך דער-צעהלען אַנאַנדערס מאָל, וואָס דאָס איז זיכער) אַלזאָ, מיט די אַלע זאַכען זאָל איך קייגען טונאים!

עס איז ניטאָ אין מינסקער גובערניע אַ איד, אפילו ווען ער גלויבט אין בייזע חלומות, אין חסידישע רבנים, אין די נייע גאלד, אין שטע ישראל אַלס אַ מיטעל פאַר פיער טייז, און קסיעות אַלס אַן אָפּהייטונג פון אַן אָביסס, אין צוגעטרונקענע פֿיעבע, אין אקדמות אַלס געדיכט, אין חרוט אַלס אַ מאַכל און אין אַ סאַזיאָנעם רב אַלס מורה הוראה, — עס איז דאָרטען ניטאָ, זאָג איך, אַזא גלויביגער, איד, אַזא אַני מאַמין אויף צוויי פיס, וואָס וועט אייך גלויבען ווען איהר וועט קומען און איהם דערצעהלען, אַז איך האָב דערלעבט צו האָבען טונאים.

איך אליין... אַראָב פון נאָז! צי דאָס איז אַ פליג, אַ קאָמאר אָדער גלאַט אַ שטיקעל שמוץ — אָבער עס בייסט ווי אַ סלוח... איך אליין וואָלט מיט יאָהרען צוריק גיכער געגלויבט אין די אונ-מעגליכסטע, אפילו אין די מעגליכסטע, (ווייל דער מענטש איז שוין אזוי געבויט אַז ער גלויבט אין די מעגליכסטע אַם וועניגסטען, אַלזאָ, אפילו אין די מעגליכסטע) זאַבען, איידער איך וואָלט זיך פאָרנעשטעלט אַזא מין זאָך. איהר וואָלט ביי מיר גיכער גע-פועלט, אַז די רוסישע אידען וועלען אַמאָל ווערען אידישע רוסען; אַז פאָבעדאָנאָסצעו און די פרייהייט וועלען זיך טרעפען און בלייבן בען גוטע פריינד; אַז וויקטאָריע וועט איהר זעהן ווייזען, אַז זי איז צו איהם אַ מאַמע און וועט שטאַרבען פריהער ווי ער; אַז נעזער וועלען זיך קענען פאַרטראָגען מיט העסטער סטריט און הערצער

קיט פינפטע ווענו; אז געוויסע באַסעס אין אַ געוויסע פארטיי פון אַ געוויסע מדינה — אַלע דריי אָהן אַ געוויסען — וועלען ענדר-ליך ווערען און פנים דאָס וואָס זיי זייגען אין זייער מיונונג, נעמ-ליך רויט... באַטראַכטענדיג זייער פיהרונג; אז דער אויבערשטער וועט זיך ענדליך אָננעחמען פאר די אידען אין ניקאַלאיעוו, פאר די קריסטען אין אַרמעניען און פאר די אַרבייטער אומעמוס; אז ער כביכול, אויב ער יוכל'ט, וועט בעשיצען די פיגען געגען זייער רר-סישען אונטערדריקער, די פיליפינער געגען זייער אמעריקאנישען באַפרייער און די אמעריקאנער געגען זיך אַליין; אז אין אַ צייט פון אַ יאָהר וועלען דאָ אַלע מענשען זיין סאָציאַליסטען און אַלע סאָציאַליסטען מענשען; אז איך אַליין וועל זיך אויסלערנען שרייבען סקלאַדנע ווי אַ היימישער סופר, אָדער ווי דער ווילנער בריעה-שטעלער און וועל קומען צו אזא מדרגה, אז איך וועל אָנהויבען און אויסלאָזען ווי אַ פארניגפטי-גער מענש און מיין פּעדער וועט ניט אַרומשפרונגען אויפ'ן פּאפיער ווי אַ מויז אויף אַ צימבעל, אָדער ווי ברייען אויף די סאָציאַלע פּרא-גע און איך וועל קענען אָנהויבען צו שרייבען טאַקי ווי איך האָב אָנגעהויבען, נעמליך:

„געשטאַרבען? פּוסטע דבורים! ווער וועט איצט שטאַר-בען? דאָס וואָלט פון מיר געווען מעהר ווי אַ נאַרישקייט, דאָס וואָלט איינפאַך באַוווּזען, אז מיינע שונאים...“

און וועל ענדיגען, דאָס הייסט פּאַרטזעצען ווי איהר וועט לייענען אין צווייטען אַרטיקעל, אויב איהר וועט לעבען, איך וועל לעבען, און אַלץ וועט געהן כשורה.

פּאַרלויפּיג מענט איהר וויסען, אז טויט בין איך דערווייל נאָך ניט. איהר זאָלט דאָס איבערהויפט ניט גלויבען וואו איהר וועט דאָס ניט הערען פון מיר אַליין.

XLVIII

שטאַרבען און טויט ווערען.

הייסט עס: געשטאַרבען בין איך ניט. שטאַרבען ליגט אי-בערהויפט ניט אין מיין נאַטור, איך קען העכסטענס טויט ווערען... וואָס קרימט איהר זיך? איך בין דערווייל נאָך ביים זינען, וואָס מיינע שונאים... פון וואָנען האָבען זיך צו מיר גענומען שונאים? דאָס רופעט מיך ווי אַ צאָן געשוויר, ווי די רויטע פּאַהן אַ געוועזענעם סאַציאַליסט, ווי ר' מאיר'ן האָט גערופעט אלישע בן אבויה'ס תורה, ווי... נור לָאָז שוין זיין גענוג. איך זאָג: איך בין דער-ווייל נאָך ביים זינען, וואָס מיינע שונאים זאָלען ניט זאָגען, און מען זאָגט, אַז זיי זאָגען, אַז איך זאָג... נור כאַפט זיי דער קאָדיק! אַלזאָ, איך בין דערווייל נאָך ניט משוגע און מן-הסתם איז שוין דאָ אַ נפּקא מינה צווישען שטאַרבען און טויט ווערען, ווען אַ מאַן ווי איך דריקט זיך אַזוי אויס... די גאָוה שטאַמט ניט פון מינסק, זי איז צו מיר צוגעשטאַנען דאָ אין אַמעריקא, ווייל דאָ מוז מען זיך בלאָזען אום אַפּפּוצייהען דעם אָטהעם און ניט צו צולאָזען צו זיך קיין שמוץ... בקיצור, עס איז דאָ אַ נפּקא מינה, און אויב איהר האָט חשק צו הערען... איך פרעג אייך, מחמת איך קלייב זיך צו זאָגען אַ חכמה; וואָלט איך געהאַט ברעג צו זאָגען אַ נאַרישקייט, וואָלט איך אייך ניט געפרעגט: אויף דעם זייט איהר אימער בעלנים, ווי אייך וועלען ערקלערען די אידישע פּאַבלישערס (צו וועלכע משונה'דיגע ווערטער מען געוואָהנט זיך דאָ, בעגונותינו הרבים, צו! דער טייוועל ווייס זיי וואָס פאַר אַ לשון זיי רעדען! אַט זאָגט מיין

אייניקעל אז דאָ איז אַ קרענק ניט אַ חלאת, נור איינער וועלכער זאָגט דעם אמת און רעדט לויט ווי זיין שכל ניט איהם אין און טוט ניט ווי אלע טוען, ווען איהם דאָכט זיך אז אלע טוען נאָרישקייטען און לעזען זיי, וואָס דאָס ברענגט מיך צוריק צו די פּאָבלישערס, וועלכע וועלען אייך ערקלערען, אז חכמות, וועלכע זיי דרוקען לעגען זיי אין דר'ערד אַרײן, און דאָס וואָס ברענגט זיי צוריק צום לעבען איז וואָס זיי קומען גיך צום שבל און נעהמען זיך צוריק צו די נאָרישקייטען וועלכע ווערען צוכאָפט ווי דעם רבי'ס שאַרײם, ווי הייסע גע'צלם'טע בולקעס ערב פסח (ביי די גוים), ווי אַ חתן תורה און חתן בראשית אין לאַנדאָנער שולען און ווי שמאטעס אין אַ באַרגײן־סייל אין ניו יאָרק.

נור צי איהר ווילט צי ניט, זאָגען וועל איך אייך: שטאַרבען קען מען ביסלעכווייז, טויט ווערט מען מיט אַ מאָל, פון אויס־צעהרונג שטאַרבט מען, פון אַ מיתה משונה ווערט מען טויט. איהר זעהט אויף די גאַסען מענשען, וועלכע געהען אַרום דריי פּער־טעל מאַנכע פּיער פינפטעל, אַנדערע נאָך מעהר אין די דע־ליקאַטנע תּשבורת אַרײן, אַ פ ג ע ש ט אָ ר ב ע ז . א „האַנד“ אין אַ פאַבריק, איבערהויפט ווען ער אָדער זי איז אַ האַנד, וועל־כע מען דאַרף ניט אין דער פאַבריק—אזאַ האַנד אָדער אַ גרינער אָהן געלד, אָהן מוטא, אָהן קרובים און אָהן כח ש ט א ר ב ט , וועה־רענד איינער וועלכער טשעפעט צוזאַמען און פאַנאַנדער וואַנאַנעס אויף דער אייזענבאַהן לעבט אזוי לאַנג ביז עס דערלאַנגט זיך אַ האַסטיגער רוק דער צוג און ער ווערט טויט. אַלכסנדר דער דריטער איז געשטאַרבען אַ יאָהר דרייצעהן נאָכאַנאַנד ציטערנדיג פאַר'ן טויט, וועהרענד זיין טאַטע איז טויט געוואָרען פּלוצלונג, מיט אַמאָל, ניט דערלעבענדיג צו ענדיגען ציטערען פאַר'ן טויט. אין אַ מענשען אַ אידעע קען אויך נפטר ווערען אויף איינעם פון די ביזע אופנים. איך האָב אין מיין לעבען געזעהן יונגע לייט און אַלטע לייט, וועלכע זיינען אַמאָל געווען סאָציאַליסטען און זיינען שפעטער געוואָרען בעלי בתים. ביי מאַנכע פון זיי איז דער סאָ־ציאַליזם טויט געוואָרען אזוי גיך ווי אַ פעקעל אַסיגנאַציעס האָט

זיך פאנאנדערנגעוויקעלט פאר זייערע אויגען. ביי אנדערע ווי דער איז דער אידעאל אָפּגעשטאַרבען. לאַנגזאַם, הינטערווייליך, איין שריט, צוויי, דריי, ווי ר' יצחק אלחנן עה"ש פלעגט אויסגעהן שמונה עשרה, ווי דער עהרענוואָרט געהט אויס ביי אַ סאַציאַליסטישען סוחר, און ווי די ליעבע נאָך דער חתונה ביי צוויי, וועלכע זיינען שוין ניט אַ פּאַר, ווי דער היגער ענטוויאָזם פאַר „פּרי קיובאַ“, ווי אַן אַרימע אידישע צייטונג. ביי יענע פּאַקט זיך דער סאַציאַליזם האַסטיג איין און „מופּט“ אַרויס, אַ שטייגער ווי ער וואָלט געווען אַ קמצן אַ „באַרדער“, וואָס מען האָט איהם געהאַט אָפּגעגעבען אַ „רוסקע“, אין האַרצען, כל זמן אַז דער אָרט איז סאַי ווי סאַי געשטאַנען ליידיג, און דאָ האָט זיך מיט אַמאָל געמאַכט אַ גליק איינגעוויקעלט אין טשעקס, אָדער אָנגעטאַן אין אַ ספּאַרניצע, אויף אַ שמאַלע טאַליע (שמאַל סאַי פון דער נאַטור, סיי פון דעם קאַרסעט ד. ה., אָהן עינזים, אָדער מיט עינזים, יעדענפאַלס אַ שמאַלע טאַליע), אונטער אַ חן'עוודיגע מאָרדיטשקע, מיט אַ פּאַר גריבעלעך אין די באַקען, אונטער צוויי גרויסע אויגען, וועלכע ווילען מעהר וויפיעל עס קען געבען דער קאָמוניסטישער מאַניפעסט. און דאַן האָט מען צו דעם אַרימען באָרדער געזאָגט: רוק זיך קבצן, עס קומט אַ ביליכערער פאַר דיר! ביי יענע אַלזאָ, געהמט דער סאַציאַליזם איין אַ מיתה משונה און ווערט כאַילו לאַהיה. ביי די אנדערע שטאַרבת ער ביסלעכווייז אַפּ. ביי זיי טרויבט מען ניט, ביי זיי פאַריאָגט מען ניט. ביי זיי גנב'עט ער זיך שטיי לערהייט אַרויס. ביי זיי געפינט מען אויס אַז ער אַליין, דער סאַציאַליזם לַמשל, איז נאָך צום דערליידען, אָבער ער האָט צו פיעל געפּעק אַרום זיך, צופיעל שמאַנדרעס. מען געהמט וואַרפען די פּעקלעך ווי מען וואַרפט אַראָפּ דעם באַלאַסט פון אַ לופּט-באַלאָן, בעת מען פיהלט אַז עס ווערט אונבאַקוועם צו האַבען אַט דעם באַלאַסט אַרום זיך. דער ענטוויאָזם געהט צוערשט און נאָכהער די ערגעבענהייט און נאָכהער די ליעבע, וועלכע איז מיט איהם געווען פאַרבונדען און דאַן די איבערצייגונג און דאַן, ווען ער, דער סאַציאַליזם, איז שוין ניט מעהר ווי אַן עובר בטל, אין וועל-

כען עס קלאפט נאך קאם-קאם אן אָדער, קרוישקעט ער זיך אין א שעהנעם פריה מאָרגען אין גאַנצען אַרויס און אין שטערטעל יאָוועט זיך אַ נייע קרעמעל.

אַה, איך זאָג אייך, קינדער, עס איז דאָ אַ גרויסע נפּקאָמינה צווישען שטאַרבען און טויט ווערען, און שטאַרבען ליגט ניט אין מיין נאַטור. איך... ליעבע לעזער, איז אייך אַויך אַזוי הייס ווי מיר? אַמעריקאַ וועט אַויך ניט שטאַרבען: זי האָט פיינט אַ לאַנגזאַמען גאַנג סאַי אין לעבען סאַי אין טויט. ביי איהר איז ניטאָ קיין ניסן, אייר, סיון, תמוז; זי וואָרפט פון זיך אַראָב די גרויע הילע און פון פורים שפּרינגט זי אַריין אין תמוז, פון דעם פעלץ אין אַ „באַדע אַנצוג“ און טו איהר וואָס! זי וועט אייך ניו יאָרקעווען און ניו יאָרקעווען אַז עס וועט ביי אייך אין מויל קלאַפען אַ צאָן אָן אַ צאָן און מיט אַמאָל — הייווערהיל!

און דאָס ברענגט מיך צו מיין ענין און צו דעם אינטערעסאַנטן טען נפּש'ל מיט די געשוואָלענע באַק, אַרום וועלכען איך וועל מיט אייך רעדען אין מיין נעקסטען אַרטיקעל. דערווייַל, ליעבע, גוטע לעזער, וואָלט איך פון אייך פאַרלאַנגן אַ שטיקעל טובה.

פיעלע פון אייך האָבען אַמאָל געברענגט, וועהרענד היינט איז אין אייך וועלף צו טרייבען. זאָגט מיר, גוטע כרידער, ווי ווערט מען פטור פון די היץ? וואָס זאָגט איהר?

— זיך אויסטאָן... פון אלעמען... ווערען פאַרניפּטיג; ניסען אַן עמער וואַסער אין יעדען בעכער וויין און אַריינלעגען אַ גרויסע שטיק אייז אין דער וואַסער און ניט אַרויפלאָזען קיין הויך פון התלהבות אויף די אייז...

איהר זייט אפּשר גערעכט, אָבער די עצה האָט איהר מיר געדאַרפט געבען מיט 58 יאָהר צוריק. איצט איז שוין צושפעט. פאַר אַ מענשען אין מיינע יאָהרען אין שוין קיין אַנדער מיטעל צום אָפּטיהלען ניטאָ, ווי אַ ווינקעלע אין יענעם קעלער, וואו עס ליגען קאַלט, אי די וועלכע שטאַרבען, אי די, וואָס ווערען טויט. זייט געזונד און גרויס זיך צו צו „די געשוואָלענע באַק“.

XLIX

די געשוואָלענע באַק (?)

דאָס איז איצט שוין אַ קיימאָלן פון עלף חדשים. דער טאָג איז געווען אַ הייסער, אַ ברענענדיגער, פונקט ווי היינט. די לופט האָט געדריקט ווי אַ בייזער געוויסען; מאַגערע מענשען האָבען זיך געקאָכט און דיקע האָבען זיך געבראָטען; העמדער האָבען זיך געקלעבט צו לייבער און צינגער צו גומענס, ווי דער בודעל צו די היגע פּאָליטיק, אָדער ווי דער שקר צו דעם היגען סאָציאליסטישן טישען סאָציאליסטען-פרעסער. אלע האָבען זיך בעקלאָגט, חוץ די סאָדאָ-פּאַרקויפּער, וואָס זיי פּאַליובעט די היץ; די בעקער-אַר-בייטער, וועלכע לעגען זיך שלאָפען ווען די זון געהט אויף; די גאַנץ רייכע לייט, וועלכע קרוישקען זיך אַרײַן אין ים יעדען תּמוז, און די מלבישערומים'ניקעס ביים וואַסער, וועלכע גיבען איך אויף פּראָקאָט תּחתונים אָהן פּאַלקעס, בכדי אַז אייער נשמה זאָל ניט וויינען ווען אייער גוף לעבט אַ גוטען טאָג, זיך לופּטערענדיג אויפ'ן ווינד, זיך פּליושקענדיג אין וואַסער און זיך קייקלענדיג אויפ'ן זאַמער.

זעהר אַ הייסער איז געוועזען יענער טאָג — פונקט ווי היינט... ווייסט איהר, קינדער, מיר דאָכט זיך אַז מיינע שונאים.... פון וואַגען האָבען זיי זיך צו מיר גענומען? איך קלער אַז מיינע שונאים זיינען גערעכט מיט דעם וואָס זיי זאָגען, אַז איך בין ניט ביים קלאָרען זינען, אַניט וואָלט איך איצט, אַנשטאָט צו זיצען און צו

שרייבען, זיך געווייקט אין א צעבער קאלטע וואסער, ווי אלע פער-
נינפטיגע מענשען, חסידים און אונגערקעס דארפען זיך ווייקען.
דער טאָג איז געוועזען זעהר אַ הייסער, געדענק איך. אויף
די עלטערע יאָהרען איז שווער אַריבערצוטראָגען די היץ, איבער-
הויפט ווען זי קומט אויף אייך פון אויבען, ווי אַ קללה פון הר
עיבל, און ניט דורך אינגערע אויפֿרעגונג ווי די היץ פון אַ קאמפֿ
פאַר אַ גרויסע אידעע. ווען איהר זייט יונג קענט איהר זיך לייכט
אַבקהלען, איהר האָט הונדערט מיטלען דערצו. איהר קענט,
למשל, זיך שטאַפען מיט מאָראָזשינע האָבענדיג געזונדע ציינער
און די נויטיגע מטבעות דערצו; איהר קענט ווערען מעמבערס אין
דער היגער סאָציאַליסטישער אַרבייטער פאַרטיי און אייך געהט
גלייך אַריבער אַ קעלט איבער'ן לייב; איהר קענט טאָן אַ סך אַנד-
ערע זאַכען, וועלכע אַן אַלטער מאַן קען זיך ניט פאַרגינען, און
וועלכע ער קען אפילו ניט אויסטייטשען ווען ער וויל ניט פאַר-
לירען וואו ער האַלט. לאָמיר אָנהויבען פון דאָס נייע.
עס איז געוועזען זעהר אַ הייסער טאָג. די זון האָט געברענגט
אזוי ווי עס וואָלט איהר געשטאַנען צו פאַרדינען אַן אוצר מיט נאָלד
פון „אינשורענס“. דער ווינד איז געווען אַ וואַרעמער, עפעס
אזוי ווי ער וואָלט געקומען פון אַ „פּרייז־פּייט“, אָדער, אַניט, פון
דעבס'עס ליעבפולע האַרץ. דער שר של מים האָט זיך אַ גאַנצען
טאָג גערייצט מיט דער וועלט, אלע וויילע פאַרציהענדיג דעם הי-
מעל מיט אַ וואָלקען, וואָס דערפון איז נור געוואָרען עטוואָס דונ-
קעלער, אָבער קיין ערפרישענדער רעגען איז ניט געקומען, אַ שטיי-
גער ווי דער גאַנצער עסק וואָלט געווען אַ מין ניקאַלאַיעווסקע רע-
פּאַרמע אין דער לופט. מענשען, קעץ און די ווענט אין טענעמענט-
הייזער האָבען געשוויצט, אזוי ווי די גאַנצע וועלט וואָלט געאַר-
בייט אונטער'ן סוועטינג־סיסטעם און... אָבער לאָמיר קומען צום
ענין.

אַ זייגער 7 פאַר נאַכט איז די זון ענדליך אונטערגעגאַנגען,
אָבער לייכטער איז ניט געוואָרען: די שטיקעניש איז געוועזען
נאָך גרעסער ווי ביי טאָג, וואָס דאָס האָט מיר דאַמאָלס אַרויפגע-
ענין.

בראכט אויף די געדאנקען דעם אונטערנאנג פון דעם צווייטען
פראנצויזישען קייזעררייך, נאך וועלכען די דריקעניש און די שטי-
קעניש האָט אויך געדויערט אַ לאַנגע צייט.

איך האָב זיך געזעצט אויפ'ן „סטופ" פון די הויז, אין וועל-
כע איך, מיין אייניקעל און שעהנע עטליכע הונדערט קלענערע
נפשות וואוינען. איך האָב אַריבערגעלעגט אַ האַנד איבער אַ
האַנד און האָב גענומען באַטראַכטען די קינדער, וועלכע האָבען
אַנגעפילט די גאָס מיט זיך אַליין, מיט זייער פּאַהר-געצייג אויף
דריי רעדער, מיט זייערע קולות און מיט זייער געלעכטער, זיך
שפּילענדיג, אַזוי ווי עס וואָלט קיין היץ ניט געווען אַזוי ווי דער
מלאַך חמות וואָלט קיין שליטה ניט געהאַט אויף טענעמענט-היי-
זער, אַזוי ווי פאַר די פּיסלעך, וועלכע האָבען געדריעהט די רעדלעך,
וואָלט ניט פּאַרגעשטאַנען אַ צוקונפט פון דרעהען אַנדערע רעדער,
נעה-מאַשין-רעדער, וועה-מאַשין-רעדער...

„האַללאַך, זיידע!" האָט פּלוּצונג אַ שטימע אויסגערופען מיך
אויפּוועקענדיג פון מיין פאַר'חלוּם/טקייט. דאָס איז געווען דער
אייניקעל מיינער. וויפּיעל מאָל האָב איך איהם געבעטען ניט
צו קומען צו מיר מיט אַזאַ תקע-בשופּר גדול/דיגען האַללאַך! איך
האָב פּיינט דעם וואָרט, וועלכער פאַסט פאַר אַ טעלעפּאָן, אָבער
ניט פאַר אַן אויער פון מינסקער גובערניע, און איך האָב פּיינט
גענומען צו ווערען מיט שטורם. דער חברה-מאַן איז אָבער שוין
אַזוי אַמעריקאַניזירט אַז ווען ער זאָל היינט — אין אַ גוטע שעה
צו רעדען — שטאַרבען, וואָלט ער דעם מלאַך דומה אַליין גענע-
בען אַ האַללאַך מיט אַ שלשלת אויף איהם.

איך האַלט ניט שטאַרק פון מוסר זאָגען. דאָס איז גוט פאַר
דעם וואָס זאָגט, ווייל ער קען דערביי ווייזען מיט וויפּיעל ער איז
בעסער און קליינער און פּרימער פאַר דעם, וועלכען ער שטראַפּט,
אָבער געוועהנליך העלפט דאָס ווי אַ לעבעדיגען באַנקעס... ליעבע
לעזער, דאָס איז ניט אַ דרוקפעהלער. דער בעל-מגיה פאַרגינט
זיך צו מאַכען פון טעלעפּאָן — פעליעטאָן, פון העלד — געלד,
פון וואָלקען — וואַלקאָן, פון וואַונדער — וואַונדען און טויענד

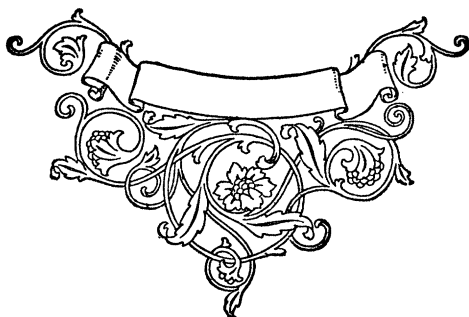
אנדערע אַזעלכע קונצען, אָבער פֿון סױט לעבעדיג קען ער נישט מאַכען. דאָס איז, אַלזאָ, קיין גרױז נישט. די הױנטיגע דאָקטױר־רים האַלטען נישט פֿון בלוטלאָזען. משמעות בײַ זײ קומט אױס אז די מעדיצין דאַרף נישט נאָכטאַנצען די פּאָליטיק און זײ רעכענען, װײַ עס װײַזט אױס, אז צום עפענען אַן אָדער זײנען דאָ גענעראַלען, פּאָלקאַװניקעס, שעריפּס מיט „רעפּױסיס“.... נישט־קשה פֿון אַ מדינה אַמעריקאַ! בײַ אונז אין דערהיים איז אַ דעפּוטאַט אײַ־נער װעלכער געהט צום גובערנאַטאָר און קעהרט זיך אום װען ער דערװעהט דעם אָדון הגדול פֿון בודקע און דאָ איז ער גאָר אַ מין װאָיענער צירולניק, װעלכער לאָזט בלוט אַ סטרייקער! בקיצור, די היגע דאָקטױרים האַלטען, אז אַזעלכער מעג און דאַרף קורירען מענשען דורך... אײהר פאַרשטעהט דאָך װאָס איך מײן.

הײסט עס, מוסר זאָגען העלפט נישט, װאָס דאָס באַװײזט אײך דער נאַנצער תנ"ך, ישעיה הנביא'ס טױט, דעם קעלמער מגיד'ס לעבען, דעם דײטשען קײזער'ס דרשות צו זײן אַרמײ און אַלע בריאַנטמענע רערעס צו די אירישע אַרבייטער װעגען די נױט־װענדױקײט פֿון פאַראײניגונג. דערפאַר שטרעף אײך קײנמאַל מײן אײניקעל נישט, הגם זײן „האַללאָ, זײדע!“ גיט מיר אײמער אַ שטאָך אין האַרצען.

„דײן באַק? אָבגעגאַנגען?“ האָב אײך אײהם געפרעגט. אײך האָב אײהם געהאַט נישט געזעהן שעהנע עטליכע טעג. דרויסען איז געװעזען פינסטערלעך און מײנע ספּאַקולען האָב אײך געװעהנט־ליך נישט בײַ זיך װען אײך בעדאַרף זײ און בעדאַרף זײ געװעהנליך נישט װען אײך האָב זײ: זײ זײנען בײַ מיר דאָס זעלבע, װאָס די פּאָליצײ איז אין פּיעלע גרויסע שמערט, װאָס דער שכל איז בײם אָרעמאַן און װאָס פּרײע צײט איז בײַ אַן אַרבייטער.

— אָבגעגאַנגען, אָבגעגאַנגען! — האָט ער געענטפּערט — הױס, נײן? — האָט ער װײטער געזאָגט און אין דעמועלביגען אָטעם האָט ער אױסגערופּען, אַריבערשפּרײנגענדיג, װי אַן עכטער אירישער אַמעריקאַנער, פֿון אַנקת מסלדיך צו באַזשע צאַריאַ בראַני, —

„סעי, זיידע! מײן פריינד וויל מיט דיר בעקאנט ווערען.“
הינטער איהם איז געשטאנען א יונגער מאן אין זיינע יאָהר
רען מיט אַן איידעלען, מרה־שחורה־דיגען פנים (ניט בלאַס) און...
נאָר אייך איז ניט וויכטיג צו וויסען זיינע איבריגע פרימעטעס
און אנב איז דאָס וואָס איך שרייב ניט אַ פאַספּאַרט און ניט אַ
ראָמאַן, נאָר נאָך איין ניט־דערקאַנטשעטער שמועס.
און געוועלט האָב איך אייך באַשרייבען די מעשה מיט דער
געשוואַלענער באַט. האָט געדולד, כל זמן עס איז דאַרויף ניטאָ
קיין מאַנאָפּאָל און איהר קענט זיך עס פאַרגינען.

L

גאל אויף ראש השנה.

וואָס אַ איד קען זיך פאַרגינען דאָס קען זיך אַ גוי, להבדיל,
 נאָר ניט פאַרשמעלען. אַ איד קען זיך פאַרגינען אַן עקסטראַ
 נשמה אויף שבת, הגם דער גוף זיינער איז ניט שטאַרק גענוג איינ-
 צוהאַלטען אפילו איינע; נור אַ איד קען זיך פאַרגינען אַן עקסטראַ
 משיח (בן יוסף) צום גע'הרנ'ט ווערען פאַר די גאולה, וועלכע משיח
 בן דוד דאַרף ברענגען; נור אַ איד קען זיך פאַרגינען אַן עקסטראַ
 שמחת תורה נאָך אַן אַכט-טאָגעדיגען סכות; נור אַ איד קען זיך
 פאַרגינען אַן עקסטראַ שטיק פלאַטשיגע, דאַרע, קיילעכדיגע גערע-
 דעלמע נודנעס פאַר אַן אפיקומן, ווען די פריהערדיגע אכילות קריכען
 שוין פון האַלז; נור אַ איד קען האָבען אַן עקסטראַ שמש צו די חנוכה
 ליכט אזוי ווי דער ריח-ניחוח פון אויסגעגאנגענע אַכט אַכטעל-גראָ-
 שענע ליכטלעך וואָלט ניט געווען גענוג פאַר אַ הויז וואו עס איז
 דאָ אַ קאַץ אין שטוב, אַ גאַנז אין ווינקעלע, אַ מיסטקאסטען ביים
 טיר, אַ ישיבה-בחור אויפ'ן אויווען, אַ פאָמאָיניצע, וועלכע שטעהט
 פון שבת צו שבת, אַ מולטער מיט גרעט, אַ האַלב לייריגע דייזשע,
 אַ פעסעל מיט קרויט, אַ פאַרשימעלטער קב הישר, אַ שכן אין קאַ-
 מער, שמות אויפ'ן בוידים, מאַכאַרקע בלעטער הינטער'ן שפיגעל,
 פוילע אייער וואָס עס לאָזט ניט די האַרץ, אַז מען זאָל זיי אַרויס-
 וואַרפען, עסיג וואָס זייערט זיך, אַ פאַר יוכטענע שטיוועל מיט פרישע
 זעגעכץ אויף זיי, אַ גאוואַר-פאַרטוכעל וואָס האָט קיין מאָל ניט
 פאַרזוכט דעם טעם פון זייער מיט וואַטער, אַ הייליגער טלית-זאַק

מיט די אינגעווייט אין איהם, און ווער ווייס ווי פיעל נאך אזעל-
כע זאכען.

נור א איד קען זיך פארגינען אן עקסטרא יקום פורקן ווען
מען פארשטעהט קאם-קאם דעם ערשטען... און דאס אויך ניט; נור
א איד ווייס פון אן עקסטרא חדש צו לעגען תפילין, פון אן עקסטרא
בלאז צו די תקיעות פון אן עקסטרא מקרא מיט א צוגאב פון תרנום
צו יעדע סדרה, פון אן עקסטרא מפטיר צו זיעבען פרשות, אן
עקסטרא שבט צו צוועלף שבטים, פון אן עקסטרא דצ"ך, עד"ש,
באח"ב צו גוטע געזונדע צעהן מכות, פון אן עקסטרא יארמולקע
צו א היטעל, פון אן עקסטרא איד צו א מנין, פון אן עקסטרא טאג
אין וואך ביי אן אָרעס-בחור און פון אן עקסטרא הקדמה וועגען
אידישע עקסטראס, ווען מען דארף רעדען וועגען ראש-השנה.
אָט אזוי פאררעדט מען זיך אויף די עלטערע יאָהרען, איבער-
הויפט ווען מען איז דערצו געוואוינט פון קינדווייז אויף. ג ע -
ד א ר פ ט האָב איך זאָגען אזוי:

וואָס א איד קען זיך פארגינען, דאָס קען זיך א גוי, להבדיל,
נאָר ניט פאָרשטעלען. ביי זיי ביניהם איז אויך דאָ א נייער יאָהר,
אָבער נור איינער. מיר אידען האָבען דריי נאָווי-גאָד'ען. ביי
אונז איז זיך ברוך השם דאָ ראש השנה, א טאָג וואָס איז א נייער
יאָהר; א ראש חדש ניסן, וועלכער איז דער ערשטער טאָג פון
דעם ערשטען חדש אין יאָהר און טאָמער איז דאָס נאָך אלץ ניט
גענוג האָבען מיר ראש השנה לאילנות (פאָר די בויער, לייעבע
לעזערינען, פאָר די בויער) דעם 15טען טאָג אין דעם חדש שבט.
„מיר האָבען — זאָגט מיין אייניקעל, וועלכער קומט אקאָרשט
אריין — א ניי יאָהר, ווען די וועלט איז באשאפען געוואָרען,
דאָס איז א קאָס מאָגאָנישער ראש השנה; מיר האָבען
א ניי יאָהר, ווען דער אויבערשטער משפּט די אידען, דאָס איז א
י ו ר י ד י ש ע ר ראש השנה; מיר האָבען א נייע יאָהר פאָר
בויער, דאָס איז א באָטאָנישער ראש השנה.“
ווי איהר זעהט, שניידט זיך מיין חברה-מאן אויף א וויסענ-
שאפטליכען, ווי רופט מען דאָס. ער געברויכט שוין לאַנגע פרעמדע

ווערטער און וועט מן הסתם מיט דער צייט נעהמען שרייבען לאנגע
פרעמדע ארטיקלען...

אָבער דאָס אלעס איז ניט אַהין און ניט אַהער.
ראש השנה... ראש השנה... הערט, ליעבער לעזער איך וועל
איידך ניט בלאָפּען. דער אמת איז, איך קען ניט שרייבען, ניט ווע-
גען ראש השנה און ניט וועגען אנדערע זאכען. אנדערע דארפֿען
צום שרייבען אַ קאָפּ — איך זאָג ניט אז זיי האָבן אַן איך זאָג
נור אז זיי דארפֿען צום שרייבען אַ קאָפּ — איך אָבער מוז דערצו
האָבען אַ האַרץ און מײן האַרץ, מײן אַרעמע אלטע האַרץ האָבען
זיי פאַרגײסעט.

אַה יאָ! זיי האָבען פאַרגײסעט מײן האַרץ און איך קען
איצט מעהר ניט ליעבען; איך האַלט אין אײן האַסען. און איך,
אַרימער אלטער נאַר, קען אַהן ליעבע ניט שרייבען...

עס געהט אַ ניער יאָהר. וואָס אין דעם קומענדען יאָהר וועט
דערפון ווערען ווייס איך ניט, דערווייל איז שלעכט... איך בין
ניט טויט, אָבער ערגער ווי טויט.

וואָלט איך געהאַט אַ ביסעל ליעבע אין האַרצען, דאַן וואָלט
איך אייך בעשריבען אַ יום הדין, מיט אַ נייעם זאָרט כתיבה וחתימה
טובה, מיט... נור — קאָז זיין, איהר זעהט אז עס געהט ניט.

זייט געזונד ליעבע קינדער און נעהמט זיך פון מיר אַראָפּ אַ
מוסר השכל... האָט אייך אַ גוטען יאָהר!

נאָך אַ וואָרט: אלע אידען האָבען אויף ראש השנה האָניג,
איך האָב גאַל... נאָך אַמאָל: האָט אַ גוטען יאָהר!

צוּשְׁלֵאנֶענע געדאַנקען

נייע סעריע.

1905

די פרייהייט קומט אן אין טרויער קליידער.

איהר מענט אָט דאָ גלייך אויפּהערען צו לייענען... איהר דאַרפֿט ניט געהן אן אות ווייטער... איבערגעלייענט די קעפּעל — גענוג... עד כאן אומרים בשבת הגדול, א שטייגער...
 ווארום? נו, ווייל איהר וועט מיין שרייבעריי סיי ווי סיי ניט פאַרשטעהן... היינט מיין איך צו שרייבען ווי אלע אַנדערע פּילאָזאָפּען: פאַר זיך אַליין און אַ כּפּרה דער עולם, אַ כּפּרה די לעזער... איך מיין צו שרייבען — ווי אַ הולטיי מיט געלד לעבט, ווי אַ פּאַרליעבטער פּיהלעט, ווי ער, כּביכול, האָט באַשאַפּען די וועלט, — פאַר זיך אַליין, פּון זיין אייגענע האַרץ וועגען, צו לייעב זיך אַליין און אַ סוף! איך וויל ניט פאַרשטאַנען ווערען... איך וויל נור אַרויסקריגען אויפ'ן פּאַפּיר דאָס וואָס אין די לעצטע פּאַר וואָכען האָט זיך אָנגעקליבען אויף מיין אַלמע, קראַנקע האַרץ, כּבּדי אַז איך זאָל קענען פּרייער אָטעמען, דאָס איז אַלעס.

ווארט! לייענט פון דעסמוועגען נאָך עטליכע שורות: מען דאַרף אייך געבען צו פאַרשטעהן פאַר וואָס איהר דאַרפֿט ווייטער ניט לייענען און ווי אזוי דאָס קומט אַז איהר וועט מיך ניט פאַרשטעהן... דאָס וועט איהר פּילייכט יאָ פאַרשטעהן...
 אָבער ווי הויבט מען אָן? נעכטען זאָג איך צו מיין איי-ניקעל, זאָג איך... הייסט עס... נור דאָס דערצעהל איך אייך שפּעטער... ווי הויבט מען אָן? אָה, אידישער שלים-מזל! דו,

וואָס אָהן דיר האָט זיך קיין זאך ניט אָנגעהויבען (אפילו ניט דאָס יודענטום), דו וואָס דו שטעהסט ביים וויגעלע, זאָגאר ביים ברעכשטול פון יעדע נייע וועלט-געבורט — זעה, ליעבער, גוטער, הייליגער, אידישער שלים-מזל, שטעה מיר ביי, אז איך זאָל ווי עס איז קענען אָנהויבען...

כסדר אזוי... איהר האָט דאָך געוויס געהערט דערפון, אז אין די עשרת הדברות זיינען די ווערטער „שמור“ און „זכור“ (את יום השבת לקדשו) ארויסגעקומען אויף אַמאָל, בדבור אחר, ווי איין וואָרט... וואָס? איהר פאַרשטעהט דאָס אויך ניט? נאַרעלעך, דאָס איז אַן אַמונה-זאך, דאָס דאַרפט איהר ניט פאַר-שטעהן, דאָס דאַרפט איהר נור גלויבען.... אויב איהר קענט. בקיצור, איהר ווייסט אז דאָס איז אזוי געווען, וועניגסטענס, אז אזוי זאָגט מען... איצט פאַרשטעהט איהר מיך... נור, וואָרט! איך קען דאָס אייך בעסער ערקלערען.

שטעלט זיך פאַר, אז איהר זייט פאַרוואַרפען און פאַרוואָ-געלט אין דער פרעמד, אין מרחקים, ווייט, ווייט פון דער היים. און שטעלט זיך ווייטער פאַר אז ווען איהר לעבט דאָ אויף דעם אופן אין גלות, א נע ונד, א בוים אַרויסגעריסען פון זיין אָרט מיט די וואַרצלען מיט אַלעמען, און פאַרפלאַנצט אין אַן אַנדער ערד, — אז אין דערזעלבער צייט ווען איהר זייט אזוי דערווייטערט פון אייער אַלטע היים, האָט איהר פון דעסטוועגען דאַרטען איבערגע-לאָזען ניט נור אייער יוגענד מיט די יונגע חלומות, מיט די יונגע האַפנונגען, מיט די יונגע ליידען, מיט די ריינסטע, אונבאַפֿלעק-טע קינדישע געפיהלען, נור אויך אַ פּערזאָן, וועלכע איז אייך ליעב און טייער... אז איהר האָט דיעזע פּערזאָן איבערגעלאָזען ביי אַ ביזע שטיף-מאַמע, מיט וועלכע איהר האָט זיך פאַרהיי-ראַט נאָך אַ גט מיט אייער ערשטע ווייב... איהר האָט דאַרטען אַ געליעבטע טאָכטער, כאַפט אייך אָן.

און דיעזע טאָכטער האָט מען געפייניגט און פאַרפאַלגט יאָהרענלאַנג... מען האָט איהר געשלאָגען ווען זי האָט אויסגע-זעהן חן/עוודיגער. פאַר די אַנדערע קינדער, ווען זי איז געווען גע-

---

ראַטענער, און אויך ווען עס האָט זיך אָבגעדאַכט אז זי איז ניט
שעהן און אז זי ניצט אויס איהרע פעהיגקייטען צו שעדיגען די
אנדערע פונ'ם הויזגעזינר, אז זי איז צו קלוג... מען האָט איהר
ניט אַריינגעלאָזען אינ'ם זאַל, וואו די אנדערע האָבען געמענט
זיין, הנם אין צוויק האָט מען זיי אַליין אויך געהאַלטען! ... מען
האָט די זאַקאָנעס פונ'ם הויז אזוי צורעכט געמאַכט, אז אין
דער צייט ווען פאַר די אנדערע איז געווען ערלויבט אַלץ, וואָס
איז ניט געווען ספעציעל פאַרבאָטען, איז פאַר איהר, די שטיפטאָכ-
טער, געווען פאַרבאָטען אַלץ וואָס מען האָט איהר ניט ספעציעל
ערלויבט.

און צייטען זיינען געווען ווען מען האָט זיך געבאָרען אין איהר
בלוט, ווען מען האָט געשעפט נחת רוח פון איהר ווייטאָג און
איהר עגמת נפש... און בייזע הינט פלעגען איהר באַפאַלען אין
פעלד און טיגערס, וועלכע לעכצען נאָך מענשען-בלוט, פלעגען אויף
איהר לויערן אין וואַלד...

און זי פלעגט זיצען אין איהר ווינקעלע, פון אַלעמען אָב-
געטיילט, פאַרוקט אין איהר אָבגעצאַמטען תּחום, און פלעגט וויי-
נען אין דער שטיף, און איהר קול פלעגט שטייגען אין דער הויך,
צום הימעל צו, און די טרערען איהרע פלעגען זיך גיסען, גיסען
אַרונטער טיעף אין דער ערד אריין. אָבער דעם הימעל פלעגט ניט
דערגרייכען איהר געוויין, און די ערד פלעגען ניט ווייך מאַכען
איהרע טרערען, און ארום איהר פלעגט זיין פינסטער אין מיטען
העלען טאָג, און שרעקליך צווישען לוסטיגע טענצער ביי די טע-
נער פון דער האַרמאָניקאַ.

און זי האָט אָנגעהויבען צו פאַרגעסען ווי אזוי מען לאַכט,
און דער שמערץ אין האַרצען פלעגט ערמאָרדען דעם שמיכעל
אויף די ליפען, און זי האָט ביסלעכווייז אָנגעהויבען צו זינגען
שיר-השירים מיט דעם ניגון פון איכה, און צו קלאָגען איכה גאָר
אָהן א ניגון, מיט אַ דערשטיקטען קול, מיט אַ שלוכץ צום אָנ-
הויב און אַ זיפץ צום אויסלאָז, זיך ווערגענדיג מיט די ווערטער
פון איהר קלאָג-ליעד.

און... וואָס האָב איך דאָ געוואָלט אויספיהרען? עפעס ווילט זיך מיר אייך געבען צו פארשמעהן, פאר וואס איהר דארפט ניט לייענען דאָס, וואָס איך שרייב היינט, אָבער ביי מיר זיינען צוטומעלט די רעיונות אין מיין מוח, אין מיין אידעען-פאָבריק האָבען די געדאַנקען, משמעות, זיך אָנגעשלאָסען אן די סטריי-קענדע פעטערבורגער אַרבייטער: אַרויס אין א מין סימפאטיע-סטרייק. זיי פאָלגען מיר אַזוי אויך ניט איבריגס... איצט זיי נען זיי ווייט, ווייט...

און, יע... איך ווייס... הערט מיך אויס.

און מיט אַמאָל הערט איהר א בת-קול, וואס זאָגט אייך אין דעמוזעלביגען אַטעם-צוג, אויף דעמוזעלביגען אופן ווי עס איז ביים רבנו של עולם אַרויסגעקומען דער זכור צוזאַמען מיט דעם שמור אויפ'ן באַרג סיני, אז אייער טאַכטער, די אונגליקליכע שטיפ-טאַכטער איז פריי, א מענש אין שטוב מיט אַלעמען צוגלייך, אָבער צובלוינט, כמעט ערמאָרדעט!

מען זאָגט אייך אָן, אז זי, די פאַראַכטעטע און פאַרפאַלגטע און פאַרדאַמטע און פאַרשאַלטענע איז מיט אַמאָל געווארען פריי און מיט אַלעמען גלייך, אַ שוועסטער צווישען שוועסטער, א קינד צווישען קינדער; אז זי האָט איצט רעדע-פרייהייט און לאַב-פרייהייט און שמייכעל-פרייהייט און געזאַנג-פרייהייט; אז זי מעג איצט זינגען איכה מיט דעם ניגון פון שיר-השירים און האַל-טען הויך דעם קאָפּ בשעת זי זינגט; אז זי מעג אַרומשפרינגען אומעטום אין הויז, דאָס הייסט —

אַה, וואונדער איבער וואונדער:

איז דאָס ניט אַ וואונדער?

אז די טיר פון דעם זאַל, די פאַרבאַטענע טיר פון דעם גרויסען זאַל איז ענדליך פאַר איהר אָפען, אָפען און פריי...

מען זאָגט אייך אָן, אז די שטיפ-מאַמע איז אויס קאַזאַק, אז איהר ממשלת הזרן איז צו ענד, אז זי קען ניט מעהר וואָיעווען איבער דעם הויזגעזינד, אז דער האַס קרוישקעט זיך אַרויס און די

ליעבע קרוישקעט זיך אריין, און פאר די שטיפטאָכטער עפענט
זיך אַ פרייערע, ריינערע צוקונפט.

דאָס אלעס זאָגט מען אייך אָן, און איהר שפּרינגט פון הויט
פאַר לויטער שמחה, אָבער... אין דעמזעלביגען אָטעם-צוג דער-
צעהלט מען אייך, אַז אַ באַנדע פון ווילדע בראַוים, צווייפּסיגע
חיות, וועלכע זיינען אַרויסגעשפּרונגען פון די אייזערנע שטייגען —
שטייגען, וועלכע זיינען צופלאַצט און צוטראָגען געוואָרען דורך
דעם זעלביגען וואַלקאַן-אויסברוך, וואס האָט צוטראָגען און גע-
שטריצט די אסטראָגען, די קאַזעמעטען, די דירות פון די פריי-
הייטס-העלדען, זייערע ענגע, שרעקליכע דירות פון צעהנדליגע
יאָהרען, — בקיצור, מען זאָגט אייך אָן אַז דיעזע ווילדע, בלוט-
דורשטיגע חיות זיינען באַפּאַלען די נור וואָס פרייגעוואָרענע,
מענש-געוואָרענע טאָכטער אייערע דאָרטען אין דער היים — און
אַז עס גיסט זיך בלוט ווי וואַסער.

און אייער פרייד מיט אייער לייד שטויסען זיך אין אייער
ברוסט ווי יעקב און עשו אין רבקה'ס לייב, און די יללה מיט
דעם יובעל-געזאַנג ווערען צומישט אין איין זיס-זויערן, לוסטיג
שוידערהאַפטען אויסברוך פון צווייערליי טענער... אַ כשר טאַנץ
און אַ טויטען מאַרש געשפיעלט צוזאַמען — אַקאַמפּאַנירט אין דער
נאַכט אַרום אייך פון אַ נאַכטיגאַל מיט אַ בת-הענה...

היינט פאַרשטעהט איהר שוין אַז איהר קענט דאָס ניט
פאַרשטעהן? אַז איך שרייב היינט ניט פאַר קיין אַנדערען ווי
זיך אליין, ווייל מען קען דאָס אַנאַנדערען ניט ערקלערען? אַז
דערפאַר האָט איהר ניט געדאַרפט לייענען ווייטער ווי די ערשטע
שורה?

גוט... איצט לאָמיר אייך איבערנעבען אַ שטיקעלע גע-
שפּרעך, וועלכען איך האָב נעכטען געהאַט מיט מיין אייניקעל:
אפשר וועט איהר דאָס פאַרשטעהן.

* * *

מיר זיינען גענאַנגען שפּיציערען פריה אין אָבענד: ער
און איך.

ער האָט געשוויגען, איך האָב געשוויגען. אין זיין האַרצען,
אזוי ווי אין מיינעם, איז געווען אזוי פול פון שמחה און פון טרויער
אז מיר האָבען ניט געקענט ריידען.

און אַרום אונז זיינען געווען גרויסע מאַסען מענשען, וועלכע
האָבען, משמעות, גאָר נישט געוואָלט וויסען ניט פון אונזער פריי-
הייטס יום-טוב, ניט פון אונזער נייעם חורבן-טרויער; מענשען
באַשעפטיגט מיט אַנדערע זאַכען, מענשען באַשעפטיגט מיט זיך,
וואָס ווילען ניט וויסען פון גלות, ניט פון די גאולה, ניט פון דער
שקלאַוועריי, ניט פון דער אַרבייטער-ערלייונג. מענשען וועלכע
געהען האַסטיג מיט דאַמפּף, האַסטיג פאַרווערטס, האַסטיג צו זייער
ציעל צו, האַסטיג ווי דער אויטאָמאָביל וואָס לויפט איצט פאַרביי,
וואָס פליהט פילייכט צו זיין אייגענעם שטורץ, איבערלאָזענדיג
הינטער זיך דעם גערוך פון זייער ענגאַאיזם, פון זייער טרייב־קראַפט.
און איך זאָג צו מיין אייניקעל:

„זעהסט, מיין קינד, אָט דיעזע מענשען קען מען לייכט פאַר-
שטעהן, ווייל זיי האָבען נור איין זאַך פ א ר זיך, איין געפיהל
א י ז זיך, איין לעבען הינטער זיך.

„פאַר אונזערע אויגען אָבער שטעהט אַן ערשיינונג, וועלכע
האָט צוויי פנים'ער מיט אַ טריאומפֿירענדען שמייכעל אויף
איין פנים און אַ שוואַרצען שליער אויף דעם אַנדערען. דאָס
קענען די מענשען אין גאָס ניט פאַרשטעהן און דאָס קענסטו זיי
ניט ערקלערען.

„ווער וואָלט דאָס מיט אַ קורצע צייט זיך געקענט פאַרשמע-
לען?

„אָט איז די דערנער-קרוין פאַרשוואַנדען פון פרייהייט'ס
קאַפּ און איהר אָרט פאַרנעהמט אַ זיעגעס־קראַנץ.

„אָט איז פּאַביעדאַנאַסצעוו — ער, דער אבי אבות הטומאה,
דער מענשענעהנליכער קנוט, דער שטן מקטרג פון יעדע פריי-
הייטס־ליעבענדע נאַציאָנאַליטעט — אָט איז ער אַרויס פון דער
דעגיערונג, און ווי ער געהט אַרויס אזוי עפענען זיך די טירען פון

פראָלענקאָ'ס קבר, פון טויזענדער קברים פון אַנדערע לעבעדיג-
באָרגאַבענע.

„אַט זעהסטו, פאקט זיך איין ניקאַלאַי דער צווייטער, דער
וויילענלאָזער, וויסענלאָזער, כמעט קאַפּלאָזער ניקאַלאַי, ער, וועל-
כער וואָלט וועלען זיין אזא טיראַן ווי זיין עלטער-זיידע ניקאַלאַי
דער ערשטער און האָט דערצו ניט קיין כוח, ניט קיין מוח און
ניט „די אַלטע גוטע צייטען“, — אַט, זאָג איך, פאקט ער זיך
איין צו אַנטלויפען פון רוסלאַנד און ווי ער פאקט זיך איין, קומט
צוריק אַהיים די העלדישע וויערא זאַסוליש.

„אַט, בקיצור, מאַרשירט אַריין די פרייהייט אין רוסלאַנד,
און עס מאַרשירט אַרויס די טיראַניי און ביידע שווימען אַריבער
אַ דויטען טייך פון אונשולדיגע אידישע בלוט, די אַרויסצוגעהן,
יענע אַריינצוקומען.

„דו ווינסט, מיין קינד, דו ווינסט, איך ווייס, אי פאַר וואַויל-
טאָג, אי פאַר ווייטאָג, אָבער...“

— „זיידע, איך ווייס ניט וואָס מיין געוויין בעטייט, אָבער
עפעס עס...“

„יע, יע, מיין קינד, עס...“

— „זינגט זיך... און עס קלאַנגט זיך... און וואָס עס ווילט
זיך ווייס איך ניט.“

קינער וועט ניט פאַרשטעהן ניט איהם, ניט מיך, אומזיסט
געשריבען, אומזיסט געלייענט. נור אויפ'ן האַרצען איז געוואָרען
אַביסעלע לייכטער.

LII

זיי שטימען ניט.

. . . אָט ווי איך זאָג איך, זיי שטימען ניט. ער און זי...
וואַרט אַ וויילינקע (ווי הער וויטטע זאָנט צו די רוסישע מדינה,
זיך אַרומטראַגענדיג מיט זיין קאָנסטיטוציע פון איין פאַרטיי צו
די אַנדערע, פונקט אזוי ווי ער, כביכול, האָט זיך, מיט אַ יאָהר
דריי טויזענד צוריק אַרומגעטראַגען מיט זיין תורה פון איין פאַלק
צו דעם אַנדערען ביז ער האָט, אזוי „פּעדלענדיג“ מיט'ן פּאָס
מצוות, אָנגעקלאַפּט אין ישראליק'ס טיר, ווייל חוץ איהם,
ישראליק'ן, האָט קיינער די תורה ניט געוועלט אפילו אַנקוקען, אַ
שטייגער ווי היינט וויל, ווי איך האָב שוין געזאָגט, קיין רוסי־
שע פאַרטיי ניט וויסען פון הער וויטטע'ס קאָנסטיטוציע און
אזוי ווי פון אַלע זייטען פליהען פייערדיגע פעטש און עס רע-
גענט מיט שוועבעל און מיט פעך, בעט ער זיך: וואַרט אַ וויי-
לינקע, און אזוי זאָג איך איצט און דערמיט ענדיגט זיך מיין
מאָמר המוסגר און איך שטעל אַוועק — וואָס דער זעצער וועט דאָ
אַוועקשטעלען ווייס איך ניט, — אָבער איך שטעל דאָ אַוועק דעם
צווייטען קלאַמער, אָט אזוי) מיט'ן רוקען צו די קומענדיגע ווער-
טער, אַ שטייגער ווי פריעדריך ווילהעלם דער פיערטער, עליו
השלום, האָט אין די 40-ער יאָהרען זיך אַוועקגעשטעלט מיט
זיין רוקען צו דער דעפוטאַציע, פון וועלכע יאָהאַן יאַקאָבי איז
געווען דער שליח צבור און זייער רעדנער, וואָס דער פּועל יוצא
דערפון איז געווען, אַז יאַקאָבי האָט איהם אַרויפגעלעגט די האַנד

אויפ'ן מאַיעסטעטישען רוקען, זאָגענדיג: „דאָס איז פון אייביג
אָן געווען דער אונגליק פון די קעניגע, וואָס זיי האָבען ניט גע-
וועלט הערען דעם אמת...“, וואָס דאָס האָבען מיר געהאַלטען
פאַר אַ וואַנדערבאַרען שטיקעל מוט פון אַ אַידען, מחמת דער
נייער דור פון אידען אין רוסלאַנד איז נאָך דאָן געווען אַ חנוכה
חלום, אַ חלום אין דער צייט ווען מען רעדט פון די השמונאים,
אַבער אַלץ וואָס מען זעהט איז עטליכע קליינע ליכטלעך, וועלכע
ברענען אַ וויילינקע און געהען אויס און לאָזען איבער אַ גערוך,
וועלכער... בקיצור, ווייל דער נייער דור רוסישע אידען איז נאָך
געווען אַ ניט־געבאַרענע נשמה אונטער דעם כסא הכבוד פון די
געטליכע פרויהייט...

נאָר איך בין, ווי געוועהנליך, פאַרקראַכען.

הייסט עס, ער און זי, זיי בידע, די יונגע פאַר פאַלק שטי-
מען ניט. פאַר וואָס? אַט וועל איך איך זאָגען. זי, זאָל גע-
זונד זיין, איז זיך... אַ ווייבעל און דערצו נאָך אַ יונגע, און דער-
צו נאָך אַ שעהנע, און דערצו נאָך אַ מבין אויף איהרע מעלות.
איז וואָס? איז פאַרדרעהט איהר צייטענווייז אַ קאַלטען און
קיינער קען זיך אויף דעם ניט וואַנדערען, מחמת אַ יונגע ווייבעל,
(אַפילו אַן עלטערע) וועלכער עס פאַרדרעהט קיינמאָל ניט, —
לחלוטין קיינמאָל ניט — אַ קאַלטען איז פונקט אזא מיין איבער-
נאַטירליכע באַשעפעניש ווי אַן אַמעריקאַנער רעפּאַרטער, וועלכער
רעדט זיך ניט אַמאָל אויס אַן אמת; אָדער אַ דאַמען־טאַשען־וויי-
גערל וואָס געהט ניט אַמאָל ריכטיג אויך; אָדער אַ היגער פאַר-
טיגער בנד, פון וועלכען עס פאַלען ניט אַרויס אַלע קנעפלעך אין
צייט פון אַ וואָך; אָדער אַ שעהנער יונגער מאַנטשיק, וואָס זיצט
לעבען אַ שפיגעל אין אַ קאַפע סאַלון און קוקט אין דעם שפיגעל
ניט אַרײַן כאַטש יעדע אַנדערהאַלבען מינוט ווען ער עסט, און יעדע
אַנדערהאַלבען סעקונדען ווען ער רעדט, און ערגערט זיך דערביי
ניט בײַ יעדער געלעגנהייט איבער די שרעקליכע קאַקעטס־וואָ
פון די פּוסטע ווייבספּערזאָגען...
בקיצור, זי איז זיך אַ ווייבעל נאָך ניט אין גאַנצען אויס-

מיידעל און דערפאר איז ניט מעהר ווי רעכט, אז זי זאל זיך ציין מענווייז בורענען און קרימען און זיצען אין א ווינקעל און שוויי-גען (יע, שווייגען!) און פארררעהען דעם נאָז, דאָס הייסט, דעם נעזעלע, און פארקארצענען דעם שטערן, און מאַכען אַ קמץ פון איהרע ברעמען מיט די אויגען אונטער זיי, און, וואו עס בעט זיך, אַראָפּקייקלען אַ טרער אויפ'ן באַק, — אַ טרער וואָס מאַכט נאָך קיין רושם ניט, ווייל די פאַרב אויפ'ן באַק קומט דערווייל נאָך פון געזונדע יוגענד און ניט פון אַ שמינקעסטעלע טיעף אין דעם שופּלאַד פּונ'ם קאַמאָד.

בקיזור, זי איז זיך אַ ווייבעל. ער, ווידער... וואַרט! איך בין נאָך ניט אין גאַנצען „פאַרטיג“ מיט דער ווייבעל. זי, הייסט עס, איז זיך אַ ווייבעל, וועלכע האָט אָט די דאָזיגע אלע מעלות (נאַרען און מאַנען רופען דאָס חסרונות) און איז דערצו נאָך ביי זיך אַ גרויסער תקיף. זי איז אויפגעוואַקסען וואָס מען רופט ווילד, אַ סאַמאַוואָל ציע, אַ מיידעל וואָס געהט ניט אין געשפּאַן, און קימערט זיך ניט וואָס דער עולם זאָגט, און טאַנצט ווען דאָס פאַרגלויבט זיך איהר, צי איהר טאַנצען שטערט אים ציענ'ס נאָכמיטאג-שלאָף, צי ניט. זי איז איינע פון די, וועלכע הונגערען גיכער אידער עסען געשטאַפטערהייט; וועלכע וויל לען בעסער אויסזעהן וועניגער גראַציע זי אידער אריינגען שפּאַרען די ברוסט אין אַן ענגע שנוראַווקע פון אייזען, פישביין און... עפעס נאָך וואָס; וועלכע דאַרף פרייהייט, באַוועגונגס-פרייהייט פאַר די פיס אין די שיד, פאַר די הענט אין די הענטש-קעס, פאַר דעם אמת אין איהרע רייד. זי איז איינע, וואָס טוט ניט אָן אויף איהר רוקען קיין יאָך, אויף איהר האַלז קיין כאַמוט, אויף איהר קלייד קיין שלעפע, — ניט דעם יאָך פון „והוא ימשל בה“, ניט דעם כאַמוט פון רעליגיעזע צופרידענהייט צו דיענען אַ טרייבער מיט אַ בייטש אין האַנד, ניט די שלעפע אויף איהר קלייד, וועלכע די מאָדע פאַרלאַנגט.

בקיזור, זי איז אַ ווייבעל, וועלכע איז און מוז בלייבען פריי, וועלכע איז די פרייהייט אַליין. איהר קענט איהר אייננעהמען

ווי מען נעהמט איין א קריעפאָסט, אָבער איהר קענט איהר ניט איינשפאָנען ווי מען שפאָנט איין א קליאַטשע; איהר קענט איהר אמאָל בייקומען מיט כיטראָסט, מיט דעם ריח פון בשמים, מיט דעם כשוף פון פּאָעזיע, מיט אַ הינרייסענדע ליידענשאַפט, אָבער דאָס דויערט ניט לאַנג. זי ערוואַכט דערפון באַלד, און שאַקעלט אָב פון זיך די באַרוישונג, און ווערט ווידער פריי, פונקט אזוי ווי שמשון הגבור האָט פון זיך אַראָפּגעריסען די פעסטגעפּלאַכט-טענע שטריק און האָט זיך פון דאָס ניי פריי געמאַכט.

דאָס איז זי. ער, ווידער... אָבער צו וואָס דערצעהל איך אייך דאָס? זאָל איך אזוי וויסען פון ביזו. ווען עס וואָלטען געווען אזעלכע בריות אויף מאַכען קעפּ פאַר מענשען ווי עס זיינען דאָ אויף מאַכען קעפלעך פאַר צייטונגס-אַר-טיקלען (צווישען רעדאַקטאָרס) וואָלט איך זיך שוין לאַנג באַ-שטעלט אַ נייעם קאָפּ מיט אַ נוט-אַרגאַניזירטען דענק-מעכאַניזם, מיט אַן אַקטיאָרסקען זכרון, מיט אַן אַדוואָקאַטסקע השגה, מיט אַ נמרא-מלמד'ס חריפות, מיט יונגע שוואַרצע האָר אויפ'ן קאָפּ, און — פאַר איין גאַנג — טאַקע שוין מיט אַ זעקס-שפיציגע מגן-דודיאַרמעלעקע און אַ פּרכת-פּראָנז אויף איהר, אין דעם פאַל ווען איך זאָל דאַרפּען מאַכען אַ לעבען פון אידישע פּאַטריאָטיס-טוואָ... זאָל מען דערצו ניט געפרוואָווט ווערען! — זכרון איז ווי שכל: דאַכט זיך אַ קלייניגקייט, ניטאָ וואָס אַנצונעהמען, אָבער מען דאַרף דאָס האָבען... קומט צוניץ, סיידען איהר האָט געמאַכט חובות צו פאַרגעסען און אייער געוויסען איז נאָך ניט אויסגעגרינט...

לאָז זיין, די שייכות וועט זיך שוין געפינען, לאָמיר געהן ווייטער.

הייסט עס, ער ווידער איז אַ מענש בטבע ניט קיין שלעכט-טער, אָבער אַ געבאַרענער לעהרער מיט אַ לאַנגען שלשלת היחסין פון מלמדים-טיראַנען, יעדער פון זיי אַ קאַט, אַ שמייסער, אַ הויט-שינדער, אַ טירוף, מיט אַ ראַפּניק אין דער האַנד און אַ צופּליגע אויפ'ן צוועק אונטער'ן פּאָליצע, און אַ פּויסט אין די לינקע קע-

---

שענע, און ניפט אויף די ליפען און גרימצאָרן אין האַרצען... ער
האָט אין זיינע אָדערען די בלוט פון דיעזע עלטערען און אור-
עלטערען זיינע.

חויז דעם איז ער צו אלע מענשען דאָס וואָס ער איז צו די
קינדער: א ס א מ א ד ע ר ז ש ע ז , א ב א פ ע ה ל ס ה א -
ב ע ר , א רעכטהאַבער און א מאכטהאַבער... ער איז געוואוינט
אז זיין וואָרט זאָל זיין דער געזעץ, זיין בעפעהל — די גאַנצע
תורה מיט אלע נביאים, זיין וואונק א זעלבסט-פארשטענדליכקייט,
אויב איהר פארשטעהט וואָס איך מוין דערמיט. ער האָט פיינט
אז אימיצער זאָל איהם ניט פאָלגען, ניט געהאַרבען, אָדער ניט
פארשטעהן אויפ'ן וואונק... ער קען ניט ליידען אפילו
א פריינדליכען ווידערשפרוך, ער לאָזט זיך ניט דיענען וואו דער
דיענסט האָט ניט אויף זיך דעם אָנבליק פון שקלאפען-פליכט;
ער האָט פיינט אן עצה, א טאָמער, אן אָבער, א קוועטש מיט די
פלייצעס. דאן איז ער געקנאָמען און געבאקען אין חשד; אייני-
געמאַכט אין א דייזע פון טויט-שרעק; צו פוכקע אינעוועניג און
צו האסמיג, צו הויך אויפגעגאַנגען; ניט-דערבאַקען און דאָך צו-
געברענט; ער האָט אויף זיך די טייערסטע זאַפראָן און די געלכעל
פון פוילע אייער, אַלץ אין אייני חלה.

יע, ער איז פול מיט שדים. ער טרויט ניט זיין אייגענעם
שיין. ער ציטערט רק אָט, אָט קריכט די צופלינע אַראָב פון דער
וואַנד און הויבט אָן איהם אַליין צו שינדען די הויט. אָט, אָט
רוקט זיך אונטער דער אַלטער געטרייער בענקעל און הייסט איהם
אַליין זיך אויסציהען און לייעגען רוהיג מיט'ן פנים צו דער פאָד-
לאַגע צו.

ער האָט מורא און דאָך איז ער בטבע א קאָט ווי זיין על-
טערע-זיידע, דער ערנסטער הויט-שינדער אין זיין שלשלת היוחסין.
ער האָט דעם מוטה פון א קראַליק און דעם חשק פון א טיגער;
ער האָט מורא פאר תקיעת שופר און וויל זיין א שטן המשחית;
ער חלש'ט אַוועק ווען ער שניידט זיך איין א פינגער און רעדט

מכוח צאפען בלוט. ער איז א וואָרעם און וויל אויסזעהן ווי א קראָליק.

בקיצור, ער איז א טרום־טיראָן.

ווערט ער פון אלעמען פּעראַכטעט. קלערט ער וואס קען ער טאָן זיך אויסצופיינען צווישען די שכנים. קומט אַ מאָן (מירסקי, דאַכט זיך הייסטע ער) און רעדט איהם אַ שדוך אָט מיט די מיי־דעל וואָס איך האָב איך אויבען בעשריבען איהרע פרימעטעס. האָבען זיי חתונה. ער מיט איהר — זיך אויסצופיינען, זי מיט איהם — איהם צו מאַכען אויס קאַט.

שטימען זיי אָבער ניט.

איצט, הער איך, האַלט עס דערביי, אַז ענטוועדער ער וועט שוהר דערשטיקען, אָדער זי וועט איהם דערשטיקען.

זיי שטימען ניט. דאָס איז געווען אַ גוטער שדוך, אָבער אַ טלעכטער זיווג; זיי ביידע אין איין בעט קענען נור אויפשטעהן אזוי, אַז איינער זאָל זיך אויפכאַפען ווען די זון געהט אויף און דער צווייטער ווען עס הערט זיך דער שופר־משיח צו תחית המתים, ניט פריהער.

איינער פון זיי מוז געהן פון דער חופה צו דער קבורה. איך קלער, אַז דער איינער וועט זיין ע ר, דער שוואַכערער.

אָבער צו וואָס דערצעהל איך איך דאָס? אַהאַ! ס'איז אַ! איך האָב זיך נעכטען ביי נאַכט אָנגעזופט מיט צייטונגס נייעס פאר'ן שלאָף און האָב זיך משמעות דערמאַנט אָן די דאָזיגע פאָר פאָלק טראַכטענדיג וועגען דעם שדוך פון דעם רוסישען קיסר (אויב ער איז נאָך אימער אַ רוסישער קיסר!) און די יונגע, שענע, מוטוויליגע פרייהייט.

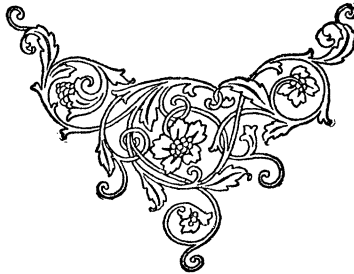
ניט צו פּערגעסען.

מיין אייניקעל איז אַ... „בונדיסט“. האָט ער אַ סכסוך מיט אַ... אַ גענגער, אַ שונדיסט.

לאַכט יענער פונ'ם „בונד“, זאָגענדיג אַז דער „בונד“ וויל אַ רעוואָלוציע אין איישישאַקס.

ענטפערט מוין אייניקעל און זאגט :
"מיסטער ווער-זייט-איהר, זייט מוחל. די רעוואָלוציע אין
אוישישאַק איז טאָק אַ קלייניגקייט, וויכטיג איז אָבער — איי-
שישאַק אין דער רעוואָלוציע."
ניט שלעכט פאר א יונגען מאנטשיק אין זיינע יאָהרען, האָ?
מחשבות'ן! ער האָט אויך חתונה געהאַט, אָבער וועגען איהם
אנאָדערס מאָל.

LIII

פאר דער חתונה.

מיין אייניקעל זיצט ביי מיר און לעזט. פאר דער חתונה
פלעגט ער אזוי אפט ביי מיר ניט זיצען, — צו קיין גנאי זאל דאס
ניט זיין.

פאר דער חתונה פלעגט ער, ווי אמאל האמלעט אין שעקס-
פיר'ס דראמא, געפינען א מעטאל מיט א גרעסערע אָנציהונגס-
קראפט, ווי זיין אלטען, צוטומעלטען זיידען, וועלכער דערלעבט
זיינע אייגענע יאָהרען און דערגעהט די יאָהרען אנדערע מענשען...
(ער טוט דאָס, למשל, נ י ט, אָבער דאָס נעהמט זיך גוט אויס:
די פראַזע איז אַ שעהנע. מיר, שרייבער, זיינען ווי פראָוויני-
ציאלקעס אין גרויסע שטעדט, מיר פ א ר ב ל י ס ט ש ע נ ע ן דעם
עולם די אויגען מיט אונזערע דימענטען צי זיי פאָסען צום רומעל
צי ניט. אַקטיאָרען דערלאַנגען זיך אַפט אַ הויב, אַ רוק, אַ שטעל,
אַ זעץ־אָנדרער אויף דעמוזעלביגען אופן: עס נעהמט זיך שעהן
אויס, הגם עס פאָסט ניט צו דער ראָלע. רעדנער טוען אַפט דאָס-
זעלבע. גראַף בילאָוו, למשל, אין דעם דייטשען רייכסטאָא און
רעוו. מלאַכאָוויץ אין פאטריאַטישע אַסיפות, און ניט זיי אַליין,
נור פאר'ן אויסזאָגען פון חדר שמיים מען... אָבער נחזור לענינו.
פאר דער חתונה פלעגט ער, מיין אייניקעל, ווי איך האָב גע-
זאָגט, ניט זיצען אזוי אַפט ביים אלטען זיידען; זיין אָרט איז גע-
ווען ביי איהר, ביי די דאָזיגע, די פלוגית'טע פון יענער זייט צוואַנ-
ציג, מיט די חן־גריבעלעך אין די באַסען, און די חן־גלעקעלעך אין
דער שטימע, און די טויזענד אנדערע מעלות וואס היינע האָט באַ-
זונגען און ירמיה האָט באַקלאָגט און שלמה המלך — אַ ליעבהאָ-

כער מיט אן אונגעהויער גרויסע פראקטיקע — האָט באַשריעבען
אין זיין שיר השירים. איז וואָס וויל איך אויספיהרען? יע!
פאר דער חתונה...

מחשבות'ן! ווייסט איהר וואָס דיעזע דריי ווערטער האָבען
צו באדייטען? פאַר דער חתונה, קינדער, הייסט די צייט פון די
אמת'ע, ראַמאַנטישע, פאַעטישע ליעבע. פאַר דער חתונה הייסט
— אָדס און חוה איידער זיי האָבען פאַרזוכט דעם עפעל פונ'ם עץ
הדעת: די צייט ווען מען איז בלינד צו אַלץ וואָס געפינט זיך
הינטער דעם פאַרקען פונ'ם גן־עדן (התחתון); ווען מען איז
בלינד צו די ווירקליכקייט אין דער אַרומיגער וועלט; ווען מען
זעהט נאָך אין דער געליעבטער ניט קיין חסרונות און מען הערט
פון איהל ניט מעהר ווי חכמות און... מען איז גלאַט אַ נאַר;
ווען מען דאַרף נאָך ניט פיעל, וויל וואָס ווייניגער געז מען ברענט
איז אַלץ בעסער, און וואָס ווייניגער מעבעל מען האָט אַלץ לייכ-
טער פאַמיעסמשעט מען זיך אויף איין שטול, און וואָס ווייניגער
זייגערס אַלץ מעהר הנאה האָט מען פון די צייט.

פאר דער חתונה! ניט אומזיסט פלעגען אין מיינע צייטען
די דראַמען־שרייבער ענדיגען זייערע פיעסען ענטוועדער (אין קאָ-
מעדיעס) פאר דער חופה, אָדער (אין טראַגעדיעס) פאר דער קבורה,
אָבער אין ביידע פעלע פאר'ן צוזאַמען־קומען, אָדער פאר'ן פאַ-
נאַנדערנעהן, אימער איידער עס האָט זיך פאַר די יונגוואַרג גע-
בעטען אַ ברחן, אָדער אַ חברה־קדישאַ-שמש, אימער איידער די
גליקליכע ליעבע האָט געקראָגען אַ הכשר פונ'ם רב און די אונ-
גליקליכע אַ פאַסיר־צעטעל פונ'ם מלאך דומה.

פאר דער חתונה! וויל מען איז גליקליך ניט מיט דאָס
וואָס מען עררייכט — מען האָט דערפון נור הנאה — מען איז
גליקליך מיט דאָס צו וואָס מען שטרעבט, וואָס מען וויל עררייכען
און וואָס גרעסער די שוועריגקייטען, וואָס גרעסער די שטערונגען,
די הינדערניסע; וואָס מעהר דערנער אויפ'ן וועג, וואָס מעהר
גראַבענס אַריבערצושפרינגען, וואָס מעהר לוזשעס אַרומצוגעהן,
וואָס מעהר פלאַנקענס אַריבערצוקריכען, וואָס מעהר בייזע הינד

אויסצואווייכען, אלץ מעהר גענום אין דעם שטרעבען צום גליק,
אלץ מעהר גליק אין דעם שטרעבען צום ציעל.

פאר דער חתונה! איידער עס הויבט זיך אָן דער פּראָזאָד
אישער לעבען, ווען צווישען די ליפען און דעם קום קלאַפּט אָן
דער לענדל־אַרד וואָס קומט נאָך רענט; ווען די ווייב'ס שיכע-
לעך שטעהען אויף דער טאַגעס-אַרדנונג און די פּיסעלעך, וועלכע
מען האָט אַמאָל געהאַלטען פאַר אזוי ליכעליך-קליין, הויבען אָן
צו בריקענען און צו ווארפען זיך, ווייל עס איז שווער צו ענטשייד-
דען די פּראַגע וועגען די שיכעלעך — און זיי, די פּיסעלעך הללו,
זעהען שוין אויס כמעט צו גרויס, יעדענפאלס צו בריקענדיג, —
אַ נומער צו גרויס, אַ פּוּד צו שווער און די שכנים אונטען זיינען
אזוי נערוועז...

הייסט עס, פאר דער חתונה פלעגט ער ניט אזוי אָפּט זיצען
ביים אַלמען זיידען, אַפילו ניט ווען ער פלעגט קומען מיט איהר.
היינט זיצט ער ביי מיר שטונדען-לאַנג, זיצט און בלעטערט אין
די אַלמע פּאַפּירען.

אָט געפינט ער דעם „פּוילישען אירעל“ פון דעם יאָהר 1884
און ווערט אַלע וויילע נתפעל פון אַן אַנאַנדער זאך.

„זיידע, זאָגט ער, געדענקסטו אָט דעם שיר אויף דעם סוף
יאָהר תרמ"ד?"

און ער ווארט ניט איך זאָל איהם ענטפערען (ווי מען טוט
ביים דאוונען מיט'ן רבוננו של עולם אין שול) און ליענעט:

לאָזט איהם געהן, דעם יאָהר דעם אַלמען,

האַלט איהם ניט צוריק,

ער איז פול מיט שרעק-געשטאַלמען,

טויט איז אין זיין בליק;

לויטער צרות — קיין נחמות —

האַט ער אונז געבראַכט,

אין דער גאַנצער וועלט מלחמות,

מאַסען-מאָרד און שלאַכט.

און איך לאָז איהם ווייטער ניט ליענען.

איך ערקלעהר איהם, אז דער יאָהר וואָס ענדיגט זיך איצט... מחשבות'ן! נייריאָהר איז ניט דער געבורטס־טאָג פון יעזוס קריס־טוס, נור דער טאָג פון זיין ברית, דאָס הייסט דער טאָג ווען דער קריסט איז געוואָרען אַ איד, אַ וואָך נאָך זיין געבורט... נישט־קשה פון אַ פּלאַנטער... נייריאָהר ביי די גוים איז ניט נייריאָהר, ווי ראש השנה ביי אונז איז ניט קיין ראש־השנה, און נייריאָהר ביי די מחמד'אָנער איז אויך ניט נייריאָהר, ווייל זייער לוח איז נאָך צו־דרומשקעט. ער געהט צוריק און צוריק ווי אַ קרעכס, אָדער ווי דער סאָציאַליסטישער וואוט אין נויאָרק און מיט אַמאָל גיט ער אַ שפרונג פאַרווערטס ווי דער פאַרטשריט אין פראַנקרייך.

איך ערקלער, בקיצור, מיין אייניקעל, אז דער יאָהר וואָס ענדיגט זיך איצט האָט אונז טאַקע געבראַכט פיעל צרות אָבער נחמות אויך; אז מלחמות און מאַסען־מאָרד, דאָס הייסט, מאַסען־מאָרד פון ציווילנע נאָך דעם מאַסען־מאָרד פון מענשען אין אַניפאַרמס זיינען דעם יאָהר געווען נאַטע־גענוג, אָבער דערפאַר האָט זיך אויך דעם יאָהר אָנגעהויבען די גרויסע דראַמאַ אין רוסי־לאַנד, אין אונזער פאַרהאַסט־געליעבטער אַלטער היים... די דראַמאַ, מיט דעם פּראָלאַנג אין 1904, אין וועלכען די זעמצעס זיינען געווען דער „כאַרוס“ און סוויאַטאַפּאַלק מירסקי דער הויפט שווי־שפיעלער... די דראַמע, פון וועלכע נאָך דעם ערשטען אַקט אין פעטערבורג אין יאַנואַר, איז געקומען דער צווייטער אין פּוילען, דאָן דער דריטער און שרעקליכסטער אין זיד־רוסלאַנד... דער דריטער? ניין, דער פיערטער, ווייל דער דריטער האָט זיך אָבגע־שפיעלט אויפ'ן ים, אויפ'ן שוואַרצען ים, איבער וועלכען עס האָט צום ערשטען מאל געפלאַמערט אַ רויטער פלאַג... די גרויסע דראַמאַ, וואס איהר פינפטער אַקט שפיעלט זיך איצטער אין מאַסקווע און האָט די גאַנצע ציוויליזירטע וועלט פאַר צוזעהער אפילו די אמעריקאַנער, הגם דער מאַסקווער גרויסער ספּעקטאַקעל פאַר־כאַפט זיי ניט אזוי שטאַרק דעם אָטעם ווי, למשל, דער פּייט צוויי־שען פּיטז־סימאָנס און קאַרבעט.

יאָ, דער פינפטער אַקט וועט באַלד זיין צו־ענד. ווען דער

פארהאנג וועט זיך אראפלאזען וועלען מיר וויסען צו דאָס איז גע-
ווען אַ שוישפיעל, אָדער אַ טרויער-שפיעל; אויב די ליעבע פון
דעם יונגען פראָלעטאָריער פון רוסלאַנד צו די פרייהייט, די יונגע
פרייהייט... אפשר אָהן חז-גריבעלעך אין די באַסען, אָבער מיט
העלדען-גריבעלעך אַרום און אַרום איהר... אויב דיעזע ליעבע
וועט זיך ענדיגען מיט אַ חתונה, אָדער מיט אַ לוייה פאַר איהר
אָדער פאַר איהם.

עס וועט ניט לאַנג דויערען. און ווי דיעזע דראַמע זאָל זיך
ניט ענדיגען, דער טעאָטער וועט לאַנג ניט בלייבען לידיג און
פינסטער.

דאָס שוישפיעל וועט זיך אָנפאַנגען פון דאָס ניי. אי דער
פראָלעטאָרישער ליעבהאָבער, אי די געטליכע פרייהייט צו וועל-
כע ער שריכנ'ט זיך — ביידע זיינען זיי אונשטערבליך. ביידע
האָבען אַ תּחית המתים.

דערווייל לעבט ער, דער העלד פון דיזע דראַמע, לעבט ער
איבער זיינע גליקליכסטע מעג.

ער שטרעכט צו זיין ציעל, ער קעמפט פאַר זיין גליק און
אין דיעזעם שטרעבען צום גליק וועלכעס איז זיין ציעל, איז ער
גליקליך.

עס איז אמת, מיט זיין בלוט איז רויט געפאַרבעט זיין גאַנצער
וועג... טראָפענס, טראָפענס, טראָפענס בלוט אויף יעדען צאָל פון
דעם וועג, וועלכען ער איז דורכגעגאַנגען — דם, ואש ותמרות
עשן — בלוט און פייער און רויך אַרום און אַרום; עס איז אמת,
ער וועט געבען זיין כלה, דער פרייהייט, ווען די דראַמע וועט זיך
ענדיגען גליקליך, דעם ערשטען קום מיט פאַרשמאַכטע ליפען,
דורך דעם שרעקליכען שווערען קאַמפּף ווען עסען איז ניט געלע-
גען אין די געדאַנקען; עס איז אמת, ער וועט זיין געליעבטע
אַרומנעהמען מיט פאַרוואַנדערטע, בלוטענדע אָרעמס, אויב ער
וועט איהר ענדליך מקדש זיין.

דאָס אַלץ איז אמת, אָבער אין דיזען קאַמפּף איז זיין גליק;
אָבער דאָס גליק באַשטעהט אייגענטליך נור אין דעם קאַמפּף.

די ליעבע איז ליעבע נור פאר דער חתונה ; נאך דער חתונה
איז זי נור א זיווג. גוט, שלעכט, אבער נור א זיווג. און דערווייל
שפיעלט זיך אין מאַסקווע אָפּ דער לעצטער אַקט און... יונגע
לייט, ווערט איהר דאָס גאָר ניט רויט פאר שאַנדע, איהר, וועלכע
זייט רויט אין דער פּאָליטיק אייערער? ... און מיר אַלע שטעהען
פון ווייטען און זעהען צו...

LIV

די מאָדע.

ביי זיי איז געווען אַ שטילע חתונה... שטילע חתונות געהען, למשל, ביסלעכווייז אַרײַן אין דער מאָדע... די מאָדע איז אַ מאָדערנע זאָך: אַלץ געהט אַרויס פֿון דער מאָדע, חוץ די מאָדע אַלײַן, זי, ווי דער טױט, שטאַרבט קײַן מאָל נײַט. זי געהט נײַט אַרײַן און געהט נײַט אַרויס.

איך פֿאַהר ווײַטער, נור דאָ וועל איך זיך אויף אַ ווײַלינקע אָפּשטעלען. „סטאַנצײַ“ מאָדא, פֿאַיעזד סטאַאײַט פּיאַט מינוט!“ אזוי וואָלט מען אין מײַנע צײַטען אויסגעשריען אין אונזערע מקומות... דאָרטען, אין רוסלאַנד, לעבט מען נײַט, ווי דאָ, בחפּזון, אין אײַלעניש, אויפֿן האָררײַ־אָפּסקען אופֿן.

. . . דאָרטען פֿאַרגײַט מען זיך צו מאַכען אַן אָבשטעל אין דער רײַזע פֿון יענער וועלט דורך די וועלט צוריק אויף יענער וועלט... צו מאַכען אַן אָפּשטעל און אַ טראַכט צו טאָן און צו פֿאַ־טאַגראַפֿירען אין דעם אײַגענעם מוח די לאַנדשאַפֿט אַרום זיך, מיט די שעפּסעלעך וואָס פּיטערען זיך אויף דער לאַנדשאַפֿט, מיט די פּויערים פֿון ווײַטען, וועלכע זעהען אויס אזוי אונגעווער קלײַן, אַז מען קײַנט זײַ קאַס־קאַס וואָס אַרויף אויפֿן בילד, הײַנט איין פּויער נײַט מעהר ברויט ווי נײַן פּראָצענטניקעס, און עס איז זאָגאַר דאָ אַ סברא אַז ווען נײַט דער „קלײַנער“, גראַבער פּויער וואָלט דער גרויסער אײַדעלער מענש געמאַכט זײַן רײַזע צו יענער וועלט, ווי ר' ירוחם דעם מלח'ס פֿלײַמעניק פֿלעגט אַרויסקומען

פון זיין פעטער — א הויב, א פליה און ארויס! מיט א פאנטאָ-
 פעל, אָדער א קרבן-מנחה סדור, אָדער א וואַלגער-האַלץ, אָדער זאָ-
 גאר א בעסערע זאך, וועלכע איז ביי ר' ירוחם'ן געווען א משכן
 (אן אייגענע וואָלט ער אפילו אין גרעסטען גרימצאָרן געזשאַלע-
 וועט צו וואַרפען) — אַלזאָ מיט איינע פון די אַלע זאכען פליה-
 ענדיג, דאָס הייסט, נאָכפליהענדיג נאָך דעם פלימעניק, ווען ער
 פלעגט קומען נאָך א גמילת חסד נאָך אן אַקע ביז פינף פאַרטאָג,
 נאָך עטליכע פאַסקודנע בלאַראַיה'ס (חוץ אין נאָט זאכען איז
 בלאַראַיה אימער א געפעהרליכער עסק — דאָרטען וואו עס רעדט
 זיך וועגען אמונה קענט איהר זיך ניט העלפען, נאַטורליך) א. אז. וו.
 נור גערעדט האָבען מיר... האָבען מיר? יע, דאָס רעדט
 זיך אזוי; אין אמת'ן, ווען א שרייבער אָדער א רעדנער רעדט
 מיט אייך, רעדט אייגענטליך נור א י י י צד — דער שרייבער,
 דער רעדנער; איהר עפענט ניט א מויל, סיידען אפשר צו טאָן
 א גענעץ אויב איהר זייט א איד. אָדער צו נעהמען א פרישע שטי-
 קעל קייטטאָבאק אויב איהר זייט אן אַמעריקאַנער, וועלכער איז
 געוואוינט אז מען זאָל איהם האַלטען פאר א כשר'ע בהמה וואס איז
 מעלה גרה...

נאָך אַמאָל: נור גערעדט האָבען מיר ארום מאַדעס. צו-
 ליעב דעם האָבען מיר דאָ געמאַכט דעם אַפּשטעל און וועגען דעם
 לוינט צו זאָגען א פאָר ווערטער. לאָמיד נור צוזאַמענגעהמען די
 געדאַנקען.

כסדר אזוי. א מאַדע, זאָג איך, איז א מאַדנע זאך. יע,
 אָבער מיינט ניט, אז איך האָב דאָ אין זין די ווייבערשע פאַריזער
 מאַדעס ווי, לַמִּשְׁלָ, א ספּאָדניצע אויף רייפען, וועלכע הייסט קרי-
 נאָלינע, וועלכע האָט פאַר-אַ-יָהָרען געהאַלטען ביים צוריק אריי-
 געהן אין דער מאַדע און וואָלט ווארשיינליך אריין אויך, נור מען
 האָט נאָך באַצייטענס אויסגעפונען, אז עס וועט קאָסטען צו פיעל
 צו מאַכען אויף אזוי פיעל ברייטער די טירען אין די קאַרס און
 אין די וואַגאַנעס, אום אז זיי זאָלען קענען דורכלאָזען א האַלב-
 קונעל, וואָס האַלט דריי פוס אין דיאַמעטער אויפ'ן קלענסטען

דייה, און איבער פינף פוס אויפ'ן ברייטסטען. — ניט קרינאָלינעס
האַב איך אין זין, ניט געשוואָלענע אַרבעל, ניט זומערדיגע רעשע-
טע-ווייסטס, וועלכע זיינען, ווי אמאָל די פענסטער אין בית-
המקדש, שקופים אטומים, ד. ה. אי פאַרמאַכט אי דורכזיכטיג
(מעשה דיפלאַמאַט אין אַ קליינעם פאַרמאַט) אָדער אַנדערע אַזעל-
כע מאָדעס אויף ווייבערשע קליידער. דאָס איז איבערהויפט ניט
מיין עסק. אויף דעם איז דאָ אין ניו יארק א ספעציאַליסט אַ מאַ-
דים. ער וואוינט ניט אין מיין ז א ו א ו א ו א ק . ער וואוינט
אַנדערסוואו. ער שרייבט ניט אַליין וועגען די זאַכען: ער קען
ניט; ער שרייבט במסירת הקולמוס, יענער שרייבט און איהם
לויפט די שפייעכץ פון מויל. „טיילונג דער ארבייט“ — איינער
האַקט די האַלץ און דער אַנדערער אַכקעט, אויך אַ מאָדע היינ-
טיגע צייטען... מחשבות'ן! צום שרייבען דאַרף מען שכל, אָבער
ניט דוקא אייגענעם שכל: אַנאַנדערען'ס איז אויך רעכט, כל זמן
איהר קענט איהם קריגען במקח השוה, אמאָל קעפעלט מען זאָגאַר
מיט אַ פּרעמדע קאַפּ... זאָל אַזוי ניט טרעפען ווי עס טרעפט
זיך...

איז וואָס וויל איך אויספיהרען? יע. די מאָדע געהט קיינ-
מאָל ניט אַרויס פון דער מאָדע. די מייסטע מענשען פוילען זיך
צו דענקען פאַר זיך און אַזוי ווי זיי האָבען מורא צו געהן אין נאָך-
ניט-אויסגעטראָטענע וועגען, טאַנצען זיי נאָך דעם כלל און דער
כלל טוט צו יעדער צייט דאָס וואָס איז אין דער מאָדע.

הכל תלוי במזל? אַה, ניין! קיין זאך הענגט ניט אָב פונ'ם
מזל, ווייל דער מזל, אפילו ווען עס וואָלט ערגיג-וואו געווען אַזא
זאך, און מיר דאַכט זיך אז ער איז — ווי גרינקישקער מאַרצעפּאַ-
נעס, אָדער דער צפּיחית ברבש, אָדער די אייזערנע קאַץ — אן
אויסגעטראַכטע זאך, אויסגעטראַכט אום צו האַלטען דעם מיליאָר
נען-קעפיגען דלות אין צוויק; כּדי ניט צו דערלאָזען אַז ער, דער
דלות, זאָל נעהמען פּרעגען קשיות, נעהמען טראַכטען צו קען אפּשר
ניט געמאָלט זיין, אַז דלות איז גאָר ניט אַזא אייביגע זאך, אַזא

אונפארענדערליכע זאך ווי מאַנכע זאָגען און פיעלע מיינען? אויסגעטראַכט, כדי אז, ווי אין פרעה'ס חלום, די מאָגערע קיה זאָ לען ניט איינשלינגען די פעטע, קלערענדיג אז דאָס וואָס איינער האָט אויף זיך ניט מעהר ווי הויט און ביינער בשעת דער אַנדי דערער קייקעלט זיך און ווערט שיער ניט דערשטיקט אין זיין אייגענע שמאַלצגרוב; וואָס איינעם געהט אַרום אַ ווינד דורך די פוסטע קישקעס, וועהרענר זיין שכן ווערט כמעט דערוואָרגען, זיך האַסטיג שטאַפענדיג מיט פרעמדע קישקעלעך און פרעמדע העלזלעך, — בקיצור, קלערענדיג, אז דאָס איז ניט קיין יושר, וואָס דערפאר, הייסט עס, האָט מען אויסגעטראַכט דעם דאָזיגען מזל, אַ מיין שלאָפטרונק וואו מען האָט קיין רפואות ניט פאר'ן חולה און מען האָט מורא אז ער זאָל פון פיבער ניט אַרויס געהן פון די כלים און מאַכען פון אַלץ אַ תל.

הכל תלוי במזל? נאַרישקייט, קינדער! אַלץ איז די מאַך דע, און די מאַדע איז די איינציגע וועלכע געהט קיינמאָל ניט אַרויס פון דער מאַדע, וועט קיינמאָל ניט אַרויסגעהן ביז (אַדער בייסקעלוואַנגען — ווי דער סאַציאליסטישער מעפויסטאַפּעלעס יצחק אייזיק, איברינגענס, זעהר אַ ניצליכער בייזער גייסט, וואָלט געזאָגט) מענשען וועלען זיך ניט אויסלערנען דענקען (אַ שטייגער ווי סוחרים שרייבען זיך אויס סחורה פון דייטשע פאַבריקען), „אויף אייגענע רעכנונג, און געפאַהר“, דאָס הייסט פאַר זיך, אַליין — מחשבות'ן! ווי פלעגט די באַבע עליה השלום זאָגען בשעת מיר האָבען גענומען אַרויסקריכען פונ'ם אַרומקריכען?

אַליין — אַליין

וועט קינדעלע געהן,

וואָס דאָ וואָלט זי מן־הסתם געזונגען:

אַליין — אַליין

דענק שכל'ע קליין,

אַליין — אַליין

צום אמת דערגעהן...

און אזוי ווייטער. און דאן וועט ניט נאָר די קלייניקע כשר'ע
בהמה'לע אויפהערען צו קריכען, זיך צו שארען אויף דעם געגענ-
זאץ פונ'ם קאָפּ, צו געהן אויף אלע פיער, זאָנדרען עס וועט אָנ-
פאָנגען נאָכצוגעהן דעם אייגענעם שכל; אַנשטאט צו טאָן ווי אלע
טוען, וועט זי זיך אויסלערנען צו האַלטען די אויגען אָפּען אַ גאָנ-
צען טאָג און וועט זאָגאר, ווען נויטיג, קענען אַ שפרונג און אַ לויף
טאָן, ניט פאַלענדיג און ניט זיך מוזיק'ענדיג.

טאָן ווי אלע טוען, געהן וואו אלע געהען, שטימען ווי אלע
שטימען, שרייבען ווי אלע שרייבען, גלויבען אין וואָס אלע גלוי-
בען, דענקען נאָך דעם לעצטען מוסטער, אויף דעם אופן רעדען,
שווייגען, לייעבען, לעבען און שטאַרבען — דאָס הייסט מאָדע און
די מאָדע איז ביז איצט קיינמאָל ניט אַרויסגעגאַנגען פון דער
מאָדע.

און ווי איהר קענט זעהן מענשען, וואָס האָבען ניט קיין מורא
צו געהן געגען די מעכטיגסטע טיראַניי און וואַגען פון דעסטוועגען
ניט אויסצוטאָן דעם שטייפען, ווייסען קאָלנער — ד. ה. זיי וואַ-
גען ניט צו געהן געגען די מאָדע;

און ווי איהר קענט זעהן מענשען, וואָס שטעלען זיך מוטיג
געגען משה רבינו, די נביאים, די אנשי כנסת הגדולה, די תנאים,
די אמוראים, די גאונים, די רבנים און ר' ישראל סאַלאַנטער (וויי-
בער און מיידלעך האָבען געמעגט איבערהופען די לעצטע דריי
שורות) און אַסמיעלעווען זיך פון דעסטוועגען ניט צו צווייפלען
אין דעם וואָס דער רעדאקטאָר פון ז י י ע ר צייטונג זאָגט;

און ווי איהר קענט זעהן ווי מענשען, וועלכע גלויבען שוין
פון יאָהרען, פון זייערע קינדער-יאָהרען ניט אין די השגחה פרטית
פון גאָט, שטעלען זיך מיט „דאַנקבאַרע עהרפורכט“ אונטער די
השגחה פרטית פון אַ סאָסייעטי-פרעזידענט, פון אַ צעהן-פיסיגע
חיה, וועלכע מען רופט דאָ קאָמיטע-דאָס, אָדער קאָמיטע-יענעס,
— ווייל אזוי איז די מאָדע;

און ווי איהר קענט זעהן ווי די גרעסטע אַפיקורסים אין
אמונה-זאכען געהמען אָן פאַר כסף עובר לסוחר, אָהן אַ קלער, אָהן

א שאלה, אָהן אַ רגע נאָכדענקען אלץ וואס מען זאָגט זיי בל-
זמן ווי דאָס איז די „אַלגעמיין-אַנגענומענע“ מיינונג פון דער פּאַר-
טיי און אין דער דאָזיגער פּאַרטיי שוין פון יאָהרען מאָדע, —
ווי איהר קענט דאָס אלעס זעהן, אזוי קענט איהר אויך אין
דעם פּרט זעהן פיעלע אַנדערע זאַכען, ניט וואַרטענדיג ביז איך
וועל זיי אייך צוקייען און אַרײַנלייגען אין מויל, לַקיים מה
שנאמר :

אַליין — אַליין
דענק שכל'ע קליין,
אַליין — אַליין
צום אמת דעריגעזין.

און מכוּח די שטילע חתונה ? ווארט, וועט איהר זיך דערווארטען.
דער פּאָיעזד איז געשטאַנען צו לאַנג, אָבער מיר וועלען ווייטער
פּאָהרען.

א שטילער תנאים.

איז ווי איך זאָג אייך: ביי זיי איז געווען אַ שטילע חתונה
און... יע, און נאָך אַ שטילערער תנאים.
דאָ אין אמעריקא ווערט קיין זאך ניט געטאָן שטיל הויז
טאקע אפשר אַ חתונה, אַ באַנקראַט, און אונגעזעצליכע גנבה (דער
היפך פון אַ באַנקראַט) און די גרינדונג פון אַ טראַסט...
מחשבות'ן! „טראַסט“ הייסט אויף ענגליש בטחון... אַזא
מין בטחון ווי דער פרומער איד, למשל, האָט אין זיין עולם הבא,
אין זיין צוקינפטיגען חלק שור-הבר און לויתן, וואָס ער וועט קריע-
גען בעת ער וועט דערהערען דעם שופר-משיח און די טויטע ווע-
לען אויפשטעהן תחית-המתים... און מען וועט גרייטען צום טיש
און מען וועט זיי דערלאַנגען זייער חלק שור-הבר און לויתן און
אַ גלעזעלע יין המשומר... אָט די זאכען, אין וועלכע אַ איד האָט
בטחון, וואָס דאָס הייסט אויף ענגליש טראַסט, וואָס דאָס איז איי-
נע פון די גרינדונגען וועלכע ווערען דאָ אין אמעריקא אָבגעטאָן
אין דער שטיל — ווי שטילע חתונות און געזעצליכע און אונגע-
זעצליכע גנבות.

ארויסגעדערהט זיך! חר-גדיא, חר-גדיא!

איז ווי איך זאָג אייך: ביי זיי איז געווען אַ שטילע חתונה
און נאָך אַ שטילערער תנאים.
עס ווילט זיך ניט פון דאָס ניי פאַרקריכען... ווען אַ מענש
געפינט ענדליך אויס וואו ער האַלט, דאַרף ער שוין זעהן נאָך

אמאָל ניט צו פארבלאָנדזשען. אין לעבען, פונקט אזוי ווי אין שרייבען און אין זאָגען, פארלירט מען אָפּט וואו מען האַלט, דאָס הייסט, מען געהט אַראָפּ פונ'ם גראדען וועג און מען פארקריכט אין האַצע-פלאַצע... און מען פארשלעפט פיעלע אַנדערע הינטער זיך, ביז מען פארזינקט אין ערגעץ אַ זומפ... פארזינקט לאַנגזאָם: צוערסט מיט די שיד, דאָן מיט די פיס, דאָן מיט'ן אונטערלייב, דאָן מיט'ן ברוסט און מיט'ן האַרצען, דאָן ביז'ן האַלז און ענד-ליך מיט'ן קאָפּ, מיט אַלעם מיט אַנאָדער... אָה, ניין! דאָס ווערט ניט אויף אמאָל; קיין זאך ווערט ניט אויף אַמאָל.

הייסט עס, האָט מען ענדליך געפונען וואו מען האַלט דאָרף מען שוין ווייטער ניט פארקריכען, אָבער אַ סוד וועל איך אײך פארטרויען. רעדענדיג וועגען ביאת הגואל און שופר-משיח און די גרויסע סעודה פאַר די אויפגעשטאַנענע מתים, איז מיר איינגע-פאלען אז ווען משיח זאָל ניט קומען באלד, מאָרגען, איבערמאָר-גען, שבת נאָך שלש סעודות, ווי אַלע פרומע אידען — חוץ די ציוניסטען, די משיח-לאָזע ארץ ישראל-אידען — גלויבען, האָפען און ערוואַרטען, וועט פילייכט דער שור-הבור זיין אין די הענד פונ'ם ביה-טראַסט און די אויסגעהונגערטע מתים וועלען מוזען וואַרטען ביז זייערע פאַרציעס וועלען אָנקומען פון שיקאַגאָ אין בלעכענע קענדעלעך, גוט געפאַקט, מיט אַ פלאַמבע פון זולצבער-גער דעם איד און אַרמאָר דעם גוי, און אַן אַמעריקאַנער געביל-דעמען רב, וועלכער איז צווישען גוים אַ איד און צווישען אידען אַ גוי, און פאַר די אידישע אמונה אי אַ תכשיט אי אַ מכה בצדה. איז ווי איך זאָג אײך: ביי זיי איז געווען אַ שטילע חתונה און נאָך אַ שטילערער תנאים. דאָס רעד איך אַרום מיין אייניקעל און זיין פלוני'טע.

שטיל איז דער עסק צוגעגאַנגען, אזוי שטיל אז אפילו די יונגע פאַר פאַלק האָבען דערפון ניט געוואוסט, — אפילו זיי אליין ניט.

די אמת'ע לייעבע ווייס ניט אז זי איז דאָ, ווייס ניט אז זי עקזיסטירט, ווי דער אמת'ער העלדענמוט קען ניט אויסלעגען זיין

אייגענעם נאָמען, ווי די אמת'ע עהרליכקייט פארשטעהט ניט
צו וואס מען דארף א יארליק מיט א כתב.

און וואו די אמת'ע ליעבע נאדעט זיך איין אין א מענשליכע
הארץ, דאָרטען ווערט דונקעל, ווערט עפעס אזוי ווי פול מיט ווייהר
רויך, און עס דרעמעלט האלב איין דער פארשטאנד, — ער, וועל-
כער קלערט, און גריבעלט זיך, און נעהמט פאנאנדער, און שמעלט
צוזאמען, און פילאָזאָפירט, און זוכט פנימות, און פרעגט קשיות,
און סאָנדרזיעט, און ראָנדרזיעט, און שמעלט אַרונטער א שמייכעל
אונטער א מיקראסקאָפּ און איז אזוי גלאַט א מין קהל'שער קאָכ-
לעפעל אין דעם מענשליכען האַרצען, — אלזאָ ער, דער פאר-
שטאנד, דרעמעלט האַלב איין און די ליעבע, פארטראַכט, צו-
דרומשקעט, פאר'חלומ'ט, פיהלט אז זי איז א בעל-הבית'טע ביי
זיך און קיינער שמערט ניט.

פרעגט ביי איהר: ווער ביסטו? וואָס ביסטו? מה
שמך? פון וואנען קומסטו? וואָס ווילסטו? — ווייס זי אליין
ניט, יעדענפאלס ניט אויף קלאָר.

זי — מיין אייניקעל'ס זי — וואָלט אייך דאָס געגעבען דייט-
ליכער צו פארשטעהן. אן אכציג-יאָהריגער אלטער מאַן — וואָס
ווייס ער פון אזעלכע זאכען?

איך גערענק ווי זי פלעגט זיצען ביים פענסטען זומער פאר
נאכט און פלעגט האלטען די אויגען אָפען, כדי נ י ט צו זעהן
ניט די מענשען וואָס געהען פארביי אין גאס, ניט די פוהרען וואס
צוטרייבען די קינדער, ניט די קארס, וועלכע פליהען פארביי ווי
דער רוח, ניט דעם פיין אָבגעקארמעטען פאָליצייסקען, וועלכער
האלט אין צוויק א צובאלעוועטע מענשהייט.

זי האַלט די אויגען אָפען ניט צו זעהען ווי אַנטקעגען ברעכט
די הענט אן אַרעמע פרוי, וועלכע געהט אַרום פון אין דער פריה
אָן מיט א געבראָכענעם האַרצען, מחמת איהר האָט עפעס פאָסירט
אן אונגליק... איינער פון די אונגליקען, וועלכע פאָסירען אין
גרויסע שמערט טויזענדערווייז אלע ליעבע מאָן: דער מאַן האָט
געקראָגען א טשיסטע אַטסטאָוקע פון זיין באָס... אָבער ניט ווע-

---

גען דעם רעדען מיר, דאָס קימערט אונז ניט, דאָס איז דעם סטאַ-
טיסטיקער'ס עסק, לאָז ער דאָס פאַרצייכענען אין זיין ביכעלע
אונטער דער רובריק „אַרבייטסלאָזיגקייט“, און מכוּח דעם וואָס
די פרוי מיט די צובראַכענע האַרץ שמעהט און ברעכט די הענט...
איז... איז דאָס מיט ראַמאַנטיש און מיין אייניקעל'ס זי, הגם
בטבע אַ רד-לב, קימערט זיך וועגען דעם ניט, מחמת זי זעהט עס
ממש ניט; זי האַלט די אויגען אָפּען, גרויסע אויגען, ווייט-
אָפּען, אָבער זי זעהט ניט.

אַט דאַכט זיך — איך געדענק דאָס ווי היינט — זיצט זי
און קוקט אויף אַ וועלט, וועלכע עקזיסטירט ניט פאַר איהר, און
דורך די קאַרם, דורך די וועגען, דורך די קינדער, דורכ'ן אין-צוויי-
האַלטער אין בלויען ראַק — דורך דאָס אלעס זעהט זי נור אַי הַם,
הגם ער איז צוויי-הונדערט מייל ווייט פון איהר, איהם, איהם
אַליין.

און אין איהר מוח ווערט אויפגעשטעלט אַ ביהנע און דאָר-
טען שפּיעלט זיך פון דאָס ניי אָב איהר שטילער תנאים, דער פּראָ-
לאַג פון איהר לעבענס-דראַמאַ.

און איהר מוח'ס סצענע שטעלט פאַר אַ מיטינג-פּלאַץ, און
אַ גרויסער עולם זיצט דאָרטען, און עס הערט זיך ווי מען רייכט
פאַרלאָר-מעטשעס, וועלכע צינדען זיך אָן מיט אַ קנאַק, ווי אַי-
דישע התלהבות, און ווי יונגע לייט רויכערען אויס זייערע שכנים
און שכנ'טעס און ווי עס הויבען אָן מענשען צו הוסטען.

און באַלד קומט אַרויף אַן ערנסטער, עהרליכער, ענטזיאַס-
טישער יונגער מאַן און האַלט אַ פייערדיגען פאַרטראַג, און ער
ווערט אַזוי שעהן, אַזוי נאָבעל אויפ'ן פנים, און זיינע ווערטער
קומען אַרויס פון זיין מויל און געהען דירעקט צו איהר אין האַר-
צען אַרײַן און שטעלען זיך דאָרטען איין אויף קוואַרטיר.

און אין אַ וויילע שפעטער וואַרט זי שוין ניט מעהר ביז די
ווערטער זיינע וועלען צו איהר צוקומען, זי שלינגט זיי איין כמעט
נאָך איידער זיי קומען אַרויס פון זיין מויל.
און דאָ פאַסירט עטוואַס.

ער דערלאנגט, צופעליג, אויף איהר א קוק. זי ווערט רויט
 ביז אין די וואַרצלען פון איהרע האָר אַרײַן... ער מערקט דאָס.
 ער פארלירט וואו ער האַלט. ער פלאַנטערט זיך אַ ווײַלע, דאָן
 אָבער געפֿינט ער זײַן פאַרלאָרענעם אָרט צוריק... ער איז צו
 ערנסט... ער רעדט ווײַטער, אָבער רעדען רעדט ער שוין ניט
 מעהר צום גרויסען עולם, ער רעדט צו איהר, צו איהר אַלײַן, הגם
 ער סטאַרעוועט זיך אויף איהר ניט צו קוקען און נור צײַטענווײַז,
 ערטערווײַז, גנב'עט זיך אָב זײַן בליק אויף אַ ווײַלינקע, דער-
 לאַנגט אַ שפּרונג צו איהר און קומט צוריק אויף זײַן אָרט.
 זײַן רעדע איז צו ענד. ער געהט אַרונטער פון דער פּלאַט-
 פאַרמע. ער רעדט מיט פּרײַנד און זײַן האַרץ זוכט די דאָזיגע,
 איהר... זי איז ניטאָ... ער געהט אַרונטער אין גאַס; עס טריפט
 אַ מילדער רעגען, דער „סאַדוואָק" איז פול מיט מענשען, נאָר
 וואָס אַרויס פון האַל.
 מיט אַמאָל דערזעהט ער איהר פון יענער זײַט גאַס. זי
 שײַנט איהם אַי אױסצומײַדען אַי צו זוכען אין דערזעלביגער צײַט.
 ער דערזעהט איהר. זי ווערט רויט. ער ווערט בלייך, און אין
 האַרצען קוליעט זיך עפעס וואָס איבער.
 אַ דראַטלאַזע טעלעגראַמע קומט און געהט צווישען זײַ בײַ-
 דען. דאָס דויערט אַ רגע, דאן לױפט זי, יאָ, זי לױפט אַוועק. ווער
 איז זי? ער ווײַס ניט.
 אָבער אין יענער רגע איז דאָס בײַ זײַ געווען דער שטילער
 תנאים.

דיעזע סצענע שפיעלט זיך אָב אין איהר מוח אַ קורצע צײַט
 שפעטער, זיצענדיג ביים פענסטער.

וועגען די כלה פון אמעריקא.

.....
 .....
 וועה.

און געוועלט וואָלט זיך מיר היינט דוקא זיין געזונד. איך האָב וואָס צו זאָגען און דאָס מוז געזאָגט ווערען היינט, היינטיגען טאָג, אין דער פריה, באַגינען צו-טאָגען, פאַר'ן דריטען האָן, אפשר נאָך פריהער, פיעל פריהער, אפשר נאָך נעכטען ביי נאַכט... מוז דאָס נאָך געזאָגט ווערען.

עס זיינען דאָ זאכען וואָס אַפילו א פילאָזאָף, דאָס הייסט, אַ מענש וואס נעהמט זיך צייט און נעהמט זיך נישט צום האַר-צען, און נעהמט זיך צייטענווייז די פרייהייט, זיך צו נעהמען די פרייהייט, אפילו אין אזעלכע ערטער וואו מען גיט איהר אייך בתנאי אז איהר זאָלט זי נישט נעהמען, א שטייגער ווי מען ענט-פערט אויף אייער „ברוכים היושבים!“ מיט א „קומט עסען!“ זייענדיג זיכער אז איהר וועט קיין גראַבער יונג נישט זיין און וועט זיך ענטזאָגען; אָדער ווי מען באַט אָן ביי די סדרים אליהו הנביא זיין כוס וויין (יין צמוקים, כשר'ע: אָהן א טעם) בתנאי אז ער זאָל נישט נעהמען... וואס נעהמט זיך, אַלזאָ, די פרייהייט זיך צו נעהמען די פרייהייט אפילו דאָרטען וואו זי ווערט אייך געגעבען בתנאי אז איהר זאָלט איהר נישט נעהמען, ווי למשל, אין פאַרטייען; אין א געריכטס-זאַל; אין וויטטע'ס קאָנסטיטור

ציע; אין דעם לייב-אָרגאַן פון די פריידענקער; אין אַן אונז
טערהאַלטונג מיט אַ פריישישען שוצמאַן ביי-טאַג און — מיט אַ
היגען פּאָליסמען ביי נאַכט; אין דעם פרט פון בחירה אין אמונה,
וואו איהר מענט טאַן וואָס איהר ווילט, כל זמן איהר טוט ניט
וואָס מען טאָר ניט, און אין טויזענד אנדערע אזוינע פעלע און
ערטער.

בקיזור, עס זיינען דאָ זאַכען וואָס אפילו אַ פּילאָזאָפּ טאָר
ניט אָבלעגען אויף שפעטער, זאַכען וועלכע ער מוז טאַן תיכף-
ומיד אויב ניט נאָך פריהער, מחמת דער ענין, ארום וועלכען ער
וויל רעדען קען ניט אָבגעלייגט ווערען, מחמת דער דאָזיגער ענין
אין אַ שידוך און די מדינה איז אמעריקא, און אין אמעריקא ווערט
אַ זאך אַלט פון פריהשטיק ביז מיטאַג, אפילו ווען איהר זייט זיך
נוהג צו עסען דריי מאָל אַ טאַג, כמנהג בעלי בתים חשובים און
כלי-ישראל-רעדאקטערע אין ניו יארק; מחמת איך האָב אין מיין
לעבען מעהר ווי איינמאָל געגעסען פריהשטיק זונטאג נאָך האַלבען
טאַג און מיטאַג דינסטאג בין-השמשות, — אַלזאָ ווערט אַ זאך
אַלט פון פריהשטיק ביז מיטאַג, דאָס הייסט, אַז ווען, למשל, עס
וואָלט קומען אויף ניו יארק אַ מבול, אָדער אַ מהפכת-סדרום וואָל-
טען דערמיט פול געווען די עקסטר'ס, וועלכע קומען אַרויס מיט
אַ שעה פריהער איידער אזוינע זאַכען פאַסירען, אָבער פאר נאַכט
וואָלט דער מבול מיט דעם שוועבעל-און-פּעך-רעגען, מיט נח'ס
זיהן און לומ'ס טעכטער, מיט נח'ס שכרות און לומ'ס יונגאַצ-
טוואָ, שוין זיין פאַרגעסען, מעהר פאַרגעסען ווי אַ צוזאַג אָבצור-
געבען אַ געליהענעם בוך — אַ טאַג שפעטער.

בקיזור-הדבר, עס זיינען דאָ זאַכען, וועלכע אפילו אַ פּי-
לאָזאָפּ מוז טאַן גלייך אויפ'ן שטעל ווייל דער ענין גופא קען ניט
וואַרטען.

און דאָ טוט אייך וועה דער קאַפּ, ווייל איהר האָט — אויך
כמנהג בעלי-בתים חשובים — נעכטען ביי נאַכט גוט, צו גוט
געגעסען... מחשבות'ן! אונז, די היגע וועל-אַפּניקעס, די אָל-
ראַטיניקעס, די הלואי-ווייטערניקעס טוט וועה דער קאַפּ מחמת מיר

האָבען נעכטען אַ ל י י ן צירנוט געגעסען, צירנוט געטרונקען ; דעם אַרבייטער, אָבער, קרענקט אַמאָל דער מוח דערפון וואס זיין בעל־הבית, זיין ברויט־געבער (ד. ה. זיין זיד־טייגאָכץ געהמער) האָט צו פיעל און צו נוט געגעסען און געטרונקען און האָט זיך פאַרוואָרנט מיט צופיעל אויף להבא... מען זאָגט אַז ווען ראַקע־פעללער, למשל, וואָלט אין זיך אַריינשפאַרען וויפיעל ער קען זיך פאַרגינען ווערליג נאָך זיין הכנסה נאָך וואָלט זיין בויך געוואָרען געשוואָלען ווי אַ באַרג אויף דעם פלאַנעט יופיטער, וועלכער איז עפעס נאָך אַ מאַסע מאָל גרעסער ווי אונזער ערד־קוגעל (ניט דער ווילנער לאַקשענער און ניט אַ היגער מאָד־פּוּדינג... איך מיין דער־מיט אונזער ערד, די ערד א ו י פ וועלכע און א י ן וועלכע מענשען און מיינערס און סאָבוויי־אייזענבאַהן אַרבייטער לעבען). הייסט עס, אָבלעגען טאָרט איהר ניט און דאָ שפּאַלט אייך דער מוח — צום צושפּאַלטען ווערען האָט יעדערער, אפילו אַ טאַנצ־מייסטער, אַ מוח — און דער שרייבען קומט אייך אָן מיט'ן טויט צוגלייך, — איך וואָלט געזאָגט : מיט גרינע ווערים, נאָך דאָ גע־פינט זיך אַ וואָרעם באַלידיגט ווען מען רופט איהם גרינער, אפילו די גראַז אין די שטעדט באַהאַלט זיך אונטער'ן ברוק, כדי מען זאָל ניט זעהן אַז עס איז גרין. איך אליין רופ אפילו די גרינע טיי ניט גרין : איך רופ עס, נאָך דעם טעם נאָך, ראמונקעס. אזוי בין א י ד זיך נוהג, נור פאר אייך איז דאָס קיין חיוב ניט. איהר מעגט זיך אייך רופען טענעמענט־קברים — דירות, די פוסט־קייט אין זיי — לופט, די ניט געשמאַרבענע אין זיי — מענשען וואָס לעבען,, און די אַרבייטער — לעבען־מאַכערס אנשטאט טויט־אָבהאַלטערס ; דאָס איז אייער זאך. איך געה מיר מיין וועג און רופ אלץ מיט'ן אמת'ן נאָמען.

בקיזור־קיצורי־הקיצורים... די דריי יודען אין די דריי ווער־טער זיינען אייגענטליך איבריג, נור ביי מיר איז אַ כלל — בעסער אַ יוד מעהר איידער ווייניגער, אויף סאוואָרין'ס צופלאַצעניש... אלזאָ, בקיזור־קיצורי־הקיצורים, עס זיינע דאָ זאַכען, וועלכע מען טאָר ניט אָבלעגען.

מען טאָר ניט, ווייל דער ענין גופא איז א באשטימטער, אָב-געמאכט מיט א פעסטען טערמין, א זאך, וועלכע קען ניט האָר בען קיין אָבלייג, קיין נדחה ווי דער תענית יום כפור, ווי דער וויזיט פונ'ם מלאך המות נאָכ'ן וויזיט פונ'ם פעלדשער אין א געפעהרליכע קראַנקהייט.

און וואָס איז דער ענין ?

אָט וועל איך אייך זאָגען. פרעזידענט רוזוועלט האָט א טאָכטער, הייסט זי עליס... עליס איילאנד, וואו די גרינע קר מען אָן, דאָס הייסט די אַרימע גרינע... אלזאָ, עליס איילאנד האָט מען ניט א נאָמען געגעבען נאָך איהר: עליס איילאנד און עליס רוזוועלט האָבען אזוי ווייניג שייכות איינס מיט דעם אַנ-דערען ווי א באַנק אין א בית מדרש מיט די באַנק פון ענגלאַנד. דאָרטען וואו עס שמעקט מיט דלות איז ניט דער אָרט וואו מען געפינט עליס רוזוועלט.

איז ווי איך זאָג אייך:

עליס רוזוועלט האָט היינט חתונה. זעהר גוט. קיין עולה ניט. זאָל זי חתונה האָבען. עס איז אמת, זי נעהמט א פאָלי-טישען פאר א מאן, אָבער ווען מיידלעך זאָלען ניט חתונה האָבען אוואו זיי קריגען ניט קיין עהרליכען חתן וואָלט אין יעדע שטוב געווען א פארזעסענע און ביי זיי ביניהם וואָלט דאָס געמאכט א יקרות אויף קעז... אין ענגלאַנד איז צעהן קעז ניט צופיעל פאר אן אלטע מויד.

זאָג איך: לָאָז זי חתונה האָבען און טאָקע אין א מזל'דיגע שעה, וואָרום דאָס וואָס איהר טאָטע איז געבאָרען געווארען אין מזל מאדים און וואָס, דערפאר, איז ביי איהם א יאָגד-הונד חשוב'ער ווי ביידע דערעשקעס מיט פאדערעווסקי'ן צוזאמען, — דאָס איז ניט איהר שולד.

איז אָבער דאָ אָט וואָס פאר א צרה.

דאָ ניט לאַנג איז, עליס'ען אויף לענגערע יאָהר! נפטר געווארען דער אלטער קעניג פון דענמארק — אין 1879 האָב איך איהם געזעהן אין א טעאָטער אין קאָפּענהאַגען, וואו מען האָט גע-

שפיעלט שיילאַק, אָבער קיינער האָט מיר איהם ניט פאַרגעשטעלט
און ער איז זיך אזוי אוועקגעשטאַרבען — ווי מען זאָגט אינ'ם
בריעפענשטעלער אין די גערוסען — אונבעקאַנטערווייזע.
איז דער קעניג, עליו השלום, געווען א מחותן מיט אלע איי-
ראַפּעאישע הויפען... מלכים און בהמות און עופות האלט מען
אין הויפען.. וואו נור עס איז דאָ ערניץ א געקרוינטע קאָפּ (מיט
אָדער אָה א פ...ד) איז דאָס זיינער א קרוב דורך הייראַט.
איז דערפאַר האָט מען איהם גערופען דער שווער פון אייראָ-
פּא.

איז ער, הייסט עס, געשטאַרבען.
האָט עפעס געפעהלט.

האָב איך זיך אין א שלים-מול'דיגע שעה פארנומען מיט א
לאנגע ציקעלע וועגען דעם ענין פון שטילע און שרייענדיגע חתונות
און דאָ האָט זיך געיאָוועט — כמעט גלייך נאָך דעם טויט פון דעם
שווער פון אייראָפּא — די חתונה פון די כלה פון אַמעריקאַ.
היינט האלט זיך איין און שרייב ניט. שטאַרבען, חתונה
האָבען — אַליץ אונבעקאַנטערווייזע?
שיקט זיך עפעס ניט.

וויילהעלם פון דייטשלאַנד, וועלכער איז אייערנעכטען ארויס-
געפאַהרען באַגראָבען אייראפּא'ס שווער — אָהן איהם קען קיין
קבורה ניט אויסקומען — שיקט מתנות; דער קעניג פון איי-
טאַליען, דער פּאַפּסט, עמליכע רויטע אינדיאַנער, פיעלע ווייסע און
דונקעלע פירשטען, פּרעזידענט לובע (דער מי שהיה פרעזידענט)
פון פּראַנקרייך און טויזענדער אנדערע געקרוינטע און אנדערע
קעפּ שיקען דרשה געשאַנק, און איך זאָל שווייגען הויל דערפאַר
וואָס איך קען ניט פאַרדייען שווייצער קעז און מיין קאָפּ טוט
וועה ווען מיין מאָגען איז צודרומשקעט?

שמות! עס מוז געשריבען ווערען. יע, עס מוז, און ווען
ניט צוליעב אַנאַנדער גרונד, ווייניגסטענס צו פּראָטעסטירען גע-
גען דעם וואָס די אַמעריקאַנער אידען האָבען ניט געהאַט די איי-
דעלִקייט צו שיקען רוזוועלט'ן, דערפאַר וואָס ער האָט אין דער

צייט פון די אדעסער הריגות אויסגעשטעלט זיין מויל צום מזרח
צו, צו צארסקאיע סעלאָ צו, און האָט האַלב־אָפיציעל, אָהן פּורכט
פאַר דעם רוסישען קיסר, דרייסט, ווען אויך שטילערהייט, א
ז י פ ז ג ע ט אָן פאַר'ן כלל ישראל — וואָס, זאָג איך, די היגע
יהודים האָבען איהם, איך מיין זיין טאָכטער, דערפאַר ניט גע-
שיקט בתורת דרשה־געשאַנק כאָטש די צוויי פּאַנצער־שיפען, וועל-
כע זיי האָבען געהאַט בדעה צו שענקען דעם מיקאַדאָ, ווען דער
רוסישער קריעג מיט יאַפּאַן האָט זיך אָנגעהויבען.

דאַרף מען, מוז מען שרייבען. געוויס!

אָבער עס טוט פאַרט וועה דער קאַפּ. וועט איהר וואַרטען.
וועל איך אייך אַנג שוין זאָגען דעם מיין פון די — צוויי דריי
שורות פינטעלעך אויבען.

LVII

די שווארצע פינטעלעך.

האָב גרויסע צרות פון די „כלה פון אמעריקא“... גרויסע צרות.

מיין אייניקעל, זאָל לעבען און געזונד זיין, בייזערט זיך פער פאָסט וועגען דעם גאַנצען פעקעל חתונה-אַרטיקלען. פון ווילד-פרעמדע מענשען קריג איך כערא-דאבוה'דיגע, אָנגעבלאָזענע אָנפראַגען וועגען די צוויי שורות פינטעלעך אין יענעם — דעם „כלה-פון-אַמעריקא“ אַרטיקעל — וועלכע די שרייבערס פאַר-שמעהען ניט, און פאַרשמעהען, פאַרשמעהט איהר, איז מיט אַמאָל ביי זיי געוואָרען אַ חיוב, אַ מזוז... ביי זיי וועלכע... נור לאָמיק ניט כאַפען די פיש פאַר'ן נעץ.

און טאָמער איז די מיַס נאָך ניט פאַר פול, קומט צו מיר אַ רויטליך-גרינליך-עהרליכער יונגער מאַן נאָר וואָס אַראָב פון שיה; אַ בחור פון דעם סאָרט, וואָס איבער זייער רעוואָלוציאָנערען גייסט איז דער קנט פונקט אזוי מאַכטלאָז ווי איבער משה רבינו'ס פאַר-שטיינערטען האַלז איז געווען — ווי איך קויף אזוי פאַרקויף איך — פּרעה'ס שאַרפער שווערד, — אַ יונגער מאַן, אַלזאָ, פון דעם דאָזי-גען מיין קומט צו מיר מיט אַן אַנדער תביעה.

ער איז פון דער היים ניט געוואוינט צו „כלות פון אמעריקא“, און נאָך זיינע רייד נאָך קומט אויס, אַז מען קען אַזעלכע שריי-בעריי לייענען ביז'ן שופר משיח, ביז די אויגען הויבען אָן צו טריי-פען און צו טרערען אזוי ווי אַן איבערגעהאַרעוועטער אַלטער מע-

---

שענער קראַן, אָדער ווי אַ „פּאַניע“ אין „טיעה ראָסייע“ איבער די די זיבעצעהנטע גלאָז הייסע טיי, אָדער ווי... נור לאָז זיין. ער, הייסט עס, האַלט אַז מען קען אַזעלכע אַרטיקלען ליינען און ליי-ענען ער אין קי, און אַליי ניט ווערען קיין קלאַסענבאוואוסטער, אָדער ווי זיי זאָגען אין רוסלאַנד קיין „באוואוסטזיניגער“ סאָ-ציאַל־דעמאָקראַט, דאָס איז וואָס מען פלעגט דאָ אין אַמעריקא רופען אויף אַנגלאַדעליאַנעזיש: קלאַסען־באוואוסט, קלאַרגעשני-טען, רעוואָלוציאָנער. קאָמפּרמאָמיסלאָז און אזוי ווייטער.

ווען איך האָב איהם געפרעגט וואָס ער רופט סאָציאַל־דע-מאָקראַטיזם, צי דאָס איז דער דאָזיגער מין סאָציאַליזם, וועלכער איז ווי די ערשטע פּראַנצויזישע רעפּובליק, „איינס און אונגע-טיילט“ און צוטיילט זיך פון דעסטוועגען אין רוסלאַנד אויף דריי חלקים, אויף דריי פּאַרטייען, וועלכע פאַרברענגען זייער צייט הויפטזעכליך, זיך מאַטערנדיג ארויסצוגעפינען אין וואָס אייגענט-ליך זיי שטימען ניט און פאַרוואָס זיי קענען זיך ניט פאַראייניגען צווישען זיך, שוין ניט ריידענדיג אַרום אַנדערע, וועלכע זיינען צו זיי אויך פיעל וועניגער שונאים ווי דער שונא אויפ'ן פערד מיט דער נאַגייקע אין דער האַנד... בקיצור, ווען איך האָב איהם גע-פרעגט וואָס אויף זיין לשון סאָציאַל־דעמאָקראַטיזם בעטייט, האָט ער ניט פאַרשטאַנען ווי אזוי אַ פּילאָזאָף, און דערצו נאָך אַן אַמע-ריקאַנער, און דערצו נאָך איינער, וועלכער האָט אַ שם פאַר אַ מטורה, דאָס הייסט פאַר אַ בעל־שכל — די קלאַרע פּילאָזאָפּען זיינען אָפט פאַר'הלום'טע מענשען, וואָס פאַרשטעהען איבערמאָר-גען דאָס וואָס זיי דעהערען מאָרגען אויב מען זאָגט עס היינט — האָט ער, הייסט עס, ניט פאַרשטאַנען ווי אזוי אַ מענש ווי איך קען נאָר פרעגען אַזאַ קשיא.

עס האָט ניט געהאַלפּען די רייד, ווייל איך האָב אין איהם אַריינגערעדט אַ גאַנצע צאינה־וראינה. ער איז געבליבען ביי דאָס זייניגע אַז פון צושלאָגענע געדאַנקען וועגען „כלות פון אַמעריקא“ קען אַ מענש קיין קלאַסען־באוואוסטער סאָציאַל־דעמאָקראַט ניט ווערען; ער האָט אפילו ניט צוגעגעבען אַז אַ קלאַסען־באוואוס-

---

טער סאָציאַל־דעמאָקראַט קען דערפון ווערען אַ מענש, אויב ער
איז דאָס נאָך ניט... אָדער ער איז שוין מעהר ניט, זייענדיג ענט־
וועדער צו גרין אָדער צו גרוי...

אָבער וועגען איהם וועל איך מיט אייך נאָך אַמאָל רעדען
באָריכות... ביי מיר איז אַ קלאַסענבאוואוסטער סאָציאַל־דעמאָ־
קראַט קיין בראַק ניט, כל זמן ער איז ניט סעקטען־באוואוסט און
ניט מעהר חסיד ווי איד, און מעהר איד ווי מענש.

אינטערעסאנטער ווי דעם בחור'ס תביעה איז אַ בריעה, וועל־
כען איך האָב געקראָגען פון מיין אייניקעל, דאָס הייסט פון מיין
אייניקעל'ס פֿלונת'טע — אַ וויבעל אַ פֿלויס! — וועלכע שרייבט
מיר פון באַסטאָן בזה הלשון: —

דיער זיידע! איך גלייך ניט דיר צו באַדערן מיט קאָמפּליינט. איך
ווייס אז דו ביזט צו ביזע צו לייגען לאַנגע לעטערס און אויסצוהערען
מיינע גרוינענסעס. דאָס ווייס איך, יו בעט — אַלד מען...

נישט־קשה פון חוצפה, נור לאַמיר לייגען ווייטער:

איך בין ניט קיין בייבי, נאָט אוי!

באָט איך מוז דיר זאָגען דו גיסט מיט דינע אַרטיקעלס אין די פּויפּערס
לאַטס אַוו טראַבעל.

הערסטו? אָבער ווייטער, ווייטער:

וועמען איך זאָל ניט בוטען אין סטריט, אָדער אין די פּאַבליק
לייברערי...

אויף די לייברערי האָב איך געוואַרט: אַ בריעה פון באַס־
טאָן אָהן די לייברערי אינעוועניג איז עפעס ווי דער ציוניזם אָהן
דעם כותל מערב, נור לאַמיר ענדיגען לייגען איהר בריעה:

קוקען זיי אויף מיר און שמויכלען... דהעי גרין, יו נאָט... און... אימ'ז
ווערי אַננאָיאַינג.

איך זאָג זיי: מאַינד יור און ביזנעס, באַט אימ'ז נאָ יוז. איז,
גלויב איך, דיער זיידע, אז דו האַסט געמאַכט אַ מיסטיק. שרייב געווער

ניט ארום חתונות, עספעשעללי ארום אונזערע, ביקאז אזוי מייטשט מען דאס אויס.

און דאן געהט זי אוועק אין אנדערע ענינים, וועלכע קענען אייך ניט אינטערעסירען.

וויכטיג וואָלט געווען דאָ גלייך ארום דעם זיך גוט דורכצורע-דען, „כאַט“ איך מוז קומען צו די פינטעלעך. מחשבות'ן! מיין אייניקעל'ס פלונית'טע איז א געבילדעטע ווייבע... זי קען כמעט קיין אידיש ניט רעדען און טראָגט גילדערנע שפאָקולען אָהן אַלאָב-לעטשקעס, נור מיט א נאָז-קנייפער, און געהט צו מיטינגס, וואו מען רעדט רוסיש (דעם רוסישען לשון אויף צופוקענעם!) און... נאָר לאַמיך ניט פאַרקריבען.

איז ווי איך האָב אייך שוין געגעבען אַנצוהערענס, קריג איך פון ווילד-פרעמדע מענשען געוואַלצענע און געפעפערטע אָנפראַגען מכוח די פינטעלעך אין דער „כלה פון אמעריקא“.

מיין ענטפער קען געגעבען ווערען אין עטליכע שורות, אפשר זאָגאר אין עטליכע ווערטער, אָבער פאַר מיר איז פיעל אינטערע-סאַנטער ווי אלץ, דאָס וואָס מענשען ווילען איבערהויפט פאַר-שטעהן דעם מיין פון פינטעלעך, פון שוואַרצע פינטעלעך.

זיי ווילען פאַרשטעהן! וואָס נאָט האָט דערלעבט! דורות און דורות פון מענשען האָבען זיך געקאַרמעט מיט אותיות און נקודות און נגינות, קיינמאָל ניט פרעגענדיג ניט ביי זיך, ניט ביי אנדערע וואָס זיי בעמייטען, פון וואַנען זיי האָבען זיך גענומען, פון וועמען זיי שטאַמען, צי דאַרף מען אין זיי גלויבען, צי האָבען זיי א טאַמען... ווירקליך א טאַמען אין הימעל, אָדער צי איז ניט אפשר זייער טאַמע א בשר-ודם און צי שטאַמען זיי ניט פון גראַבע אונוויסענהייט, און צו האָבען זיי פילייכט נאָר קיין בערדיטונג ניט.

שוואַרצע פינטעלעך! אויף פאַרמעט וואָס קומט פון א בחמה; געשריבען מיט א פערער, וואָס קומט פון א גאַנז; מיט טינט וואָס קומט אי פון גאַלעס אי פון גלוח... דאָס איז הייליג... און אויב דער „ב“ פון בראשית איז א גרויסער און דער „א“ פון

ויקרא א פיצע-מאָנצינקער; אויב דער „ו" פון גחון איז דיקער ווי אנדערע וואָרען און דער „נ" פון מנשה הענגט אין דער לופֿט טען (ווי דער אידעאָליזם אין די ענגלישע טרייד-יוניאָנס — שווער צו דערגרייכען) איז דאָס אַלעס מן השמים: א נאָט-זאָך, אצבע אלהים.

און דורות מיט דורות פון מענשען האָבען געלייענט די דאָזיגע שוואַרצע פינטעלעך און האָבען ניט געפרעגט קיין קשיות ווי מען פרעגט ביי מיר, און האָבען געגלויבט, — געגלויבט, בלויז בענדיג שטום, טויב און בלינד לגבי זייער אייגענעם שכל, לגבי לגבי זייער אייגענעם לעבען, לגבי זייערע קינדער און מיטמענדיגע שיען.

און אויב אין די דאָזיגע שוואַרצע פינטעלעך איז געווען גע- שריבען אַז דלות איז פון נאָט, אַז חלאת איז מסיני, אַז אָבנע- שטימענע יאָהרען איז אַ פאַרדיענטע שטראַף, פאַר אייגענע אָדער פרעמדע זינד — מען האָט ניט געפרעגט קיין קשיות.

און אויב דאָרטען איז געשטאַנען אַז אָרעמקייט פאַר אידען איז אזוי שעהן ווי אַ רויטער צאהם ביי אַ ווייסען פערד; אַז פאַר דאָס היילדיגע און פאַר גינזבורג'ען איז, פון דעסטוועגען, עשירות ניט מיאוס'ער ווי אַ גילדענער רינג אין דעם נאָז פון אַ... דבר אחר, אויב ניט פיעל, פיעל שעהנער... האָט מען דאָס אָנגענומען פאַר תורת-משה און מען האָט קיין קשיות ניט געפרעגט.

און אידען און גוים האָט מען געהאַלטען אין יאָך, אין שעבוד- מלכות, אין אונטערדריקען דורך די מורא'דיגע מאַכט פון די מיס- טעריעזע שוואַרצע פינטעלעך, וועלכע קיינער האָט זיך ניט גענו- מען די מיה צו פאַרשמעהן און טאָמער האָט זיך ווען-עס-איז ער- גיצוואו אימיצער געפונען, האָט מען איהם דערשטיקט, אָדער פאַר- מוטשעט, זיך שטיצענדיג אויף ערגיץ אַ געזעץ, דאָס הייסט, ווי- דער אויף שוואַרצע פינטעלעך, אויף ווילדע, שטומע, דומע, באַר- באַרישע אותיות.

און מיט אַמאָל הויבט מען אָן צו פרעגען!
בראַוואָ, מקס! אימער פרעגען, קיינמאָל ניט גלויבען, אַלץ

פארשטעהן און דאן וועט זיך לייכט ארויסגעפינען אז יסורים און
דלות זיינען גאָר ניט מסיני און אז דער פסוק „איש את רעהו חיים
בלעו“ (מאכט דער טייטש: איינער דעם אנדערען וועט איינ-
שלינגען לעבעדיגעהייט) איז ניט קיין שכל'דיגער פונדאמענט פאר
א מענשליכע געזעלשאפט.
און עס וועט ווערען ליכטיג.

מיינע פינטעלעך, אָבער, זיינען פשוט געווען צענזורנע. אין
רוסלאַנד, ווען דער צענזאָר ווארפט ארויס אַ טריפה שטיקעל דענ-
קעריי, שטעלט מען פינטעלעך.
דאָ אין אמעריקא איז קיין צענזאָר ניטאָ. וואס ארויסצוא-
ווארפען איז אָבער דאָ אין יעדען אַרטיקעל. איז זיך נוהג דער
פילוסוף מק"ק מינסק אז ווען ער לייענט איבער זיין אייגענע שריי-
בעריי און ער געפינט אז דער אָנהויב איז צו דום (דעסגלייכען
דער מיטען אָדער דער אויסלאָז) ווערט ער פאר זיך אַליין א צענ-
זאָר, רייכט אָב די געשריבענע נאַרישקייט און שטעלט אַוועק אויף
זייער אָרט פינטעלעך, פינטעלעך — צענזורנע פינטעלעך.

LVIII

געוועזענע מענשען.

„זיידע, ער אי' דא!“

מיין אייניקעל, מיינט איהר? ניין, דאָס איז געווען מיין
שכנ'טע'ס קיילעכדיגע מיידעל — די בולבע.

איהרער אויך א זיידע! א דאנק זיין הייליגען נאָמען דער-
פאר! דאָ פאַרשאַפט מען זיך קרובים לייכטער ווי אין דער סקאז-
קע אין דער ליטע, לייכטער ווי ביים אַריבערגעהן דעם גרעניץ בעת
איין גובערנאַטאַרסקער פּאַס דאַרף קלעקען אויף עטליכע מענשען.
דאָ ווערט איהר פאַר איין גוט וואָרט (און נאָך עפעס) א ברודער
אין אַ לאָדזש מיט אזוי פיעל ברידער אַרום זיך, אז איהר ווייסט
ניט מיט וועמען זיך פריהער צו קריגען. דאָ ווערט איהר איינס,
צוויי, דריי, א פלימעניק און אַלץ וואס איהר דאַרפט דערצו איז
ניט מעהר ווי דאַרפען, — דאַרפען געלד און דערביי האָבען א
זייגערל וואָס איז מרוצה אויף א צייט אויפצוהערען צו געהן —
ווי מיר-געוואָרענע צייטונגען — און זיך צו-צולעגען אויסרוהען
ביים פעטער. און ווען איהר בייט איבער דעם מגן-דוד אויף א
צילם און ווערט א גוי על פי נוסח רומא, קריעגט איהר א באַרמ-
הערציגען פאַטער ווען איהר זייט געזונד, און א באַרמהערציגע
שוועסטער ווען איהר זייט קראַנק, חוץ דעם באַרמהערציגען פאָר-
טער אין הימעל, וועלכער האָט דאַרטען א גאַנצע משפּחה, וואָס
דער אידישער גאָט, להבדיל, האָט ניט.
נור ניט דאָס בין איך אויסען..

איך בין, הייסט עס, די בולבע'ס זידע אויך... מחשבות'ן, די בולבע דארפט איהר קענען, וועל איך מיט איהר אמאָל באַ קאנט מאַכען... א וואוילע מידעל... הייסט עס, איהר זידע אויך... נור דאָס קען זיין אַן איבערגאַנג... דאָ אין אַמעריקא איז פונקט אזוי לייכט צו ווערען מיט אַמאָל א ווילד־פרעמדער ווי צו ווערען א זידע, א טאַטע, א פעטער, א באַבע און אזוי ווייטער. נעכטען אַ נאָט, היינט אַ מענש, מאַרגען אַ טייוועל; נעכטען האָט מען אייך געטראָגען אויף די הענט, היינט פיהרט מען אייך אין אַ קאר און מאַרגען בריקט מען אייך אַריין אין רינע; נעכטען האָט מען אייך געהויבען אינ'ם זיבעטען הימעל אַריין, היינט האַלט מען אייך אַזש אין שאַל תחתיה אַרונטער; נעכטען אַדרבה ואַדרבה, היינט נו, מהיבא תיתא! מאַרגען שייגעץ — אַ מכה! און אזוי ווייטער.

נור לאָמיר זיך אומקעהרען צו דער בולבע.

„זידע“, זאָגט זי, אַרונטערלויפענדיג אין גרויס האַסט, „ער־אי־דאָ!“

„ווער איז דאָ?“ פרעג איך, לאַנגזאַם אויסטוענדיג די ספּאַקולען... די האַלאַבלעטשקעס זיינען עפעס פּלוצלונג לויז גע־וואָרען... מיט גלעזער, ווי מיט פּערד און מיט מענשען, וואָס ריי־סען זיך פון די האַלאַבליעס, דאַרף מען זיין פּאַרוזיכטיג... ביס־מאַרק, עליו השלום, און גראַף וויטטע — איהם צו לענגערע יאָהר, — און אַ סך אַנדערע דענקען אזוי. איך טו אויס די ספּאַ־קולען... מיינע ספּאַקולען זיינען צום זעהן פון ווייטען. וויל איך אימיצען זעהן פון נאָהנטען, פנים אל פנים מוז איך זיי אויס־טאָן... ניט מיינע ספּאַקולען אַליין דאַרף מען אויסטאָן אום צו קענען בעסער זעהן: פּאַרטיי־ספּאַקולען זיינען דאָסזעלבע, זיי און רעליגיאַנס־ספּאַקולען, און ראַסע־ספּאַקולען און אַלע אַנדערע... איהר פּאַרשטעהט בעסער אי לאַסאַל'ען, אי משה בן־עמרם, אי דעם שוואַרצען וואַשינגטאָן אָהן די ספּעציעלע ברילען, וועלכע די פּאַר־טיי, די סינאַגאָגע, די ראַסע האָט פאַר אונז פאַבריצירט...

אלזא :

„ווער איז דאָ?" פרעג איך די בולבע.
„ער, ער אליין, דער... ווייסט איהר ניט וועמען איך מײן? !
גאַרקי, דער גרויסער גאַרקי."

„גאַרקי?" — רייב איך זיך די אויגען און פּאַהר אַריבער
מיט'ן פּאַרפינגער צונויפגעלייגט ווי אַ הינקענדיגער „ח" איבער'ן
נאָז, אזוי ווי איך וואָלט איהם וועלען אביסעל דינער מאַכען (ניט
אסימילאַטאָרס אליין טוען דאָס!) ווייל מײן זכרון איז, ניט פּאַר
אייד געדאַכט, שוין שוואַך און איך פּאַרטראַכט זיך זעהר אָפּט...
יעדער דענקער פּאַרטראַכט זיך אַמאָל און צייטענווייז קלער איך
אַז אין רוסלאַנד דענקען זיי מעהר ווייל מען לאָזט זיי ניט רעדען
אזוי פיעל ווי מיר רעדען דאָ... ווען מיר זייגען ניט קיין אַנאַר
כיסטען.

„גאַרקי, וועלכער גאַרקי?" פרעג איך פּאַר'חלום'ט, מיט איין
פּוס אין דעם עולם הרמיון און מיט דל אַנדערע אין דעם עולם
האמת, דאָס הייסט, אין דעם עולם השקר.

„ווייסטעס וועלכער?" — שרייט די בולבע און מיר קומט
פּאַר, אַז זי איז צוקאַכט און אַט-אַט שפּרינגט זי פּון פעלצעל
ארויס... איהר האָט העלטער געשאָבענע, ניין? געשמאַק-זאַך,
זאָגט דער טייטש. „ווייסט עס וועלכער? ער וואָס האָט געשרי-
בען דעם „בוראוועסטניק", די „אַרלאָווס — מאַן און ווייב",
„קאַין און אַרטעם" און אַנדערע מעשות, חוץ דראַמען און אַרטיק-
לען וואָס ווערען צוכאַפּט „ווי מצה וואַסער."
„האָב ניט געלעזען", — ענטפּער איך.

די בולבע קוקט מיך אָן ווי אַ משוגענעם... זי איז ניט די
איינציגע, אָבער ניט אין דעם פּרט.

„ניט געלעזען!" פרעגט זי איבער, קען ניט זיין. אָבער
אפילו ווען איהר האָט פּון איהם גאַר נישט געלעזען, האָט איהר
דאָך זיכער געהערט זיין נאָמען."

„יע, יע", כאַפּ איך אונטער, אָבער איך ווייס נאָך אַלץ ניט
אַרום וועמען זי רעדט. זי, די בולבע, מערקט עס און זאָגט :

„וואונדערבאר, זיידע! ווייסט איהר ניט דעם דאָזיגען וואס איז אמאָל געווען, זאָגט מען, א טרעמפ, א באַסיאַק און האָט זיך אַרויפגעווינדעוועט צו די העכסטע מדרגה אין דער ליטעראַטור... מען זאָגט, אַז דאָס איז ער אַליין, דער „מעטעאָר“ אין זיין אייגענע ערצעהלונג וועגען די „געוועזענע...“

„וועגען די געוועזענע מענשען!“ פאל איך איהר אַריין אין די רייד, מיט אמאָל וויעדער ביים פולען זינען, אויפגעוועקט, פריש, מונטער מיט מיין גאַנצען דענק-אַפאַראַט אין פולען גאַנג און אין „גוטער אָרדנונג.“

„אַה, יא, זאָג איך, געלעזען... די געוועזענע מענשען? פטור, נו! זיי שטעהען מיר פאַר די אויגען אלע ווי איין מאן אָט די מענשען, וועלכע האָבען זיך אַרויסגעקרוישקעט פון דער מענש-הייט, וואָס זיינען אַרויס אין אַטמאָספּעראַקע, ווי גאַרקי דריקט זיך אויס. איך זעה זיי אלעמען פאַר מיר — אלעמען: דעם ראָט-מייסטער קוואַאָלדא, און פיליפ דעם לעהרער, און דעם קאַנדידאַט אויף מאָרד און קאַטאַרגע מאַרטיאַנאָוו, און אַנדערהאַלבען טאַראַסען, און אַביעדאָק דעם ליז, און מייסטער סוף, און אַלע אַנ-דערע טויטע נשמות „ערהאַלטען“ אין שפּיריטוס, אין עסיג, גוט איינגעזאַלצען, איינגעפּעפּערט, וואָס דערפאַר צוקריכען זיי ניט... אַה, יא, איך זעה זיי אלעמען דאָרטען אין דעם הקדש, אין דער חורבה, אין דעם שטאַל וואו א ציוויליזירטער פּערד מיט אַ האָ-רעלע זעלבסטאַכטונג וואָלט ניט געוועלט איינשטעהן...“

די בולכע שטעהט פאַרוואַונדערט און הערט זיך צו ווי איך רעד פאַר זיך, אזוי ווי פון שלאָף. ביסלעכווייז פאַרגעס איך גאַר אין גאַנצען אָן איהר עקזיסטענץ... בין ניט דער ערשטער פילאָ-זאָף און ניט דער לעצטער וואָס פאַרטיעפט זיך אזוי אין זיינע איי-גענע רעיונות, אָדער פאַרטראָגט זיך אזוי הויך אין די עולמות העליונים אז ער פאַרגעסט אַרום די וואָס שטעהען לעבען איהם, וואַרטענדיג אויף אַ מענשענפּריינדליכען וואַרט.

און איך וויש פון דאָס נייע אויס די ספּאַקולען און טו זיי אָן... לאַנגזאַם, צוליעב די האַלאַבלעטשקעס די לויזע... און נעהם

זיך צו א בארג צייטונגען לעבען מיר, וועלכע האָבען זיך אָנגעקלי-
בען צייט עטליכע טעג.
א פערטעל שעה שפעטער בין איך פון דאָס ניי פארטיפט
אין געדאַנקען.

* * *

פֿלוצלונג פֿלאַץ איך אַרויס מיט א געלעכטער, פאר וועלכען
איך דערשרעק זיך אַליין. די בולבע דערלאַנגט א שפרונג.
„הערסטו! ער קומט אַהער, דער געשיכטשרייבער פון די
געוועזענע מענשען. ער קומט בעמען ביי אַמעריקא הילף פאר
רוסלאַנד; ער קומט אַלס שתדלן פאר יענע וואס ווילען זיך באַ-
פרייען צו די וואָס זיינען פריי.
ער קומט אַהער, ער קומט צו אונז, זיינע שטיפֿברידער, וועל-
כע ער ליעבט און וועלכע ליעבען איהם און ער מיינט מיר וועלען
איהם העלפען קריגען הילף, מיר, וואָס זיינען שוין מבין בלשון
המדינה...“

איינגעבילדעטע אונשולד!

סיידען א נס וועט טרעפען, סיידען ער האָט א סך מעהר חן
ביים מזל ווי פיעלע אנדערע פאר איהם, וועט ער פון דאַנען קיין
זאך ניט אוועקפיהרען חוץ א נאָטיציכעל אָנגעפאקט און אָנגע-
פיקעוועט מיט מאַטעריאַל פאר א נייעם סאָרט „געוועזענע מענ-
שען.“

מעהר גאָר ניט.

ער וועט דאָ זעהן אַנגלאַזאַקסישע „רעפובליקאַנער“ און „דע-
מאָקראַטען“, וועלכע זיינען שוין לאַנג ניט מעהר קיין געגנער
פון א טראַן מיט א קרוין, מיט א סצעפטער, מיט דעם גאַנצען
גאַט־געזאַלכטען מאַנאַרכישען סיסטעם. ער וועט, פארקעהרט, דאָ
זעהן אַמעריקאַנער, פריי און בראַוו, ביי וועלכע עס לויפט שפיי-
עכץ פון מויל ווען זיי רעדען אַרום קעניגע און קעניגיגען, און
פאַזשען, און הויפען, און קאַמערדיענער, און גראַפען און גראַפיי-
נעס און עקסעלענצען און דורכלויכטען און הויכקייטען און מאַ-
יעסעטען. ער וועט דאָ זעהן, בקיצור געוועזענע רעבעלען געגען

דעם מאַנאַרכישען פּרינציפּ, געוועזענע רעפּובליקאַנער. און ער וועט אויסגעפינען, אז זיי האָבען איהם בענוצט פאַר אַ סענסאַ-ציע, ווייל עס איז ניט געווען קיין פּרייז-פּייט אונטער דער האַנד, און דער וועזוואוויאום הרנ'עט ניט מעהר ווי „דיינאַס“, באַנאַנאַ-הענדלער און איז דערצו נאָך אזוי ווייט, ווייט פון דאַנען.

און ער וועט זיך אַרומקוקען אַרום אונז, צווישען אונז און ער וועט געפינען לויטער געוועזענע אידעאָליסטען, מענשען, ביי וועל-כע די רעוואָלוציע איז אַ פּראַזע, און דער אידעאָל אַ קאַצעניאַ-מער פון די נעכטיגע שכרות, און סאָציאַליזם איז אַ וואָרט וועלכען מען רעדט אויס זיך אַרומקוקענדיג צי שטעהט ניט דערביי עפעס אַ לוי, אַן אָבלאַכער, אַנאַנדער מישהיה סאָציאַליסט, אַנאַנדער אַמאָליגער רעוואָלוציאָנער. און ער וועט אַרויסגעפינען אז דאָ האָט מען דריי מחלוקות איבער יעדע חלוקה; אַז דאָ געהט מען נור צו גאַלאַ-פּאַרשטעלונגען; אַז דאָ נעהמט מען אַרויס די אַי-דעלע רייניגקייט נאָר ביי אַ גרויסען יום-טוב, נאָר ווען עס קומט אימיצער מיט אַ גרויסען נאָמען, מיט אַ צייץ-הזהב אויף דעם שמע-רען אויסגעפרעסט פון ערגיץ אַ סעקטע, איינער וועלכען מען וויל האָבען געזעהן. — בקיצור, ער וועט דאָ געפינען געוועזענע סאָ-ציאַליסטען, געוועזענע רעוואָלוציאָנערען...

און אזוי וועט ער דאָ אויך זעהן געוועזענע אידען, — מענ-שען, וועלכע זיינען געבליבען ביי עטליכע פּוסטע פּאַטריאַטישע פּראַזען, ביי אַ קיטעל צום סדר אָהן אַ זין פון יציאת מצרים אַמאָל און פון די גאַולה לעתיד-לבוא; מענשען, וועלכע האָבען זייערע נשמות אין די קראַמען אויף בראַדוויי און „אינוועסטען“ ניט קיין ענערגיע, קיין טעינגקייט, קיין געפיהל אין נאַציאָנאַלע אָדער אינ-טערנאַציאָנאַלע אונטערנעהמונגען, וועלכע וועלען נאָך לאַנג, לאַנג ניט צאָהלען קיין דיווידענדען, ניט געבען קיין פּראַפּיט. — און ער וועט זיי באַטראַכטען — די יורשים פון יהודה המכבי, די קינ-דער פון דעם רבינו תם און פון רש"י, די נאָכפּאָלגער פון הער-צעל און ער וועט זעהן אז זיי זיינען אַלע, כמעט אַלע אויסגעוועפ-טע, אויסגעבלייכטע, פּאַוויאַלעטע, בקיצור, געוועזענע אידען.

און אזוי כסדר ווייטער: געוועזענע, לויטער געוועזענע,
„ביעגלע“ רעפובליקאנער, רעוואָלוציוֹאָנערען, סאַציאַליסטען, אַנאַר-
כיסטען, אידען — לויטער געוועזענע מענשען, לויטער טויטע
נשמות, וועלכע האַלטען זיך אויף דורך שכרות, אָבער פון אַנאַנדער
סאַרט, און לעבען אויך אין א חורבה, אָבער ניט ווי ראָטמיסטער
קואוואַלדאַס.

נאָך דיעזען מאַנאָלאָג כאַפּ איך זיך אויף און זעה אז די בול-
בע שטעהט מיט אויפגעריסענע אויגען, מיט אַן אַפען מויל און
וואונדערט זיך צי בין איך משוגע, שכור אָדער חסר-דעה.
אפשר בין איך. פון גאַרקי'ס וועגען וואַלט געווען גוט אז די
בולבע זאָל זיין גערעכט.

LIX

די מאמעס פון דעם נייעס דור.

יא, ברידערלעך, עם האלט זעהר פראסט מיט מיר היינטיגען
טאָג!

שונאים האָב איך זיך מיט מיין שרייבען אלע מאָל געמאכט...
ווען איהר האָט פון אייער שרייבען ניט קיין קאָנטאָ אין באַנק,
ניט קיין קרעדיט אין די קראַמען, ניט קיין עולם הזה ווי עם האָט,
כאפט אייך אָן, א פרוש אין דער וואַלאָזשינער ישיבה און ניט
מעהר עולם הבא ווי דאָס וואָס עם קען אין אמעריקא באטרעפען
א שטיקעל „געפראַיטע“ לויטן פונ'ם עק, אזוי גרויס, אזוי פריש
און אזוי וואַרעם ווי א קארגענ'ס האַרץ אויף די עלטערע יאָהרען...
בקיזור, אויב איהר האָט פון אייער שרייבעריי קיין אַנדער זאך
ניט זאָלט איהר זיך דערמיט לבל הפחות איינקויפען די קנאה פון
דעם באַלואַן און די שנאה פון דעם פאַרדאַרבענעם מענשען;
אין רוסלאַנד כאַטש עטליכע וואַכען טורמע, אין דייטשלאַנד אַכּי-
סעלע „פאַליציי-אויפזיכט“, אין ענגלאַנד די פאַראַכטונג פון די
אידישע אַריסטאָקראַטיע, און אין אמעריקא דעם האַס פון די וואָס
לעבען אין הויַלע ציטערניש, אין איין בלייכען, בלאַסען שרעק פאַר
דעם מאַן מיט דער מיסט־גראַבליע...

בקיזור, שונאים האָב איך זיך מיט מיין שרייבען אלע מאָל
געמאכט און דאָס איז געווען מיין כשר-פאַרדיענטער לויין. יעדעס
מאָל ווען מיך האָט אָנגעזעהן מיט האַס א ליטעראַרישע מאַרק-אי-
דענע אין פּלודערן, אַדער אַ כלומר/שטרעוואַלוציאַנער וואָס מאַכט

א לעבען פון געדרוקטע נבול־פה, אָדער אזוי גלאַט אַ ווי רופט מען
דאָס נאָר אָהן אַ מאַסקע, איינער וואָס פאַרקויפט זיך אָפּען אויף
דעם שקלאָפּען־מאַרק צו דעם וואָס צאָהלט דעם העכסטען מקח...
יעדעס מאָל, זאָג איך, ווען דאָס האָט מיר פאַסירט האָב איך גע-
וואוסט, אַז פון מיין פּערער איז אַרויסגעקומען עפעס אַזוינס, וואָס
איז געווען ענטוועדער גוט אָדער דער אמת, דאָס הייסט נאָך בע-
סער ווי גוט.

איז ווי איך זאָג אייך. איך האָב זיך מיט מיין שרייבען איי-
ביג איינגעקויפט שונאים און קיין שום אַנדער זאך ניט, אָבער מיט
דעם בין איך אימער געווען צופריעדען. ווען איך זאָג אייך אַז
מיט מיר האַלט זעהר פּראָסט היינט, איז דאָס צוליעב אַנאַנדער
גרונד.

עס גרייט זיך צו אַ מיאַטעזש פון די ווייבער, און עס איז מעג-
ליך, אַז ווען זיי זאָלען אַרויסגעהן אויף אַ מלחמה געגען מיר, אפּשר
מיט דער אויבענדערמאָנטער מאַרק־אידענע אין פּלודערן אַלס פּעלד-
מאַרשאַל, וועל איך מוזען ענטלויפּען פון אַמעריקא, פון דער מדינה,
וואו די פּרייהייט און די צניעות עסען פון איין טעלער און שלאָ-
פען אונטער איין קאָלדרע, און דאוונען פון איין סדור.

יא, אַ מיאַטעזש פון די ווייבער... פון די ווייבער און די
מידלעך גרייט זיך אָן געגען מיר... איך זעה דאָס בעשיימפּער-
לעך... קלאָר שטעהט דאָס מיר פאַר די אויגען, קלאָר ווי דער
כסא הכבוד פון דעם רבונר־של־עולם (פון דעם סאַמאָדער־זשעץ פון
אַלע הימלען, וועלכער דאַרף אַרום זיך ניט יועצים, זאָנדערן מלאכים
וואָס טוען זייער שליחות ניט פּרעגענדיג קיין קשיות און ניט זאָ-
גענדיג קיין דעות) בקיצור, דאָס שטעהט אזוי קלאָר פאַר מיניע
אויגען ווי עס איז געשטאַנען דער כסא הכבוד פאַר יחזקאל, דער
כסא הכבוד מיט די פיער פנים'ער, עפעס אזוי ווי ביי אַ דיפּלאָ-
מאַט מיט אַ שדכן צונגיפּגעוואַקסען רוקען־צו־רוקען, יעדער מיט
צוויי געזיכטער ווי עס בעדאַרף צו זיין.

אַ ווייבערשער מיאַטעזש!

דערווייל באַמבאַדירען זיי מיך מיט לאַנגע בריעף... יא,

זיי באַמבאָדירען פון אַלע זייטען: מיין אייניקעל'ס פּלונות'טע
און איהרע אַ חבר'טע און די בולבע... זי א שטייגער, נאָכשאַל
רוף איך איהר בולבע, אזוי ווי איך וואָלט אויסגעטראַכט דעם
נאָמען, איך און ניט מיין שכנ'טע אַליין, ניט איהר אייגענע מאַ-
מע, וואָס קלערט, משמעות, אַז איהר טאָכטער פּעהלט די רויטקייט
פון אַן עפעל, און די שעהנקייט פון אַן אַפעלסין, און די ווייכ-
קייט פון אַ פּלויס, און די זויערקייט פון אַ ציטראָן, און די גרויס-
קייט פון אַ קירבעס, און די אַלע אַנדערע מעלות פון אַלע אַנדערע
קיילעכדיגע געוויקסען... אַז זי איז ניט מעהר ווי רונד און גע-
זונד און טויג ניט רויה, וואָס דערפאר קאָכט זי זיך, און האָט מעהר
ווערטה ווי חן, זייענדיג עהרליך.

זי אויך. אַלע פּראָטעסטירען זיי. אַלע געגען אַן אַלטען איין-
און-אַכציג יאָהריגען מאַן, כּדבר הַאָמור: אויף אַן איינגעבויענע-
נעם ביים שפּרינגען אַלע ציעגען... אַמאָל האָט מען זיי באַהאַנ-
דעלט טאַקע ווי בהמות און זיי האָבען ניט אויסגעערט אַ וואָרט;
אַמאָל האָט מען זיי געקויפט און פאַרקויפט און עס איז געוועזען
רעכט; אַמאָל האָט מען זיי פאַרוועהרט צו געבען צדקה, און זיך
צו רעכענען אין אַ מנין, און צו ווייזען זייער פּנים, און צו לאָזען
הערען זייער קול, און צו געהן מיט אייגענע האָר, און זיי האָט
דאָס אַלעס ניט געאַרט. מען האָלט זיי נאָך עד היום ניט פאַר
קיין גאַנצע מענשען, אפילו ניט אין די פּרייע מדינות; מען זאָגט
זיי נאָך היינטיגען טאַג: מאַכען געזעצע טאַרט איהר ניט, אָבער
פּאָלנען זיי מוזט איהר, ווייל איהר זייט נאָר מענשען צום געהאָר-
כען ניט צום בעפּעהלען, אינ'ם געריכט-זאַל, ניט אין פאַרלאַמענט,
— דאָס זאָגט מען זיי און זיי שווייגען, דאָס זאָגט מען זיי און
זיי געפינען זיך ניט באַליידיגט... נאָך עד היום איז אַ פּרוי צום גע-
בען לאַפּקע אַ מענש, אָבער ניט צום נעהמען; אַ מענש ביים
זיין אַ גנב ניט ביים פיהרען אַ גנב; אַ מענש צום גע'משפט ווע-
רען, ניט צום משפט'ן; אפילו ביים הענגען איז זי ניט קיין מענש,
אַ מענש נור ביים געהאַנגען ווערען.

געגען קיינעם פון איהרע באליידיגער פראָטעסטירט זי ניט,
חוץ געגען אן אַרעמען אַלטען ווי איך.

די גרויסע מענער, פון אַלע צייטער, פון משה רבינו — א גע-
באַרענער עניפטיאַנער — און א געזעצגעבער, ביז פּרודאָן — א
געבאַרענער פּראַנצויז — און געזעצפּעראַכטער; פון אברהם אָבינו,
וועלכער האָט באַשיצט זיין גוף מיט זיין ווייב'ס פנים ביז באַני
קאַסטעלאַנע, וועלכער באַשיצט זיין טייסטער מיט זיין ווייב'ס
תּוספת-כתובה, — אַלע גרויסע מענער פון אַלע צייטען האָבען די
פרויען באַהאַנדעלט ענטוועדער ווי בהמות אין יאָך, אָדער ווי זינג-
פייגעלעך אין שטייג, אָדער ווי מילך-קיה אין שטאַל, אָדער ווי א
מיטעל אויסצוצאָהלען חובות, צו ענדיגען „קאַלעדוּש“, אויסצולאָ-
זען דעם כּעס, אויפצוהאַלטען דעם מאַגען, איינצונעהען קנעפּ-
לעך און, אין געוויסע פעלע, צו האָבען מיט וואָס צו מאַכען אז
א גוטער פּריינד זאָל צופּוקעט ווערען פאר קנאה.

איז זי, וועלכע איך וועל חלילה מעהר ניט רופען בולבע, גע-
קומען מיר געבען אַ גאַב מינדליך, ווייל איך האָב אויף איהר בריעף
ניט געענטפּערט.

רוהיג און געלאַסען האָב איך איהר אויסגעהערט בעת זי האָט
מיר דערלאַנגט אין ציוויליזירטע, אַמעריקאַנער תּוכחה נאָך די אַנ-
דערע; רוהיגער און געלאַסענער האָט אַנאַנדער פּילאָזאָף, קאַל-
לעגע סאָקראַטעס, קיינמאַל ניט אויסגעהערט זיין פּלּאָניט'טע, מרת
קסאַנטיפּע (עליה השלום!) און דאַן ווען זי איז געווען האַלב
באַרוהיגט האָב איך זיך צו איהר אָבגערופּען אזוי צו זאָגען:

„מיין קינד, דיין כּעס געפעלט מיר, און מיט פּריייד ערפּילט
מיין האַרץ דיין הייליגער גרימצאָרן.

„יונג ביזטו און פול מיט התלהבות.

„און שטאַלץ ביזטו, מיין קינד, שטאַלץ, פיהלענדיג אין זיך
אַ פּרייע, ריינע, אונבאַפּלעקטע, מענשליכע נשמה, וועלכע דו לאָזט
קיינעם ניט באַליידיגען מיט ווערטער, ניט באַשמוצען מיט אַ בליק,
ניט ערנידריגען מיט אַ חניפה.

„יונג ביזטו, זאָג איך, יונג און פול מיט התלהבות. און דער-
פאר רעד איך מיט דיר.
„צו אלטע לייט לוינט ניט צו רעדען, צו מענשען אָהן באַ-
ניסטרונג איז ניטאָ וואָס צו רעדען — וועניגסטענס ניט פאר
מיר.

„איצט הער, מיין קינד, וואָס איך וועל דיר זאָגען.
„גוט איז וואָס דו האָסט שטאַלץ אין זיך, גוט איז וואָס דו
היטסט דיין עהרע, גוט און לויבענסווערט.
„אָבער דאָס איז ניט גענוג.

„ארום דיר זיינען דאָ טויזענדער און צעהנדליג-טויזענדער
יונגע פרויען און מיידלעך, וועלכע האָבען חן אָבער ניט קיין
זעלבסט-אכטונג.

„דיך פארשטעהט דיין אייגענע מאמע ניט, אָבער דו פאר-
שטעהסט זיך אליין. זיי פארשטעהען זיך אליין ניט און דאָס איז
ערגער. און פיעל, פיעל ערגער ווי אלץ איז דאָס וואָס איהר אלע
פארשטעהט ניט די צייט אין וועלכע מיר לעבען, די צייט צו וועל-
כער מיר גרייטען זיך צו.

„און אַ צייט קומט, מיין קינד, פון ליעבע וואָס געהט ניט צום
מאָרק מיט אַ הכשר פון רב, אָדער אויפ'ן גאס מיט די שטילע
הסכמה פון די פאָליציי.

„אַ צייט קומט, ווען ליעבע אָהן קויפֿ-געלד ביי דער חתונה,
אָהן זאָראַטקעס ביים תנאים, אָהן ערנידעריגענדע מתנות ביים
ערשטען קבלת-פנים פון די האַרץ וואָס קלאַפט שטיל אָן ביי אַנ-
אנדער האַרץ און יענע ענטפערט אָהן ווערטער: „אריין!“ —
אַ צייט קומט, ווען אזא מין ליעבע וועט צוניפברענגען מענ-
שען.

„און אין פרייהייט, און אין גלייכהייט וועלען געבאָרען ווע-
רען העלרען אויף דער וועלט, מענשען געזונד, שטאַרק און מעכ-
טיג אין כחות און אין מוחות.

„אָבער די צייט וועט קומען אלץ גיכער אויב יונגע, ענט-
זיאַסטישע קינדער ווי דו, וועלען צווישען זייערע שוועסטער געהן

און ווערבען רעקרוטען פאר די פרייהייטס־קעמפפער, צו באזיי-
גען די פינסטערנים און דאָס אונרעכט, ניט זיך נוקם צו זיין אָן
אן אָרעמען אלטען מאַן, וועלכער דערלעבט זיינע יאָהרען אין אַ
וועלט פון שקלאַפּעריי, פון רויב און באַטרוג און דאָס מאַכט איהם
צייטענווייז ערגערליך, צייטענווייז גראָב.

„זיי געזונד, יונגעס קינד, און נוצ גוט אויס דיין געזונדהייט
און דיין יוגענד!“

LX

וועגען לעבען און טויט ; א געשפרעך.

„זיידע, ער איז טויט!“

מיט די עזע ווערטער ; פראַסט, ניט געהובעלט און ניט לאַ-
קירט ; אַרויסגערעדט האַסטיג, אָהן אַ היימיש-אידישע הקדמה,
אָהן אַ מרה-שחורה'דיגע מינע ווי עס פיהרט זיך, ניט אראפלאַך-
זענדיג אַביסעלע דעם קול, אָהן אַ שום קלער צו טאָן מכות דעם
אַז דער זיידע אַליוין איז שוין פיעל-פיעל ווייטער פון דער וויגעלע
ווי פונ'ם קבר, פונ'ם וויקעל-שנור ווי פון די אויביגע קליידער,
פון דעם אָנגעשלאָגענעם שיר-המעלות ווי פונ'ם געזאָנטען גאַנצען
תהלים, — מיט די עזע ווערטער, הייסט עס, קומט אייערנעכטען
מיין אייניקעל צו מיר. ביי אונז, אין דער ליטע, זאָנט מען אָן
איידעלער אפילו די בשורה וועגען א פאַרבלאָנזשעטע ציעג, אָדער
וועגען דעם מניד'ים שבת'דיגען קאַפעלוש, וועלכען אַ ווינט האָט
אוועקגעטראָגען (אַ ווינט מעג טראָגען אום שבת), אָדער וועגען אַ
פסול'געוואָרענעם עורב.

„זיידע, זאָנט ער, ער איז טויט!“

„טויט ? פרעג איד, ווער איז טויט ?“

„ער, מאַכט ער, איבסען, הענריך איבסען.“

איד רופ זיך אָב און זאָג צו איהם :

„קינד, דו רעדסט ווי די אינגלעך, וועלכע פאַרקויפען די ציי-
טונגען... א שטייגער : הענריק איבסען טויט ! עקסטראַ-! !“

וועלכע... וואָס קוקסטו מיך אזוי אָן ?“

„זיידע, קיינער האָט ניט געשריען, קיין שום אינגעל ניט, קיי-
נער ניט.“

„גערעכט, מיין קינד, דו ביסט גערעכט... האָב פאַרגעסען,
דאָ מאַכט מען פון איבסענ'ס טויט ניט פיעל מעהר וועזען ווי פון
זיין לעבען, דאָ איז מען איצט צו שטאַרק פאַרטאָן מיט וויכטיגערע
זאַכען: אַן איטאַליענישער מאָרד־פּראָצעס, אַן אַמעריקאַנער בייז-
באַלל שפּיעל וכדומה. — הייסט עס, דו ביזט גערעכט... אָבער
ווען דו קומסט און זאָגסט: איבסען איז טויט, רעדסטו נאַרישקיי-
טען, מחמת...“

„איך ווייס, מחמת ער איז אונשמערבליך, וועסטו זאָגען...“
„אפשר אויך, אָבער ניט איצט. ווי גיט מען דיר דאָס צו
פאַרשטעהן? אָט הער:

„איבסען, וואָס הייסט איבסען? וואָס האָט ער צו באַטויטען
פאַר אונז? וואָס שטעלען מיר זיך פאַר ווען מיר דערמאָנען זיין
נאָמען? ניט, דאַכט זיך, גלאַט אַ בשר־רודם, וועלכער עסט און
טרינקט און שלאָפּט; און טוט זיך אָן, און טוט זיך איבער און
טוט זיך אויס; און געהט און שטעהט און רעדט און ענטפּערט;
און האָט דעם ליעב און יענעם פיינט און אזוי ווייטער?

„אין דעם פּרט איז ער אַ מענש מיט אַלעמען צוגלייך און
אַלס פּראָסטער בשר־רודם אינטערעסירט ער זיינע קרובים, זיין פאַ-
מיליע, זיין קצב, זיין שניידער, זיינע משרתים, אַלעמען מעהר ווי
אונז. האָט ער געלעבט — האָבען זיי פון איהם וואָס געהאַט, איז
ער געשטאַרבען — באַוויינען זיי ווער אַ גוטען בעל־הבית, ווער
אַ גוטען קונד, ווער אַ גוטען קרוב, אַ טאַטען, אַ ברודער, אַ שוואַג-
נער, אַ פעטער, אַ זיידען...“

„פאַר אונז האָט ער אין דעם פּרט קיינמאָל ניט געלעבט;
פאַר אונז איז ער דערפאַר איצט ניט געשטאַרבען.“

„פאַר אונז האָט אָבער יאָ געלעבט אַ מאַן מיט דעם נאָמען
איבסען, וועלכער האָט רייכער געמאַכט דעם אוצר פון גרויסע,
אייביגע ווערק מיט אַ צעהנדליג נייע פיעסען. דיעזער איבסען

איז ניט געבאָרען געוואָרען, ווי מען זאָגט, מיט אַכט און זיבציג
יאָהר צוריק און איז ניט איצט ערשט געשטאָרבען...
„האָב געדולד, וועסטו מיך פאַרשטעהן.

„איידער ער איז געוואָרען דאָס, וואָס ער איז היינט אין אונז
זערע געדאַנקען, אזוי ווי ער שטעהט פאַר אונזערע אויגען, אזוי
ווי מיר זעהען איהם אין זיינע שריפטען — איידער ער איז דאָס
געוואָרען איז פאַרגאַנגען אַ לאַנגע צייט. דער מענש איבסען,
וועלכער האָט פאַר אונז קיינמאַל ניט געלעבט איז זיך געבאָרען
געוואָרען אין דעם יאָהר 1828. דער שרייבער איבסען, דער וואָס
האָט יאָ געלעבט אי פאַר אונז אי פאַר פיעלע קומענדיגע דורות,
אפשר אויף אימער און אייביג, — דער איבסען איז געבאָרען גע-
וואָרען לאַנגזאַם אין צייט פון פיער צעהנדליג יאָהר, איז ערשיענען
אויף דער ליטעראַרישער וועלט־ביהנע ערשט אין די 70-ער יאָהר-
רען, בעת ער האָט אַרויסגעגעבען זיין ערשטע גרויסע סאַציאַלע
דראַמאַ. ער איז ערשט דאָן ענדליך געבאָרען געוואָרען, ערשט
דאָן האָט די וועלט (און דאָס אויך ניט די גאַנצע!) געקראָגען צו
וויסען אז אַ ניער ליכטיגער לייט־שטערען האָט זיך באַוויזען
אויפֿן הימעל; ערשט דאָן האָט פון ווייטען דער 27טער יאָהר-
הונדערט צוגעווינקט צום ניינצעהנטען אַ דאַנקבאַרען מזל־טוב און
— לאַמיד דאָ גלייך ניט פאַרגעסען צו זאָגען — און דער ניינ-
צעהנטער האָט גראַטולירט דעם זיבען־און־צוואַנציגסטען יאָהר-
הונדערט דערמיט, וואָס ער וועט בעסער און אַלגעמיינער פאַר-
שטעהן די גרויסע נאָר וואָס געבאָרענע קראַפט ווי ער, דער ניינ-
צעהנטער.

„און גענוי אזוי, מיין ליעבער אייניקעל, ווי איבסען, אונזער
איבסען, דער וועלט־מענש איבסען איז ערשט געבאָרען געוואָרען,
ענדליך און פאַלקאָמען, אין די 70-ער יאָהרען אזוי איז ער אויך
געשטאָרבען שוין מיט אַ יאָהר זיעבען צוריק, דעם טאָג ווען זיין
לעצטעס ווערק איז געענדיגט געוואָרען.

„און ריכטיג האָט ער זיין לעצטע דראַמאַ גערופען „ווען מיר
טויטע שטעהען אויף תחית המתים“, מחמת

איבסען דער טוער, דער שרייבער, דער לעהרער, דער נביא און דער פאָעט איז געשטאָרבען פאר דער וועלט דעם אויגענבליק, ווען פון זיין פּעדער איז אַרויס דער לעצטער בוכשטאַב פון דעם לעצטען וואָרט, פון די לעצטע סצענע פון זיין לעצטע פּיעסע.

„פון דאָן אָן האָט ער נור עקזיסטירט אָבער ניט געלעבט, און דערפאר האָט ער אין זיין לעצטען ווערק נור געקענט רעדען ווע-גען דעם לעבען ענטוועדער אַלס אַ פאַרגאַנגענע, אָדער אַלס אַ צו-קינפטיגע זאַך, ענטוועדער אַלס איינער וואָס האָט אויפגעהערט צו לעבען, אָדער אַלס אזעלכער וואָס וואָרט אויף אַ תּחית המתים.
„ווען מיר טויטע ערוואַכען“, האָט ער געזאָגט און האָט אַוועק-געלעגט די פּעדער. דאָן האָט ער אַרויסגעבלאָזען דעם גייסט, דעם באַלעבענדען און באַשאַפענדען גייסט און האָט אָנגעהויבען צו שטאַרבען. דאָס האָט געדויערט אַ יאָהר זיבען און איצט איז ער אין גאַנצען אויסגעגאַנגען.

„הייסט עס פון די 78 יאָהר וואָס ער האָט צוגעבראַכט אויף דער וועלט, האָט איהם גענומען 30 ביז 40 יאָהר געבאַרען צו ווע-רען, אַ יאָהר 7 צו שטאַרבען און דאָס איבריגע האָט ער געלעבט.
„די ביסעל יאָהרען, אָבער, האָט ער אמת געלעבט!

„אין די ביסעל יאָהרען האָט ער, מיט זיין גרויסען מוח, מיט זיין שאַרפע פּעדער, מיט זיין ליבע-פּולע האַרץ געווירקט און געקעמפט אויף אזאַ מין אופן, אז זיינע ווערק און זיינע קעמפּ-פּע האָבען געמאַכט אַ רושם אויף דער וועלט-געשיכטע.

„ער האָט צוגליעדערט אונזער פּאַמיליען-לעבען, ער האָט אויפגעוויזען אלע מומים, אלע פאַרפּוילטע שטעלען, יעדע נגע-צרת אויף דעם געזעלשאַפּטליכען קערפּער. ער האָט נאָכאַנאַנד געקעמפט פאַר פּרייהייט און רעכט, ער האָט דאָס געטאָן אויפ-וויזענדיג טיראַניי און אונרעכט דאָרטען וואו געוועהנליך זוכט זיי קיינער ניט: אין דער פּאַמיליע, זאָגאַר אין דער „ליעבע“, זאָגאַר אין ערטער וואו זיי, די טיראַניי און דאָס אונרעכט, ווע-רען פּראַקטיצירט לשם שמים, וועגען טובת הכלל, צוליעב געוויסע פּרינציפּען.

„ער האָט באַקעמפּט דעם ליגען, באַווייזענדיג ווי שעדליך דער ליגען איז ניט נור פאַר דעם וועלכער ליידיט דורך איהם, נאָר אויך פאַר דעם, ווער עס נוצט איהם אויס; ער האָט געוויזען ווי געפעהרליך עס איז צו וואוינען אין אַ בנין, וועלכער איז גע- בויט געוואָרען אויף אַ ליגען אַלס זיין פונדאַמענט.

„און ווי ער האָט דאָס געוויזען, אזוי האָט ער אויך געוויי- זען, אז יעדער פאַרברעכען געגען די נאַטור, געגען די אייביגע נאָ- טור־געזעצע רופט זיך אָב אויף קינדער און קינדס־קינדער, „על שלשים ועל רבעים“, און האָט אונז געלאָזען דערפון לערנען דעם מוסר השכל, אז פרייהייט גלאַט אין דער וועלט אַרײַן, ניט אַכ- טענדיג ווי זי באַריהרט אַנדערע, קען ווערען אַ שעדליכע זאַך, ווי דער האַמער, וועלכער איז ניצליך ביים בויען און פאַבריצירען ווערט שעדליך ביים ברעכען מוחות אין די הענד פון אַ מטורף. „אָבער פאַר די וואַהרע פרייהייט האָט ער דערפאַר געקעמפּט מיט זיין גאַנצען זשעניע.

„און ער איז געוואָרען דער שליח־צבור פון דער פרוי פאַר דעם כּסא הכבוד פון איהרע מאיעסטעט די גערעכטיגקייט. שאַרפּער, קלאַרער, דייטליכער, העכער ווי אַנדערע האָט ער פּראָקלאַמירט די איינפאַכע וואַהרהייט אז די פרוי איז טאַקע אַ מאַמע, אַ טאַכ- טער, אַ ווייב, אַ ברויט־פאַרדיענערקע אָדער אַ ברויט־צוטיילער- קע און נאָך אַנדערע אַזעלכע זאַכען, אָבער אז זי, די פרוי, איז פריהער פאַר אַלץ אַ מענש!

„איך וואָלט קענען רעדען וועגען דעם... וואָס בורבעלסטו דאַרטען אונטער'ן נאָז? איך רייך עפעס גאָר סקלאַדנע היינט? וואַרט, דו שייגעץ, איך וועל זיך מיט דיר אַפּרעכענען, אָבער לאַך- מיך ענדיגען ווייל איך ווער שוין מיעד.

„נאָך איין וואַרט און גענוג:

„זיי זאָגען, ער איז טויט, די נאַרען! זיי פאַרשמעהען ניט וואָס ביי אַזאַ מאַן ווי איהם הייסט לעבען און טויט. „געטהע, דער אונשטערבליכער געטהע, כאַפּ דיר אָן, איז גע- שטאַרבען אַ געלעבטער, ווייל ער האָט ביים לעבען געזעהן די פּולע

פּרוכט פון זיין אַרבייט, ווייל די פּאַר וועלכע ער האָט געווירקט
האַבען איהם פאַרשטאַנען; די גרויסע מאַסען, דער המון, דאַגער
גען, האָבען איהם ניט אינטערעסירט. געטהע איז אין זיין צייט
געווען ניט וועניגער, פּילייכט מעהר געלעזען און פאַרשטאַנען ווי
היינט.

„איבסען אָבער האָט אין דעם פּרט כמעט נאָך גאָר ניט גע-
לעבט. ער הויבט ערשט אָן צו לעבען.

„דערפאַר איז אונזין צו זאָגען, ווי דו, מיין לעבער אייני-
קעל, זאָנסט, אז ער איז טויט. צי אזוי צי אנדערש, איז ער ניט
א י צ ט טויט, איז טויט ניט ער, ניט א ו נ ז ע ר איבסען.
— „אָבער, זיידע, וואָס איז דער אונטערשיעד צי איך זאָג
אזוי אָדער אנדערס?“

„אַט דאָס, מיין קינד, וועל איך דיר ערקלעהרען.“

LXI

א הקדמה צו א קלאַרע משונעת.

די וואָס קענען איהם פון קינדווייז אויף ווייסען, אז ער האָט אימער געהאט אַט די טבע פון פרענען קשיות, פון וועלען ווייסען, דערגעהן, אַריינקריכען, זיך גריבלען, נעגענען, איבערקלערען, איבער-פרעגען, בלייבען שטעהן ביי אַן ענטפער עפעס אזוי אונצופרידען, אונבאפרידגט אַ שטייגער ווי דער הונגערִיגער פוקס ביי דער קולקע שטרוי, ווען ער איז אויסען געווען ניט דאָס, נור עפעס אַ שטיקעלע פליישיגס... אַ פוקס איז ניט קיין וועגעטעריאַנער... ער וועט דאָס ווערען ווען פוקסענבראָטענס און פוקסענקאָטלעטען וועלען אַרויפ-קומען אויף די צוואַנציג סענטיגע שפייזע-קארטען פון די דאָקטאָר-פריינדליכע אַפטייקען-באַשיצענדע פאָפולערע רעסטאוראַנען פון צי-ווילזירטע מדינות... אָה, יא, אַ פוקס איז ניט קיין וועגעטעריאַנער כל-זמן מען עסט אַקסען-פלייש און ניט קיין פוקסענפלייש, אַ מאַמין אין צער בעל החיים וועט ער ווערען ווען דער חלף וועט דערגעהן ביז ז י י ן האַלז, אַ שטייגער ווי אַ היגער צייטונגס-שרייבער קען זיך פאַרגינען צו מאַכען אַ ליאַרם געגען די מענשען פאַרגיפּטער (פּונ'ם פלייש-טראָסט) כל-זמן די פאַרגיפּטונג איז אַ קערפּער-פאַרגיפּטונג און ניט אַ האַרץ-און-פאַרשטאַנד-פאַרגיפּטונג דורך... לאָמיק זאָגען, אינעוועניג פאַרפּוילטע און פון אויבען צוגעפאַרבּענע לייט- (אַמאָל : לאַנד-און-לייט) אַרטיקלען און אַרטיקלעך... נור וואו האַלט איך ? ווי קום איך צו וועגעטעריאַנער ? אפשר... מחשבות'ן ! איהר מעגט עסען כן-עשה-הלל סענדוויטשעס אין קוויק-

---

לאַנטש רעסטאוראַנען צי די פלייש איז נאַטירליך-רויט, אָדער גע-
פאַרבען, מחמת אַ דאָקטאָר, אַ גוטער פּריינד מיינער (מיר לאָזען
איינער דעם אַנדערען לעבען, איבערהויפט ער מיד) האָט דעם עסק
אונטערזוכט און ארויסגעפונען אַז דינינקע פענעצלעך פלייש געהען
2893 אין אַ פונט און דער סם אין זיי ווערט בטל בששים רבוא, אַ
שטייגער ווי די האָרעלע שכל אין אַ 64 זייטיגע זונטאנצייטונג: איז
ניט, איז, הייסט עס, בשום אופן ניט שעדליך... איך בין ניט ערב
פאַר די כשרות פון די דאָזיגע סענדוויטשעס (אַמעריקאַנער רבנים
פאַרענען צופיעל אַרום די באַיינעס...) אָבער דעם מאַגען קען מען
פון זיי ניט פאַרדאַרבען: ניטאָ מיט וואָס... איהר מענט אַלזאָ,
עסען, וואָס מען זאָל ניט זאָגען וועגען די פלייש, אין די פלייש
און וועגען זייער קאָליר... אַז מען זאָל אַלץ וועלען איבערקלערען,
און איבערטראַכטען, און בודק'ען, און אויספרעגען, און איבער-
פרעגען, ווי מיינ אייניקעל... אָה!! אָט איז וואו איך האַלט!

כסדר אזוי: די וואָס קענען איהם, ווייסען, אַז ער, מיינ
אייניקעל, האָט פון קינדווייז אויף געהאַט אַ טבע צו פרעגען קשיות
און בלייבען ביי די קשיות ווי ביי די הידרא ביי לערנא פלעגען אין
די אַלטע צייטען אויסוואַקסען צוויי נייע קעפּ אויף דעם אָרט
פון איין אַראָפּגעהאַקטע (די הידרא האָט געהאַט אַ סך קעפּ, ווי
אַ קהל'שער ביזנעס), אָדער ווי דאָס פאַסירט נאָכאַנאַנד אין די
רוסישע רעוואָלוציע, ווי ניקאָלאַי השני, ירום הודו, וואָלט אייך
דערצעהלען ווען טרעפּאָו וואָלט איהם לאָזען, מעהר ניט ביי איהם
און געגען איהם וואַקסען אויס אויף דעם אָרט פון איין אַפּגעהאַקט
טע קאָפּ הונדערטער, טויענדער קעפּ...

איז האָט מיינ אייניקעל אַ טבע צו פרעגען קשיות און בעת מיר
האַבען זיך דורכגערעדט וועגען איבסענען און איך האָב איהם ער-
קלערט ווי אזוי און ווען איבסען איז געבאָרען געוואָרען, און ווי
אזוי און ווען ער איז געשטאַרבען, און וואָס ער האָט אויפגעמאַן
ובמה כוחו גדול, האָט ער מיר געפרעגט וואָס דאָס מאַכט אויס
צו איך רוף זיין לעבען און טויט אזוי אָדער אַנדערס.
נאַרעלע, האָב איך געזאָגט... מחשבות'ן, נאַרעלע איז אַ גוטער

אָנהויב, ווייל דערמיט שטעלט איהר זיך פיעל העכער ווי אייער צוהערער... ער זעהט אייער גרויען באָרד און די קלוגע קנייטשען אויף אייער פנים און די חכמה אין די אויגען אייערע, הינטער די שפאקולען, און קלערט ביי זיך אז ער אליין איז אפשר ניט אזא נארעלע ווי איהר מיינט... ער וועט דאָס טאקע באַלד באַווייזען, אָבער איהר זייט פאָרט גרעסער פאר איהם, וואָרום ווען ניט וואָלט איהר ניט אָסמיעלעווען זיך מיט איהם אזוי צו רעדען.

אַלזאָ: נארעלע, זאָג איך... ניט צו פאָרגעסען! אָט זעהט איהר, ווען איהר הויבט אָן צו זאָגען אנשטאָט נארעלע — נאר, קען די מעשה ווערען פאָסקודנע. נארעלע — דאָס איז מאַמע־לשון, דאָס הייסט נאר איינגעמאַכט אין צוקער און אין האָניג, דאָס איז די וועריס־קרויט אין אַ צוקערקע, וועלכע דער פאַציענט נעהמט איין לייכטער און קרימט זיך דערביי וועניגער. דאָס שליינגט מען אי לייכטער אַראָפּ, אי... נור לָאָז זיין.

נארעלע האָב איך געזאָגט צו איהם, עס איז אַ נפּקאַמינה ווי און וואָס מען רופט אַ זאָך.

מען זאָגט: פּלונז איז דאָס און יענעס. אָבער דער דאָזיגער פּלונז איז געווען אין פאַרשיעדענע פאַרהעלטניסע און אין פאַר־שיעדענע צייטען אַמאָל אזוי, אַמאָל אַנדערס. ווען פּלונז איז געווען אַ קינד איז פאַר איהם געווען אַ חכמה ווען ער האָט געמאַכט אַ פייג אונטער אַ דעכעלע, אָדער אַ נאָז מיט צעהן פייגער פאַר'ן רבי'ן. היינט, ווען ער קריגט געשמיסען און מאַכט נאָך אַלץ דעם זעלביגען נאָז מיט אַ פייג, איז ער אַ פריישישער נאַציאָנאַל־ליבע־ראַלער מיט דער נשמה פון אַ פאַרצייטיגען ווענזעגאַלער קונדס... איך זאָג בכיון אַ פאַרצייטיגען, מחמת היינט זעהט אַפילו דער ווענזעגאַלער קונדס אויס אַנדערס ווי אַמאָל און ווען דער פריי־שישער נאַציאָנאַל־ליבעראַלער פאַליטיקער וואָלט געהאַט די נשמה פון דעם דאָזיגען קונדס, וואָלט ער אויסגעזעהן מעהר מענש און פרייסען וועניגער פרייסיש... וואָלט ער געווען אַ רעוואָלוציאָנער, א... ווי רופט מען זיי היינט אין דער ליטא, אין פוילען און אין זאַמוט? אַ בונדיסט, אַ בחור וואָס האָט צוויי פליגלען איינעם פאַר

זיין קלאס אלס ארבייטער און דעם אנדערען פאר זיין פאלק אלס איד; איינעם צום ארויפשטייגען אויף דער העכסטער מדרגה פון ענטוויאזם אין דעם קאמפף און דעם אנדערען צום שוץ פאר זיינע געקוישעוועמע, אונטערדריקטע, ערדנידריגטע און גע- שונדענע ברידער און שוועסטער.

מען זאגט „רוסלאנד“. מען דארף זאגען וועלכע רוסלאנד, די רוסלאנד פון אמאל אָדער היינט, ווייל עס איז דאָ אַ נפקא- מינה אפילו צווישען די רוסלאנד פון פאר אכט-טאָגען און היינט.

אַט, זעהסטו, דאָ אין אלמער ספרים... אהא! אַ גאָסט... ווען דער עולם פיהלט אַז איך טאָר ניט מפסיק זיין, ווילט זיך יעדערען מיר שטערן... נאָך דעם וואונדערט מען זיך וואָס ביי מיר זיינען צושלאָגען די געדאַנקען... געדאַנקען זיינען ניט קיין סמע- טאַנקע: זיי ווערען ניט סאָלדער און געדיכטער וואָס מעהר מען צושלאָגט זיי; זיי ווערען שיטערער, „צערשטרייט“ ווי אַ פאַנאַט- דערגעטריבענע סטייע פויגלעך, ווי דער כל ישראל חברים ווען ער געהט ארויס פון שול און שטעלט זיך אָפּ ביין אויקציאָנס-טאָרג... — וואָס ווילט איהר, ר' קרוב? — פרעג איד.

„הע, הע! אַט זעה איד, הייסט עס, איהר שרייבט... שרייבט איהר?“

— נו, איז וואָס?

„ווי הייסט וואָס? די מוזע אייערע, קלער איד, זי אַרבעט... זי שאַפט, זי...“

— זי גאָר נישט. דאָ אין אמעריקא; דאָ שאַפט ניט די מוזע, דאָ שאַפט דער מוז... אַנאַנדערסמאָל מעהר באַריכות... היינט האָט אייך אַ גוטען, פעטער... היינט שרייב איד און, ווי איד זאָג אייך, דאָ שאַפט דער מוז. אַ גוטען, אַ גוטען.

דער גאָסט איז אוועק. ער... מחשבות'ן, אַ גאָסט, ווי ער זאָל אייך ניט שטערן, איז פאָרט ניט אַ פריינד: דער גאָסט געהט אוועק. נאָך אַ מעלה האָט אַ גאָסט, ער בעט ניט קיין גמילת-חסד,

---

ער קומט נור זעהן אין וועלכען פרט ער קען אייך שפעטער בא-
רעדען.

ער איז אָבער אַוועק ניט אַליין. ווערענד ער האָט מיר גע-
שטערט איז מיין אייניקעל אויך ניט געוואָרען, און איך האָב זיך
אויסגעצויגען אויף מיין לעהנ־שטול... אַרמטשער, רופט מען עס
דאָ... מחשבות'ן, אָרעם און אָרעם — אי דאָ וואס מען שטרעקט
אויס אין קאַמפּף, אי דאָס, וואָס איז אייביג אונטערדריקט; אָרעם
אויף וואָס מען שפּאַרט זיך אָן און אָרעם וואָס מען פּאַראַכטעט.
אָרעם, הייסט עס, די זרוע נטויה געגען פרעה און זיינע שרי מסים
און אָרעם — דער דלות, איבער וועלכען זיי וואָיעווען...

נאָך וואָס: מען האָט אונז געזאָגט אין דער גמרא אָדער
אין מדרש — (פרעגט אַ לַמִּדָּן — אַ גרינעם) אַז די גאולה וועט
ניט קומען וואו עס וועט ניט אויסגעהן די לעצטע פרוטה פון קע-
שענע. הייסט עס אַז עס וועט זיך ניט אויפהויבען דער מעכטיגער
אָרעם וואו דאָס פּאָלק וועט ניט ווערען אָרעם אויף דעם העכסטען
גראַד! היתכן? דאָס איז דאָך כמעט דאָס זעלבע וואָס אונזער
אַמאָליגער „וואָס ערגער דאָס בעסער“.

נור ניט דאָס אַליץ בין איך אויסען.

האָב אייך געוואָלט דערצעהלען ווי אַזוי איך האָב, רעדענדיג
וועגען רוסלאַנד פון אַמאָל און היינט, זיך פאַרקוקט אויף מיין
אַלמער ספרים און וואָס דערפון איז ארויסגעקומען.
וואָלט איך אייך ראַטען צו לעבען ביז איבער אַכט־טאָג שבת.
איחר וועט קיין חרטה ניט האָבען — לאַמיר נור זיין ביין זינען.

LXII

דער אלמער און דער עלמערל.

ווען איך זאָג: אז איך האָב זיך פאַרקוקט אויף מיין אלמער ספרים... מחשבות'ן! אן אלמער... נור לאָז זיין: היינט מוז געדערט ווערען מיט אַ טאַק, היינט טאָר איך זיך ניט פאַררעדען, ניט פאַרקריכען אָן אַ זייט, חלילה, עפעס אזוי ווי אַ היגער פּאַליטיקער פאַר דער וואַהל, וואָס פּאַהרט אַרויס מיט אַ ליעבעס־ערקלערונג דירעקט צו אייער פּולע האַרץ און פאַרקירועט זיך ערניץ צו אַ פּולע קעשענע... נור לאָז זיין: היינט מוז איך זיך האַלטען ביין ענין — ווי די פּיאַווקע זאָגט, ווען זי זעצט זיך אוועק ברייטלעך, מעשה טעמעני, אויף אַ פּול־בלוטיגען קערפּער... היינט מוז געדערט ווערען סקלאַדנע, ווייל איך האָב איך פאַר אַכט־טאָגען שבת געזאָגט איהר זאָלט זיך סטאַרעווען צו דערלעבען מיין היינטיגע מעשה און טאָמער טויג זי ניט איז דאָך... הייסט עס... אן עברה וואָס איהר האָט געלעבט... על־כו, דאַרף מען היינט רעדען קלאַרע דברים, קלאַר ווי דער קצב, מיט די ווייבעל, אין דער יאַטקע, ערב יום־טוב, ווען איהר קונדשאַפט איז רעכט יא און רעכט ניין, און דאָ וואַרטען רייכע באַלעבאַסטעס מיט העלז פּערל, מיט דימענטע־נע אוירינגלעך, מיט דיענסטען אין דער היים, מיט מאַנען וואָס באַ־שעפּטיגען אַ סך הענד, גוטע הענד, הענד וועלכע ווערען קיינמאָל ניט קולאַקסעס, צונויפגעצויגען, קיינמאָל ניט פעטשגעבער, אויס־געצויגען, קיינמאָל ניט קיין שום אנדער זאך ווי די דאָזיגע הענד,

---

וועלכע דער פאבריק-אינספעקטאָר — גוט באַצאָהלט פאר'ן ניט
קוקען וואו מען דאַרף ניט — באַזינגט בזה הלשון :

„די הענט, אך, די הענט,
די אַרבייטער הענט,
די טייערע הענט,
די טייערע, — וואָלוועלע הענט!
פון זיי קומט די רענט,
פון זיי די פראַצענט,
דער דאָך מיט די ווענט,
און געלט ווען די „פראַפערטקע“ ברענט!

הגם זינגען איז דאָך ניט זיין עובדא : אַ גוטער משנית איבער
פאבריקען דאַרף אפילו ניט רעדען : אויף דאַרויף זיינען דאָ אַגני
טאַטאַרס, בעגונותינו הרבים, גאָט פאַרלאָזט ניט.

הייסט עס, ווען איך זאָג אייך : איך האָב זיך פאַרקוקט אויף
מיין אַלמער ספרים, איך מיין דערמיט מיין אַלמער רוסישע ספרים...
ווער וואָלט דאָס אין מינסק נעגלויבט אז איך בין אין „גלות“ גע-
וואָרען אַ גאַנצער רוסאק? ... און... יע, ווען איך זאָג : „גלות“
מיין איך אין דעם גלות רוסיא, ווייל פון ארץ ישראל בין איך פאַר-
טריבען געוואָרען איידער איך בין אָנגעקומען אויף די ווייסע וועלט :
איך ווייס פון דעם אַלטען גלות, אָבער דעם רוסישען פֿי ה ל איך...
אָבער איך טאָר זיך היינט ניט פאַרקירוען ניט רעכטס ניט לינקס,
ווייל עס איז וויכטיג אז איך זאָל אייך דערצעהלען דאָס וואָס איך
האָב אייך פאַר אַכט-טאָגען צוגעזאָגט... נור וועגען די ספרים בעט
זיך אַ באַמערקונג :

דאָ אין אמעריקא איז מען אזוי פאַרטאָן מיט'ן „מאַכען
אַ לעבען“... אין דער ליטא פלעגט מען אַמאָל מיינען אז אַ לעבען
— מאַכט נור דער כביכול, דער רבונו של עולם... סיי דעם לעבען
סיי דעם טויט... אָהן הילף, אָהן אַ באַהעלפער, מיין איך... דאָ
קענט איחר ניט — ניט געבאָרען ווערען ניט שטאַרבען, וואו אַ

דאָקטאָר קומט דעם אויבערשטען ניט צוהילף... דאָ, אין אמערי-
קא, זאָג איך, איז מען אזוי פאַרטאָן... ביזי רופט מען דאָס דאָ...
ביזי קומט געוויס פון „לבוז בז“ (בודלען אַ בודעל) אָדער דירעקט
פון „ביזה“, אַ רויב, ווייל דאָס וואָס דאָ רופט מען „ביזי“ הייסט
האַבען ניט אזוי שטאַרק וואָס צו טאָן ווי אימיצען אָבצוטאָן... איז דאָ
אין אמעריקא איז מען שוין אזוי פאַרטאָן, אַז מען האַלט שוין אין
דעם פּרט פון ספרים ביי די פינפטע מדרגה דאָס הייסט ביין פאַר-
קוקען זיך אויף דעם אַלמער, מחמת אַריינקוקען אַהין איז די פיער-
טע מדרגה, אַריינקוקען אין אַ ספר די דריטע, לעזען אַ ספר די
צווייטע און לערנען, די ערשטע...

נור ניט דאָס איז די באַמערקונג, וועלכע בעט זיך דאָ. דאָס
איז נור די הקדמה דערצו: די פרומע גלויבען אַז אונזער גאַנצער
לעבען איז ניט מעהר ווי אַ הקדמה צום לעבען אין דעם עולם שכולו
טוב, אין יענער וועלט, וועלכע איז, הייסט דאָס, לויטער גוט, אין
גאַנצען גוט, מיט'ן גיהנם, מיט די שמיץ, מיט אַלעם מיט אַנאַנדער.
מעהר ניט וואָס ווייטער איז ווייסט מען ניט: די הקדמה קריכט
מען ווי עס איז דורך, ווער מיט שפאַקולען (פון בבל אָדער פון
נצרת, אָדער מעקקא, אָדער אַנדערע שפאַקולען-עקספאַרט-פלעצער)
ווער אַהן שפאַקולען, און ווי מען קומט צום ספר גופא געפינט מען
אַז ער איז אַ בוך מיט זיבען זיגלען: דאָס הייסט פאַרמאכט, פאַר
שלאָסען, אונבאַגרייפליך ווי משה רבינו'ס קבורה און יעזוס קריס-
טוס' געבורט.

אַט איז וואָס מיר ווילט זיך אויספיהרען: בשעת איך האָב זיך
פאַרקוקט אויף דעם אַלטען אַלמער ספרים, האָט זיך מיר אָפגע-
דוכט, אַז זיי, די ביכער זיינען היינט פונקט דאָס זעלבע וואָס מיר
אַליין... מאַנכע פון אונז: זיי וואוינען אין אמעריקא און לעבען אין
רוסלאַנד — פונקט ווי מיר... סיי זיי סיי מיר האָבען נור אַ דירה
פאַר אונזער גוף, אָבער אונזער נשמה איז פון יענער זייט ים,
דאָרטען וואו אַ נייע וועלט ווערט איצט געבאַרען, די וועלט, אויף
וועלכע מיר האָבען געהאַפט און געווארט אַל די יאָהרען.
און מיט די אויגען אַריינגעלאָזען טיעף אין דעם אַלמער,

זיץ איך און טראכט, און טראכט, און טראכט, און ביסלעכווייז
הויבט אָן מיין מוח צו ווערען מבולבל, און מיין ראיה צו ווערען
מטושט, און איך שפאר זיך אָפּ אָן מיין לעהנשטוהל, מיין רוקען
געגען זיין רוקען, — ווי ניקאָלאַי שפארט זיך היינט אָפּ אָן דער
דומא... רוקען-צוררוקען, ווייל פנים אל פנים האָט ער מורא זיך
מיט איהר צו זעהן, — און מיט אַמאָל דוכט זיך מיר, אז דער
אַלמער האָט זיך פאנאנדערגעצויגען ווי אַמאָל דער בית המדרש
פאר די עולי לרגל, און איז געוואָרען ברייט און גרויס און ליכטיג...
עפעס אזוי ווי וויליאַם מאָריס'עס האַרץ און... נאָר לאָמיר דאָ מאַ-
כען אַן אָפּשטעל... די זעצער האָבען האָלד אַן אָפּשטעל: ביי
זיי איז אַ פוסטע שורה די בעסטע שורה (ווי געוויסע אַרטיקלען
פון אַ געוויסען שרייבער) ווייל די פוסטקייט פארשפאָרט אַרבייט
און באַצאָהלט פונקט ווי די פולקייט: איך האַלט מיט די זעצער
און דאָס פאַרהייט מיין פילאָזאָפיע פון גרייזען. מחשבות'ן! איך
האַלט מיט זיי ווען זיי אַליין מאַכען אַן אָפּשטעל... אין דער אַר-
בייט: אויך צוליעב די מורא פאר גרייזען. ווי אַלט איך בין
אזוי ביטרע בין איך... הייסט עס מיר מאַכען דאָ אַן אָפּשטעל.

און עס קומט אַרויס פון דעם מורא'דיג אויסגעוואַקסענעם
אַלמער אַ בוך, וואָס נעהמט מיט אַמאָל אָן די געשטאַלט פון אַ
גלאַק, מיט אַ וואונדערבארען צונג אינגעוועניג און ביסלעכווייז
הויבט ער זיך אויף און איך דערזעה אינטער איהם אַ פאַר מענשליכע
פּיס. דער צונג ציהט זיך צונויף, און אויף איהם וואַקסט אויס אַ
קאָפּ, יע, אַ קאָפּ אויף דעם אָרט וואו עס איז פריהער געווען דער
רינג, אויף וועלכען מען וואַלט איהם געהאַנגען. און מיט אַמאָל
שטעהט אויף דער גלאַק'ס אָרט אַ מאַן מיט אַ פיין-געוועלכ-
טען שטערען, מיט אַ שאַרפען בליק, מיט אַ געוואַלדיגען ווילען
אויסגעקריצט איבער זיין גאַנצען פנים. . . .
איך ווער נשתומם. דער גלאַק — דאָס איז דער אַמאָליגער
„קאָלאַקאָל" פון לאַנדאָן, דער רוסישער „קאָלאַקאָל" און ער האָט
זיך פאַרוואַנדעלט פון אַ בוך אין אַ גלאַק און דערפון איז אַ מענשען,

---

צוריק אין דעם מאן, וואָס האָט דעם גלאַק גענאָסען און געמאַכט
און האָט מיט איהם אויפגעוועקט אַ וועלט.

„איהר זייט...?“ פרעג איך.

— אַלכסנדר הערצען, המכונה איסקאנדרער, — ענטפערט ער
און רעדט ווייטער און זאָגט: עס איז איצט איבער פונפציג יאָהר
זינט איך האָב אָנגעהויבען צו קלינגען אין מיין פרייען „קאַלאָקאַל“,
צו וועקען די האַלב־טויטע; צו רופען די אויפגעוואַכטע צו די
וואַפען און די באַוואַפענטע צום קאַמפּף, און די קעמפּפער צו קור
מען צו מיר, און דאָן מיר נעהמען צו זיך. און מיין קול, האָט זיך
מיר צייטענווייז געדאַכט, איז געבליבען אַ קול וואָס שרייט אין דער
וויסמעניש, און איך בין געשטאַרבען אין דער פרעמד און מיין
פאַטערלאַנד איז געבליבען אַ געביידע וואָס איז אַמאָל אַ וואַפען־
אַרסענאַל, אַמאָל אַ טורמע, אַמאָל אַ סטאַדאַלע... און היינט! היינט
קלינגען נייע „קאַלאָקאַלס“, וועלכע דאַרפען שוין ניט הענגען אין
לאַנדאָן, אָדער גענף. היינט איז דאָ קלינג־פרייהייט, און אין
פעטערסבורג אַ מין פאַרלאַמענט, און אין פאַרלאַמענט אַזעלכע רעד
וואַלוציאַנערע מענשען, וועלכע מען האָט צו מיין צייט נור געזעהען
אויף יענער זייט גרעניץ. „פיעל פעהלט נאָך, אָבער אַ סך איז שוין
ערויכט“.

און ווי ער האָט גערעדט איז זיין פנים באַלויכטען געוואָרען...
און דאָ לעבען איהם זיינען געשטאַנען אַנדערע; אַרויסגעקומען פון
אַלמער. איך האָב דערקענט דעם העסליך־שעהנעם דאָבראַליובאַוו
און דעם גרויסען מאַרטירער טשערנישעווסקי און דעם ביטער־
זיסען שטשעדריין און דעם אַלמען ביעלינסקי און הונדערטער אַנד
דערע.

עס האָט זיך געבילדעט אַ כאָר און צעהנדליגע שטימען, זיך
צונויפגיסענדיג אין איינע, האָבען גענומען זינגען אַ נייע טריאומפֿ־
ליעד און ווען דער געזאַנג איז געווען צו ענד האָט אַ הורראַה
געשריין געמאַכט ציטערן דעם צימער.

„עס לעבע די רוסישע פרייהייט!“

— ווארט א ווילינקע! האָט דאָ אַרײַנגערעדט אַ שוואַכ־
ליכע שטימע.

דאָס האָט זיך געעפענט לעבען זיי אַן עלמערל. פון דאָרטען
איז אַרויס אַ באַקאַנטער, פאַרטרויערטער פנים.

„שלום עליכם ר' יצחק!“

איך האָב דערקענט דעם סאַטמיריקער, יצחק ערטער. ער אָבער
האָט זיך געווענדעט צו די גרויסע רוסען.

— וואָרט אַ ווילינקע! מאַכט ער, און מכוה קוילענען אידען,
איז דאָס שוין געענדיגט? נאָך קישינעוו איז געווען אַדעס, און
וואָס נאָך אַדעס?

דער פאַנאַנדערגעצויגענער אלמער האָט זיך געעפענט, די
רוסען זיינען צוריק אוועק צו זייער רוה, צוריק ספרים, טאַקע ביכער
וואָס וואוינען אין אַמעריקא און לעבען אין רוסלאַנד, אָבער ביכער.

היינט אין דער פריה איז פאַר מיין בעט ווידער געשטאַנען
יצחק ערטער מיט זיין סאַטמירישען פנים. ער האָט ווידער גע-
פרעגט:

„נאָך קישינעוו — אַדעס, און וואָס נאָך אַדעס?“

— ביאַליסטאַק! — האָב איך אַ זיפץ געטאָן.

דאָס האָט זיך אַרויסגעריסען ווי מיט אַ שטיק האַרץ. אָבער
ערטער איז פאַרשוואונדען.

טייער קאָסט דעם אידען זיין ביסעלע פרייהייט.

LXIII

געבאָרענע מבינים.

אַה, יא, זיי זיינען געבאָרענע מבינים... די אַלטע ליטיינער פלעגען זאָגען אז פּאָעטען ווערען ניט געמאַכט, זיי ווערען געבאָרען... היינטיגע סאָציאליסטען ווילען האָבען אז רעוואָלוציאַנער רען זיינען אויך אזוי... ווען מען רעדט אויס דעם וואָרט „מאַכען א רעוואָלוציע“ געהט דעם יונגען דור אריבער א סקרוך איבער'ן לייב. ביי זיי איז די פאריזער קאָמונע, למשל, אפשר טאָקע ניט געבאָרען געווארען, אָבער זי איז אויך ניט געמאַכט געווארען, זי איז „פאָרגעקומען“; אַלע רעוואָלוציאַנען זיינען ביי זיי פאָרגעקומען, יא, פאָרגעקומען און אין דער וועלט־געשיכטע אַריינגעקורמען, און זיינען אָהן מאַכערס אויסגעקומען, מעהר נישט מענשען זיינען אין זיי אומגעקומען, אנדערע זיינען שטאַרק אָבגעקומען, ווידער אנדערע קאָם מיט'ן לעבען אַרויסגעקומען, אָבער אַלע זיינען אַריינגעקומען און אַרויסגעקומען עפעס על פי סבה, ווייל דער גאַנצער עסק איז נור פאָרגעקומען און טאָקע פאָרגעקומען, דאָס הייסט, ניט, ווי מאַדעס, אויפגעקומען; ניט, ווי ציגיינער, אָנגעדומען; ניט, ווי רעוויזאָרען, אונטערגעקומען; נאָר, אָט ווי, מען זאָגט אייך, פאָרגעקומען, אימצען בייגעקומען און א סוף.

איז... וועגען וואָס רעד איך? יע. פּאָעטען ווערען געבאָרען און ניט געמאַכט. דעסגלייכען מבינים, דעסגלייכען גערייזעלטע האָר, דעסגלייכען... מחשבות'ן! בלאַנדע האָר ווערט

דאָ יע געמאכט. דער וואויל־טאָג מאַכט עס, ווי דער וועהטאָג
מאַכט די גרויע האָר...

נאָך אמאָל: מבינים, ווי פּאָעטען און געקרייזעלטע האָר,
ווערען געבאָרען און ניט געמאכט; דעסגלייכען שדכנים, ישיבה
בחורים, אמת'ע גליקליכע נארען, היימישע צירולניקעס און היי
גע לעבענס־פּאָרויכערונגס אנגענטען, — אין אמאָליגע צייטען זאָר
גאר דאָקטוירים.

הייסט עס, מבינים ווערען געבאָרען, איבערהויפט דאָ אין די
פרייע מדינה, איבערהויפט אין ניו יארק, איבערהויפט אין די קאָ-
פעסאָלונגס... אזוי רופט מען דאָ די ערטער וואו מען טרינקט
דאָ כמעט נאָכאנאנד טיי... דאָ, דאָס הייסט, אין דעם אידישען
קוואַרטאַל; אין די אנדערע ניו יארקער קוואַרטאַלען רופט מען
„קאָפּע“ און אָרט, וואו מען טרינקט וויין, ביער, וויסקי און אַלע
אנדערע משקאות — אַלץ, חוץ קאָפּע...

איז די מבינים אונזערע זיינען ניט געמאכטע נאָר טאָקע גע-
באָרענע. דערפאר דארפען זיי ניט קיין בילדונג, קיין ביכער,
קיין קענטנים, קיין יאהרען, קיין ערפאהרונג, קיין איבריגס פיעל
שכל, קיין שאַרפען בליק, קיין שפּיצזיגען קאָפּ, קיין שום זאָך ניט.
און מבינים זיינען זיי אויף אַלץ:

זיי וועלען איך צווישען צוויי גלאָז טיי באווייזען ווי אזוי
זיי האָבען נאָך מיט יאָהרען צוריק פּאַרשטאַנען אַז טאָגאָס ליב-
קע פּיאַטע איז מעהר ווערט ווי ראָזשדעסטווענסקי'ס גאַנצע קאָפּ;
זיי זיינען אין יאָקאָהאַמאַ מעהר ביי זיך אין דער היים, ווי זיי
וואָלטען היינט זיין אין גרינקישאָק, און ווען איהר הערט זיי רע-
דענדיג וועגען יאָפּאַנישע מינענאָסקעס (און טאָקע ניט וועגען מיר
גע נאָסקע דעם קצב'ס פון גרינקישאָק) וואָלט איהר מיינען אז זיי
האָבען זיך געהאָדעוועט אויף פּולווער, בליי און ניטראָ-גליצערין
און אז זיי זיינען ערשיענען אויף דער וועלט עפעס אַרויסגעשאַסען
פון אַ פּולעמייאָט.

זיי רעדען וועגען דראַמען און דראַמאַטורגען עפעס אזוי ווי
זייער וויגעלע וואָלט געשטאַנען אויף דער ביהנע, און זיי וואָל-

טען זיך געהאָדעוועט צווישען קוליסען, און זיי וואָלטען קליינער-
הייט געשריען לויט ווי דער סופליאַר הייסט... אַי, זיינען זיי
מבינים אויף טעאַטער. עס איז אמת, זיי קענען ניט אויסלעגען
דעם נאָמען שעקספיר, און קאלדעראַן איז פאַר זיי פונקט אזוי
פרעמד ווי דער אבן-עזר; עס איז אמת, געטהע'ס פאוסט איז
פאַר זיי אַן אונפאַרשטענדליכער קולאַק און שערידאַן'ס „לשוך-
הרע-שול" א אירישער קאפע-סאַלון איבערזעצט אויף ענגליש;
עס איז אמת, איבסען איז פאַר זיי א... איך-ווייס-ווער-איז-ער,
און סטרינדבערג א נעלם, וואָס איז ניט צוגעשריבען צו קיין שום
טעאַטראַלנע סקאַזקע; עס איז אמת, אַז זיי פארשטעהען זיך
בעסער אויף א סצענע וואָס די ווייב מאַכט ווען מען קומט שפעט
אהיים, ווי אויף א סצענע אין א גוטע דראַמאַ; עס איז אמת,
אַז אַן אַקט, וועלכען א יונגאַטש טוט אָב איז פאַר זיי פאַרשטענד-
ליכער ווי אַן אַקט אין „אַלישע בן-אבויה", אָדער אין „מירעלע
אפרת", אָדער אַן אַקט אין ערגעץ אַנאַנדער דראַמאַ פון ערגעץ
אַן אַנדער שרייבער; עס איז אמת, אַז דער כאַרום אין די אַלטע
דראַמאַ איז זיי ניט אזוי גוט באַקאַנט ווי די מאָדערנע כאַריסמען
און כאַריסמקעס, — דאָס אַלץ איז אמת, אָבער מבינים זיינען
זיי דאָך און וואָס פאַר מבינים!

זיי וועלען אייך זאָגען וועגען א „פליי" אַלץ וואָס איהר ווילט
וויסען און אפילו דאָס וואָס איהר ווילט ניט וויסען: זיי וועלען
אייך ווייזען באותות וכמופתים פאַר וואָס די און די פיעסע האָט
אויסגענומען ביים עולם און פאַר וואָס אַנאַנדערע האָט איינגענו-
מען א מיתה משונה. זיי וועלען אייך זאָגען וויפיעל מאָל א
„פליי" איז געשפיעלט געוואָרען, וויפיעל מענשען עס זיינען יעדעס-
מאָל געווען אין טעאַטער, וויפיעל טייטרינקערס עס זיינען געווען
צווישען די דאָזיגע מענשען, וויפיעל געדונגענע בראַוואַקלאַפערס
עס זיינען געווען צווישען די דאָזיגע טייטרינקערס, וויפיעל מען
האָט דעם מחבר געגעבען פאַר די פיעסע און וויפיעל איז איבער-
געצאָהלט געוואָרען.

זיי ווייסען וועלכער סטאַר האָט אייגענע פּאַלקעס (אין היס-

טאָרישע דראַמאַטישע אָפּערעס) און ביי וועמען די דאָזיגע פּאָל-
קעס זיינען געמאַכטע... פּאָלקעס, משמעות, זיינען ניט, ווי פּאָ-
עמען און מבינים, געבאָרען און ניט געמאַכט; אַקטיאָרסקע
ברעמען און לייבקאָליר אויך ניט... זיי מאַכט מען טאַקע צייטענ-
ווייז.

זיי ווייסען אַלץ, פאַרשטעהען זיך אויף אַלץ, און רעדען אַרום
אַלץ!

געבאָרענע מבינים!

היינט ווער רעדט שוין אַרום שרייבער! אַרום אַרטיקעל-
שרייבער, צייטונג-שרייבער!

זיי וועלען אייך זאָגען ווער, וואו, וואָס איז ווערט; זיי וויי-
סען די נאַטור-געשיכטע פון איינעם און די לעבענס-געשיכטע פון
דעם אַנדערען און וויפיעל יעדער קריגט געצאָהלט, וויפיעל ער
פּלעגט קריגען מיט אַ יאָהר צוריק און וויפיעל ער וועט קריגען
אין אַ יאָהר אַרום; זיי ווייסען אויף קלאָר ווי אָפט אימיצער
האָט איבערגעביטען זיין באַס, זיין פּרינציפּ אָדער זיין אמונה, און
צי ער האָט דערפון מעות אָדער מכות.

וואָס ווייסען זיי ניט?

זיי וועלען אייך זאָגען ווי גרויס אַ שרייבער'ס „סערקוליוו-
שאַן“ איז, וויפיעל לעזער ער האָט און צי זייער צאָהל שטייגט,
זינקט אָדער שמעהט אויף אַן אָרט.

זיי וועלען אייך אויסרעכענען און זאָגען: וואָס? ד ע ר
אַרטיקעל? אויף איהם זיינען דאָ הונדערט לעזער, צוויי-הונדערט,
דריי-טויזענד, הונדערט טויזענד און אזוי ווייטער. זיי וועלען
קיינמאָל ניט מאַכען קיין טעות, זיי זיינען געבאָרענע מבינים, זיי
שאַצען שוין צייטונגען, שרייבער און צירקולאַציעס פון יאָהרען,
זיי דערקענען אַן אַרטיקעל וואָס געהמט דעם עולם פאַר אַ מייל,
זיי דערשמעקען אַ... און אזוי ווייטער איידער אַנאַנדער דערזעהט
עס.

עס קען נאַטירליך טרעפען, אז זיי זאָלען בלייבען שמעהן ביי
אזעלכע אַלט-גריכישע ווערטער ווי „ותמנע היתה פלגש עשו“ ווי

א האָן אין בני אָדם, אָדער „ווי די אָקסען אים בערגע“ (דאָס אין טייטש) און עס קען טרעפען, אז זיי זאָלען ניט פארשטעהן... זייענדיג אמעריקאניזירט, סיטיזנערס, יענקיס... אָהן האַרקאָוויס ווערטער-בוך דעם טייטש פון „אַנוסטען, אַנומאַלט, און דעמאַלט“, און אז זיי זאָלען אפילו גאָר ניט וויסען אז עס איז דאָ אין דער וועלט אזא מין ווערטער-בוך, אז זיי זאָלען אָבער יאָ וויסען אז דאָ ערווערטייז איך אַ געוויסען בוך וואָס דערפאר קריעג איך געוויס אַ שעהנע מטבעה... קיין צדיקים זיינען היינטיגע צייטען ניטאָ! געבאָרענע מבינים וועט קיינער ניט פארמולירען, דאָס הייסט אויף זייער לשון, פארבלאָפען.

טרעפען קען נאָטירליך אַלץ, אָבער מבינים זיינען זיי פאָרט און טאָקע, וואַהרשיינליך, דערפאר וואָס זיי זיינען פראַקטישע מענשען, וואָס האָבען קיינמאָל ניט אָנגעשטאַפט די קעפ מיט אַלטע שמות און שמאַטעס, מיט ביכער און זשורנאַלען; וועלכע האָבען קיינמאָל ניט פארבראַכט קאָסטבאַרע אַווענדען אויף לאַנג-ווייליגע ביכער. טאָקע אפשר דערפאר וואָס זיי פארברענגען ניט זייער צייט אויף „בעקנאַמבערס“ ווי לעסינג און ביעלינסקי, ווי האַזליט און דאָבראַליובאָוו זיינען זיי דאָס די אמת'ע קריטיקער, די נאָטור-מבינים און די פראַקטישע ליטעראַטור-שאַצער.

דורך זיי רעדט דאָס פאָלק; דורך זיי ווערט געשאַצט, גע-וואויגען, געזעהלט און געאורטיילט.

דורך זיי ווערט אַ קונסט-ווערק אויפגעבומט און אויסגע-פייפט, איינגעוויעגט אין אַ גוטע וויעגעלע, אָדער באַגראָבען אין אַן ענגען קבר'ס.

דורך זיי ווערט באַשטימט דער פרייז פון אַ שרייבער, און אַרטיסט, אַ פאָעט, אַ דראַמאַטורג, אַ קריטיקער.

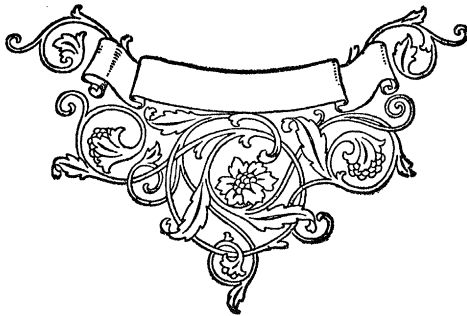
זיי ווייסען אַלץ, זיי פארשטעהען אַלץ, זיי שאַצען אַלץ, ווייל זיי זיינען די אמת'ע מבינים.

וויילט איהר דאָך אודאי וויסען צו וואָס איך שרייב אָט דאָס אַלץ?

זאל איך אזוי ניט וויסען פון קיין בייז ווי איך ווייס אלעין
ניט.
אָבער פרעגט די געכאַרענע מכינים. זיי וועלען איך שוין
זאָגען.

XIV.

די קירך וואָס האָט זיך מגייר געווען.

איך ווייס ניט ווי ביי איך, ביי מיר טרעפט זיך דאָס זעהר אָפּט. דוקא אין א צייט... עפעס אזוי אויף להכעים... דוקא ווען עס איז קלאָר ווי דער טאָג... ניט דער לאַנדאָנער נאַטירליך, ניט דער אמעריקאנער דעם פיערטען „דזשולאַי“, ניט ערגעץ אַנ-אנדער טאָג אין א מלחמה, וואו עס זעהט זיך נאָך מעהר ווי אין דעם היינען „גלאָרייכען פיערטען“ דם, ואש ותמרות עשן, דאָס הייסט, ליעבער רעווערענד צבועקאָווסקי, בלוט און פייער און רויך... בקיצור, דוקא ווען עס איז קלאָר ווי דער טאָג, אָדער ווי די וואַ-סער אינ'ם דימענט, אָדער ווי די וואַסער אין די מיִלך, אין די „גע-דיכטע“ איידער דאָס קומט אַהין אַרײַן, הגם אין די לעצטע איז די וואַסער אַ מאָל מוטנע צוליעב... נאָר לאָז זיין; בקיצור, דוקא ווען עס איז קלאָר ווי דער טאָג און אַנדערע זאַכען (דאָ-רונטער, דער באַטרוג אין אמעריקאנער פּאָליטיק — און פאַר-טייטשט מיר ניט: אַנדערע זאַכען, דברים אחרים, ווייל איך מײַן דאָס ניט: דאָ מענט איהר זיי אַ גאַנץ יאָהר האָבען אפילו אין מאָנען, שבת תשובה אָבער טאָר מען זיי ניט דערמאָנען — שפעטער וועלען מיר וועגען דעם מעהר רעדען — אלזאָ אפילו אין די געדאַנקען ניט האָבען).

בקיצור הרבר, גראָד ווען עס איז קלאָר אַז מען דאַרף שריי-בען; אַז מען דאַרף, ווייל דאָס פאַרלאַנגט די צייט, די אומשטענ-

דען, דאָס געוויסען, די לאַגיק און די רעדאקציע, גראַד דאָן געהט
עס ניט.

און דער ניט־געהן איז ניט אלע מאָל גלייך :

אמאָל טרעפט זיך, אז די קאָמוניקאציע ווערט אָבגעריסען
צווישען דעם מוח און די הענד. עס איז אמת אז די טעלעגראפיע
איז דראַמאַטיש — איז אימער געווען, אפילו אין די צייטען ווען מען
האַט ביי אידען ניט געהאַט קיין קאַפּ און קיין האַנד חוץ פאַר דעם
של ראש מיט דעם של־יד... מחשבות'ן! נאָך אלע מעשות איז
ישראל'יק פון אייביג אָן געווען א אידעל ניט קיין נאַר. אפילו ווען
ער האָט געהאַלטען אז זיין קאַפּ און זיין האַנד האָבען פאַר זייער
עובדא צו טראָגען תפילין, האָט ער, פון דעסטוועגען, געהאַלטען
דעם של ראש נאָר אויפ'ן שטערען און דעם של־יד אויף דער לינד־
קער האַנד, זיך לאָזענדיג דעם ש פ י ז - קאַפּ און די ר ע כ ט ע
האַנד פריי פאַר מסחר און פאַר עניני עולם הזה, זאָגאר אין דער
צייט ווען ער האָט געגלאַצט די אויגען און גערעדט מיט איהם,
הענד־ניט־געוואַשען!

היינט עס, אמאָל טרעפט זיך, אז די קאָמוניקאציע ווערט אָב־
געשניטען צווישען די הענט און דעם מח... איהר געדענקט דאָך
מן הסתם וואָס האָט פאַסירט אין רוסלאַנד מיט א קורצע צייט
צוריק בשעת די טרייבער פון די אייזערנע קליאַטשע און די גע־
דאַנקען טראַנספּאָרטירער, מיט אנדערע (און קלאָרערע) ווערטער,
די ארבייטער ביי די רוסישע אייזענבאָהנען און טעלעגראַפּען האָ־
בען געמאַכט א סטרייק; איהר געדענקט דאָך ווי דער קאַפּ פון
אלע רייסען — א קאַפּ מיט מעהר זאָרג ווי מאַרך אינווייניג און
מעהר פ...ך ווי קרוין פון אויסענווייניג האָט זיך נעבעך געפיהלט
בשעת צווישען איהם און די הענד איז אָבגעשניטען געוואָרען די
פארבינדונג. אַט דאָס — א כפרה זיין קאַפּ, זיין קרוין, זיין אַלץ־
מיט־אנאָנדער פאַר מיינ מינדסטען נעגעלע! — איז ווי איך פיהל
זיך צייטגענווייז.

אָבער עס טרעפט זיך אויך, אז איך קען ניט שרייבען צוליעב
אנאָנדער גרונד.

אַט, למשל, דאַרף זיך אין מיין געגענד, ניט ווייטער ווי א שפיי פון מיין טיר, לכבוד ימים־נוראים, מגייר זיין א קירך און ווערען א קלויז. וועט איהר דאך פרעגען, וואָס, אין פלוג, האָט דאָס צו מיר? וואָרום זאָל אַ קירך וואָס איז געאידישט געוואָרען און וואָס וועט, אַם ירצה השם, גלייך נאָך ראש השנה־יום כפור צוריק זיך אָב'שמד'ען און ווידער ווערען אַ גוטע פרומע קריסטליכע קירך, מיר שטערען די רעיונות? און עס שטערט.

אַט קלער איך נאָך אַנאָנד ווי אזוי דער קריסטליכער סגל האָט זיך (פאַר געלד) צונויפגעצויגען און איז געוואָרען אַ חירק, אַ קלויז נער חירק אונטער אַן אַמעריקאַנעם יוד; ווי אזוי דער קריסטליכער כער צלם האָט פון זיינע פיער גליעדער געמאַכט זעקס און איז מיט אַמאָל געוואָרען אַ מגן־דוד און ווי ער וועט נאָך ימים נוראים זיך פון דאָס ניי מוזען צונויפקלעפען, צונויפלעגען, צונויפשטעלען און ווערען ווידער אַ קרייז, ווידער אַ סימבאָל פון אַן אַמונה, וועלכע ציהט זיך פון איין עק וועלט ביז'ן צווייטען און פון הימעל ביז דער ערד (דיעזער געדאַנק איז פאַטענטירט אין וואַשינגטאָן — חברה לאַנגע פינגער מק"ק ליטעראַטור!) הגם די מעשה מיט די צוויי עקען, אָדער אפילו מיט די פיער עקען וועלט איז אַ געפלאַצ־טער זייענבלאָז היינטיגען טאָג.

און דער דאָזיגער קירך־קלויז געהט מיר ניט אַרויס פון קאַפּ, מיר, וועלכער פלעגט קיינמאָל ניט קענען באַגרייפֿען ניט נור ווי אזוי אַ קירך געהט אַריין אין אַ מוח, נור אפילו ניט ווי אזוי אַ מוח געהט אַריין אין אַ קירך! איך דאַרף, איך וויל, שרייבען וועגען זעהר אַ וויכטיגען ענין און דאָ דרעהט מיר אַ קאַפּ דער איר־דישער שופר, וואָס בלאָזט זיך אויף דעם קריסטליכען אָרגעל, וועל־כער האָט מיט אַמאָל גענומען בורטשען „האוהו ביד“, זייענדיג געוואוינט צו פאַטערנאָסטערס און אַנדערע תיפלה־תפילות, וועל־כע האָבען אפשר אַ שייכות מיט'ן „אוהו ביד“, אָבער זיי זיינען צו קריסטליך וועגען דעם צו רעדען.

און איך קלער נאָך אַנאָנד ווי פיהלט זיך דאָרטען, אַ שטיי־נער, אונזער אידישע שכינה, וואָס וויינט כסדר אויף אונזער גלות,

— וויינט אזוי פיעל אז איהרע אויגען זיינען כמעט שוין מטושטש און זי זעהט ניט מעהר ווי מען שמעכט די אָרִימֶע שׁה פּוֹרָה יִשְׂרָאֵל אִינ אַדעם און ווי מען קוילעט איהר אין ביאַליסטאָק, און ווי מען עפענט איהר אַן אָדער אין סיערליץ.

וואָס, אַלזאָ, טוט, ווי פּיהלֶט זיך, די פּאַרוויינטע שכינה צווישען די קריסטליכע פיער ווענט — קלער איך. ווי קומט דאָר-מען אַרויס דער „ונתנה תקף“, דער „כל נדרי“, דער אָבֶקלֶאַנג פון טויענדער פּאַגראָמען פון טויענדער יאָהרען, דער שוואַכער אָבֶקלֶאַנג פון אַ מאַכטלאָז געוואָרענע ראַסע, פון אַ ראַסע, וועלכע קען ניט מעהר קעמפּען און קען נור וויינען, וועלכע קען ניט מעהר פּאַרטיידיגען איהרע רעכטע און איהר פּאַראָל איז: צום, קול ממון — זיך אויסקויפען פון צרות דורך זעלבסט־פייניגונג, דורך רחמים־בעטען, דורך לאַפּקע־געבען... ווען מען דאַרף, וואו מען דאַרף, אויב מען נעהמט.

ווי, קלער איך, קומען זיי דאָרטען אַרויס: דער אידישער בלוטיגער קרעכץ און דער אידישער שרעקליכער זיפץ, ווען אַרום און אַרום זיינען דאָ סליאַדעס פון דעם קריסטענטום, וועלכער איז אַרויסגעקומען פון דעם קבר פון איין אידען און האָט אַ לאַנגע צייט געבליהט אויף די קברים פון טויענדער אנדערע?

און אזוי קלערענדיג בלייב איך ניט געשריבען. מיין פּעדער שמעלט זיך אָב אין מיטען וועג ווי להבדיל, בלעם'ס עזעל פּאַר-צייטען, מעהר נישט יענער איז געבליבען שמעהן און האָט גע-עפענט דאָס מויל, וועהרענד מיין פּעדער בלייבט שמעהן און פּאַר-מאַכט דאָס מויל.

און דאָך איז דער גאַנצער עסק ניט מיין עסק. אמת, מיין אַלטע, איין־און־אַכציג־יאָהריגע האַרץ פּאַרשמעהט זיך בעסער און רופט זיך אָב גיכער אויף דעם אידישען זיפץ ווי אויף יעדען אנדערען זיפץ. אָבער איך האָב אַן אַמונה, פאַר וועל-כע קיין טעמפּעל אין דער וועלט איז ניט ברייט גענוג, פאַר וועל-כע קיין שופּר'ס קול איז ניט שטאַרק גענוג, פאַר וועלכע קיין אי-דעאַל איז ניט הויך גענוג. איך האָב אַן אַמונה וועלכע נעהמט

אריין דעם אידען און ניט איהם א ליכט אין די אויגען, א פרייד אין הארצען און א פאָהן אין דער האַנד, — א פאָהן, וועלכע טראַגט אויף זיך די ווערטער: „אידען און קריסטען, ווערט מען-שען! ראַסען און פעלקער, ווערט א מענשהייט! מענשען און מענשהייט, פארדיענט אייער נאָמען!“

און אזוי ווי איך האָב אזא מין רעליגיאן, איינע אין וועל-כע איהר דארפט גאָר ניט גלויבען, מחמת איהר קענט איהר פאָר-שמעהן, דערפאר איז אייגענטליך די קשיא א ריכטיגע: וואָס האָט דאָס צו מיר? וואָס קימערט דאָס מיר וואָס א חזן האָט איבערגעביטען זיין סדור, וואָס א בימה שטאַמט פון א קאַנצעל, און וואָס א קירך האָט זיך מנייר געווען? וואָרום זאָל אזא קליי-ניגקייט וועלכע קען אין דעם ערגסטען פאַל געסעטעלט ווערען צווישען מטטרון-שרהפנים און דעם אויבערשטענס בן-יחיד דאָר-טען אויבען, מיר שטערען צו שרייבען?

און דאָך, ווי געזאָגט, שטערט עס.

— „זיידע, זאָגט מיין אייניקעל, און אז דו וועסט היינט ניט שרייבען?“

„פאר וואָס ניט היינט?“

— „אידען געהען צו תשליך...“

„מיינסטו אז איך וואָלט על פי יושר געדארפט געהן זעהן די אַלע מינים עבירות וועלכע זיי שאַקלען אָפּ פון זייערע פאָ-לעס? נארעלע! דאָ זיינען דאָך אפילו די עבירות ניט אינטע-רעסאַנט. דאָ זיינען זיי אזוי העסליך, אזוי פראָזאאיש, אזוי מעשה-סוחר, אז עס עקעלט אָב זיי באַטראַכטענדיג. נארעלע! עס זיינען דאָ עבירות, וועלכע ברענגען אריין אין אָבגרונד און מען פיהלט זיך אין דעם זיבעטען הימעל; עבירות, צוליעב וועלכע עס לוינט צו ליידען צרות אויף דער וועלט און דורכצוגעהן אלע שבע מדורי גיהנם אין יענער וועלט, אָבער דאָ אַרום אונז... נור גענוג!“

„און מכה שרייבען אום ראש השנה, געהט מען אין גאָט'ס ווע-“

גען... ראש השנה שרייבט ער אויך!“

LXIV

געפאָהרען און ניט דערפאָהרען.

— וואָס ווילט איהר, ר' קרוב? — פרעג איך — (מיין גאסמ.)
„הע, הע! — זאָגט ער — אָט זעה איך, הייסט עס, איהר שרייבט, שרייבט איהר?“
— נו, איז וואָס?
„ווי הייסט וואָס? די מוזע אייערע, קלער איך, זי ארבייט. זי שאַפט, זי...“
— זי גאָר נישט! דאָ איז אמעריקא; דאָ שאַפט ניט די מוזע, דאָ שאַפט דער מוז... אַנאַנדערסמאָל מעהר באריכות. היינט, האָט אייך אַ גוטען, פעטער.
„אַנאַנדערסמאָל...“ דאָס וועט זיין היינט. וואָרט האַלטען איז זעהר אַ שווערע זאָך פאַר אַ אידען, איבערהויפט פאַר אַ רור־סישען אידען, איבערהויפט פאַר אַ רוסישען אידען אין ניו יארק, אָבער היינט וועל איך האַלטען וואָרט און ערקלערען דייטליך און אויספיהרליך דעם מיין פון די ווערטער: „דאָ שאַפט ניט די מוזע, דאָ שאַפט דער מוז.“
יא, איך וועל וואָרט האַלטען... איך ווייס, דאָס וועט מיר אָנ־קומען שווערער ווי אמאָל איהם, כביכול, דער קריעת ים־סוף... מחשבות! פון וואנען האָבען דאָס די חכמים גענומען, אז דער שפאַלטען דעם ים איז איהם אָנגעקומען שווער... איהם, דעם בורא עלמא כולו? פאַר וואָס זאָל דער שפאַלטען דעם ים זיין

א שווערע ארכייט פאר איהם וואָס האָט אזוי לייכט געמאכט דעם
ים ? דעם אויבערשטען איז, דאכט זיך, אָנגעקומען די וועלט נאָך
לייכטער ווי, כאפט אייך אָן, דעם גרויסען ראקעפעלער זיין לעצ-
טער מיליאָן, ווי רוזוועלט'ען די פרעזידענטסטוואָ, ווי היינע'ן זיי-
נע ליעדער, ווי סטאָליפינ'ען זיין טרעפאָוושטשינאָ, ווי מיר מינע
משלים ! ווען אימיצער האָט נאָר צו זאָגען : ים — ווער ! און
ער ווערט, דאָרף ער קענען אָהן פיעל מאטערניש דעם דאָזיגען ים
שפאלטען.

איך זאָג, א טיך, מיט א שטראָם, וואָס האָט א מין פראַג-
רעסיווע באוועגונג, א באוועגונג, וועלכע פיהרט פאָרווערטס אי-
מער פאָרווערטס, וועהרענד זי לעבט און פליסט און שטראָמט און
געהט, ביז זי דערגרייכט די לעבעדיגע, אַלגעמיינע גרויסע אינטער-
טייכליכע וואסער-מאסע, וועלכע מען רופט דעם גרויסען ים ! אזא
שטראָם איז פילייכט שווער צו שפאלטען, אָבער דעם ים גופא,
איבערהויפט אן אזאטישען ים, איבערהויפט א ים וואָס רופט זיך
רויט (ווי דער ים-סוף רופט זיך) און זיין רויטקייט איז פון דעם
סאָרט, וועלכער איז פונקט אזוי פארדעכטיג ווי די רויטקייט אויף
דעם פנים פון א טשאַכאָטאטשניק... איך האָב דאָ געקענט סאָ-
ציאליסטען, וואָס זייער רויטקייט האָט זיך באוויזען טאקע ערנסט
דאָן, ווען זייער סאָציאליזם האָט שוין געהאט, לא עליכם, די אויס-
צעהרונג און... נאָר לאָז זיין... יע, לאָז זיין... און אפשר לאָז
טאקע ניט זיין, ווייל עס איז נויטיג צו זאָגען, אז דער סאָציא-
ליזם פון די דאָזיגע סאָציאליסטען האָט געהאט יענעם סאָרט
אויסצעהרונג, וועלכע מען רופט אויף טייטש „גאלאָפירענדע
שווינדזוכט“, אזעלכע וואס מאכט איינעם פיעל הוסטען און אויס-
בראקענען איבערצייגונגען, און שפיינען מיט רויטע-פאָהנע-בלוט,
און ווערען אָבגעשוואכטער ווי א פרינציפ לויפענדיג פאר אַלדער-
מאן אויף דער פלאַטפאָרמע פון טעמעני-האָל... נאָר לאָז זיין ;
איצט לאָז שוין טאקע זיין...

מחשבות'ן ! „לאָז זיין !“ איז לייכטער ווי „לאָז ווערען !“
דאָס הייסט פאר א מענשען ; פאר'ן רבונר-של-עולם (קונציג,

ארויסגערעהט זיך! ניין?) פאר איהם... מחשבות'ן! אין דער שמונה עשרה זאָגען מיר קונה שמים וארץ (ער, וואָס קויפט הימעל און ערד). ליגט ניט אין דעם אַ שטיקעלע פרומע אפיקורסות? ווי הייסט ער קויפט? דער אויבערשטער קויפט? ביי וועמען קויפט ער? ווי קען מען קויפען הימעל און ערד? עס איז ניטאָ קיין גרעסערער קויפער ווי וויליאם ראַנדאָלף הוירסט: ער קויפט שכל און נשמות; ער קויפט זיסקייט — צו קריגען פריינד — און ביטערקייט (פראָסטע פעפערדיגע און אנדערע, פייר-נערע) פאר זיינע געגנער; ער קויפט קעפ און דעם היפך פון זיי — ווען ער דארף, וואו ער דארף — צום דענקען און צו קריגען שמיץ אָנשטאט איהם אַליין... אלץ קויפט ער, אָבער ניט הימעל און ערד און ווער רעדט נאָך אַרום דעם אויבערשטען? עס איז, קינדער, אַ גליק צייטענווייז וואס מען דאווענט ניט! מען קען מחלל השם זיין, אַליין גאָר ניט וויסענדיג וואָס פאַר אפיקורסות מען רעדט ווען מען דאווענט. היגע בעלי תפילות, דאָס איז אמת, זיינען פאַרזיכטיג און דאוונען נור ימים-נוראים, אָבער מענשען וואָס מאַכען אַ לעבען פון גאָט, זיינען איבערהויפט קליינער פאר אַ געווענהליכען בשר ודם! אפילו דער קברן (אָנדערטייקער — בלע"ז) וואָס מאַכט אַ לעבען פונ'ם טויט איז קליינער, והראיה, ער שווייגט ווי זיינע קונדען אַליין. אפשר טאָקע ביים דאוונען אויך. „קונציג זיך ארויסגערעהט!“ האָב איך זיך באריהמט... מען טאָר זיך קיינמאָל ניט באריהמען; אָט האָב איך זיך גלייך ווידער אזוי פארדרעהט, אז איך זעה איצט אַליין ניט דעם אָנ-הויב פון מיין פּלאַנטער. מען טאָר קיינמאָל ניט ריהמען ניט זיך און ניט אנדערע, איבערהויפט אנדערע... איהר ווייסט קיינמאָל ניט וואָס פון אייך קען ווערען, ווי אזוי איהר קענט זיך פאַרפלאַנ-טערען און וואוהין איהר קענט פאַרקריכען... „אל תאמין בעצמך עד יום מותך“ (גלויב ניט אין זיך ביז'ן טויט) איז אַ וואָרט, וועל-כעס וואָלט פארדיענט צו האָבען מיר פאר זיין זאָגער, אָבער נאָך בעסער איז טאָקע מיין „אַמענדמענט“ דערצו, היינו: „גלויב אין קיינעם ניט ביז'ן טויט!“ דאָס איז וויכטיג צו געדענקען אין

צייטען פון באנקעט-באוועגונגען און ראקעט-באוועגונגען, ווען דער עולם פלאצט ארויס מיט שבחים ניט קענענדיג זיך געדולדען צו ווארטען ביז דער בעל-דבר וועט אין א גוטע שעה שטארבען...

מוז אנהויבען פון דאָס נייע :

יא, היינט וועל איך האַלטען וואָרט, הגם דאָס וועט אָנקור מען שווער, שווערער ווי האַלטען אויף קעסט אַ באַלטראַמאַנצער איידעם מיט אַ נאָך-אַת-נתי'דיגען אַפעטיט ; שווערער ווי האַל-טען אַ פּעדער אין האַנד זייענדיג אַ היימישער סבאַרשטיק, אָדער אַ היגער פּאָליטישען ; שווערער ווי האַלטען די רעוואָלוציע אין צוויק, ווען מען איז כלומר'שט אַ ניקאָלאַי ; שווערער ווי האַלטען שבת ווען מען איז אַ קרעמער אין גרענד סטריט און אַ גבאי אין אַ שול נאָהנט דערביי ; שווערער ווי האַלטען אַ הונד פּאַר'ן עק און אַ רענענאַט פּאַר זיין פּאַרגאַנגענהייט ; שווערער ווי האַלטען אַ פּאַרטראַג ווען דער עולם קומט הערען אַ זינגער ; שווערער ווי האַלטען אַ סאַלון אַלעמאַל אָפען ווען איהר זייט ניט נושא חן ביי טעמעני ; שווערער ווי האַלטען פון מענשען וואָס מאַכען זיך אַליין פּאַרעכטליך ; שעווערער ווי האַלטען אַ אידען אין אַ פּאַרטיי מעהר ווי אַ יאָהר, צאָהלענדיג וואָכער ; שווערער ווי האַלטען ליעבע אויף אייז, ציינער (אייגענע, ניט געמאַכטע) אויפ'ן פּאָליצע און אַ פּאַראַייניגונגס-פּאַרזאַמלונג אָהן געשפּאַלטענע קעפּ, אפילו נאָר פּריי פון אַ נאָך פּאָלקאַמענערע שפּאַלטונג.

בקיצור, ווי שווער דאָס זאָל מיר ניט אָנקומען, היינט מיינ איך צו האַלטען וואָרט...

הייסט עס, דאָ אין אמעריקא שאַפט ניט די מווע, דאָ שאַפט נאָר דער מ. ז. ניט ווילענדיג קומט דאָס ארויף אויף די גע-דאַנקען ווען אין אונזער קלוגע פּראַקטישע מדינה... האַלט ! האַט איהר ווען אַ טראַכט געטאָן וועגען דעם וואָס דער וואָרט „פּראַק-טיש" בעדייט ? אויב ניט הערט זיך צו און איך וועל איך זאָ-גען :

עשו'ס טאָפּ לײַנזען פאַר אַ פאַרקויפטע בכורה איז אַ פּראַקטישער עסק.

אַ דאָלאַר אַ וואַך מעהר פאַר אַן אידעאל אין לעבען וועניגער איז פּראַקטיש.

אַוועקשטעלען אין קראָם אַ קינד ווען ער (אַדער זי) דאַרף זיין און קען זיין אין שול איז אויך פּראַקטיש.

אויפּאַפּערן די צוקונפּט, דעם איבער־איִיאָהר, דעם איבער־מאַרגען, דעם מאָרגען פאַר אַ פעטען היינט, פאַר אַ געשמאַקען איצט, הייסט אויך האַנדלען פּראַקטיש.

געהן צום שטימקאַסטען און דאָרטען ארייַנוואַרפען אַ „וואַנט“ פאַר אַ לומפּ וואָס וועט געוועהלט ווערען, וואו אַ מענש מיט אַ פּרינציפּ האָט אַ שוואַכען שאַנס, איז אמת־פּראַקטיש.

געהן, ניט קוקענדיג, וואו אַ לע געהען מחמת דער וועג איז אויסגעטראָטען; טאָן, ניט דענקענדיג, וואָס אַלע טוען, ווייל אַזאַ טאָן איז זיכער און בעקוועם; רעדען, ניט ברעכענדיג זיך דעם מוח, אַלטע, איינגעפונדעוועטע פּראַזען, צי זיי זיינען אמת אָדער פאַלש; גנבֿענען פון אייער מאַגען עסענוואַרג, פון אייער לייב קליידער, פון אייערע פּיס גאַנצע שידֿ היינט, בעת איהר לעבט, כדי צו קענען האָבען וואַרעמע פּיס, אַ גוט־געקליידעטען לייב און אַ פּולען מאַגען מיט דער צייט, דאַן ווען איהר וועט פּילייכט שוין זיין טויט — דאָס ווערט אָנגערופען פּראַקטיש געהאַנדעלט.

בקיצור, — אַזאַ צוטומעלטען טאָג ווי היינט האָב איך שוין לאַנג ניט געהאַט! — ניט ווילענדיג קומט אַרויף אויף די געדאַנקען די מוֹזע מיט דעם מוֹז אין אַ צייט ווען... ווען וואָס? אַה, יא! אין אַ צייט ווען אין אונזער קלוגע, פּראַקטישע מדינה באַווייזט זיך אַ היימישע געשטאַלט, אַ „מוזען־זאָהן“, וואָס די טייטשען רופען, אַ פּעדע־האַלטער, וועלכער שטאַמט ניט פון אַ פאַבריק, איינער וואָס איז ניט געמאַכט, נאָר געבאַרען — אַ מענש,

---

וואָס וועט פּילייכט נאָך פּראַקטיש ווערען, אָבער איז דערווייל
נאָך ערשט אַ פּאָר טעג ביי אונז.
איהר טראַכט ניט ווילענדיג, זאָג איך, וועגען דאָס, וואָס
מוז שוין וויעדער אָבגעלעגט ווערען אויף אַנאָדערסמאָל, ווען
רוסלאַנד שטעלט אויס פאר אייערע אויגען איהר האַנד צו אייער
אַמעריקאַ, און דערלאַנגט איהר אַ לעבעדיגען, הערצלי-
כען שלום-עליכם.

צוּשְׁלֵאָנְעֵנֶע גַעדאַנקען

אייניגע אַרטיקלען פֿונ'ם יאָהר 1901.

דאָס לעבען : אַ דראַמאַ אין 5 אַקטען.

„זיידע, מען שפיעלט אין אידישען...“
אפשר האָב איך אייך דאָס געזאָגט און אפשר טאָקי ניט,
נור דאָס איז שוין היינט אַ מעשה פון עטליכע חדשים.
מחשבות'ן, קענט איהר מיין אייניקעל ? אויב איהר האָט
איהם שוין לאַנג ניט געזעהן, קלער איך, אז איהר וועט איהם ניט
דערקענען. ווי זיי וואַסען אויס, די קינדער ! ניט אַ קאָנטע
אין אַ גראַסערי סטאָר, ניט די נויאַרקער-ווער-ווייס-ווי-פיעל-
עטאָזשיגע הייזער, ניט אַן אפרייטאָרס דאגות נאָך דער חתונה,
ניט ראַקעפּעלער'ס עשירות, אפילו מיינע צוגלייכעניסען וואַק-
סען ניט אזוי גיך, ווי עס וואַסען אויס די קינדער, איבערהויפט
ווען זיי האָדעווען זיך נ י ט אונטער אייערע אויגען. זיי ווע-
רען... האַלט, איך האָב אייך וואָס צו זאָגען, לאַמיך אַקאָרשט
נעהמען אַ שמעק טאַבאַק. דער נאָז איז פון די דאָזיגע, וועלכע
האָבען ניט קיין געדולד. ווען ער וויל זיין שמעק טאַבאַק איז ער
ווי אַ לענדלאָרד ווען עס קומט די צייט פון צאָהלען רענט, אָדער
ווי אַ מעקלער ווען עס פאַרגלױסט זיך איהם צו זאָגען אַ ליגען,
אָדער ווי אַ גראַבער ווערטעל ביי אַן ערעלען מענשען ווען די
משפּחה איז ניט דערביי... דער מענשליכער נאָז איז שוין אזוי
געבויט אַז ער מוז ענטוועדער שמעקען טאַבאַק, אָדער זיך לאָזען
קאַלופּענען, אָדער זיך מישען אין פרעמדע עסקים, אָדער... אַה,
איך פאַרקריך !

כסדר אזויים... ' ארום וואָס האָבען מיר גערעדט? יע, ווע-
גען דעם ווי קינדער וואַסען אויס עפעס אזוי ווי מיט אַמאָל ווען
זיי האָדעווען זיך ניט אונטער אייערע אויגען. דאכט זיך נור
וואָס געווען א פיטשוק... ווי לאַנג האָט איהר איהם ניט געזעהן?
אַ יאהר דריי אָדער פיער אין גאַנצען, און מיט אַמאָל, זעהט נור
אַ ביסעל! אַ גאַנצער יאָרטעבעדאָם. אַ בחור מיט ביינער, ער
רעדט שוין ארום „פייטס“, און טראכט שוין ארום אָנזעצען, און
ווייס שוין פון אַלץ, וואָס אַ איד דאַרף ניט וויסען, און טרינקט
שוין טיי אין אַ קאַפּעסאַלון, און רייבט זיך שוין ארום די פּאַליר-
טישענס, און טראַגט שוין אַ ווייסען קאַלנער צוויי מפּחים הויך
און שטייף ווי אַ פּאון-בראַקער'ס האַרץ, און טראַגט שוין אַ פינף
סענטיגען דיימאָנד פּין אין קראַוואַט, און איז שוין אַ מיידעל'ס אַ
„פעללער“, און געהט שוין אין טעאַטער, און קען שוין אַלע „עק-
טערס“ און איז שוין אַ מבין אויף לייבאַקאָליר, און שפּיעלט שוין
אַ קערטעל, און מאַכט שוין אַ שנעפּסעל, און איז שוין אַ מעמכער
פּון אַ לאָדזש, און קלייבט זיך שוין צו ווערען אַ פרעזידענט, און
קרימט זיך שוין אויף אידישע צייטונגען, און ווייס שוין ווי אַ
דענסנג סקול זעהט אויס אינעוועניג, און פאַרשטעהט שוין דעם
חלוק צווישען שוויצען אין אַ סוועט-שאַפּ און שוויצען נאָך אַ
קאַדריל, און געהט שוין אויף איסט בראָדוויי ווי אַ האָן אין זיין
אייגענעם הויף, און האָט שוין אין מויל אין פאַלשען צונג, צוויי
פאַלשע ציינער און אַ שטיק טאַבאַק צום קייען, און לאַכט שוין
פון פרומע אידען, און איז שוין אַ פּראַקטישער מאַן, וועלכער
גלויבט ניט אין נאַרישקייטען, אין אידעאַלען און אין פאַרשימעלטע
ביכער.

דאכט זיך ווי לאַנג איז ער געווען אַ שנעקוי, אַ אינגעל, אַ
נעבעכעל, אַ גאָר-נישט! טאַטע הייליגער, ווי ניד דאָס ווערט!
און דאָך איז ער דאָס אַלעס ניט געוואָרען מיט אַמאָל. מיט
אַמאָל ווערט איבערהויפּט קיין זאך ניט, חוץ אַ הייסע ליעבע, אַ
אידישע צייטונג און איהר רעדאַקטאָר, אַ שידוך אין זעזמער און
אַ שרפה פון אַ פאַרזיכערטע הויז אין אַמעריקא, ווען חוץ אָרימע

לויט וואוינט אין איהר קיינער ניט. אלצדינג און יעדער מענש וואקסט לאנגזאם, ביסלעכווייז ארויף און אראָב... וואָס קוקט איהר ווי אַ האָן אין בני אָדם? אַרויף און אַראָב איז וואָס איך מײן און טאַמער פאַרשטעהט איהר ניט, וועט מען אייך אַרײַנהענגען אַ לאַנטערנע אין מוח: מענשען, געזעלשאַפטען, אָרגאַניזאַציאָן נען ווערען געבאַרען, וואַקסען ביז זײ עררײכען די העכסטע מדרגה פון זײער ענטוויקלונג; דאָס הייסט זײ וואַקסען אַ רױף. דאָן וואַקסען זײ ווײטער, ענטוויקלען זיך ביז זײ עררײכען צוריק זײער נידריגסטע שטופע, דאָס הייסט זײ וואַקסען אַ רױב.

דער מענשליכער לעבען איז אַ דראַמאַ אין 5 אַקטען: דער פאַרהאַנג הויבט זיך אויף און אין דעם ערשטען אַקט פאַנגט זיך אָן דער גערודער. דאָס לעבען ערשיינט אויף דער ביהנע, קליין, אונדרייטליך, אָבער עס צאַפעלט זיך און בורעט זיך און וואַרפט זיך און די צושייער קוקען און קלערען: וועט דאָס זײן אַ לוסט־שפּיעל מיט אַ גליקליכען סוף, אָדער אַ שרעקליכער טרויערשפּיעל. מען ווײס ניט.

דאָן קומט דער צווייטער אַקט. דער עסק ענטוויקעלט זיך און ווערט קלאָרער. אַ שאַרפע אויג קען אונגעפּעהר שױן זעהן אין וועלכע זײט דער ווינד בלאָזט, אָבער דאָס לעבען שטעהט גאָך אַלץ אויף דעם שײדוועג און אײן קעהר רעכטס אָדער לינקס קען ענטשײדען די פּראַגע: אַ קאַמעדיע אָדער אַ טראַגעדיע? אין דעם דריטען אַקט איז די פּראַגע ענטשײדען. די דראַמאַ מאַ האָט אָנגענומען אַ באַשטימטען כאַראַקטער, דאָס לעבען איז געקומען אויף די העכסטע מדרגה און קען שױן העכער ניט שטיי־גען. ווען דער אַקט איז צו־ענד, קען דאָס לעבען נור געהן אײן וועג: באַרג אַראָב, די פּראַגע איז דאָן נור, ווי: צו אַ גליק־ליכען אָדער אַ טרויעריגען סוף.

דאָס ווערט פּאַלקאַמען קלאָר אין דעם פּיערטען אַקט און אין דעם פינפטען קומט דער סוף גופאַ און דאָן לאָזט זיך אויף אײמער אַראָב דער פאַרהאַנג און דער טעאַטער ווערט פינסטער, פינסטער און פּוסט און קאַלט; די ליכט זײנען אויסגעאַנגען, די צושייער זײנען אַוועק אַהײם און דער וואַרימער לעבענס־אַטעם איז פאַר־

שוואונדען. די דראַמאַ איז אויסגעשפּיעלט, די מוזיק איז פאַר־
שטומט און דרויסען הערשט די פּוסטע, פינסטערע, קאַלטע נאַכט.
און דאָס איז ניט אין דעם מענשליכען לעבען אליין. די
זעלבע דראַמאַ שפּיעלט זיך אָב אין יעדען סיסטעם, אין יעדער
געזעלשאַפט, אין יעדער אָרגאַניזאַציע, אין יעדער פּאַרטיי. דער
דריטער, דער ענטשיידענדר אַקט איז אימער דער אינטערעסאַנט־
סטער; ער איז דער מיטעלפּונקט און אין דער זעלבער צייט דער
העכסטער פּונקט, ער איז...
„איצט הער, זיידע, איך זאָג דיר מען שפּיעלט אין אידישען
טעאַטער...“

לאָז מיך אויסרעדען. אי, צוטומעלסטו מיר די רעיונות.
אַ דאַנק זיין הייליגען נאָמען, דער בחור איז אוועק. איצט
קענען מיר ווייטער רעדען.

יע, די קינדער וואַקסען גיך אויס ווען זיי האַדעווען זיך פון
ווייטען. אָבער וואָס האָב איך געוועלט אויספיהרען? איך בין
עפעס היינט גאָר ממושטש!

און גאָר אומזיסט האָב איך וועגען דעם ניט אָנגעהויבען צו
רעדען. מיר האָט זיך געוועלט אייך עטוואָס זאָגען. עפעס האָט
זיך אין מיין אַרימען, אַלטען מוח אַרומגעטריבען אַ גאַנצע שטיק
פּילאָזאָפּיע, וועלכע האָט אייך געקענט ערקלערען אַ סך דונקעלע
פּראַגען. אָבער איך וועל שוין וואַרטען ביז מיין קאַפּ וועט זיך
אַביסעל דורכלופטערן.
האַט אייך אַ גוטען...

LXVI

ד י ה י ן .

וואָס מיינט איהר, דאָס איז ווי — וועמען. איינעם טשעפעט
עס גאָר ניט וועהרענד דעם אַנדערען ברענט עס ווי דער יצר הרע
דעם ליבאוויטשער חסיד, און עס בראַט איהם ווי ביים פרוש די
בולבע אין אַ פעלצלע, און עס צאפט פון איהם שווייס ווי פון
דעם אפערייטאָר דער סוועטער, און עס מאכט איהם אַלץ מעהר
דורשטיג וואָס מעהר ער גיסט אין זיך וואַסער, עפעס אַזוי ווי אין
די וואַסער וואָלט געווען זאַלץ, אָדער הערינג-ראַסעל, אָדער אַ
צעבער ים, אָדער דאָס וואָס די שענקערס טוען אַרײַן אין די לאַ-
געריבער, אָדער אַ קאָוונער דאַרע קישקע... אָה יאָ, עס מאַכט
איהם אַלץ מעהר דורשטיג וואָס מעהר ער טרינקט, און עס פאַר-
טרייבט דעם אַפעטיט גיכער ווי דער אָנבליק פון אַ העסטער-
סטריטער „היימישע פאַמפּעשקע“, און עס מאַכט איהם שלעפעריג
אַזוי ווי דאָס וואָלט געווען אַ פאַרנינפטיגער בוך, און עס טרייבט
איהם צום סאָדאַ-סטענד אַזוי ווי אין סטענד וואָלט געווען אַ קליפה,
און עס מאַכט איהם שוואַך און אָפענטיג אַזוי ווי ער וואָלט געווען
די סאַציאַליסטישע בעוועגונג אין נױאָרקער אידישען קוואַרטאַל,
און עס טוט איהם אויס האַלב-נאַקעט ווי אַ באַל די רייכע דאַמען,
און עס נעהמט ביי איהם אַוועק דעם כוּח-הרבוּר ווי אַן אונערוואַר-
טעטער וויזיט פון אַ בייזע שוויגער, און עס מאַכט איהם אָבגע-
לעבט ווי אַ פיש אויף דער יבשה, און עס גיט איהם אַ מעם פון
טויט און אַ חשק צו ווערען אַ קריעה אייז און אַ פאַרגעשמאַק

פונ'ם גיהנם און א באגריף פון א גלאָז־פאָבריק און פון משה רבינו'ס דאָרן, וועלכער האָט געברענט און איז ניט פארברענט גע-וואָרען.

איהר האָט א טעות: איך רעד ניט פון הייז, איך רעד ארום די הייז ווייל דאָס איז ווי — וועמען, איינעם טשעפעט זי גאָר ניט און דעם אנדערען... אָט ווי איך האָב אייך געזאָגט, און איך בין, וואָס פארשטעהט איהר דאָ ניט? ווי געוועהנליך, דער אנדערער.

ווי אזוי דאָס קומט, ווייס איך ניט. דאָכט זיך איך האָב אויף זיך ניט מעהר פלייש ווי א קליינער „טשאַפּ", אין א גרויסען רעסטאָראַן; און איך זיי אָפט צווישען אמת'ע נויאָרקער ענג טוויאַסטען, וועלכע וואָלטען דארפֿען מאַכען אז אייך זאָל אַר-יבערגעהן א קעלט איבער'ן לייב; און איך בין ניט קיין געוועהנ-ליכער פילאָזאָף — איך וואַש זיך; און איך טרינק הייסע טיי וואָס דערפון דארף ווערען קעלטער; און איך געה אַלע וואָך אויף אַנאָנדער פיקניס, וואָס צוליעב זיי ווערט אימער די לופט עטוואָס אָבגעקיהלט; און איך שלאָף איין אין דער באַוועגונג און זעה אין חלום דעם נאָרד־פּאָל און מעיאָר ווען וואַיק און אַלץ וואָס איז שייך צו אייז; און איך טו אויס די ציוויליזאַציע מיט'ן ווייסען האָמוט, מיט די געבילדעטע פעמליע, אזוי גיך ווי איך קום אַהיים און ווער אזוי אָפּגעהערציג ווי א שיכור'ער דיפּלאָמאַט. וואָס טו איך ניט? און עס איז דאָך הייס, און די הייז קען איך ניט פארטראָגען.

אַמאָל האָב איך געקענט, אָבער דאָן זיינען געווען אנדערע צייטען. דאָן איז געווען אַלעס הייס, דאָן האָט אַרום מיר אימער געברענט און די הערצער זיינען געווען וואַרעמע און איך האָב דעם תמוז ניט אזוי שטאַרק געפיהלט.

היינט ברענט נור די זון און דאָס ערנערט אייך אַם מייסטען דערפאַר ווייל זי ברענט, דאָכט זיך, ניט שיינענדיג, ווייל איהרע שטראַהלען שיינען ניט צושיינען און אַרום אייך איז פינסטער און כמאַרנע און פאַסקודנע ווי אין א לאַנדאָנער פּאַג.

אמאָל פֿלעגט מען אין די הייסע טעג טרעפֿען הייסע מענ־
שען און פֿארקריכען אין אַ הייסען געשפּרעך און מען פֿלעגט פֿון
זיך אַרויסברענגען די הייז און עס פֿלעגט עפּעס ווערען קיהלער
און מען פֿלעגט זיך פֿיהלען אַנגענעהמער, מוטיגער, לעבעדיגער
און מען פֿלעגט ניט מערקען ווי דער שווייס גיסט זיך און ווי דאָס
קוועקזילבער שטייגט און ווי דער כּוח זינקט.

היינט איז דאָס אַלעס אַנדערש.

דער אמאָליגער גאָרטען איז היינט אַ בית עולם און פֿון די
בליהענדרע, בלעטער־רייכע גרינע בוימער איז געוואָרען שטיינערנע
מצבות. דאָרטען וואו עס זיינען געווען בייטען מיט לעבען אין
יערען גרעזעלע, זיינען היינט דאָ ש ו ר ו ת פֿון קברים און די
וואָס איהר זעהט אַרום זיך זיינען מתים, וועלכע וואַנדלען אויפֿן
עולם התּוהו, וועלכע ב ע ו ע ג ע ן זיך כלומר'שט, אָבער דאָס
איז נור ווייל די ערד נעהמט זיי ניט צו.

איהר געהט צו אַ מיטינג און איהר טרעפט איין מת אַלס
טיר־שטעהער, אַנאַנדערען אַלס טשערמאַן און אַ דריטען אַלס רעד־
נער. קוקט זיך איין אויף זייערע פֿנים'ער וועט איהר זעהן אַז זיי
זיינען וואַנדלענדע מצבות, און אויף יעדע פֿון זיי שמעהט דייט־
ליך אויפֿגעשריבען: דאָ ליגט באַגראָבען אַ סאָציאַליסט.

צייטענווייז טרעפט מיר אַז איך באַגעגען ערגעץ וואו אַ גאַנ־
צע גרופּע פֿון אַזעלכע וואַנדלער אין עולם התּוהו. איך באַטראַכט
זיי און זעה אַז די נשמה, די אמת'ע נשמה איז שוין לאַנג פֿון זיי
אַרויס; אַז דער דופּק וואָס קלאַפט אין זיי איז אַ געמאַכטער,
א קינסטליכער ווי דער דופּק פֿון אַ זייגער; אַז זיי האָבען אין
זיך ניט מעהר קיין געפֿיהל און קיין מיטגעפֿיהל.

איך באַטראַכט זיי לאַנג, זעהר לאַנג און מיר ווילט זיך אויס־
שרייען: מ ת י ם — ג ע ה ט צ ו ר י ק צ ו א י י ע ד
ר ו ה !

און דאַן פרעג איך ביי זיך אַליין ווי אַזוי די אַלע מענשען
זיינען געשטאַרבֿען? ווי אַזוי דאָס איז געקומען אַז זייער נשמה
איז אַרויס און ניט נור קיינער האָט דאָס ניט באַמערקט, נאָר

זיי זיינען געבליבען כלומר'שט לעבען אָהן אַ נשמה, אזוי ווי די וואַקס-פיגורען אין אַ מוזעאום, וועלכע האָבען רעדלעך און דריידלעך און קונצען אינוועניג און הויבען די ברוסט, און גלאַצען מיט די אויגען, און עפענען די מיילער, און שאַקלען מיט'ן קאָפּ, אָבער קיין זעלע האָבען זיי ניט.

פאַר וואָס האָט מען זיי ניט געזעהן שטאַרבענדיג? וועל איך אייך זאָגען. איך וועל אייך געבען דעם זעלביגען תירוץ, וועל-כען איך גיב זיך אַליין. לעגט צו אַ מוח.

ווען אימיצער ווערט פּלוצלונג, מיט אַמאָל, איבער נאַכט פון רייך אָרעם, פון געזונד קראַנק; פון לעבעדיג טויט; פון אַן אידעאָליסט אַ פּאָן-בראַוקער; פון אַ מענשען מיט אַ גייסט, מיט לעבען, מיט לעבע, מיט אַ פּרייהייטס-דראַנג, מיט אידעען — אַ צוויי-דריטעל-טויטער, אַ צוויי-פּיסיגע בהמה, וואָס עסט צו לעבען און לעבט צום עסען — ווען, זאָג איך, דאָס ווערט פּלוצ-לונג, מערקט מען דאָס, רייסט דאָס אויף די אויגען און יעדער זעהט אַז דאָ איז פּאַרגעקומען אַן איבערקעהר, אַ פּאָלקאָמענע פּאַר-ענדערונג און יעדער פאַרשטעהט דאָס.

דאָס פּאַסירט אָבער זעהר זעלטען. געוועהנליך געהט דאָס צו לאַנגזאַם, ביסלעכווייז, פון טריט צו טריט; געוועהנליך ענטווי-קעלט זיך דאָס אזוי לאַנגזאַם ווי די געבורט פון אַ מענשען, זיין לעבען, זיין טויט, זיין אויפּלעזונג אונטער דער ערד און ווען דער רעזולטאַט פון אַ חתונה איז אַ הייפּעל ביינער אין אַן ענגען קבר, ווערט דאָס, פאַרשטעהט איהר, אזוי אונגעהייער לאַנגזאַם אַז מען מערקט דאָס ניט.

געוועהנליך פּאַרלירט קיינער ניט זיין נשמה אויף אַמאָל און ווען ער וואַקסט אונטער אייערע אויגען, מערקט איהר דאָס ניט. מענשען און, פונקט אזוי, גאַנצע געזעלשאַפטען, סיסטעמען, אָרגאַניזאַציאָנען ווערען פון מינוט צו מינוט, פון שטונדע צו שטונד-דע, פון טאָג צו טאָג, פון וואָך צו וואָך און דאַן מאַנאַטליך, יעהר-ליך און אזוי ווייטער, פאַרענדערט. קיין זאַך בלייבט ניט ווי געוועזען: אַלעס ווערט, וואַקסט און געהט אונטער; אַלעס

וואָס געהט אונטער טראַגט אין זיך דעם זאמען פון אַ נייער גע-
בורט און די נייע געבורט, ווידער, טראַגט אין זיך דעם אָנהויב
פון איהר אונטערנאנג, פון איהר טויט.

אַה, ווי גיט מען אייך דאָס צו פארשמעהן! דאָס איז אזא
וויכטיגע שטיקעל פילאָזאָפיע, אז מען וואָלט דארפן וועגען דעם
רעדן אזוי קלאָר און דייטליך ווי נור מעגליך, און די היץ פארעם,
און דער שווייס גיסט זיך, און דער מוח ווערט צושמאָלצען.
געדולד, קינדער!

LXVII

האלב קלאהר, האלב משונע.

ווי נעהמט מען צונויף די געדאנקען אום אייך דאָס צו ער-
קלערען ?

שטעלט זיך פאָר, אַז דער דלות אייערער וואָלט אויף אייך
געקומען פלוצלונג, אזוי פלוצלונג ווי פון לוט'ס ווייב איז געוואָרען
אַ זאלציגעשעפט, אָדער ווי פון אַ פייער-פארזיכערונג ווערט אמאָל
אַ שרפה, אָדער ווי פון פארליעבען זיך אין יענעם'ס כלה ווערט
אַ פרינציפיעלע געגנערשאפט, אָדער ווי...

נאָך אמאָל : שטעלט זיך פאָר אַז דער דלות אייערער איז
אויף אייך אַרויפגעקומען מיט אמאָל, פלוצלונג. שטעלט זיך פאָר,
אַז איהר האָט זיך געלעגט שלאָפען אַ פארציטיגער שניידער, אַ
בעל-מלאכה, אַן אונאַבהענגיגער מענש, אַ בר-דעת, איינער וואָס
אַרבייט לאַנגזאַם, און לעבט אָהן איילעניש, און קוקט אַריין אין
אַ ספר (צי ער פאַרשטעהט איהם, צי ניט) און מאַכט אַ שעהנע
זופיע, און האָט הנאה פון זיין אַרבייט, און איז אַ בעל הבית
אין זיין הויז, און האָט צייט אויף אַ קאַפיטעל תהילים און אויף
אַ פרק משניות, און זינגט אַ מהיפית ביי דער אַרבייט און קריגט
זיך געלאָסען מיט דער ווייב בשעת ער פיהרט דעם אייזען פון
מזרח צו מערב, אָדער פון צפון צו דרום, און הויכט די נאָדעל
טראַכטענדיג פון עלית נשמה, און נעהמט דערביי אַ שמעק טאָ-
באַק, און קוקט אַרויס פון פענסטער ווען ער וויל, אויב עס געהט
פאַרביי אַ שעהנע, גרויסע לוייה, אָדער ווען מען שלעפט דעם יוול,

אָדער ווען אַ פּאָר שכנים צוקריגען זיך, אָדער בשעת דער רעוויז-
 זאָר חתמ'ט צו די קראָמען, אָדער ווען אימיצער טראָגט פּאַרביי
 אַ פּוטער־קוכען, אָדער עס פּאַסירט אַנאָדער מערקווירדיגע זאַך.
 שטעלט זיך פּאָר, זאָג איך, אַז איהר לעגט זיך שלאָפען אַזאַ
 מיין שניידער, און איהר כאַפט זיך אויף אין דער פּריה
 און איהר געפינט, אַז איהר זייט מיט אַמאָל געוואָרען פּון אַ בעל-
 מלאכה אַ האַנד, פּון אַן אונאַבהענגיגען מענשען אַ שקלאָף; פּון
 אַ מהיפּית־זינגער, אַ דיענער ביי אַ זינגער־מאַשין; פּון אַ גאַנץ
 צען שניידער אַן אַרבעל־מאַכער, אַ בייסטער, אַ קנאַפ־לאָך־אויס-
 געהער, אַ פּרעסער, אַן אָפּערייטאַר, בקיצור, אַ צעהנטעל שנייד-
 דער, וועלכער האָט פּון זיין פּראָצע קיין הנאה ניט; וועלכער
 דערקענט ניט אויפ'ן נאַם אָדער אין שול זיין אַרבייט; וועלכער
 אַרבייט אין דער פּרעמד, וועלכער הויבט ניט „נראַציעז“ אַ נאָך-
 דעל, נאָר דרעהט אַ ראָד, אַן אייזערנעם ראָד, אַ משוגע'נעם ראָד,
 אַ ראָד וואָס ווערט געשטופּט פּון דאַמפּף און פּליהט ווי דער
 שוואַרץ־יאָהר און האַקט די נאָדעל אַרויף און אַראָב, אַ שטייגער
 ווי ער וואָלט שטויסען גאַנגעלעך אַ מינוט פּאַר ליכט־בענשען.

שטעלט זיך פּאָר, אַז איהר זייט איינגעשלאָפען אַ פּאַרציי-
 טיגער בעל־מלאכה און זייט אויפגעשטאַנען אַ היינטיגער אַרביי-
 טער און דער איבערקעהר איז געוואָרען איבער נאַכט און שטעלט
 זיך ווייטער פּאָר, אַז אין יעדען פּאַך, ביי יעדע אַרבייט, קען
 היינט אויפגעטאָן ווערען הונדערט מאָל אַזוי פּיעל ווי נעכטען;
 אַז די אייזענבאהנען און די דאַמפּף שיפען האָבען געמאַכט אַזאַ
 קפיצת־הדרך, אַז אין לאַנד קען אויסגעראַט ווערען די גאַנצע
 זריעה און אין צייט פּון אַ וואָך קען זי קריגען עסען פּון אַנאָדער
 מדינה, און דאָס זעלבע מיט קליידער און שיך און אלע אַנדערע
 זאַכען.

שטעלט זיך פּאָר, אַז פּון נעכטען ביז היינט האָט די וועלט
 געקראָגען אַנאָדער פּנים און דאָך זייט איהר ניט נאָר דער נעכ-
 טיגער אַרעמאן, נאָר איהר זייט פּלוצלונג געוואָרען אַ בשר־דום'נע
 מאַשין, אַ דרעהער ביי אַ ראָד, אַ הייצער ביי אַן אויווען מיט אַ

פארגליווערטע הארץ, מיט א פארדונגענעם גוף, מיט א פארקויפטע נשמה, מיט א שכל וואָס האָט געקראָגען א טשיסטע אָטסטאוווקע, מיט אָבגעשניטענע יאָהרען, מיט פארשוואַרצטע טעג, מיט א שבת וואָס איז קיין יום מנוחה ניט מעהר און א וואָך וועלכע ענדיגט זיך קיינמאָל ניט.

שטעלט זיך פאָר אז איבער נאכט איז דאָס אויסגעוואקסען אזא שרעקליכע ארמיי פון פארדונגענע הענט; אז די אלע הענט ארבייטען און אז אלץ וואָס זיי טוען אויף קריכט אריין אין עט-ליכע בייכער און אז דיעזע עטליכע בייכער שלינגען און שטאָ-פען זיך און ווערען, ווי פרעה'ס מאָנערע קיה, קיינמאָל ניט פול. שטעלט זיך פאָר אז, פלוצלונג, פון נעכטען ביז היינט, האָט אייך איין פראָסטער, צוויי-פיסיגער, שטערבליכער נפש אריינגעכאָפט אין זיינע הענט 300 מיליאָנען דאָלאַר, א קאָפיטאל וואָס וואָלט גענוג זיין צו געבען די גאַנצע מענשהייט, די גאַנצע 1500 מיליאָן נפשות וואָס געפינען זיך אין דער וועלט, אלע מענער, אלע וויי-בער, אלע קינדער א 20 סענטיגען „רעגעלען דינער“ אין דעם בעסטען כשר'ן קאפעסאלון אין גרענד סטריט.

שטעלט זיך פאָר, אז דאָס איז אלץ נעכטען ניט געווען און איז געוואָרען פלוצלונג זינט איהר האָט זיך געלעגט שלאָפען און איהר געפינט זיך אין דיעזע איבערגעקעהרטע וועלט צוזאַמען מיט מיליאָנען אנדערע הענט.

וואָס וואָלט איהר געטאָן?

פריהער פאר אלץ וואָלט איהר ארויסגעשפרונגען פון דער הויט.

דאָן וואָלט זיך ביי אייך געשטעלט די האָר קאָפּויר.

דאָן וואָלט איהר זיך גוט אויסגעריבען די אויגען און וואָלט געפרעגט צי איז דאָס ניט א בייזער חלום.

דאָן וואָלט איהר געפרעגט וואָרום זאָל דאָס אזוי זיין.

דאָן וואָלט איהר זיך אליין געענטפערט, אז דאָס איז פיי-לייכט ניט קיין מ ו ז .

דאן וואָלט איהר פארזאמעלט אַרום זיך אַלע אייערע האַנד-
גענאָסען און וואָלט געזאָגט :
„חברה! פון נעכטען ביז היינט איז געווארען אן איבערגע-
קעהרטע וועלט.

„חברה! איך ווייס ניט ווי אזוי דאָס אַלץ איז געקומען,
אַבער דאָס איז פון זיך אַליין ניט געוואָרען. אימיצער האָט דאָס
געמאַכט.

„אַט זיינען אייזענבאהנען, טעלעגראַפּען, טעלעפּאָנען, גרוי-
סע פאַבריקען, פיינע הייזער, געוואָלטיגע שטעדט, קראַמען אָנ-
געפאַקט מיט סחורה, מיט אַלע נויטיגקייטען, פאַרקען, ביבליאָ-
טעקען, שולען, מוזעען, עפענטליכע געביידען, סטאַטוען, בריקען,
עלעקטרישע באַלייכטונג, וואַסער לייטונג און הונדערטער, טוי-
זענדער אַנדערע זאַכען.

„ווער האָט דעם נויז דערפון? די בייכער.
„ווער האָט דאָס אַלץ געמאַכט? זיכער ניט זיי, ווייל ביי-
כער קענען קיין זאך ניט מאַכען.

„ווער דען? עס איז קיין ספק ניטאָ, אַז דאָס האַבען מיר
געמאַכט, מיר די הענט.

„אויב אזוי, חברה, זיינען די אַלע זאַכען אונזערע.“
ווען איהר וואָלט געהאַלטען אזוי ווייט אין אייער רעדע, וואָלט
איין יונה דער מלמד — ער איז אַ משכיל — אונטערבראַכען מיט
אַזאַ פּראָגע:

„ר' קרוב, איינע זיך ניט! חוץ בייכער און הענט זיינען דאָ
מ ו ח ו ת ! געמאַכט האָט א י ה ר טאַקי אַלץ וואָס איהר
זעהט, אָבער ווער האָט דאָס א ו י ס ג ע ט ר א כ ט ? דאָס האַבען
אויסגעטראַכט די גרויסע קעפּ.“

וואָלט איהר איהם געענטפערט און וואָלט געזאָגט :

„זעהר גוט, ר' יונה, אָבער —

„ערשטענס, וואָלטען די גרויסע קעפּ גאָר נישט אויפגעטאָן,
ווען מיר וואָלטען פאַר זיי ניט געמאַכט שפּיז, קליידער, שולען,

---

ביכער, אינסטרומענטען, מאָדעלען, לאַבאָראַטאָריעס, רעדער מיט רעדלעך און אלע אנדערע קונצען.

„צווייטענס, זעהען מיר ניט אז די גרויסע קעפּ זאָלען דאָס זיין די וואָס געניסען אלץ, ווייל זיי וואַרפט די בויך נור צו אַ בינדעל וועהרענד די פלייש מיט די שמאַלץ פאַרכאַפּען די האַבר-נעם.

„דריטענס, וואָלט געווען אַ יושר ניט אָבצוטיילען די הענט פון דעם מוח און פילייכט וואָלטען מיר אַליין געווען די גרויסע קעפּ, ווען מיר וואָלטען געהאַט אַ געלעגענהייט צו קריגען די זעל-ביגע אויסבילדונג.“

אזוי וואָלט איהר געענטפערט ר' יונה' און דאָן וואָלט איינער צווישען אייך זיך אָבגערוּפּען און וואָלט געזאָגט:

„חברה! דער בעסטער פּלאַן וואָלט געווען אז מיר הענט זאָלען זיך פאַראייניגען און דאָן וועלען מיר אַרבייטען צוזאַמען מיט די מוחות דורכ'ן כלל פאר זיך, און דורך זיך, פאַר'ן כלל, ביז עס וועלען אין דער גאַנצער וועלט ניט מעהר זיין ווי אַר-בייטענדע דענקער און דענקערע אַרבייטער!

„חברה! עס לעבע דער כלליות און נידער מיט די ביי-כער!“

דאָס וואָלט אלץ גערעדט געווען ווען איהר וואָלט דעם איי-בערקעהר געמערקט, ווייל ער וואָלט געקומען איבער נאכט, פּלוצ-לונג, וואָס דערפאַר האָט דאָס אויפגעריסען אייערע אויגען.

אָבער דאָס איז אזוי ניט צוגעגאַנגען. דער איבערקעהר האָט גענומען אַן ערך פון הונדערט יאָהר; איהר זייט אין דלות, אין שקלאַפּעריי, אין האַנדיזם אַריינגעוואַקסען לאַנגזאַם, ביסלעכ-ווייז, אונטערקבאר פאַר זיך, און פאַר אנדערע.

איהר זייט געזונקען טיעפער און טיעפער, אָבער ש ט ו - פ ע נ ו ו י ז , צ אָ ל ו ו י ז , און וועהרענד איהר זייט גע-זונקען, זייט איהר בע'גנבעט געוואָרען פון די ביסעלע כיטרע, שפּיצ-עפּיגע מענשען, וועלכע זיינען שטאַרק געוואָרען פון אייער אָרובן, וועלכע זיינען רייך געוואָרען דורך אייער דלות, וועלכע זיי-

---

נען געוואָרען געבילדעט דורך אייער אונגוויסענהייט, וועלכע זיינען
קלוג געוואָרען דורך אייער דומהייט, וועלכע זיינען אלץ העכער
געשטויגען וואָס טיעפער איהר זייט געזונקען אין דלות, אין נויט,
אין שמוץ, אין זעלבסט־פאַראַכטונג.
אי, קינדער, ברעכט דאָס די האַרץ ווען מען טראַכט אַרום
אייד! !

